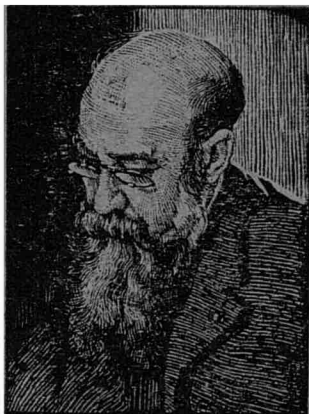

MEMORII

N. IORGA

VOL

V

EDITURA „NATIONALA“ S. CIORNEI
www.dacoromanica.ro

N. I O R G A

M E M O R I I

(AGONIA REGALĂ ȘI REGENȚA)

VOL. IV

EDITURA „NAȚIONALĂ” S. CIORNEI

28 Mart. 1925.

După amiază, la Cameră, arăt lui Argetoianu și lui Maniu, care îmi pare preocupat, cât de greu îmi vine ca, la inaugurarea, mâine, a noului nostru club să văd toată galeria șefilor partidului conservator. Maniu nu se simte în stare a face să se înlăture această demonstrație, pe când Argetoianu vrea numai să se păstreze portretul lui Take Ionescu.

*

Se vorbește de o embolie la plămâni, intervenită în starea Regelui, bolnav de flebită. Seara, se asigură că, afară de o ușoară ridicare de temperatură, starea Regelui nu s'a înrăutățit.

Seara, conferința d-nei Jindra Huskova, despre muzica cehoslovacă.

*

„Indreptarea“ anunță sosirea „mai multor membri ai familiei Iorga, după ce „au împărțit mai multe geamantane de decorații“. Ce lume abjectă!...

În tratativele de fuziune, averescanii prezentau lucrul ca încheiat cu dânsii. Au reușit să-l scârbească pe Maniu.

29 Mart.

Inaugurarea clubului din București. În portrete, la care am ținut să adaug pe al lui Kogălniceanu, ca și în figurile prezente numai amintirile vechiului conservatism. M. Cantacuzino vorbește cu multă prietenie pentru mine. Răspund relevând rolul tradiției și amintind momentul când, în 1906, am propus politica „țărăneasă“ la care azi vin ultimii conservatori. Dr. Toma Ionescu recunoaște serviciile ce le-am putut aduce în Apus. Câteva ceasuri de comunicativă căldură.

*

Regele e mai bine. Embolia s'a resorbit. Nu e exclusă primejdia de revenire. Ne înscriem la Palat cu Argetoianu.

30 Mart.

Ceaiu la Gheorghe Meitani, pentru profesorul francez Duguit, care vine de la Iași. Recunoaște că orașul e murdar, dar adaugă că „pentru străini e interesant și pitoresc“. În odaia de lucru scândurile poartă urmele salutului făcut de ordonanța lui Mackensen, care a stat aici, pe când Chiselev a stat în casa bunicului Meitanilor.

31 Mart.

Se arată la Cameră, de Leonte Moldoveanu, bucurie pentru mai bună stare a Regelui. Adaug că avem aceleași sentimente, dar le-am avut și în împrejurări când nu le-au avut aceia cari ori au întrebuițat ori au compromis Coroana.

Se aduce legea bisericească și, după ce Cosma se luptă cu Papa, iau cuvântul, amintind lui Lăpedatu că ideile conducătoare sunt ale mele, pe când moravurile liberale se vor recunoaște în modul de aplicare. Lăpedatu pretinde că ideile se află în nu știu ce program liberal. Aceasta aduce explicații neplăcute.

*

La cursul lui Carcopino, limpede, precis și elegant, multă „lume bună”: o domnișoară din protipendadă îi verifică datele dintr'o carte nemțească!

*

Ministeriul de Instrucție propune o federație posibilă a Societăților culturale.

*

Duca mă asigură că el nu caută a învia pe Averescu. Ii atrag atenția asupra ingraturii presuntivului și asupra primejdiei de a trezi din nou această popularitate.

1-iu April.

Lăpedatu revine în discuția penibilă a vechilor legături dintre noi.

2 April.

Sănătatea Regelui ar rămânea foarte îngrijorătoare. D-rul Cantacuzino se teme de o infecție a sângelui.

3 April.

La Prințul Carol.

Regele e mai bine, de și primejdia nu e încă exclusă.

Vorbim de Expoziția de la Paris, cu privire la care intențiile lui se potrivesc pe deplin cu vederile mele. El a stăruit să nu se dea un caracter modern prea exagerat.

În materie de politică, se bucură de fuziunea noastră.

Nu vorbește de Averescu. Amintește vizita lui Mussolini, care i-a spus că în chestia Basarabiei n'a dat „son dernier mot“; momentul va veni când va putea vorbi într'un sens sau în altul. Laudă pe Argetoianu, „om plăcut și cu pricere politică“.

Prințul e sigur pe dânsul, sănătos și vesel.

Argetoianu îmi spune că Regele începe a-și consulta fiul.

*

Seara, Argetoianu vine la mine. Maniu s'a plâns că vreau să-l „nimicesc“, că ai lui nu-i permit să lase șe-fia. Argetoianu revine la ideea „prezidenției de onoare“ și ajunge la propunerea lui Maniu cu „doi președinți“. O judec ridicolă și scăzătoare de prestigiu, dar îi dau o scrisoare către Maniu prin care, în interesul armoniei în partid, în ofer și acestea. Pare satisfăcut.

*

La Academie, vestea morții lui Poni, adormit blând la Iași.

4 April.

Discuția la Cameră a legii judecătorești a lui Mârzescu.

*

Maniu mi-a dat scrisoarea în care acceptă propunerea mea și o face cu bucurie. Ardelenii sunt foarte mulțămiiți.

6 April.

Sedință de comitet la club. Maniu comandă și impune. O oarecare jenă pentru mine, care nu pot rămânea.

Insultele liberale contra mea cresc.

8 April.

Sedință de efect la Cameră, unde se discută alegerea de la Reghin. Averescanii au umplut tribunele. Liberalii și-au mobilizat toate forțele. M. Popovici atacă prea teoretic întâiu, apoi absolut probant. Țărăniștii stau de ghiață, vădit favorabili lui Goga. Ii conduce Lupu, care se ia la hațță cu Vaida. Răspunsul lui Goga jignește și pe naționali și pe mine personal.

9 April .

Aceiași atitudine a lui Goga. Când amintesc generalului Averescu în ce condiții l-au debarcat liberalii după interpelarea lui Marghiloman, el se ridică și întinde o lungă discuție, molcuță și încurcată, care exasperează în rândul întâiu pe amicii săi. Țărăniștii, lăudați de „Viitorul“, fac și mai departe pe „copiii cuminiți“.

10 April.

Camera se închide în strigătele lui Madgearu contra lui Stelian Popescu, „stricătorul fuziunii“.

11 April.

Cu Maniu și ajutând Argetoianu, redactez, după cererea

celui d'întâiu, declarația prin care, criticând opera îndeplinită de un Parlament fără legalitate și rezervându-și a construi altfel societatea noastră, ni declarăm" intenția de pleca de la „starea de fapt“ actuală — aceasta o cere Maniu, — păstrând — cuvântul voiește el să-l evite — numai „ceia ce e necesar pentru liniștita dezvoltare a împrejurărilor și pentru transmisiunea normală a puterilor“.

Rămâne ca un ziar să aducă la cunoștință textul acestei înțelegeri.

12 April.

Serbare la „Universul“ pentru introducerea noilor mașini. Vorbește Urlățianu, președintele Consiliului de administrație. Crede necesar să răspundă Al. Constantinescu. În asistență tot liberali. Iau atunci cuvântul, vorbind de independența ziarului, de necesitatea, totuși, a unei direcții, care trebuie să consistă în repudiarea demagogiei ca și a terorismului și corupției de sus.

*

Liberalii par desgustați de nulitatea lui Averescu, pe deplin dovedită. Totuși, în foaia lor vorbesc de un regim al nostru ca „puțin probabil“, și care ni s'ar putea admite numai „din eroare“.

*

Maniu vine la mine pentru a-mi vorbi de colonizările de Macedoneni în Cadrilater (Grecii îi scot de acasă) și de necesitatea unei mari întruniri, urmată de altele, săptămânale, în București și în provincie, pentru a protesta contra împărțirii la partizani a averii Statului.

Partidul maghiar a propus lui Maniu să-i cedeze voturile românești din Ciuc. Refuzăm această propunere.

15 April.

Ni se înfățișează un trimis al lui Janovics, directorul Teatrului maghiar din Cluj, ca să-mi spuie că, pentru anume cereri refuzate, Siguranța din Cluj a expulzat, în ajunul Paștilor, pe doi actori unguri, vinovați că ar fi cântat nu știu ce cântece. Nu va fi teatru maghiar de sărbători. Ii scriu lui Tătărescu.

18 April.

Se revocă ordinul de expulzare, și oamenii mulțămesc. Dar se păstrează interdicția de a juca, pronunțată fără cercetare.

19-22 April.

Paști zgomotoase. Se bea enorm. Nu mai răzbesc cârciumarii. Lux și desfrâu în petreceri. Nu pot avea nicio liniște.

*

La Sofia comuniștii fac să explodeze, la înmormântarea unui ofițer asasinat, ecazită în biserica Sf. Nedelia, ucigând sute de oameni, între cari patrușprezece generali. Mulți răniți. În ajun Regele fusese atacat în împrejurimi și pierduse pe doi dintre întovărășitorii săi. O represiune cumplită e în curs.

27 April.

Caillaux e ministru de Finanțe în Cabinetul Painlevé, alături de Briand.

*

Brandsch îmi scrie că, în Școala tinerilor cu termen redus din Ploiești, Sașii sunt maltratați, fiind puși să joace rolul Germanilor în ocupație, cari săvârșesc lucruri urâte.

*

Un colonel cu ochii în lacrimi se plânge că-l refuză de la înaintare Comitetul de Inspectori.

*

Profesorul Noack din Colonia vine să cerceteze viața în mănăstiri. Ii amintesc de patimile noastre, de femeile silit să salute pe sub-ofițerii germani, de preoții târâți pentru neglijența de a-i saluta pe aceia pe străzile Vălenilor. Se plânge că și la dâșii, la Colonia, trebuie să salute pe Englezi. „Ce ție nu-ți place altuia nu-i face“, îi spun teologului.

*

Maniu trece pe la mine. Arată îngrijorat și de alegerea președintelui Hindenburg și de înarmarea permisă Bulgariei. A și spus-o la „Adevărul“, unde Lupu are aceleași idei.

28 April.

Avenol, secretarul Ligii Națiunilor, petrece un ceas în cercul prietenilor miei. Dorește să fie informat asupra vieții noastre politice.

29 April.

Halippa a fost pălmuit în județul Soroca de o brută, căpitanul de jandarmi Popescu.

Pentru a dezarma pe țărăniști, liberalii împing la o întrebare în Cameră pe Valjean. O face în formă dubitativă, Tătărescu recunoaște faptul, anunță suspendarea vinovatului, dar „explică” fapta lui și nu promite sancțiuni. Nu găsește un cuvânt cald pentru cel jignit. Aceasta o fac eu, Țărăniștii au lipsit, pregătind ceva pentru mâine.

30 April.

Halippa vorbește duos la Cameră. În lipsa mea, după o declarație, țărăniștii părăsesc Camera pe trei zile, cerând satisfacție. Au fost susținuți călduros de ai noștri. Maniu cere o mai strânsă solidarizare: propun să ne raliem la o moțiune, sau să o aducem noi.

1-iu Maiu.

Perfectă ordine, cu toată teama de demonstrații socialiste. Manifeste s'au împărțit noaptea în toată țara.

*

La Regina. Vorbesc de noua mea carte franceză despre Istoria statelor balcanice, adăugind că e dictată. Ea spune cu nu poate dicta, din cauza caracterului intim, sentimental al lucrurilor pe care le scrie, „Jurnalul” ei. L-ar da să-l copie cineva, care însă ar trebui să fie de o discreție „idioată”. O întreb dacă a fost mulțămită de cartea mea despre dânsa, și o afirmă; discutăm posibilitatea unei ediții franceze.

Politică îi spun că nu fac cu dânsa, fiindcă mi-a spus că se refuză. De fapt, arată a nu ști care e conducerea partidului nostru, vorbind de trei șefi. Totuși, spun eu, cu Maniu vorbește în acest domeniu. — Ah! la Sovata. — Deci a-

tunci e momentul politicei. Și ea îmi spune cât o plictisește că Maniu vorbește de reaua guvernare a țării numai fiindcă nu e el la cârmă. E ca o pictură rău făcută. Regele e bine: a trecut prin mari încercări.

Pare slăbită și îngrijorată.

*

Dimineața a fost la mine scriitorul englez Clinton Logio. A stat ani întregi prin Bulgaria și vorbește bulgărește. Convinș că nu poți să pricepi un popor fără a-i ști limba, ar vrea să o învețe pe a noastră; deocamdată vrea să se caute la Călimănești. El a scris partea modernă din Istoria Bulgariei în colecția Gleichen și recunoaște ca a putut să fie parțial. Are un aier jenat și evaziv. Mă întreb care poate fi scopul vizitei sale la București.

2 Maiu.

Deputatul italian Ferruccio Lantini, fost director la „Giornale di Genova“. Vine pentru un lung interview.

*

Apoi d-rul Angelescu îmi arată o scrisoare trimeasă Guvernului de Legația Angliei, în care e vorba de pregătiri comuniste, de centrele de la Cernăuți și Sibiiu, de milioanele intrate pentru a pregăti acțiunea. I. Brătianu a intervenit pe lângă Stere, care i-a răspuns cu patos că n'a trădat niciodată și că nu-i pasă dacă primul ministru va face greșeala „istorică“ de a-l asasina....

*

După amiază, la Cameră, Tătărescu cetește explicațiile nerușinate ale pălmuitorului lui Halippa. Iau cuvântul pentru a răspunde frazelor de patriotism în care se înfășură crasul interes de partid. I. Brătianu declară că, dacă odată a iertat pe Stere, acum îl va urmări.

*

Vorbesc la legea administrativă, arătându-i zădărnicia.

*

Aflu că Stere va da lămuriri în „Adevărul“.

3 Maiu.

La Sighișoara, unde primarul mă primește la gară cu un foarte bun discurs românesc.

Înainte de dejun, excursie la castelul în ruine al contelui Haller (într'o aripă o școală de țesătorie). Apoi, prin Ibașfalău, spre Birtalam, cu splendidele ziduri, cu biserica veche din secolele XIII—XIV (sculpturi, altar cu frumoase zugrăveli, fresce în clopotniță).

Conferință despre adevărata cultură românească și săsească în Ardeal. Contra modernismului lui Blaga și al noii școli săsești, contra „pangermanismului imposibil“, contra teoriilor exclusie de rasă; pentru influența mediului natural și a vecinătății, pentru literatura populară și cea învecinată. Pe această bază ne putem înțelege.

Vizita la Gimnaziu, unde directorul Wolf mă întâmpină cu un discurs despre „înrădăcinarea“ școlii săsești, care va rezista oricării furtuni; va ținea „samă însă de interesele patriei, cum scrie și pe fațadă. Promit că, întru

cât pot, voi înlătura o asemenea furtună, fiind convins de alipirea sufletească a lor cu țara.

Seara, fanfara gimnaziului săsesc îmi dă un concert supt ferești.

Mare masă seara, cu Români și Sași împreună.

Invitația mi-a venit de la directorul Liceului românesc, Petrescu-Zoița.

*

Conduc pe Chapuisat de la „Journal de Genève“ la biserica Văcărești.

*

Dejun la Legația polonă cu profesorul Zielinski și fiica lui

*

La Cameră Maniu îmi cere să văd pe Lupu.

Soția mea l-a primit, amintindu-i toate greșelile față de mine. Eu evit orice amintiri din trecut. El cere lupta fără condiții contra Guvernului: o acord. O declarație, cum i-o spuneam lui Maniu Sâmbăta, va fi cetită de mine în ședința următoare. Lupu arată că n'are legături cu comuniștii: banii îi vin prin Banca Românească unui anume „K.“. Pe Radici îl judecă dezorientat; n'au vorbit împreună de republică. Imi spune nu știu ce despre cineva care ar fi în Serbia factor principal, de și secret, și care i-a pomenit de prigonirea celor „două sute de șefi“ ai celor „un milion“ de Români din Valea Timocului. Secret mare, primejdie de moarte pentru destăinuitori, etc. Multe lucruri curioase în conversația lui.

*

Maniu vine seara cu dorințele lui Mihalache în ce privește declarația și colaborarea de opoziție. Acceptabile. Se luptă grozav să nu se facă o confuzie de partid, pe care și eu voiesc s'o evit.

4 Maiu.

Maniu se plânge de vorba Reginei, mai dăunăzi, că numai Brătianu are autoritatea necesară pentru a governa.

S'au adaus mici puncte la declarația pe care în numele partidelor unite pentru un front de opoziție am fost însărcinat s'o redactez.

Maniu, care mi le aduce, îmi prezintă și condițiile înțelegerii: nicio confundare a organizațiilor, nicio schimbare de program, niciun angajament pentru viitorul guvern.

La Cameră nu se știe nimic despre ce se va petrece. Lupu, căruia îi strâng mâna, face o figură indiferentă. Se vorbea — și serios —, un moment, să nu se fie ședință din lipsa deputaților majorității. De fapt erau foarte puțini; au venit însă în grup, probabil după lecția făcută.

Lupu vorbește cald. Are mișcări dibace și accente calde. Nu e întrerupt. Majoritatea e jenată de postura în care a fost pusă. El lasă a se înțelege la sfârșit că o declarație se va face în numele întregii opoziții leale.

O cetesc răspicat, fără să se amestece obișnuitele strigăte cu aplausele entusiaste ale minorității.

I. Brătianu ia cuvântul: de la bancă întâiu, apoi la tribună. Arguții copilărești și intrigi naive.

Îi răspund. Majoritatea strigă pentru a căpăta pauza necesară ca să-și refacă moralul. O răsping cu toată energia și trec la tribună. Gârboviceanu, care prezidează, — de fapt un nemulțămît — nu acordă pauza.

Spun limpede ce cred de această guvernare, față de care am păstrat expectativa pentru a o lăsa să-și facă probele și

pentru a se putea pregăti o succesiune serioasă. I. Brătianu își face obișnuita figură de despreț pe care însă adesea, o uită. Când vorbesc de „simbriașii“ din celelalte provincii, Goga îndemnat vizibil de șeful său, pretinde că de el e vorba și-mi aruncă injurii. Când îi întind păharul cu apă, se răpede la ceasornicul stenografilor ca să mi-l arunce în cap. Când Buzdugan intervine, el își caută revolverul în buzular. Felicit pe primul ministru că e apărat astfel. Majoritatea îmi strigă: „Stere, Stere“, ca și cum situația acestuia, cum li-o spun, m'ar privi pe mine.

I. Brătianu crede potrivit să răspundă din nou. Se lovrște de vanitatea mea și de lipsa mea de creștere și de dominație; nu uită să-mi arunce în obraz cele „patru luni de călătorii“, apoi, pur și simplu, fuge.

Ia ieșire, Duca, al cărui rol fusese de a încerca să arăte că am insultat, vorbind de doșiții războiului, familiile liberale care și-au trimes copiii pe front, mă abordează ca să mă asigure că vor pleca numai după întreaga legislatură făcută.

*

A doua conferință a lui Chapuisat a fost de un caracter popular, foarte vioaie. Face oarecare morală democrației noastre de aparență.

*

La sindicatul Presei conferința lui Zielinski a fost rostită cu glas slab înaintea unui auditoriu restrâns.

5 Maiu.

Linște la Cameră. Vorbește I. Lăpedatu. Vintilă Brătianu își bate joc de toți și mă silește să-l pun la locul lui.

7 Maiu.

Ca și ieri, Derussi vine la mine și îmi aduce dovada că, supt Marghiloman, într'o adresă din 1918, girantul Legăției noastre de la Paris își râdea de stăruințele propagandistilor români de acolo.

*

Atașatul militar suedez îmi cere lămuriri pentru ridicarea lângă Tighinea a unui monument lui Carol al XII-lea.

*

După amiază interpelarea lui Em. Antonescu, asupra vânzării perimetrelor petrolifere.

Desvolt interpelarea mea în politica externă. Ai noștri par a o găsi prea blândă. Duca răspunde într'un înalt stil diplomatic. Răspunsul meu e mai dur. El, Duca, adaugă că poate guvernul viitor va fi al altora.

8 Maiu.

La Cameră se deșiră tândăleala lamentabilă a lui Averescu la legea administrativă. Și ai lui sunt jenați. I. Brătianu a reapărut. Zâmbește satisfăcut, el știe de ce. Și, la urmă, spune, în particular, unui deputat, că mi-a asigurat o noapte de insomnie...

9 Maiu.

La Cameră vorbește, cu multă inteligență și într'o formă vie, deputatul ardelean Aurel Lazăr.

În culoare, intriga lucrează. V. Sasu a fost chemat ca

să puie la cale pe Stere, pe țărăniștii disidenți, pe cine se poate. Prin Buzdugan mi se cere să îngăduiu ca Stere să vorbească la legea în discuție: îi declar că n'am niciun motiv de a mă amesteca în viața internă a unui partid care nu este al meu.

*

Zvonuri rele despre sănătatea Regelui: cele mai exagerate se dovedesc absolut false.

*

La Legația cehoslovacă, unde averescanii sunt în corpore, Duca-i aduce pe Beneș lui Averescu. Negulescu, trimis odată la serbările de gimnastică din Praga, face curte ministrului cehoslovac. Mă informez de ce Lupu, bine cunoscut lui Beneș, n'a fost invitat; mi se asigură că a fost. Cer lui Beneș, arătându-i starea relațiilor noastre cu guvernul, să afle timp pentru un ceaiu la mine, având să întâlnească pe membrii opoziției. Imi promite răspunsul mâne, la 9. I. Brătianu face din Florica lui centrul negocierilor conferinții Micii Înțelegeri.

*

Hiotu mă asigură că Regele e bine: îl scot mâne din pat, și în curând pleacă la Sinaia.

*

Pompeo Aloisi îmi vorbește de o invitație a mea la Roma, zăbovită din cauza luptei care s'a deschis.

10 Maiu.

Beneş nu poate veni. E complet confiscat. Cel mult lasă a se vedea posibilitatea unei treceri pe la mine mâne seară.

Nimeni din opoziție nu asistă la paradă și la recepția de la Externe.

11 Maiu.

Directorul Presei sârbești și un redactor de la „Tribuna“ din Roma, vin la mine. Li spun deschis ce lucru serios ar trebui să fie relațiile țărilor lor cu noi.

*

Un artist armean îmi arată sistemul lui de propagandă pentru țara lui: cântecele armenesti executate de corurile țărilor unde vine.

*

Moartea lui Marghiloman, lăsând un testament, în care se ocupă de Jockey-Club. Altfel, duios. Vaida merge la gară să primească sicriul. Maniu va participa la ceremonia funebră. Speră în alipirea unora din cei rămași fără șef.

„Viitorul“, „Lupta“ au un ton dur față de răposatul. Și „Universul“. La Camera, ziua, nu se spune nimic. Seara, nu se ține ședință „în semn de doliu“. Obișnuită zăpăceală.

*

Maniu pregătise un memoriu pentru Rege. Îi arăt inutilitatea. Ce se poate face, e numai comunicarea, din partea tuturor, a documentelor situației schimbate.

*

Argetoianu se întoarce din Veneția și Elveția, după câteva zile petrecute la Craiova. E foarte mulțumit de cele petrecute în lipsa lui.

*

După ezitări, Guvernul îngăduie, fără manifestație, întrunirea noastră de Duminică.

*

Sașii sunt, îmi spune H. O. Roth, foarte îngrijorați de clauza care permite, „după dorința populației“, să li se statifice școlile. Angelescu explică această clauză așa: dacă populația s'ar plânga că dările școlare sunt prea grele.

12 Maiu.

Argetoianu cere o întrevedere la Cameră cu mine și cu Maniu. Pare îngrijorat. Rămâne, în partid, „soldat devotat“, dar nu trage, dacă nu știe de ce e vorba. Vrea fuziunea cu țărăniștii și guvern cu ei. E gata să discute și compunerea Ministeriului. Maniu îi arată imposibilitatea ultimei cereri. Are și puncte de program. Li arătăm că sunt și ale noastre. Pare a fi atribuind fiecăruia din noi rostul: lui Maniu pertractarea, mie răsturnarea, lui organizarea.

14 Maiu.

Luptă cu Vintilă Brătianu pentru a se evita înlăturarea interpelării lui Em. Antonescu în chestia petrolului. Guvernul cedează. Interpelare, convingătoare în parte, în chestia societății „Cugir“, pentru armament, contra lui Tancred Constantinescu.

15 Maiu.

La Blaj, pentru ziua de 3—15 Maiu 1848. Sunt găzduit la Boilă, nepotul lui Maniu. La biserică liberalii: Duca, Moşoiu, câţiva deputaţi apar solemn la mijlocul serviciului. Mitropolitul vorbeşte transparent de biruinţa spiritului asupra materiei, glorificând pe umilii călugări şi dascăli cari fac fala naţiei. Miniştrii nu par de loc încântaţi. La ieşire, Duca îmi întinde mâna. Li şpun: — Prietenului de ieri, da, nu omului de azi, — Prietenului de mâne. — In opoziţie.

Cuvântări în Câmpul Libertăţii. Cuvintele retorice ale lui Duca au puţin ecou. Moşoiu ceteşte textul care i s'a dat. De sus plouă fiţuici antisemite; de altfel în biserică studenţii clujeni au venit cu steagul negru şi crucea bârligată. Un student cere lupta cu „Jidanii“ şi ceteşte moţiunea care pretinde achitarea odraslei lui Zelea. Miniştrii, derutaţi, consternaţi şi neputincioşi. Rugat de comitet, vorbesc mulţimii, extraordinar de caldă.

La dejun cer să fiu între ai miei, în faţa Mitropolitului. Se vorbeşte pentru Rege, pentru miniştri, cald aplaudaţi de ai lor. Coltor mă face să-i răspund. Şi ai liberalilor sunt prinşi în vârtejul simfiriilor.

Exerciţii ale şcolilor. Mitropolitul împarté premii. La sfârşit mi se cere din nou a vorbi, şi sunt dus pe braţe la gazdă. Aici, masă cu amicii lui Maniu, cari îmi cer un scurt „expozeu“.

*

La Cameră, a fost, în lipsa mea, o şedinţă teribilă. Prelungirea sesiunii până la 15 Iunie a fost primită cu urlete şi strigăte de „Veşnica pomenire“. Nu s'a putut măcar auzi cetirea decretului.

16 *Maiu.*

Ședință tot așa de sălbatecă. E vorba de provocarea la duel, scandaloasă, a lui Lupu de Popescu de la Zgurița. Generalul Mărdărescu declară, la o întrebare a mea, că ofițerul avea dreptul s'o facă și e vinovat numai de insubordonanță față de superiorul său, care — și se dovedește că nu e adevărat —, din motive de oportunitate, i-o interzisese. Citez cazul lui Averescu și Hartel, cari, în 1908, n'au provocat pe Marghiloman, care așa de greu îi acuzase.

Averescu ia cuvântul, învinuindu-mă de rea credință. Majoritatea vrea să mă împiedece de a vorbi. Izbutesc a o face, apelând personal la Gârboviceanu, care prezidează. Arăt că pentru „debarcarea“ lui Averescu am mărturia lui I. Brătianu însuși și a lui Stavri Brătianu.

*

Înainte, M. Popovici se plângea că am îngăduit ca, la întrunirea de mâine, să vorbească Stere în lipsa mea. Îi spun că mi-a cerut-o Lupu, în numele Basarabenilor, și i-am răspuns că e o silă de conștiință și că nu consimt la relații cu Stere; nu pot fi de față la întrunire. Așa i-am scris lui Lupu.

17 *Maiu.*

Marea întrunire a opoziției la București. Toată sala „Dacia“, curtea, strada sunt pline. Vorbește Mihalache și Lupu, foarte cald și zgomotos aplaudați. În sală și comuniști, dintre cari doi caută să se amestece. La ieșire, armata, care cântă din trâmbiți ca să acopere glasurile — toate străzile sunt pline de patrule —, ni taie calea fără să ni arăte cum trebuie să se facă retragerea. Trupa înaintează cu

puștile întinse, fără baionete, dar simulând încărcarea. A-bia pot afla adăpost într'o trăsură. Mulțimea o ia spre Cameră, fără a se deda la vre-o dezordine.

*

Seara, masă la maiorul Angelescu, cu prieteni din fostul partid național român. Se vorbește de Averescu, care mi-a trimis martori pe generalii Văleanu și Lambru. Cineva spune că odată el împărția problema rurală așa: moșii mari pentru export, moșii mici pentru consumația internă. Odată, ieșind de la dânsul Take Ionescu și Hiotu, după o discuție despre politica externă, cel d'întâiu a spus celui de al doilea: **Que voulez-vous? C'est ça.**

18 Maiu

Martorii miei, Argetoianu și M. Popovici, declară, de acord cu a lui Averescu, că nu e loc de satisfacție prin arme.

*

La Cameră un imens scandal. Nu-i e îngăduit lui Vaida să vorbească de abuzurile cu armata la întrunirea de ieri.

19 Maiu

Ministrul Italiei la mine. Mussolini mă' invită la Florența pentru o conferință în Expoziția Cărții: întreb data. La Roma ar fi să merg toamna sau în Ianuar.

*

La Cameră vorbește Vaida, d'estul de blând. Răspunde

dârz, după instrucțiile lui I. Brătianu, Duca. Intervin, spunind că am fost tratați ca niște câni și nu ni se pot cere mulțămiri și gesturi de politeță. Duca-și repetă declarația casantă.

Se încep „trimeterile la Comisie“ și expulzările pentru deputații cari au făcut „tumulț“. E exclus Buzdugan. Se cer trei ședinți pe zi, toate plătite. Argetoianu, care, ca și M. Popovici, se învoise cu Duca pentru oarecare descordare, e iritat de întreruperi și scapă vorba că aceasta e o „cameră de bordel“. E trimis la Comisie și el.

20` Maiu.

Dimineața, se explică D. R. Ioanițescu. Notele stenografilor dovedesc că majoritatea e aceia care a făcut „tumulțul“. Camera râde, și totuși el va fi izgonit, ca și alți cinci dintre ai noștri. Arăt ce a făcut Buzdugan în 1916.

21 Maiu.

Congresul Ligii Culturale la Timișoara.

Generalul comandant, prefectul Coste, reprezentanții societăților culturale românești și ale Șvabilor sunt deosebit de prietenoși. Răspund, arătând că aduc o solie de pace (se strigă: „Jos ura“).

Corurile bănățene, cu compozitori țărani, se iau la întrecere cu acela din Săliște.

22 Maiu.

La masa comună, deputatul Kräuter vorbește într'o românească perfectă. Primarul toastează și în numele minoritarilor, cari reprezintă cea mai mare parte a populației orașului.

Conferința mea despre Unitatea românească în literatură.

23 Maiu.

La Lipova vizitez biserica făcută din moschee, înălțată, cu turnuri catolice, din epoca iezuită. Apoi la Cetatea Șoimuşului, cu ornamentele din epoca Huniazilor, și la Maria-Radna.

24 Maiu.

Intrunire la Craiova, cu foarte mulți săteni, nu prea înțelegători. Se încearcă o intrigă din partea vechiului grup takist.

25 Maiu.

La Cameră, Vaida vorbește corosiv la legea administrativă, neîncetat întrerupt de Goga.

*

Deschiderea sesiunii Academiei. Pârvan vorbește, în raportul secretarului, de politicieni „cu carapace de pachiderme“.

Păcat!

*

Seara vizita soților Pittard.

26 Maiu.

Dimineața, la Cameră Leonte Moldovean, raportor al legii administrative, atacă fără rost pe Sași. Protestăm nu numai noi, și, într'o excelentă limbă, Sasul Hedrich,

dar și Tripon, care spune că, la el, la Bistrița, Români și Sași au dus solidar lupta contra tiraniei ungurești.

*

După-amiază, discurs, foarte bine studiat, al lui Maniu. Se angajează prea mult în ce privește limba naționalităților. Se lasă atras la o declarație, pe care încerc a o corecta, contra Constituției. Acuză pe I. Brătianu, care asistă, înfloritor, că nu recunoaște „Alba Iulia“ ca bază de drept. Acesta câștigă un succes cetind din discursul său la Senat în această privință.

*

A doua lecție a lui Pittard, tot așa de clară și de simpatcă.

*

Pe străzi se vinde suplimentul „Universului“ cu achitarea asasinului Codreanu. Studenții manifestă, și publicul împreună cu dâșii. O psihoză, din care nu lipsește ridicolul.

27 Maiu.

Discuții pe articole a legii. Liberalii se plâng de obstrucție. Trei ședințe pe zi, care ne storc.

*

Seara, masă dată lui Pittard, care vorbește duios de relațiile lui, încă de acum douăzeci de ani, cu țara.

28 Maiu.

Aceleași discuții la Cameră iau tot timpul.

*

Dimineața, deschiderea congresului de Istorie. Vorbește

Prințul, foarte clar și bine. Rolul meu e cam jenat față de unele pretenții pe care nu 'vreau să le împiedec.

29 Maiu.

La Cameră lămuresc prin interpelare acuzațiile de bolșevism, de revoluționalism, aduse de liberali. Răspunsul provocător al lui Vintilă Brătianu mă silește a reveni mai aspru.

*

Seara, opoziția e amenințată în termeni vulgari de ministrul Chirculescu.

30 Maiu.

Aceleași discuții la legea administrativă. Și Moșoiu e aruncat în luptă. Se pregătește schimbarea regulamentului.

*

Vaida îmi spune cum, la Ragusa, traistele femeilor îl făceau să creadă că are Românce în fața lui. Cutare prieten i se mărturisise Morlac; bunicul lui vorbea încă limba „valahă“.

31 Maiu.

Adunare la „Dacia“ a deputaților excluși. Destulă lume.

*

Sunt împiedecat de un prieten să interpelez în chestia munițiilor stricate de ferrocimica.

*

Zi fără ședință la Cameră.

1-iu Iunie.

La Cameră se cetește propunerea de schimbarea regulamentului pentru a înăbuși discuția la articole.

Hiotu îmi cere știri despre situația politică, în legătură cu cererea mea de audiență.

2 Iunie.

La Văleni cu soții Pittard; seara, plecarea lor.

3 Iunie.

Vorbesc contra schimbării regulamentului. Lupu ocupă tribuna un ceas cu o cuvântare caldă, pe când Averescu se închină din nou Guvernului.

*

După amiazi, primirea la Academie a preotului N. Popescu. Vorbește foarte chibzuit despre Onciul, cu aprecieri curagioase despre alții. Îi răspund. Asistă Patriarhul și Mitropolitul Pimen.

*

Apoi la Comisia pentru regulament. Declar că nu recunoaștem nici obstrucția, nici caracterul legal al propunerii. Observația mea aduce înrăirea textului de prigonire. Ne retragem protestând.

*

Seara se cetesc procesele-verbale din Comisiune. Spânișteanu, fost țărănist, așezându-se între membrii acestui partid, provoacă scandal. Cuvântarea lui Agârbiceanu stârnește râs. Vaida vrea să iau cuvântul. Mârzescu face să

se ceară închiderea discuției. De aici cea mai cumplită scenă de luptă sălbatecă.

4 Iunie.

Se închide pur și simplu discuția la legea administrativă, de și nu e măcar la ordinea zilei, ca să se poată constata „obstrucția“. Declar că acest gest e o „escrocherie“ și cer să fiu chemat la ordine, ceia ce Orleanu nu eutează să facă.

După amiază excluderea lui Filipescu și a lui Bocu; pe Lupu nu-l pot înlătura. Deputații nu votează decât în mic număr, și votul e nul.

Seara, banchetul lui Pherekyde, păzit de armată din cauza farsei făcute de ai noștri, cari au spus că „se va petrece ceva“.

Regele mă va primi săptămâna viitoare, „dacă îi permit medicii“.

5 Iunie.

Se aduce în discuție convenția cu Banca Națională. Foarte bun discurs al lui Madgearu.

6 Iunie.

Discurs competent al lui Ioanițescu la același proiect. Duca intervine. Ii atrag atenția că a uitat să anunțe Camerii serbarea aniversării Regelui Italiei. Pare jenat.

După amiazi, Maniu răspunde lui Mârzescu, care-i spusese că mijloacele pe care le întrebuițează în discuție sunt luate de la Budapesta. Aspră critică liniștită a regimului. Răspunsul lui Mârzescu e brutal.

Chestia Stere fiind adusă de întreruperile majorității. Maniu cetește declarația, aranjată de mine, în care, fiind samă de meritele lui, el, personal, dezaprobă acțiunea lui Stere în timpul războiului.

Apoi, în cinci minute, în mijlocul aplauselor cu care întovărășim „spectacolul ilegal și ridicol“, se votează suta de articole ale legii administrative.

7 Iunie.

Te-deum la biserica italiană pentru douăzeci și cinci de ani de domnie a regelui Italiei. Dintre miniștri, numai Duca.

Nici șefii opoziției. Slujbă impunătoare a arhiepiscopului Cisar. Averescu vine târziu, plecându-se adânc către Hiotu.

*

Ministrul Franciei, de Billy, pe care îl cunosc cu acest prilej, pare, la început, să aibă prevenții contra mea. Vorbim de Grecia de unde vine. I se pare că regina Sofia era o timidă, fără influența ce se crede. Regele Constantin nu se bucura de încredere nici la Germani. Era foarte puțin recunoscător față de Venizelos, care nu l-ar fi jignit cât credeam eu. Atitudinea ministrului României, Filodor, corespunzând instrucțiilor lui, era nesigură, dar corectă. Recunoaște și el neajunsul provocat de lipsa de înțelegere între ministrul Franciei, Deville, și amiralul Dartiges.

La urmă, cineva, foarte bine informat, dela Palat îmi spune, cu cele mai mari precauțiuni, că liberalii fac sforțări desperate pentru a-l aduce pe Averescu. Al. Constantinescu a vorbit acolo, la Palat, două ceasuri despre caracterul eterogen al partidului nostru și nevoia de a face un nou Ministeriu, în care ar intra și liberalii.

*

După amiază, Hiotu la mine. Imi spune că audiențele se reiau. Va fi primit Mitropolitul. Averescu e înscris mai de

mult. Sunt și miniștri străini, ca al Turciei. Despre situație se ferește să vorbească, dar ascultă istoria falsurilor parlamentare. A anunțat pe Regele că-i voiu ceti un memoriu.

8 Iunie.

I. Brătianu a vorbit la Bacău, calificând opoziția de câni cari îi atacă automobilul. A omorât speranțele averescanilor, spunând că el va face alegerile comunale.

9 Iunie.

La Cameră discuția asupra Băncii Naționale. Deputații lipsesc; majoritatea e rugată să voteze, căci este în număr.

Trecătoare apariție a lui I. Brătianu, întâmpinat de strigătul: „Vizirul!“.

*

La Academie discursul de recepție al lui Balș, clar și, la sfârșit, cald. Răspunde Lăpedatu.

*

Miniștrii se ceartă care să-și treacă proiectele. Biruie Angelescu, amenințând, că, altfel, se retrage.

10 Iunie.

Continuă legea Băncii Naționale. Sunt adus a vorbi după-amiază, pentru precizarea punctului nostru de vedere. Raportorul, profesorul Dimitrescu, director la Banca Națională, e timid.

Seara, ni se aduc la Cameră funcționarii comerciali pentru a ne „sili“ să votăm repausul dominical.

11 Iunie.

Vintilă Brătianu răspunde la criticile noastre prin injurii. Vechilul său i-a vorbit de... „zăpăceala mea“ Răsping glumele de Zeligșor ale ministrului.

*

După-amiază reușesc a trece la Academie prin Brătescu-Voinești alegerea ca membră de onoare a d-rei Văcărescu și, direct, a d-nei de Noailles.

*

Bianu vorbește mișcat de deficitul Academiei, care a pierdut la expropriere 90% din avutul ei și are azi un budget de patru milioane față de un milion cinci sute de mii aur înainte de războiu. Se va da drumul funcționarilor, la nevoie se va întrerupe serviciul.

12 Iunie.

Ridicule scene la Cameră între majoritari.

Argetoianu ridică întrebarea dacă la legea aviației a fost întrebată și cea militară. Tancred Constantinescu răspunde: a fost **ministrul**. Duca adaugă că știe **sensul** întrebării.

De fapt, e sugerată de Prinț. Aseară, la banchetul de la Clubul Automobilistilor, Argetoianu a întrebât pe Mârzescu de ce e trist. Prințul a observat că **are de ce**. Mârzescu și-a arătat față de Argetoianu regretul că Regina a început să publice în „Excelsior“ memoriile ei.

*

Aduc la Cameră mizeriile Academiei. Duca promite îndreptare.

13 Iunie .

Inchiderea prin surprindere a Parlamentului. De teama unor manifestații ostile, I. Brătianu face să se anunțe la Cameră că vine cu legea electorală, pentru ca să apară apoi cu decretul de închiderea sesiunii, la cetirea căruia uită iscălitura regală.

Legea electorală s'a' depus la Senat, unde Costăchescu cetește declarația opoziției că e gata să permită trecerea proiectului în douăzeci și patru de ceasuri. I. Brătianu răspunde că „mentalitatea“ sa cere o îndelungată discuție.

*

Seara, masă la „Flora“. Nu mi se spusese că au intenția de a serbători „Neamul Românesc“. Clubul bucureștean al fuziunii și-a trimis toți agenții electorali. Deplorabilă privilegiște... Maniu vorbește lung, une ori mișcat, despre serviciile pe care foaia mea le-a adus spiritului românesc. Răspund arătând că n'a fost în intenția mea o asemenea sărbătoare, și afirm sensul luptei ce ducem contra materialismului. Lupu își arată dorința unui Ministeriu comun. Mihalache adaugă că ei nu deslipesc de Stere, pe care caută să ni-l bage pe gât. Pune alături „cazul Argetoianu“ cu „cazul Stere“. Argetoianu, chemat prea târziu, are stăpânirea de sine care se cere pentru a strânge mâna lui Mihalache; el vorbește de omogeneitatea la iesle a liberalilor. Cicio Pop vine cu vechi reforme naționale. Și Vaida mă unește, în amintirile lui, cu Stere...

În acest timp liberalii presintă, la Suzana, un spectacol evident superior ca organizație.

14 Iunie.

Slujbă la Mitropolie pentru Eminescu. Odioasă colecție

autentică de „mitocani“ bucureșteni. În strane Goldiș și Moșoiu, președintele Comitetului pentru ridicarea monumentului.

La cimitir. O cruce de lemn pe mormântul lui Macedonschi. Vechiul bust înegrit al lui August Treboniu Laurian. Mormântul lui Chendi bine împrejmuit; al lui Iosif — o sărăcie.

Văd întâia oară pe al lui Eminescu însuși. Nobil se ridică teiul de-asupra marmurei cu versurile lui și în mijlocul florilor. Prezente vre-o douăzeci de persoane. Patriarhul nu vrea să vorbească. Moșoiu, care vorbește solemn plimbându-se, zice: Emil în loc de Mihail. De la o școală fetei încearcă a dramatiza satira a treia. Penibil!

Seara comemorația lui Eminescu la Teatrul Național. Puțină lume. Sunt rugat a ținea conferința despre sensul operei poetului. Declamă frumos d-na Giurgea, Ciprian și Nottara.

15 Iunie.

La Sinaia pentru audiența la Rege. Mă întovărășește Popovici.

La Pelișor, Denize, d-rul Mamulea, colonelul Rădescu, un aghiotant basarabean și două doamne.

Regina nu pare prea bucuroasă că mă vede. La masă, stând la stânga ei, nu caută convorbirea. Conversația atinge subiecte de artă, între altele albumul Preziosi, cumpărat cu 50.000 de lei de Argetoianu. Regele puțin slăbit, dar vesel, ia parte foarte activă la discuție. Regina vorbește de articolul ei din „Excelsior“. A atins vârsta de cincizeci de ani, a cărui serbătorire Brătianu a găsit-o nepotrivită la o femeie.

După masă, spun Regelui că am o misiune față de dânsul. Trecem în biuroul de jos.

Incep așa: „De și trăiesc supt presidenția de Re-

publică a d-lui I. Brătianu, să-mi fie permis a-mi aminti că monarhia există și să mă adresez Regelui". Regele protestă energic că Monarhia este și va fi, că ea știe ce se petrece. Apoi se arată mulțămît de legătura mea cu Argetoianu. Se bucură și de aceea cu Ardelenii. Maniu e un om cuminte, chibzuit și care își păstrează demnitatea în toate împrejurările; Vaida e însă pornit. Recunoaște și valoarea altor oameni de frunte la Ardeleni. Nu dezaprobă nici pactul cu țărăniștii. I-l explic: unire pentru răsturnarea regimului. Restul depinde de viitor. Tot e mai bine că sunt cu noi. — Da, era mai rău cu alții. — Cu aventura lui Averescu, spun eu. Pe Lupu îl judecă plăcut în relațiile personale, dar îndată cucerit de atmosfera întrunirilor: vorbește de steagul roșu, supt care, fiind la guvern, a stat.

Oricum, el, Regele, nu admite dezordinea. Ii spun că nici n'a fost, că, atâta vreme cât hotărăște voința mea, nu va fi. Dar nu putem suporta sfidări, nefiind Țiganii, robii nimănuia. Regele revine. Nu va da puterea unor extremiști. Cât va fi el Suveran, Stere, asupra căruia păstrează vechile opinii, nu va fi ministru. — Cine cere?, îi răspund. Decât să cedez străzii, mă voiu adresa primului șef de gară. — Care se chiamă Averescu? — Nu!

Caut să-i spun ce este în țară. Nemulțămire. Nicio administrație. Lumea se ține prin ea singură. Din zece oameni, nouă cred că Regele „depinde de Brătianu". Neagă energic. Apărarea națională e compromisă de Ferro-Chimica. Se distrug și muniții bune. O spun Polonii, de pielea căroră e vorba. Să întrebe pe atașatul lor militar. Totul pentru generalul Iliescu. — E inteligent, zice Regele. — I-ar putea ajunge o singură Turtucaie.

— Nu poți schimba Guvernul, revine Regele, fără o lege electorală. Am partea mea în depunerea ei. — Dar o pot vota și alții. Il asigur că, neputându-se cere o schimbare de regim acum, asupra plecării lui în străinătate, nu vom

discuta, la toamnă, Mesagiul și nimic alta, cerând absolut legea electorală.

Dacă Regele prelungește acest regim, liberalii vor pierde și ce bază mai au și nu vor putea fi întrebuințați la altă succesiune, ceia ce n'ar fi în interesul țerii. Apoi eu nu pot reține la infinit pe țărăniști, nici pe Ardeleni, cari au mai dărămat o țară. Regele apasă că nu sunt „constructivi“; răspund că vor ajunge a fi. Nici chiar elementele doritoare de putere de aici nu vor putea fi până la sfârșit dominate. Cât despre mine, sunt cu mâna pe pălărie, gata să mă închid la lucrul meu, dar, de la un capăt al țerii la altul să mergă Regele, și nu va afla pe un om care să-i aducă atâtea servicii dezinteresate. Poate să puie Regele în comparație oboseala lui Averescu cu ce-i pot aduce?

Se teme de agitația antisemită. Ating scenele de la Focșani. Guvernul e acela care lucrează pentru aceste scandaturi, ca să-și aibă bande în opoziție.

Regele îmi vorbește foarte pe larg de aviație. N'a trecut legea care o dădea unui consorțiu francez. Se va face alt contract pentru acela al aviației militare cu Anglia. Maiorul care a murit încercând aeroplanul avea ordin să n'o facă. Firma e gata să se înțeleagă cu noi. Motorul e bun.

Crede că, până nu se vor înțelege Aliații cu Germania, America nu va da împrumut nimănui.

Orice Guvern va avea la îndemână, în administrație, aceleași instrumente inferioare. — Da, dar pot fi mai bine dirijate.

La plecare îi cer să pot comunica un răspuns al lui. În picioare, de trei ori, indignat, afirmă că n'a promis nimic lui Averescu, că n'are niciun angajament cu el, că ieri în audiență nici nu s'a atins acest punct. Observ că nu Regele, dar omul pătrunzător și fin poate să judece reala valoare a lui Averescu.

Las Regelui și raportul despre starea catastrofală a Academiei. Promite a interveni.

16 Iunie.

Comedia din Focșani, povestită de ziare, întrece orice închipuire. 2.200 de căruțe după „martirul neamului“, junele Zelea Codreanu, călare pe un cal alb și cu buzduganul în mână. Câmpul de lângă Focșani e botezat al Libertății. Se jură credință „eroului“. Muzica militară îi cântă. „Universul“ face cea mai largă reclamă vicleimului. Se primesc telegrame de la generali și episcopi. Se improvizează o zestre întreagă cu semnul crucii bârligate.

Ziua, a fost Maniu la mine ca să afle ce am vorbit cu Regele, în care continuă să n'aibă încredere. E sigur că pătrunde toată psihologia Regelui și a lui Brătianu. Ar fi vorba acum de un Ministeriu Prezan sau Titulescu. Ii spun ce cred despre asemenea încercări. Maniu face calcule reci cu o siguranță care mă îngrijorează. Se desvăluie unele funduri de conștiință care mi se par neliniștitoare.

Apoi Argetoianu. Ii pare foarte serioasă anarhia antisermită. Să nu aducă apă la moara lui Averescu. Dar, a-daugă, pentru restabilirea ordinii, tot la el, Argetoianu, s'ar adresa Regele.

17-18 Iunie.

Maniu a fost la Rege, care se declară foarte mulțumit de audiența mea. Hiotu confirmă. A asigurat, din nou, cu tărie că n'are niciun angajament cu Averescu.

*

Discuții la club, foarte neplăcute, pe chestii de persoane. Se decide retragerea candidaturii improvizate pentru alege-

rea din Chișinău, unde țărăniștii înțeleg să păstreze pentru singurul lor partid candidatura bătrânului Alexandri.

19 Iunie.

Inmormântare regală a lui Saligny.

*

Conferință la Fundație a filologului francez Milliardet, despre trubaduri. Cu toată înăbușitoare căldură, foarte mult public.

20 Iunie.

La Sinaia, parastasul pentru Take Ionescu. Lume multă, amestecată. Foarte frumoase discursuri. Destui plâng. Prea mult element de bisericuță. Caut să strămut demonstrația pe un teren de mare partid și de actualitate.

*

În acest timp, la Deva, între Al. Constantinescu și Moșoiu, I. Brătianu ne califică de „câni turbați”.

21 Iunie.

Argetoianu vine foarte mulțămît de audiența de la Sinaia. I-a spus Regele, clar: „Nu mă gândesc la Averescu. Hotărârea mea e luată. Ești om inteligent și pricepi”. Și de țărăniști ar fi fost mulțămît. Mihalache i-a vorbit „ca un conservator”. Lupu îi pare simpatic. Despre mine socotește că din ce în ce mai mult intru în rolul pe care trebuie să-l am. De aiurea mi s'a raportat că după plecarea mea la masă s'ar fi spus că „din ce în ce mai mult mă afirm în țară și în străinătate”. Maniu i-a părut puțin cam „pedant”. Regele s'a interesat de problemele unui viitor guvern: armată, etc.

I-ar fi cerut să numească undeva în Ardeal un prefect și, în comitatele cu mulți Unguri, chiar un minoritar.

*

Polizu-Micșunești îmi cere părerea asupra eventualei publicări, în timpul războiului, a notelor ce a luat din conversațiile cu N. Filipescu, I. Brătianu era zdrobit după Turtucaia și se cerea remontat. Filipescu ar fi fost de o cruzime grezavă față de primul ministru.

*

La 6, la Legația Franceză, unde vin chimiștii de la congres. Se vorbește de cazul lui Guernut, a cărui conferință de la Sindicatul Presei a fost împiedecată de antisemiți. Explic lui de Billy că Guvernul își alesese rău medicul (cu Căstăforu și Mille) și momentul. Prefectul de poliție pretinde că Lupu și ceilalți luaseră ei garanția că vor ținea liniște, că nu s'a făcut apel la dânsul și că Hotineanu, comisarul regal, era acolo pentru că e „stare de asediu“. Observ că tot prestigiul „stării de asediu“ se duce astfel.

*

Seara, banchetul chimiștilor la Athénée Palace. Petroliștii au dat 300.000 de lei. „Masa de onoare“ e plină mai mult de politicieni. Lângă mine un Danez care-și are două sute de studenți și șase asistenți.

*

Văd pe Știrbei. Se apără că Prezan ar fi intrat în calculul său ca șef de guvern. El mă întreabă dacă Regele

n'ar fi fost mai impresionat de o singură audiență: a mea. Vechea obiecție a „omogeneității“.

Regele a insistat că el a silit pe Brătianu să vie cu proiectul legii electorale, că acesta a fost silit să-l improvizeze și că proiectul va fi transformat în chipul cel mai radical.

27 Iunie.

La Brașov pentru serbările jubilară ale liceului. Primire cu muzică și călăreți. De fapt era vorba de aceia a Mitropolitului Bălan, care vine îndată după aceasta. Se cântă germanul Gaudeamus, dar se vând șapci cu vipusca albastră, cum se purta de mult. Vechi elevi, Vaida, Popovici, apar cu dânsurile pe cap.

*

La „Târgul Săcuilor“, adică Odorheiul, în care avem vre-o zece familii românești și o bisericuță moștenită de la „Greci“. Trei polițiști cusuți în aur, cu enorme cizme roșii, reprezintă administrația. Un agent sanitar se plânge că moare de foame la ușa străinilor. De la bisericile celorlalți iese o burghezime înstărită și disciplinată. Armata, două regimente, face bună impresie.

29 Iunie.

La Hârtop, lângă Folticeni, se desvelește un monument al căzuților în războiu. Admirabilă catapeteasmă de la jumătatea secolului trecut.

Primire călduroasă, adesea supt arcuiri de triumf, la sătenii din Neamț. Ce popor bun și cuviincios! La Boroaia mii de săteni. Li vorbesc de posibilitatea unor alegeri comunale, care, dacă vor fi pierdute de noi, liberalii se instalează pe încă patru ani.

La Brusturi răsare un „profet“ cu icoane de gât, care a-

țată contra calendarului nou și a sărbătorilor. Și la Târgul Neamțului curtea e plină de țărani, cari așteaptă un cuvânt de îndemn.

De aici înainte, la fiecare sat jandarmii păzesc pe câțiva țărani intimidați. Șeful țărănist, Măcărescu, a fost silit, în tot drumul spre Folticeni, a se legitima.

La Piatra o mie de delegați țărani așteaptă de ceasuri întregi, în perfectă ordine, să li se vorbească. Una din cele mai frumoase adunări țărănești pe care le-am avut vre-o dată.

Seara, la masă comună cu țărăniștii, afirm hotărârea mea de a menține legătura cu cei din stânga.

30 Iunie.

Bună întâmpinare și în județul Bacău.

1-iu Iulie.

Admirabile sămănături de la Focșani în jos. Cu toate ploile strășnice, se seceră de zor.

2 Iulie.

Maniu și Argetoianu la mine. Cel d'întăiu păstrează părerea că Regele e cel mai incapabil de a se hotărî dintre Suverani. Urmează comunicându-mi neînțelegeri de persoane de prin provincie. Lămuririle lui Argetoianu sunt de același fel.

3 Iulie.

Aflu că Maniu consideră pe Cihodariu și Xenii ca secretari mai mult de formă și că un tânăr Lugoșianu face pe secretarul politic, contrasemnând toate actele „singurul președinte al partidului“. Fac lui M. Popovici oarecare observații. Dar ce bine ar fi dacă în relațiile noastre ar domni buna credință!

*

I. Brătianu a vorbit la Brăila, și după dânsul Vintilă. Ambii anunță o lungă guvernare. Al. Constantinescu câștigă presa la Făgăraș, oferindu-i un adăpost în casa Brâncoveanului.

5 Iulie.

Chirculescu ne compară la Pitești cu bandiții Munteanu și Tomescu, cari trec dintr'un județ în altul.

6 Iulie.

La Chișinău Alexandri a reușit contra unui averescan susținut de Guvern.

10 Iulie.

Pe drumul la băile Vulcana, cei doi bandiți au prădat șaisprezece căruțe în șir. Intre alții a fost despoiat și Mihailache.

*

I. Brătianu se mișcă neconținut. Cum au fost ploii distrugătoare, merge prin ținutul Făgărașului cu ajutoare.

11 Iulie.

Țara nu se preocupă decât de isprăvile următoare ale bandiților Munteanu și Tomescu, cari pradă caravane de trăsură, dau lovituri în amiază mare și cutreieră șoselele, ca la chef, cântând din mandolină. Nu-i e rușine nimănui.

16 Iulie.

Delegații din Pitești îmi arată un act neștiut de mine prin care se ordonă organizațiilor a lucra alături cu țără-

niștii la alegerile pentru Camerele Agricole și supt un semn care unește secerea cu coasa. Ordinul e iscălit de Maniu singur. Ordinul trimis organizațiilor țărăniște numai de Madgearu.

Dulce loialitate!

În toate partidele, fiecare își face de cap.

31 Iulie.

Vizita lui Argetoianu. Crede în oarecare succes al nostru la alegerile pentru Camerele Agricole. A vizitat pe Maniu la Bădăcin. Veche locuință pitorească, dar absolut goală. Pe masă un dicționar enciclopedic, ediție mică.

*

La cursurile de vară un grup de studenți; profesori francezi, de nuanță catolică, pe cari-i conduc doi clerici: Bottinelli și d-rul Gasque.

1-iu August.

Unul din studenții francezi vorbește despre caracterul provinciilor Franciei. Se cântă frumos cântece din fiecare.

*

Seara, conferința lui Caracostea despre Eminescu arată că bucăți ca **Mortua est** și **Împărat și proletar** au fost scrise în prima lor formă când poetul avea abia șaisprezece ani

2-4 August.

În urma unui atac contra lui Cuza, tulburări antisemite la Iași și la Focșani. Un student, Urziceanu, a tras patru

focuri asupra morarului Grünspan, stăpânul Evreului cu scandalul.

*

De la Piatra-Neamț aflu că Măcărescu a declarat că nu primește semnul „d-lui Maniu“. Partizanii miei îl denunță într'un manifest tipărit că e vândut liberalilor. Tot mai mult îmi pare imposibil să guvernez țara cu astfel de oameni.

5 August.

Vizita profesorului american Andrews.

6 August.

Emoționantă ceremonie de înmormântare a soldaților căzuți în luptele de la Tabla Buții.

8-10 August.

Mizerii cu semnul electoral și cu condițiile materiale în care se scoate vechea mea foaie.

11 August.

Mârzescu ar fi spus că liberalii nu vor pierde decât patruzeci din ceva peste șaptezeci de mandate. La Orheiul țărăniștii refuză lista comună cu noi.

*

Moartea subită, de o angină de piept, a lui Matei Cantacuzino. Pentru a se continua agitația la Focșani se anunță botezul a vreo șaizeci de Cornelii masculini și feminini. Guvernul oprește prin starea de asediu această nouă comi-cărie.

13 August.

Scrisoare amicală a lui Argetoianu despre incidentele din partid. Și el vrea o lămurire definitivă.

15 August.

Inchiderea cursurilor. Vorbește foarte frumos Cehul Iaroslav Müller și mai ales Ungurul Bathory, care pomenește și despre „dedalul“ în care se află nația lui și cerul luminos de de-asupra, spre care se uită.

La Buzău și Râmnicul-Sărat, cu un grup de cursiști. Botezurile antisemite se fac în acest județ, la Costești.

17 August.

Vizită la mănăstirea lui Mihai Cantacuzino. Hotărâsc spălarea picturilor. Apoi la Băbeni, în apropiere, unde este o bisericuță cu fresce frumoase.

În gara Focșani aflu că mii de oameni au plecat prin porumburi ca să asiste la botezul Corneliilor. Au fost și ciocniri cu trupa: câțiva bătuți. Zelea tatăl anunță apropiata lui venire la putere, „decretele“ ce va da, „podurile peste Nistru“ pentru gonirea Evreilor!

17-19 August.

La Popii Diei („Pochidia“), moșia lui Gh. Tașcă. Ținut despădurit, crăpat, cu case barbare de împrăștiare, cu izlazuri pline de scai și porumbrele.

Excursie la curata mănăstioară Adam.

Văd bisericuța din Sălceni. În 1919 curtea Jurjeștilor, părăsită de ultimul arendaș, a fost prădată și făcută una cu pământul.

— Și autoritatea?, întreb — E, administrația la țară?!

20 August.

La Văleni găsesc frumosul meu salcâm de la poartă curățit de coajă cu briceagul. O femeie spune: „nu mai e milă pe lume“.

24 August.

La alegeri țărani sunt răspinși cu grămada. Vin să se plângă la mine. Au un frumos suflet vibrant.

Cu toată sila, lista țărănistă-națională a lui Munteanu-Râmnic bate în Prahova pe a guvernului. Averagescanii au... 14 voturi.

*

Se anunță pe toamnă partidul antisemit al lui Goga.

*

Goldiș demisionează din prezidenția „Asociației“.

25 August.

Mare succes al opoziției unite, chiar în Bucovina. Sașii au dat guvernului un succes la Brașov și Năsăud. Averagescanii și antisemiții iese la Iași.

30 August.

Goldiș a fost reales la Reghin președinte al „Asociației“.

3 Septembrie.

De dimineață Argetoianu. Regele a sosit la Sinaia. El și

Regina sunt foarte afectați de atitudinea lui I. Brătianu, care pleacă din țară două zile înainte de sosirea lor și fără a cere măcar concediu. Ei doresc o schimbare. Hiotu vine să se informeze. Ni se cere să lăsăm pe liberali a vota legea electorală, budgetul și câteva „legi mici“. În vacanța din Decembrie s'ar retrace. Argetoianu crede că s'ar da și garanții. Budgetul tot cere trei luni pentru a fi făcut. Noi l-am putea rectifica. „Legile mici“ s'ar putea schimba.

Regele i se pare iarăși obosit la picior, Regina, care a făcut o cură pentru aceasta, slăbită. Prințul ar fi foarte bine dispus pentru noi.

În acel moment vine și Maniu. Nu-i place înțelegerea pe care o vrea Argetoianu. Regele ar fi nesigur; ascultă pe cine îi vorbește mai pe urmă. Odată, în Februar 1920, el, Maniu, a oprit formarea Ministeriului Averescu, viitorii miniștri fiind în odaia de alături. — I-ai văzut? — Mi s'a spus. Tăzlăoanu a promis răsbunarea, distrugerea unui „om mare“ (Maniu). Ii spun că e de dorit să iubească puțințel pe omul pe care va avea a-l servi; eu nu pot judeca așa de aspru psihologia cuiva față de care am sentimente.

Maniu crede că a slăbi acțiunea față de guvern ar fi o mare greșală. Să nu primim puterea din mila lor.

Țărăniștii cer să se ia angajamente pentru guvernare. Lupu i-a anunțat-o lui Maniu. Nu admit fuziune, Stere dorind să fie în comitetul de conducere, ci colaborare. Argetoianu o vrea: Ei cer patru Ministerii: pentru Mihalache (Agricultura), Iunian (Justiția), Madgearu (Comerțul), Lupu (Internele), ceia ce e imposibil.

Maniu dorește să nu zvonim ce legături vom avea cu dâșii (de sigur că e sfătuit de foștii tachiști). Nici Regele n'ar vrea un guvern comun (mie însă nu mi-a spus așa). Argetoianu m'a înștiințat că aceasta e intrigă liberală. A adaus că Mârzescu e furios pe „prostul“ de Constantinescu, care a băgat partidul în ultimele alegeri. Toți miniștrii se

recunosc uzați. Unii se arată bucuroși că s'a isprăvit cu Averescu. Săveanu se plânge că i-am încurcat în chestia serbătorii Regelui. Stelian Popescu nu vrea să strângă fonduri pentru așezământul Ferdinand I, de la bănci. Argețoianu crede că el ar apleca spre liberali.

11 Septembrie.

Ianculescu îmi scrie din Paris că Legația noastră e păzită de agenți și cavaleria așteaptă în stradă. Comuniștii au vrut să-i smulgă Legiunea de pe piept. Mutre ca în 1793. Se strigă contra Poloniei și a României. „L'Humanité“ dă articole cu fotografii și desemnuri despre procesul comuniștilor de la Tatar-Bunar. Se reproduce și un articol imprudent al lui Mihalache. În același timp sunt înștiințat de marile progrese pe care le fac, printr'o propagandă neobosită, Ungurii în opinia publică franceză.

*

Inaugurarea Expoziției de la Chișinău. Au lucrat pentru dânsa generalul Rudeanu, profesorul Cardaș și chiar deputații țărăniști. Mare pază militară în jurul Regelui, care apoi circulă aproape singur. Prințul Pavel al Greciei apare în uniformă de amiral grec.

14 Septembrie.

În Dorohoiu țeranii vin cu miile să asculte pe agitatorii antisemiți, cari li promet și „pădurile Jidanilor“

Prefectul supraveghează mascarada. Satele sunt în căutarea unui mântuitor. Când li se arată adevărul studenților ispitiți, ei răspund: „De ce nu ni-au spus profesorii noștri așa?“.

15 Septembrie.

Alianța liberalilor cu antisemiții dă roade. Județul Vaslui a fost luat la rând de „propagandă“. Lângă Băcești se strânseseră țeranii. Doi ofițeri în rezervă din Iași și un student i-au îndemnat să atace târgul. Armata a tras; un sătean a murit.

Guvernul dezaprobă, iar „studenții“, făcând responsabili pe „Jidani“, exploatează încă un mort.

18 Septembrie.

Lupu și Iunian la mine. Cel d'întăiu vrea să mă aducă să consimt a sta în fața lui Stere cu ocazia unor negocieri între două comisiuni de cinci asupra viitoarelor noastre relații, dat fiind că la ei guvernul se socoate acum căzut. Se vede bine că Basarabeni, cu Halippa în frunte, o cer. Lupu pare plictisit de această insistență. Nu crede pe Stere personal tare în Basarabia, dar grupul nu vrea să se despărță de dânsul. Rectifică părerea mea că la Orhei ar fi fost mai puțini partizani țărăniști, manifestați prin voturi albe, decât naționali: ar fi fost 10.000. La Chișinău și la Cetatea-Albă liberalii au ieșit prin escrocherii, închizând samavolnic votarea încă de dimineață. Răspund că pot face concesii politice, dar de conștiință, nu. Ajunge că ignorez pe Stere. El însuși e prea inteligent ca să se mulțamească numai cu un gest din partea unui om despre care știe că-i refuză stima sa.

Lupu pretinde că Maniu l-a sondat prin doi trimiși neautorizați pe cine ar vrea țărăniștii în fruntea guvernului. Li s'a răspuns că numai eu aș putea să dau prestigiul necesar. Li arăt că n'am nicio pasiune de a lua locul ce mi se oferă.

Întrebat asupra programului și alcătuirii Ministeriului, răs-

pund că nu programul face împrejurările, ci împrejurările programul, direcția singură interesând. Eu primesc orice program, care poate fi inutil, dar nu poate fi rău, când cunosc oamenii. Pentru locuri să negocieze cu aceia cari au candidaturi la care țin: mie oricine urmează linia pe care o o voiesc îmi e mai bun prieten decât un aderent care ar refuza concursul său loial, deplin.

22 Septembre.

Maniu vine pentru a-mi spune că și lui țărăniștii (Iunian și Madgearu; acesta în lipsa lui Mihalache) i-au vorbit de nevoia, pe care el n'o recunoaște, a unui nou pact. I se pare lui Maniu că Regele n'ar vrea întovărășirea de guvern și i-ar fi dat a înțelege și lui Mihalache. Oricum, Maniu nu pare prea bucuros de o asemenea legătură și, fără a fi contra ei, îi vede marile greutăți. (Lupu ar voi Internele sau Externele; eu îi spun că nici pe dânsul, Maniu, nu l-aș vedea bucuros acolo, fiind prea blând.)

Imi spune cum, simplu sublocotenent, el a fost numit ministru de Războiu al Comitetului Român din Ungaria. A mers la ministru în Viena, cu Isopescu-Grecul, după ce a luat în stăpânire regimentul 34 românesc, înlăturându-se colonelul. Ministrul l-a rugat să aștepte până „se va orienta“. S'a întors, spunind că nu dispune de situație și i-a dat patru odăi în Ministeriu pentru a comanda. Românii au străbătut Ringul în perfectă ordine, pe când celelalte trupe se bolșevizaseră și orașul era îngrozit. Din ordinul lui Maniu, regimentele din Praga au susținut revoluția cehă.

23 Septembre.

Cumnatul meu, colonelul Seichter, îmi povestește viața la Pola a lui Franz-Ferdinand. Soția lui era grozav de zgârcită. Șoferul era plătit și de general și de amiral; un vas îi a-

ducea zilnic din Trieste carnea trimisă din Viena. Muzica îi stătea la ordine de la 2 la 11 seara. Un violonist care se desfăcuse la gât a primit înștiințarea că Alteței Sale Imperiale nu-i plac oamenii **halb-nackt**. Sofia Chotek era o femeie foarte înaltă, cu fața rotundă rumenă, cu ochii tari albaștri. Ea domina printr'o splendidă inteligență. Ajunsesese de-i cetia lui Franz-Ferdinand ce voia ea din corespondența primită.

27 Septembrie.

Cihodariu îmi spune că pretențiile țărăniște par a fi numai o încercare. Maniu le amână.

*

Pelivan mă asigură că țărăniștii basarabeni sunt în mare parte republicani declarați și ne prezintă ca fiind o parte din național-liberali. N'ar dori nicio colaborare, din cauza „deosebirii de concepții“. De peste Nistru s'ar fi prezentat la alegeri semnul secerii. Mulți țărani au dezaprobat. Mișcarea ar fi asemenea cu vechea idolatrie a lui „Inochentie“.

7 Octombrie.

Argetoianu îmi arată că, după ce Maniu a discutat fără rezultat „zece ceasuri“ cu Mihalache, care se întreba la urmă „ce i-a spus“, el, Argetoianu, a început conversații cu o delegație țărăniștă, compusă din Răducanu și Madgearu. S'au lămurit asupra programului. Ei cer să pomenescă numai ca o dorință, și dacă îngăduie Coroana, pe lângă care se va stărui, să se revadă opera de improprietărire. Ca Ministere, cer trei din cele principale și încă unul, și, anume, din primele, Agricultura. Argetoianu a spus care sunt cele trei pe care ni le rezervăm. Cu Lupu s'a discutat Ministeriul de Interne, pe care îl cerea, dar tot mai slab: Argetoianu a obiectat că Regele nu l-ar voi și că lumea l-a

crezut „nebun“, cum își dădea aierul. El crede ca i s'ar putea face un Ministeriu... al Cooperăției. A oferit țărăniștilor o treime din deputați. Prefecții n'ar admite să se împartă, pentru că țărăniștii n'ar avea pe cine să puie după umplerea quantumului de parlamentari, dar, dacă au puteri superioare undeva, li s'ar recunoaște. Și Stere a venit la dânsul, oferind „pe tavă“ partidul său în schimb pentru restituirea legalității și nu știu ce alte cereri de suprafață. De fapt venise pentru „împăcarea“ cu mine, ca să fie pe lângă rostul meu „o jumătate din ce are Maniu“. Li dau răspunsul obișnuit, pe când Argetoianu îi spusese că, fiind îndeplinite celelalte condiții, „atăta să rămâie“.

A vorbit cu Hiotu despre cum vede Regele relațiile cu țărăniștii, și acesta, ca de la dânsul, a spus că Regele ar voi fuziunea, nu colaborarea. Bănuiesc că formula poate să vie și de la persoane feminine, cărora li s'a făcut lecția.

Argetoianu crede că Maniu va sfârși admitând și el colaborarea.

Sunt rugat să fac declarația de cetit la Cameră, unde la deschidere nu va asista nimeni dintre noi.

11 Octombre.

Alegerile pentru Biserică. Liberalii procedează cinic, cu voturi cerute pe față pentru prefect, cu preoții agenți electorali, cu lume care se bate la poarta lăcașurilor, cu afișe pe stâlpii lor, cu jandarmi cari întind pușca în fața alegătorilor. Și în Prahova au candidat pe prefect

17 Octombre.

Seara, Argetoianu la mine. Maniu ar fi contra înțelegerii cu țărăniștii. Li spun formula mea: mai bine în opoziție cu ei decât la putere fără ei.

18 Octombree.

Maniu vine la mine. Își expune nedumerirea. Mă invită la Comitet, unde îi spun că simțul meu de demnitate mă împiedecă de a merge.

Ședința lor continuă îndelung. Popovici, Cicio Pop se opun hotărât la încheierea colaborației de guvern. Maniu ar fi avut o atitudine nehotărâtă.

*

La Cameră, cetesc declarația comună, redactată de mine. Ardelenii au introdus o clauză în care se admite să vorbim la legile esențiale, în interesul Statului. Majoritatea urlă, dar e curioasă să afle ce vine mai departe. Guvernul nu bănuia ce atitudine vom lua. Pe banca ministerială Vințilă Brătianu râde. Duca pare abătut.

*

Ioanițescu interpelează asupra patentei falsificării a listelor electorale pentru comună.

*

După ședință discutăm: Maniu, Argetoianu și eu asupra situației. Propun să i se lase lui Argetoianu, care cunoaște oamenii, grija negocierilor ulterioare. El pare a refuza. Deosebirea de vederi se accentuează când vine vorba de ordinea în care se vor succeda cele două acte: întregirea cu Stere și Iunian, față de alți doi ai noștri, a Comitetului comun de acțiune parlamentară, ceia ce ar fi după Maniu o „reabilitate“ a lui Stere, și decizia asupra proporției reprezentanților în Parlament. Țărăniștii, prin hotărârea lor

publicată — Stere a adus alta de la Chişinău —, afirmând că au mai multă popularitate, cer jumătatea. Maniu crede că Stere, odată „reabilitat“, va ridica alte pretenţii, ca aceia de a mă vedea luând parte la discuţii, ceia ce, fireşte, îmi e imposibil. Argetoianu e sigur că ţărăniştii vor numai o dovadă de sinceritate. I se pare că ei i-ar admite proporţia de patru pe şase. Vede motivul opunerii lui Maniu în atitudinea lui Stelian Popescu, Xenii, etc., cari ameninţă cu retragerea. N'ar fi un motiv să ne facem de răs printr'o ruptură şi, ce e mai grav, provocată de noi. Ştie pe Stelian Popescu într'un rost mult mai modest decât cel de astăzi şi a aflat că vrea să scoată o foaie de seară, şi cu bani liberali. Din partea mea, declar hotărât că, în cazul de neînţelegere cu ţărăniştii, n'aş putea juca un rol activ în campania pentru o putere pe care n'am lua-o singuri decât pentru a cădea foarte răpede.

Rămâne ca, Luni, Maniu, înainte de a pleca, să facă o nouă încercare de a smulge ţărăniştilor o concesiune, după care Argetoianu să încheie ce poate încheia. La plecare, Maniu are grija să spuie că-i pare bine că **şi noi** vrem legătura cu ţărăniştii...

Deputaţi basarabeni, dintre cari unul a fost arestat la alegerile pentru Camerele Agricole, îmi spun lucruri grozave. Cum s'a făcut ziua, fără să fi votat, s'a găsit urna plină. Judecătorul care ordonase arestarea, un Rus, spunea limpede că el arată Basarabenilor cari au vrut Unirea ce e jandarmul român pe lângă cel rus, că e gata să execute cele mai straşnice ordine, numai să desguste lumea, să distrugă ţara „L-aş fi denunţat, dar el ar fi fost în stare să-mi însceneze un proces de înaltă trădare!“

*

La întors aflu o telegramă din Ploeşti, care îmi denunţă

ticăloșii de la alegerile eparhiale; Un preot, Șova, e bătut în biserică de primar și jandarm, rănit, și i se refuză ajutorul medical.

*

O femeie de pe Valea Teleajenului îmi spune că la dânsii doi jandarmi luptau în biserică în contra alegerii candidatului neplăcut. Ea a sfătuit lumea să plece și să conteste ce s'a făcut pe urma lor.

21 Octobre.

Și săteni din Predealul-Sărari îmi povestesc cum, la alegerea eparhială, au fost bătuți de jandarmi.

*

În trenul spre București, Grigore Filipescu, care a făcut să-i alerge un cal la Pesta,— a ajuns al cincilea —, spune că i s'au aruncat insulte prin presă.

În cafenele nu se poate cânta ceva românesc; pretutindeni ura contra noastră e mare.

*

La București nu s'a ajuns la niciun rezultat cu țărăniștii. „Universul“ amintește cum vorbiam acum doi ani — în cu totul altă situație —, de dânsii. M. Popovici îmi amintește marea popularitate a naționalilor. Maniu arată că țărăniștii vor să facă din comitetul de șase o instanță suverană. Trebuie să-i poată reduce la mai puțin. Argetoianu a cedat prea ușor. La adunarea pentru Ilfov țărăniștii au fost pretențioși și nedibaci.

23 Octombree.

După ce am arătat în ce condiții am scris scrisoarea reprodusă de „Universul“, Argetoianu afirmă existența, contestată de Maniu, a comisiei de conducere parlamentară adăugită cu Stere.

24 Octombree.

Bogos îmi spune că, la alegerile pentru Camerele Agricole, la Orheiul țăraniilor au spart geamurile sălii unde trebuia să se puie urna și au îngrozit pe judecător, că s'a tras cu mitraliera, că la Cahul prefectul a fost amenințat cu moartea. Imi arată ce chin avea la Guvern să lucreze cu Averescu, care vedea numai detaliile și amână orice hotărâre.

Stelian Popescu vine pentru lămuriri: atunci apar și Argetoianu și Filipescu. Nu poate găsi o replică la argumentarea imperioasei necesități în care ne găsim de a lucra cu țărăniștii, pe cari Argetoianu speră să-i aducă la condiții mai acceptabile.

Regele, căruia îi cerusem o audiență — ar fi jignit că nu ne-am interesat până acum de sănătatea lui — mă amână până la sosirea în București. Totuși azi primește pe un American la Sinaia.

25 Octombree.

La Chișinău. În gară chiar se observă rivalitatea dintre Halippa, care m'a invitat, și Pelivan.

Conferința, despre împrejurările răpirii din 1812, se face înaintea unui mare public, care așteaptă de două ceasuri.

Intrunirea politică, fără Ciugureanu și Bogos, arată cât de restrâns e cercul partizanilor lui Pelivan. Mulți Evrei, cari, cu șăpcile pe cap, fumează, copii de școală.

La Halippa, înainte de plecare. Imi spune în drum, că paritatea pe care o cer ei e morală, nu numerică. Il asigur

că nu prin înțelegere se poate ajunge la colaborare, ci prin colaborație la înțelegere.

*

La Iași conducătorii partidului nostru îmi spun că prin sate sunt întâmpinați adesea cu întrebarea: „dar ce e cu Iidanii?“. Sătenii se lasă însă convinși.

26 Octombree.

Ceaiu la Palat pentru congresul femeilor minoritare. Atmosferă de ură contra noastră: unele femei sunt chiar necuviincioase. Averescu apare surâzător. Goga merge pe la Maniu să-i ofere alianța în interesul ordinii! Multe minoritare sunt în frumosul lor costum național. O contesă Bethlem vorbește perfect românește și spune că e o datorie a ei.

*

Argetoianu crede că Regele nici n'a aflat de cererea mea de audiență.

28 Octombree.

Maniu acceptă forma unei întrebări scrise, făcută țărăniștilor pentru ca să arăte care sunt condițiile lor, în cazul unei chemări a lor și a noastră la putere, pentru colaborare la Guvern.

*

Inmormântarea lui Stelian. O frumoasă figură de ceară pe catafalcul acoperit cu flori de toamnă. Câteva slugi singure în imentul hall al palatului de la Șosea. Puțini din asistenți se încumetă să intre în lăcașul rezervei și al mândriei reținute. I. Brătianu, fratele lui, Vintilă, se simt foarte je-

nați. Al. Constantinescu apare mai târziu, cu o jovialitate pretențioasă. După dorința răposatului, niciun discurs. Mârzescu va ținea pe al său la Consiliul Magistraturii.

*

La Cameră relevez că noi am ales odată pe Stelian, iar ai lui nu, și că mândria a fost caracterul unei vieți ca din alte vremuri decât cele de azi. Majoritatea înghite. Palide cuvinte ale lui Săveanu și ale președintelui.

29 Octombrie.

Hiotu la mine pentru audiență. Îi arăt limpede situația, cu privire la care îmi cere lămuriri.

*

La Cameră se cetește răspunsul la Mesagiu, încredințat lui Iamandi de la Iași. Opoziția iese la cetirea lui.

*

La întoarcere proiectul Fundației Ferdinand. Voiau să-l treacă pe tăcutele. Ieau cuvântul pentru a arăta ce e „această bucată de budget“ aruncată Regelui, a cărui aniversară au ignorat-o.

*

De ziua Reginei, la Sinaia se joacă de Prinți o piesă făcută de Nicolae al Greciei.

*

Vorbesc cu Argetoianu despre zăbava audienței mele. E de

păreră că ar trebui să spun că renunț la dânsa. El pare din nou îngrijorat că Averescu ar putea fi chemat din nou la Guvern. Critică și el atitudinea puțin amicală a Palatului.

30 Octombree.

La masă d-na Brevée-Copyn, Olandeză, recomandată de Boerescu de la Externe. E complet câștigată de Unguri și scrie la „Gazeta de Rotterdam“, despre „ororile“ pe care le săvârșim față de Unguri. Ai noștri o amenință cu expulzarea.

*

Pentru întâia oară nu primesc mulțămire pentru felicitările adresate Reginei.

*

Argetoianu îmi spune că singura condiție pentru „a face“ cu țărăniștii, e să primesc pe Stere cu toate onorurile...

*

Un luxos club antisemit se instalează în fața Palatului.

31 Octombree.

Țărăniștii răspund. Ei refuză de fapt orice supremație a naționalilor, în credința că „acordul“ dintre noi cere chemarea la putere a ambelor partide. Amintesc de nevoia programului minimal și a guvernului parlamentar.

1-iu Novembre.

Investitura Patriarhului. Cuvântarea lui, care-și amintește

trecutul „de dascăl de sat“, e foarte impresionantă și adânc cuminte. Regele răspunde vibrant. În asistență reprezentanții tuturor religiilor.

*

După-amiază, vizita profesorului francez Blondel, de la Înaltele Studii Economice. Ia note despre expropriere.

*

Seara, concert religios a lui Chiriac, fin și puternic.

*

Masă la Palat. Protocolul cel nou mă trimete la un colț al mesei, între doi episcopi.

Princesa Moștenitoare vorbește lung cu trei episcopi greci, busnați și oacheși ca niște Mauri. Tânărul episcop rutean din Polonia are o suflare față blondă, șireată. Foarte impresionant patriarhul bătrân, care e Antonie al Chievului, pribeag la Carlovăț. Largă barbă albă desfășurată, mari ochi limpezi.

Regele îmi vorbește de Ravenna, care l-a numit, de Aquileia, la care s'a oprit în cale. Îl poftesc să vadă obiectele preistorice găsite la Văleni. Regina, căreia îi vorbesc despre aceleași obiecte și despre numărul din „Universul Literar“ pe care aş vrea să-l consacru aniversării sale, e foarte amabilă. Își amintește bine de moscheia Cahriè din Constantinopol.

Maniu îmi comunică o conversație cu Stere, care va fi reluată Vineri. I-a spus limpede că nu poate conta pe relațiile personale cu mine, nici pe un loc de ministru, la care deocamdată nu-l sufere opinia publică. A părut că pri-

mește aceste lămuriri. De el, spune Maniu, atârnă totul. Stăruie să am cu dânsul măcar „relații politice“.

La sfârșit Regele și Brătianu stau mult timp de vorbă. Figura primului ministru e luminată de același zâmbet, în care e trufie, șiretenie și despreț.

2 Noembrie.

La Regele. De la început vine vorba de situația politică. Apăsător, alegându-și cuvintele și găsindu-le ca și cum de mult s'ar fi pregătit la aceasta, el spune că Lupu, care a avut o audiență ieri, s'a purtat „ca un mieluleț“, a fost deosebit de dulce, dar că e regretabil că, întâlnind un grup de trei oameni, e gata să facă tocmai contrariul. Ii pun întrebarea cum consideră legăturile noastre cu țărăniștii și el răspunde că i-ar fi imposibil să dea indicații, rolul său fiind să constate situațiile, nu să le îndrumeze. Când se va prezenta cazul de a decide, va face ce va crede mai bine în interesul țării. De la guvernul viitor el va cere însă: garanția ordinii, păstrarea continuității și o mână tare. Pentru aceasta va trebui să i se dea garanție. — Maiestatea Voastră are atunci pe d. Averescu. Regele răspunde că nu discută persoane. — Sau pe d. Brătianu. Regele spune că Guvernul s'a uzat; el n'are interes ca uzura să fie așa de mare încât să ajungă inutilizabil un partid important. Va decide când liberalii se vor retrage. — Dar dacă nu vor? ... — Poate să fie după moartea noastră. — Sper că nu.

Vorbesc cu privire la mâna tare. — Dar dacă garanțiile înșeală? Dar dacă mâna tare cade în alegeri? Dar mâna tare nu e și o mână violentă? — Poate fi și în mânășă, dar la nevoie să o poată scoate. — Mâna tare a avut-o d. Averescu, dar ce i-a rămas n'o înlocuiește.

Ii vorbesc deschis: un partid popular nu trebuie adus la desperare, ci câștigat. — E cazul partidului țărănesc. — Da. Lucrăm pentru a-l câștiga. Și defectele noastre ne vor ajuta

să o facem: încetineala lui Maniu, intransigența mea în chestie de persoane, obiceiul lui Argetoianu de a scormoni în suflete.

Regele spune că el dorește două singure partide și, bucurându-se că ieri au fost toți frunțașii țării, i-ar plăcea să nu rămâie între un partid și altul șanțul de astăzi, care nu se poate trece. Ii obiectez că vina e numai a cui n'avea măcar o biruință electorală ca scuză pentru insolența sa, ci se răzima numai pe grația regală. Regele apasă asupra afirmației sale că „s'au făcut greșeli“.

Vorbesc apoi de descoperirile de la Văleni, unde îl invit, de scopul Fundației Ferdinand. Regele amintește discursul său de la Timișoara, pentru naționalități, așa de ușor de câștigat. Regretă că episcopul calvin n'a stat ieri până la capăt. Invinuiește de prea mare intransigență confesională pe Mitropolitul de la Sibiiu. Lui Frențiu i-a făcut muștrări pentru anume atitudini. Laudă cultura lui Nicolescu de la Lugoj.

La plecare îi declar că, atâta vreme cât voi avea în partidul meu un loc care îmi permite să afirm drepturile Vechiului Regat, nu se va răspinge nicio colaborație onestă și nu se va pierde nimic din grija unor principii pe care și eu le împărtășesc.

În partidul țărănesc Regele vede o singură voință, a lui Stere, dar nu admite omul și scopurile lui. „Sunt pete care nu se pot spăla.“

Admir vasta lectură a Regelui, în curent cu scrierile cele mai noi în domeniul istoriei.

*

Vizita lui Focillon.

*

Seara, la masă d. și d-na Shotwell

Argetoianu se arată mulțămît de rezultat. Numai să ne întărim. Știrbei, pe care îl crede că visează preșidenția Consiliului, a făcut ca Regele să-l trimeată la Stere pentru a-i cere o profesie de credință dinastică și asigurări în chestia exproprierii.

3 Noembre.

Convorbire cu Mihalache la Cameră. Declară că nu Stere decide la ei, că el a rămas adesea în minoritate. Ai lui nu vreau declarația publică a inferiorității lor. Propune înțelegerea organizațiilor, ca la alegerile din urmă: unde nu se înțeleg, să fie o luptă fără dușmănie. Deocamdată ar voi în Ministeriu unul până la trei reprezentanți. După rezultatul alegerilor s'ar împărți Ministeriile importante, ei având Internele sau Externele. Ar dori discuții în comitet, nu separat. Ne înțelegem să negociem răpede pe această bază.

5 Noembre.

Duca încearcă a-mi dovedi că n'a fost niciodată serios vorbă de un guvern Averescu...

7 8 Noembre.

La Galați.

La masa comună a fuzionaților relevez puțină temeinicie a celor trei muștrări cuprinse în formula: ordine, continuitate și mâna tare.

*

Am văzut pe Maniu. El pare dispus să se grăbească negocierile țărăniște. Nu se învoiește cu asigurarea ce li-am dat că fără dâșșii nu primim guvernul.

11 Noembre.

În discuția cu Focillon sunt contra unei catedre franceze

de istoria artei în Franța cu un profesor român. Aș dori o reciprocitate, care nu mi se oferă.

13 Novembre.

Vizita la Cameră a Polonilor. Președintele Orleanu li vorbește de „micul lor Stat“ de pe vremuri, de țara noastră, adăpost al „tuturor nenorociților“. I. Brătianu are însă cuvinte cu miez, reci. După mine Lupu ține un aprins discurs de întrunire publică. La sfârșit Averescu, așa cum era de așteptat. Polonii vorbesc lung, cu căldură, anunțând direcției planuri de viitor.

Cum, arătându-li paraclisul de la Mitropolia, fac unele glume, oficiosul liberal spune că am declarat că vreau să închid la Văcărești pe membrii Guvernului.

*

Seara, la mine, discuții între Maniu și Mihalache. Izbuțesc a-i face să admită guvernarea împreună, proporția de parlamentari și prefecți decizi de organizație. Mihalache admite să cadă condiția participării la guvern a lui Stere, dar nu primește ca d-rul Lupu să fie principial exclus de la Interne. Rămâne ca mâni, la șase, să se aleagă încă un reprezentant al fiecărui partid în delegația comună, care apoi să înceapă discuția decisivă.

14 Novembre.

Primirea Polonilor la M. Cantacuzino. Vin însoțitorii lor liberali, cari împiedecă pe oaspeți de a lăsa măcar cărți de vizită la noi.

*

Presa liberală mă acopere de injurii.

*

Seara, recepție la Legația Polonă. Guvernul din Varșovia a căzut. Romanistul Strowski îmi explică motivul: prea marea grabă cu zlotul, incapacitatea de acțiune a unei Bănci Naționale improvizate, scumpetea produselor industriale, de pe urma lefilor mari și a interdicției legale de a lucra peste opt oare, marile deficite bugetare.

Averescu spune unei doamne că va veni la putere „dacă îl lasă d. Iorga“. I. Brătianu a apărut magnific în culoar și apoi a întors spatele adunării.

15 Novembre.

La Râmnicul-Sărat. Imensa adunare țărănească. Oamenii ne urmează pe stradă. Poliția salută; armata, pusă pentru a ne păzi, râde. Ea pare mai curând a face parte din cortegiul.

17 Novembre.

Cu ocazia reprezentării a două din piesele mele a trebuit să punem pază de partizani politici față de studenții adunați să facă manifestație contra „Teatrului lui Blank“ și a „filosemiților“.

*

La Camera Vintilă Brătianu, îndemnat să dea lista „studenților“ cu schimb, îmi spune fără rost lucruri desagreabile.

19 Novembre.

La masă la Oromolu, guvernatorul Băncii Naționale. Spune că, il Iulie 1917, când biruința, întoarcerea păreau sigure, Brătianu voia să se despartă de Take Ionescu, Regele făgăduise acestuia, în schimbul adevizării la expropriere, guvernul. Dar Știrbei a apărut ca să-i ceară să-l deslege de cuvânt pe Regele, fiindcă e vorba de un guvern pur li-

beral. Take Ionescu ar fi răspuns: „Dites au Roi que je peux être cocu, mais ne veux pas être trompé“. În toial discuțiilor despre împrăștiere, Regele i-ar fi spus lui Take Ionescu că partidul conservator trebuie să cedeze, căci altfel se poate întâmpla un 1864 și i s'ar fi răspuns că după 1864 a venit 1866...

*

Oromolu consideră ca total greșită politica financiară și economică a lui Vintilă Brătianu.

*

Ideia alegerilor comunale ar fi fost părăsită de liberali.

22 Novembre.

La Turda, pentru deschiderea solemnă a Ateneului local. Țăranii au fost opriți prin sate supt pretext de împrăștiere, școlile consemnate, primarul e bolnav, prefectul subprefectul, deputatul, plecați la vânatoare.

Totuși foarte multă lume și foarte bună. Vorbesc despre creșterea tineretului. Ceia ce mi se anunțase: manifestări antisemite dacă voiu atinge patima zilei, nu s'a întâmplat. La masa comună, oameni de mai multe partide. Recomand refacerea, față de țerani și față de naționalități, a solidarității românești.

*

În aceeași zi, la Cluj, o manifestație antisemită absurdă. S'au promis decrete-legi, ca să desființeze Liga Națiunilor, care împiedecă pe Unguri de a-și da Regele pe care-l vor, și împărțirea prăvăliilor evreiești.

*

Mi se ia din mâni în forma cea mai puțin amabilă „Universul Literar“. Comunic lui Stelian Popescu că incidentul, „care lasă ambele noastre conștiinți satisfăcute“, nu schimbă raporturile noastre politice. În schimb, „Universul“ tace asupra adunării de la Turda.

23 Novembre.

Negocierile cu țărăniștii sunt întrerupte pentru trecătoare motive personale. Dar punctele de program s'au fixat. Dacă vrea Regele, se vor face și modificări constituționale pentru a se desființa excepțiile la expropriere. Rămân discuțiile asupra proporției în adunări și Ministeriu. Memoriul lui Mihalache e vag; al nostru adaugă la principiul discuției locale: „ținându-se samă“ de două treimi naționale, ceia ce trebuie pentru a putea face eventuale concesii. Maniu ar fi foarte conciliant, Madgearu foarte înțelegător, Lupu, care se resimte de boala lui și e bănuț de legături cu liberalii, dificil.

*

Căderea Ministeriului Painlevé.

*

S'au făcut manifestații contra scriitorului francez Barbusse. Au fost bătăi pe stradă.

24 Novembre.

Întâlnesc pe Mihalache la Cameră. Ii pun în vedere că legătura cu Averescu, de care se vorbește, ar fi un dezastru pentru dânșii și că se impun concesii și din partea lor. El se plânge că Argetoianu are aierul de a fi ajuns la o înțelegere cu Regele. Neagă întâiu că s'a făcut o înțelegere programatică. Apoi vine la proporția mandatelor. Ii

arăt că pentru cine urmărește, cum spun ei, realizarea unui program de mare importanță ca și alții îl admit și că avem și noi o stângă, căreia eu însumi îi aparțin. Li cer ca o ultimă discuție să se facă la mine, ca actul ce s'ar redacta să fie samă de cele hotărâte și să poată deschide perspective de viitor.

25 Novembre.

Maniu și Argetoianu îmi aduc un act de la țărăniști, în care, după o introducere ideologică, ei cer Ministeriul de alegeri din ambele partide și prefecți „neutri“ pentru cazul când organizațiile nu s'ar înțelege. Li se va răspunde prietenos că e imposibil. Argetoianu pare a spune că Regele l-a asigurat cum că nu ar admite o influență egală a țărăniștilor în noul Guvern, pe care ni-l ar asigura.

*

Averescu a avut un congres, puțin cercetat, pe care-l termină cu somația ca Regele să-l aducă la Guvern.

27 Novembre.

Maniu și Argetoianu îmi aduc vestea că Madgearu propune altă soluție: jumătate din locuri țărăniștilor în Vechiul Regat, Basarabia fiind în lotul lor, Ardealul și Bucovina în al naționalilor, cu posibilitățile de compensații în aceste provincii.

28 Novembre.

Hiotu vine la mine. Spune că Regele s'a simțit atins de discursul de la Galați și că a prezentat dorința lui de continuitate numai în liniile generale. Li arăt că simt aversiunea — el protestă — pe care o inspir la Curte, că

Regele poate ușor să scape de serviciile mele, făcând un Guvern Maniu, dar că, după oricâte greșeli, el va găsi încă în mine pe „omul de la Iași“. Intreb dacă Regele și Regina n'ar voi să vie mâne la Văleni, unde Comisia Monumentelor Istorice se duce pentru a vedea lucrările făcute. Aflu că Stere va fi primit la oarele 4 de Rege.

*

Către seară, adunare la Argetoianu cu țărăniștii. Stere n'a admis ca ai lui să vie la mine, unde știe că nu poate veni el. Rea atmosferă de năcaz și de harță. La fiecare moment izbucnește dorința de a se contrazice și chiar jigni.

D-rul Dimitrescu-Brăila prezintă propunerea Madgearu, care se răspinge. Discuții se întind asupra situației respective pretutindeni. Lupu strigă că organizații n'am decât eu în câteva județe. În zădar intervin, făcând să se observe că Regele, designând un guvern, vrea politica sau măcar metoda acelor care trebuie să afle în Cameră pe ce să se sprijine. Relevez și ridiculul ruperii tratativelor, primejdia din partea adversarilor. Țărăniștii cer să întrebe, asupra răspunsului redactat de Argetoianu, delegația lor permanentă, pentru ca apoi totul să se termine Luni. Aparte, Lupu și Madgearu caută a-mi da asigurări.

31 Novembre.

Lipsa lui Mihalache face să nu se poată ținea ședința finală a delegației pentru pactul cu țărăniștii. Ei par dispuși să cedeze în ultimul moment. Nici Lupu nu asistă la ședința Camerei.

1-iu Decembre.

Iarnă grea, venită pe neașteptate.

Unii țărăniști, Madgearu, Mirto, nu se arată intransigenți. Se convoacă din nou delegația lor. Un comunicat la ziare ni cere precizări și pentru Ministeriu.

*

La Cameră, se discută cu Pistiner și Sandor legea învățământului particular înaintea băncilor în care număr numai 119 majoritari. Discuția se face ca la cafea. Cer să se aducă papuci și cafele. E un scandal.

*

Deputatul Conciatu comemorează unirea cu Ardealul și se asociază, de pe banca ministerială, Săveanu.

2 Decembre.

La Cameră, Madgearu desvăluiește nereguli ale lui Tancred Constantinescu. Cum îl întreb pe acesta în ce chip se poate face răpede o mare avere, acest îmbogățit mă insultă, făcându-mă calomniator și nebun.

Mirto îmi propune o nouă bază de înțelegere cu țărăniștii: Bucovina pe jumătate și Externele lui Lupu. Li arăt că nu poate fi vorba **acum** de a distribui Ministeriile.

3 Decembre.

Interpelare biruitoare a lui Madgearu contra lui Vintilă Brătianu, care, cu amândouă mâinile în buzunar, vorbește, pe alocuri insultător. Foarte bun și răspunsul lui Madgearu.

*

Seara, la M. Cantacuzino. Xenii se degajează de notița din „Universul“, în care, în chip insultător, se anunță ruperea negocierilor.

Mirto învederează la Cameră că această Adunare nu poate vota al cincilea buget. Aduce înainte părerile lui I. Brătianu, lui Stolojan, lui Maiorescu. Vintilă Brătianu îi întoarce spatele sau aruncă obișnuitele insulte. O atmosferă infectă...

*

Trupa maghiară joacă la Teatrul Popular piesa mea „Fațalitate învinsă“, înaintea unui mic, dar călduros public de muncitori. Mi se spune că fruntașii coloniei nu se interesează de cultură, nici chiar de biserică.

*

Vintilă Brătianu refuză în comisia bugetară cheltuielile de drum pentru directorii școlilor din Paris și Roma, creșterea subvenției pentru Comisia Istorică și pentru o școală de misionare. Denunț la Cameră faptul. Majoritatea contestă refuzul.

7 Decembre.

Adunarea eparhială. Mulți din „aleși“ lipsesc. Ședința se ține într-o secțiune a Camerei. Destule mutre de agenți electorali. Obiceiul de a vorbi în picioare îl dau eu, arătând că numai pentru bunul mers al discuției nu vorbim despre fraudele săvârșite. Dinu Brătianu se ia la harță cu opoziția pe chestia samavolnicilor de la Câmpulung-Muscel. Izbutesc a face ca neplăcută discuție a validărilor să fie zăbovită pe după-amiază. Se aleg delegații la congres. Patriarhul a propus pe șefii de partide, și pe Mihalache, de și acesta n'a reușit, din cauza fraudelor; el e de față, foarte nervos: vrea să vorbească. Sunt ales aproape cu unanimitate.

*

După-amiază, Vintilă Brătianu încearcă din nou un atac în chestia subvențiilor la instituțiile pe care le conduc. Imi e ușor să-i dovedesc zădărnicia învinuirilor. Mai târziu, la discuția bugetului, el se supără iar când îi spun că în tranșee soldații se lăcomiau la cârmoji pe cari nici câinii nu i-ar fi mâncat.

Seara vorbesc la legea învățământului particular. Ca de obicei Camera e aproape goală.

8 Decembre.

Discurs șoptit de Averescu la buget. Țărăniștii îl ascultă, Mađgearu îl susține.

9 Decembre.

Studentii se agită din nou, opresc cursurile la Medicină, fac zgomot la Academia Comercială. Mutre suspecte prin culoarele Universității. Fac în liniște cursul meu.

*

La Camera, Tătărescu vorbește despre Tatar-Bunar. Liniștită critică instructivă a bugetului, de I. Lăpedatu.

10 Decembre.

Interpelarea lui Mihalache la alegerile parțiale. Se aduc înainte sălbătăcii și falsificări. Scene zgomotoase. Se încearcă a se acoperi călcările de lege. Un învățător muscelan a fost scos înainte ca să insulte pe interpelator.

*

Studentii au fost lăsați să-și facă te-deumul la Mihai-Vodă și să demonstreze la Palatul Regal, fiindu-se discurs-

suri la Clubul antisemit din față. La Cluj a fost bătut și umplut de sânge Costaforu.

13 Decembre.

Mare întrunire la Bârlad. Pentru a susținea candidatura țărănistului Partenie (de fapt candidatul și șeful local sunt mari proprietari și intelectuali rafinați). Enorm de mulți țărani.

De aici la Vaslui, pentru a lua contact și cu țărani de acolo.

14 Decembre.

La Cameră, continuă a se discuta budgetul. Ștefan Ioan mă chiamă la ordine de două ori pentru că mi s'a părut curioasă prezidarea lui.

15 Decembre.

Vorbesc la budget. Majoritatea cearcă să mă înfățișeze ca dușmanul studenților, cari au huiduit pe profesorul Trancu și au ghiontit pe profesorul Vlădescu de la Medicină. Somați să se arăte, întrerupătorii nu cutează. Raportorul, Lalescu, atacă gestiunea financiară a lui Titulescu. Reacționează Averescu, pe care îl susțin. Să nu fi fost o întrerupere jignitoare din partea unui amic al nostru, Averescu voiă să vie să-mi întindă mâna.

16 Decembre.

Discurs al lui Vintilă Brătianu la budget.

*

Reiau, Universitatea fiind supt pază de soldați, cursurile la Institutul Sud-Est-European.

17 Decembre.

Interpelarea mea cu privire la valută. In răspunsul său,

Vintilă Brătianu caută a face din mine și un filosemit și un adversar al Evreilor.

18 Decembre.

Avereșcu stăruie pentru împăcare, întrebuințând pe Ma-noilescu. Dacă aş consimți să fac anume declarații spontane cu privire la onestitatea lui personală în Cameră, el ar veni tot acolo să-mi strângă mâna. Răspund că prefer să-mi facă o întrebare publică, ai cărui termeni îi dictez.

Din nou stăruinți ca lucrul să se petreacă la Cameră. Refuz. Maniu, consultat, pune în vedere că orice asociație cu Averescu l-ar aduce pe acesta cu siguranță la guvern. N'am putut vedea ziua pe Argetoianu, fără a cărui consultare am declarat că nu fac nimic. Mi se spune că Averescu a venit de la Rege foarte bucuros, că a declarat că-i pare rău de situația sa de șef de partid, că ține demisia tipărite la dispoziția oricui.

*

Seara, vine Argetoianu. Aprobă procedeele scrisorilor. Își explică gestul lui Averescu prin speranțe date de Regele, ca acelea care i se dădeau lui atunci când s'a rupt de general, că ar putea fi un fel de **homo regius**. Mă asigură că, odată ajuns, generalul e capabil de toate uitările.

*

La Cameră, Spânișteanu, în legătură și cu cei de la „Cuvântul“, e pus să atace pe Madgearu, care, îndemnat de Argetoianu și de mine, ridicase chestia generalilor Holban și Broșteanu, cari au serbătorit pe C. Bacalbașa ca antisemit. Madgearu vorbește inimos, arătând că și Consiliul de miniștri, căruia aceasta i s'a spus, a luat măsuri pentru ca asemenea cazuri să nu se repete.

19 Decembre.

„Universul“, ziar al amicilor noștri, ne califică de „infami“ și „criminali“, cari dezarmăm moral armata.

Mă sfătuiesc cu Maniu și Argetoianu. Se decide ca primul să cetească la Cameră o declarație contra acțiunii generalilor, pe care o redactează Argetoianu, iar Maniu o modifică, scăzând partea care mă privește și cruțând pe Stelian Popescu.

Maniu e ascultat. Al. Constantinescu răspunde, dezaproband pe general, dar lăsând la îndoială ce am ști să facem noi la guvern după ce au făcut ei. Pe Maniu îl califică de șef unic al partidului. Atinge certele noastre „în familie“. Maniu apără tradiția națională a partidelor noastre. Când mă ridic să arăt ce am făcut noi și la guvern — căci Constantinescu, jenat, declarase că la atâta se referă — Camera urlă sălbatec.

*

Am reușit noi la alegerile de senator în Iași, de deputat în Caliacra. La Bârlad am învins pe averescani.

*

Generalul vine, în nădejdea gestului meu: scrisoarea o refuzase însă, supt cuvânt că nu poate cere el certificate de onestitate personală.

*

Țărăniștii au mâni adunarea lor pentru colaborare. Imi anunță condiții neschimbate, pentru care vor cere răspuns în termen scurt.

21 Decembre.

La Oradea-Mare. Intâmpinare la gară de notarul Gheorghe Popa, de Lazăr, de un student și de reprezentantul so-

cietății ungurești „Szigetlegi“. Conferință, la Primărie, despre „Infrățirea prin literatură“.

Urmează reprezentarea, de trupa ungurească din Cluj, a „Fatalității învinse“.

La masa comună vorbește, foarte elocvent, fruntașul maghiar Adorjan.

24 Decembre.

La București aflu că generalul Angelescu a plecat la Veneția ca să readucă pe prințul Carol.

*

Generalul Holban e mutat la Institutul Geografic, generalul Toroceanu murind chiar acum. Comandamentul Capitalei îl are generalul I. Popescu, zis Sanitarul, prieten al lui Al Constantinescu.

26 Decembre.

Argetoianu și Gr. Filipescu la mine în chestia Prințului.

Fajă de ațâtea greutate care se ridică, neavând încredere în hotărârea Coroanei, nici într'un partid care în mare parte nu mă vrea și nu mă iubește, (căci aflu că Maniu a trebuit să mă impuie ca un provizorat la împărțirea conducerii, majoritatea fiind contra mea, cum e și acum, în momentul când Maniu ar fi dispus să-mi dea conducerea, căci Ardelenii sunt la capătul rezistenței, gata să accepte pe Titulescu sau chiar pe Oromolu), declar că voi sta cât mai mult timp în străinătate.

O situație de desperat, din toate punctele de vedere.

*

Mai târziu Mihai Popovici îmi dă unele asigurări. N'ar

fi vorba de susținerea unui Ministeriu Titulescu.

29 Decembre.

Zvon că s'ar fi întors Prințul, care ar fi fost supărat și de cercetări începute fără voia lui cu privire la avioane.

„Adevărul“ aduce vestea că Regele ar pregăti o lovitură care ar mira partidele.

„Lupta“, vorbind de certele de la Paris între studenții români și evrei, aruncă răspunderea pe sub-directorul școlii mele, Ianculescu, consul al României, contra căruia lucrează băieții liberali de la Legație.

*

Titulescu cere izgonirea de la Washington al lui Anton Bibescu, care l-ar fi deservit în chestia datoriilor americane.

31 Decembre.

Chemat la Sinaia, aflu că e vorba de un Consiliu de Coroană. Tren special la 8 și jumătate. Mihalache vine deosebit, în trenul obișnuit, cu Stere, care îl catehizează, plătind polița lui Știrbei.

La gară un automobil mă așteaptă: e ceasul meu de audiență.

Aflu pe Maniu, pe Vaida. Suntem pentru amânarea hotărârii în chestia Prințului, care a trimes din Veneția un act de renunțare.

Cer să văd pe Regina. Mi se răspunde întâiu că e prea emoționată pentru a primi. Colonelul Rădescu mă asigură că de fapt n'a primit pe nimeni de două zile. Maniu observă că nu trebuie „să mă expun“. Colonelul revine și mă introduce. Regina e liniștită și plină de hotărâre. Scopul stă-

ruinților mele nu-l pot atinge, de și am invocat intervenția mea din 1918.

La Regele, căruia lacrămă îi lunecă pe obrazul slab; strângându-mi mâna, își revarsă durerea. Nu vorbește decât inima lui adânc rănită. Și el refuză intervenția mea.

După mine, audiența lui Mihalache. Se arată încântat de soluția noastră, pe care zice că o împărtășește.

La „Caraiman“ presa petrece. Plata e în sama guvernului, căci nu se poate zice că nu se lucrează cu toată discreția cuvenită.

La 4, așteptăm la castelul Peleş sosirea Regelui, care întârzie mai mult de un ceas. Miniștri și sub-miniștri, unul din aceștia din urmă în cea mai neglijată ținută de stradă. Mihalache apare transformat. Constatând că hotărârea Regelui e irevocabilă, declară că o va aproba. Stere e la îndemână pentru a întări această de a doua atitudine. Generalul Mărdărescu, întrebat de mine, declară că Prințul n'a avut niciun amestec în administrație, că a stat până mai dăunăzi în corespondență cu Ministeriul, fiind consultat în toate hotărârile ce s'au luat.

Vine Regele. I. Brătianu i se pleacă până la pământ. Trece în sala de Consiliu. Brătianu i se așează la dreapta; Regele oferă locul din stânga lui Averescu ca fiind „cel mai vechiu președinte de Consiliu“. Averescu surâde, pe când Brătianu își cufundă în mâni fața întunecată. Mareșalul Palatului poartă pe Maniu la dreapta Patriarhului, pe mine la stânga. Evident, prefer să iau locul la dreapta ceva mai departe. Maniu găsește că e natural.

Regele începe cu lacrămile în glas, împiedecându-se. Hotărârea sa e definitivă. Ia o bucată de hârtie și cetește de pe ea același lucru. Apoi trece la declarația din Veneția, 12 Decembre, a fiului său.

Se dă cuvântul „celui mai tânăr“. Mihalache răspunde, ca pe de rost, că, odată ce Regele a dispus, partidul său

n'are nimic de obiectat. Regele întreabă care, dintre mine și Maniu, e mai tânăr. El, cu câteva luni. Maniu cere să se amâne Consiliul (la redactare, pe urmă, îndreaptă: să se amâne hotărârea), Arăt în ce dilemă te pune pe noi hotărârea nezguduită a Regelui. Regele obiectează că așa a fost hotărârea Prințului. Amintesc revenirea de la Bistrița. Arăt însușirile celui prigonit. Aduc înainte exemplul istoric al regențelor, dezaastroase pentru țară și dinastie.

Vaida vorbește cald, cam familiar. Când amintește de viața ce va duce de acuma Prințul, Regele îl întrerupe: aceasta privește pe tată, nu pe Rege. Brătianu râde; miniștrii se cotesc. Vaida urmează, cerând grație pentru propriul fiu aceluia care este răspânditorul grațiilor.

Prezan nu dă voie nimănui să iubească mai mult decât dânsul pe Prinț, pe care de copil l-a cunoscut. Dar, fost aghiotant, se supune deciziei Regelui.

Mitropolitul vorbește blând bisericește și e ascultat cu interes. La urmă o întoarce brusc, și acel care laudase iertările se declară „sluga supusă și credincioasă“ a Regelui.

Averescu declară că așa trebuia făcut din 1918, cum a cerut el. Cere să i se ia Prințului drepturile de tată. Cum Regele vorbește cu Brătianu, neconținut întors spre urechea lui, întrebarea se repetă. Regele îl asigură în sfârșit că așa se va face. Averescu se declară satisfăcut.

I. Brătianu e solemn și teatral. Ca și la declararea războiului, Regele a ridicat răspunderea până la tron. Cine se opune n'are patriotism. Guvernul va executa cu toată energia. Pumnul cade pe masă. „Trăiască Regele.“

Constantinescu aplaudă. Din colțul lui, Cipăianu repetă gestul.

Regele se ridică. Fără a-i cere cuvântul, Brătianu anunță că, pentru a împiedeca tulburări, se va chema încă de Luni Parlamentul ca să confirme. Constantinescu adaugă că imediat se va redacta comunicatul.

Regele ne trece în revistă, strângându-ni mâinile. Ajuns la mine, îi spun: „ce mare greșală s'a făcut“. Contestă profeția mea, care nu se va îndeplini mai mult decât a lui Carp, cu care nu vrea să mă compare. — De ce? Era un om sincer, dar el nu iubia, și eu pe Prinț îl iubesc.

Regele iese. Ca să i se facă loc, a trebuit luat de mână Orleanu, căruia, reprezentant al Parlamentului, nici nu i s'a dat cuvântul.

„E prima piatră la edificiul Republicii“, spune Maniu, care a declarat că Regele e gata să puie pe hârtie consecințele, care fatal vor decurge din act act. „Mihai nu va domni niciodată.“

In tren Stere și Știrbei sunt laolaltă.

*

La Ploiești, unde mă opresc pentru noapte, aflu că agenții liberali vorbesc pretutindeni de afaceri pe sama Prințului. Acești oameni nu pot face nimic fără a stropi cu bafele calomniei.

---

1 9 2 6

1-iu Ianuar.

La Vălenii-de-Munte. În lipsa mea, la București, Maniu adună delegația permanentă. Se prezintă tot felul de ipoteze în ce privește motivele hotărârii Prințului.

2 Ianuar.

Argetoianu vine la mine pentru a se hotărî atitudinea noastră.

La început, în mânia și revolta mea, declarasem că nu voi veni Luni la Cameră. La Ploiești încă am scris articolul de dezaprobare, ieșit Sâmbătă: „un om mai puțin“, care trezește pretudindeni o duioasă simpatie, pentru acela, căruia, de indivizi de o imoralitate patentă și scandaloasă, i s'a luat tot. Arăt că nu mă pot împiedeca de a vorbi. În zădar insistă și Maniu. Li declar că voi face-o în numele meu singur, fără a-i angaja.

Venise la mine Dinu Cesianu, rămas credincios prieten al Prințului. Vorbește de posibilitatea de a mișca garnizona Bucureștilor. Îl disuadez de la un astfel de act. Cum Argetoianu sosește, discuția urmează cu participarea lui. Voisem să vorbesc și Prințesei, care se teme însă a primi, pe cineva. Are o caldă scrisoare de la soțul ei. Ea nu se gândeste la divorț.

Cine n'a venit la mine, până la isterici, cari vorbeau de crime?

4 Ianuar.

Regele ne chiamă din nou pentru a ni cere să nu ne o-punem actelor care vin din acela al renunțării. Declar lui Hiotu că, dacă mi se cere să părăsesc punctul meu de vedere, prefer să nu merg în audiență.

La Palat, Hiotu îmi vorbește mie și lui Maniu, care nu acceptă Regența fără a i se discuta valoarea juridică, despre întrevederile lui cu Prințul. I-a adus niște puncte redactate, în limba franceză, de Rege. Timp de trei zile a fost o adevărată luptă. Nu odată Prințul a părut mișcat. A amânat hotărârea. Au fost și lacrimi, mai ales când era vorba de fiul său.

Sunt decis să nu ajut pe Rege în conversația noastră. El începe spuind că e capabil să respecte și o altă părere decât a lui, mai ales când vine din conștiință. — Și din inimă, adaug. Îmi vorbește întâiu de schimbarea statutului Casei regale. Mă întreabă ce cred. — E o consecință indiferentă, care derivă mecanic dintr'un act pe care din fundul conștiinții mele îl dezaprob. Urmează cu Regența. — Ce crezi? — E o consecință indiferentă, care derivă mecanic dintr'un act pe care din fundul conștiinții mele îl dezaprob. — Crezi că e mai bine acum decât mai târziu? — Mai bine acum. — De ce? — Zilele noastre sunt în mâna lui Dumnezeu. — O știi, și de aceia o fac.

O lungă, penibilă tăcere. Stau neclintit și-l privesc. După sforțări fizice, el îmi spune: De aceia am dorit să te văd.

Mă îndrept spre ușă. Un strigăt de desnădejde mă re-chiamă: — Iorga! — Maiestate?

Revine la chinuitorul act de acuzație.

Apoi, cu o sforțare de regiditate voluntară, Regele spune: Lumea mă crede mai slab decât sunt. — Nu știi, dar sunt sigur că Maiestatea Voastră se crede mai tare decât este. — Eu am făcut-o, eu singur. — Supt influența a doi oa-

meni, cărora niciodată nu li voiui întinde mâna pentru partea ce au avut în acest act. — Nu! nu! — O țară întreagă o știe și o spune. De azi înainte țară și dinastie sunt la dispoziția unei bande de politicieni răufăcători. — Sunt oamenii în cari am pus încrederea mea. — Și o țară întreagă se întreabă de ce nu li retrageți această încredere până nu e prea târziu.

Am ieșit.

În urma mea, sumbru, vine Brătianu. Averescu m'a precadat.

*

După-amiază enormă îmbulzire la Cameră. Trupă, poliție, agenți. Luptă pentru intrare. Incinta e învadată.

Aflu că se va lucra separat la Cameră și la Senat, apoi ambele Adunări reunite vor avea să se ocupe de — ce?

Orleanu prezidează. Se cetește de Brătianu, întins la tribună, noul act de renunțare. Puțină emoție simulată la vorbitorul sec, cu intonații de maiestate teatrală. Zece minute de lucru în comisiune. Ședința se deschide cu Dan ca raportor, după vehementul discurs al lui I. Th. Florescu.

Cetesc declarația care constată irevocabila hotărâre a Regelui și denunță toată vina guvernului, Maniu și Argetoianu, după o întrevedere cu țărăniștii, aveau o alta, scurtă, redactată de cel de-al doilea. Refuz să retrag declarația mea. Cer să o asculte și la Senat, unde totuși, în mijlocul insultelor și în fața obiecțiunii lui Al. Constantinescu că e un act pur personal, îi dă cetire Buțureanu. Maniu a stăruit să pun: „nu se poate“, în loc de „e greu“. Mai pe urmă, față de dinasticismul etalat de țărăniști, vrea să adaug cuvintele despre Rege.

Mihalache cetește o declarație mai dinastică și mai supusă, mult mai cruțătoare față de Guvern. Cinci inși au redactat-o; între ei de sigur mai ales Stere, care e de față, și

îi surprind piezișa privire către mine. Iunian se opusese numirii regenței.

Averescu îngână o plată azeziune, plină de lucruri ridicule, ca aceia că suntem, „nu la răspântie, ci la o cotitură“. Majoritatea îl aplaudă. Goga lipsește. Generalul cu ai lui votează, pe când toată opoziția reală stă la locurile ei, neclintită.

Brătianu strigă răspunderea pe care în fine și-o ia.

Lungă zăbavă. Apare proiectul de regență înaintea Parlamentului reunit. Raportor Disescu.

Cum Maniu nu vrea să părăsească punctul de vedere că decizia e prematură, îl îndemnăm să vorbească. Discurs scurt și slab. Călduros, dar dezordonat și de o teatralitate ieftenă, vorbește de toate, spre satisfacerea presei și a tribunelor, Lupu. Brătianu apare din nou pentru a cere unire și înălțare, ceia ce provoacă hohote de râs.

Lumea se scurge nedumerită, fără înțelegerea urmărilor. Trupa coboară Dealul Mitropoliei. Se ridică steagurile pentru Bobotează. Vor asista Regele, Regina. Se anunță pentru 9 un bal la Palat. Pe vremea de primăvară Calea Victoriei e obstruată de enorma mulțime care se plimbă. N'avem nici instinctul moral, nici simțul tragic.

La Cameră s'a strigat însă: „Jos Știrbei“.

5 Ianuar.

Mă pregătesc de plecare. În ultimul moment o doamnă din protipendadă apare să mă întrebe dacă merg să caut pe Prinț.

*

La Club, vorbesc membrilor partidului, arătând, cu scopul plecării mele, dorința de înțelegere cu țărăniștii și decizia de a nu primi puterea ca o pomană de la liberali.

Maniu, într'o lungă și frumoasă cuvântare, subliniază aceleași idei, cu apăsare asupra posibilității unei guvernări fără țărăniști, pe cari „Adevărul“ îi prezintă ca favoriți ai Regelui...

6 Ianuar.

În tren Alexandru Lahovary, ministru la Roma. Pare a duce Prințului un mesagiu.

9 Ianuar.

Prima lecție la Sorbona despre călătorii francezi în secolul al XV-lea.

10 Ianuar.

Seara la societatea „Amis de la Roumanie“, prezidată de Louis Marin, unul din șefii Dreptei. Amintește că odată s'au adus în Lorena țărani argeșeni pentru a se iniția în felul de lucru de aici. Asistă Diamandi, care îmi spune că n'a ieșit câteva zile de jena lucrurilor petrecute la București, asupra cărora nici vizitându-l nu i-am dat lămuriri.

12 Ianuar

Intâia lecție din cursul despre Societatea românească oglindită în teatru.

*

Seara, d-rul Ionescu-Șișești îmi vorbește de soldații hrăniți în războiu cu grăunțe de porumb, apoi cu mazăre gârgârițată. Căutau iarbă bună la gust și o mâncau. Regina a stat în mijlocul primejdiei aproape supt tunul nemțesc și „primia pe mâna ei balele tificilor“.

13 Ianuar.

Aulard îmi cere să intru în Liga pentru libertățile publice.

*

„Cuvântul“, pentru splendidele articole ale lui Crainic și Cezar Petrescu, e confiscat, ca și „Lupta“.

*

Pherekyde ar fi declarat că aceia ce s'a făcut cu Prințul e o „mare greșală“.

15 Ianuar.

Valul de acuzații contra Prințului se revarsă mai departe la București. Cutare general vorbește neînfrănat în public.

17 Ianuar.

Profesorul Țițeica începe aici, la Paris, lecții de geometrie.

*

Un tânăr Chaptal, dintre cei veniți în România cu Bottinelli, vorbește precis și foarte clar despre România.

*

La recepția noului rector Lapie, Godet, fost bibliotecar al regelui Carol, vorbește cald de „atitudinea morală“ a lui, unită totuși cu oarecare „strâmtime de spirit“. Crede că Mörlin, fostul preceptor al prințului Carol, nu i-a putut da decât preocupății etice.

13 Ianuar.

Întâlnesc pe amiralul francez Lacaze, care îmi spune că, președinte al unei Companii franceze de navigație pe Dunăre, a întâmpinat împotrivirea Brătienilor.

19 Ianuar.

La o recepție ziaristul Gauvain cere lămuriri despre cele întâmplate la noi: nu-și poate explica renunțarea Prințului.

21 Ianuar.

Mârzescu e aici. Foarte bolnav de ficat — probabil canceros — îi e interzis să și iasă de la otel, necum să se ducă, așa cum voia, la Vichy.

*

Ghica, ginerele lui Diamandi, asigură că Prințul a făcut bine, comandând fokkerele, care sunt excelente. Rezultatele rele de la început erau datorite întrebuițării unei esențe nepotrivite. Francezilor, cari protestă că s'a luat din Olanda o marcă nemțească, li-a obiectat că fabricile lor lucrează zilnic pentru Soviets. Noul contract încheiat cu Franța e dezastros. Se prevede un tip ca tipul 61 al aviației franceze și caietul de sarcini al acesteia, dar tipul francez e 81 și nu există niciun caiet de sarcini. Și acestea sunt singurele garanții pentru noi. Ofițerii trimiși pentru primire vor fi terorizați de la București.

22 Ianuar.

Mitilineu, amicul lui Marghiloman, lasă a se înțelege că nu-l încântă legătura, nouă, cu Averescu. Ar dori unirea opoziției.

*

Seara, mare demonstrație comunistă contra României.

24 Ianuar.

Profesorul Lot spune că Denis regăsea în cafenelele din Belgrad capete romane ca la Nîmes, patria sa.

25 Ianuar.

Titulescu vine să-mi explice, cu dosare, că înțelegerea cu America ne încarcă mai puțin de cât orice nație cu datorii analoge — afară de Italia, care nu poate plăti enorma ei datorie. În Anglia a smuls, după dorința lui Vintilă Brătianu, pe care-l susține oarecum, fără a-i atribui un merit în actele încheiate, milioanele cerute pentru distrugerea conductei și a căpătat reducerea întregii datorii la un șfert, iar, pe lângă aceasta, ajutor la alte convenții, precum la aceia care privește despăgubirea față de Ungaria și Austria pentru bunuri de Stat. Restul e o polemică împotriva lui Anton Bibescu și a ziarului „Cuvântul“. Explicații inutile și penibile. Se plânge că serviciile lui nu sunt prețuite nici cât un „discurs la Giurgiu“, atunci când el a cruțat milioane țării. Crede că poate vorbi de „vidul“ care se face în jurul lui. Se leapădă de solidaritatea cu liberalii și mai ales cu Duca. Nu vorbim de situația politică și de rolul ce și-ar rezerva într'însa.

*

Știri din țară îmi fac cunoscut că e imposibilă înțelegerea cu țărăniștii, în ciuda negocierilor lui Argetoianu cu Stere. Țărăniștii se plâng că naționalii îl vreau pe acesta în coadă; dar nu-l vreau de loc! Naționalii mă denunță că vreau să-i duc „la porci“ și cer „să miroase a parfum“. Maniu e con-

vins că la el se va adresa Regele; tot așa și țărăniștii. Iar eu sunt sigur că Regele va păstra pe Brătianu.

Telegramă că se fac alegerile comunale, și să vin. Obosit, cam bolnav, dar mai ales desgustat, nici nu mă gândesc.

26 Ianuar.

Stelian Popescu îmi spune că a fost la Prințul Carol, care i-ar fi scris o scrisoare duioasă, spunând că e părșit de toți. L-a primit pe Stelian Popescu, dar a refuzat orice explicații.

27 Ianuar.

Conferința mea la Societatea Națiunilor.

Painlevé fiind reținut la Eliseu, prezidenția o are leaderul Stângii la Cameră, profesorul francez Berthélemy. Toată imensa sală a Institutului oceanografic e ticsită. Ideia unei educări către împăciuire a noilor generații „balcanice“ e îndelung aplaudată.

28 Ianuar.

La un prânz, de Mailly, fost șef al aviației franceze la noi în timpul războiului, păstrează admirație pentru soldatul nostru țaran, inteligent, supus. Intr'un sat unde căzuse cu mașina și unde un sub-ofițer francez, luat drept German, fusese rău bătut în ajun, o fetiță de doisprezece ani, alergând să-i servească de interpretă, l-a scăpat astfel. La plecarea misiunilor, generalul Grigorescu i-a spus că Germanii vin pe la Galați să li taie drumul. Berthelot n'o știa. A urmat cunoscuta explicație cu Regele, care a amenințat pe Germani cu reluarea ostilităților. Fusese vorba de o trecere prin Austria, cu umilința a două carantine. El asămăna pe Averescu, a cărui pregătire la Mărăști îi pare

a fi fost excelentă, cu Sarrail în ce privește tendințele politice.

Vorbind de falșificările de bani francezi săvârșite la Pesta, i se pare lui de Maily că în timpul războiului umblau și mărci germane falsificate.

Se glumește pe socoteala pactului de la Locarno, aclamat de stânga, dar care nu împiedecă înarmările.

29 Ianuar.

Se răspândește zvonul că I. Brătianu ar fi fost lovit de apoplexie. După „Le Temps“ n'ar fi decât o congestie. Mi se spune că a mai avut una, anul trecut, care s'a ținut ascunsă.

Mârzescu are o tumoare la ficat. Pherekyde a murit.

G. Valentin Bibescu asigură că „prințul Carol“ va domni.

30 Ianuar.

Boala lui Brătianu se desminte.

31 Ianuar.

O telegramă în „Times“ ar anunța colaborarea. N'am primit nimic.

Prințul Carol ar fi bolnav de pneumonie.

*

Conferință lui Bottinelli despre șansele de unire ale Bisericii noastre cu Roma. Ne acuză de ireligiozitate, de formalism, de laicism, de naționalism și aduce în sprijin pe Ghibu, pe nu știu ce redactor d'inainte de războiu al „Bisericii Ortodoxe“, pe un senator preot din Pitești și un egumen de la Sinaia, „fiu de Evreu convertit“, pe Mitropolitul Pimen, care de Anul Nou dorește Unirea...

Nimic despre Biserica unită. Dar cere o Facultate catolică franceză la București.

1-iu Februar.

Roques vorbește de comitetul economic cu care lucrează pentru a pregăti activitatea guvernului (legea chiriilor, etc.): ar avea o activitate foarte reală.

*

Intreb pe Prințul Carol, bolnav la Milano, de sănătatea lui. Imi răspunde îndată, foarte draguț.

2 Februar.

Din ce în ce mai stăruitoare vești că, pe vechea bază, pe care o declarasem singura acceptabilă pentru țăraniști, se face acordul cu partidul național. Averescu stăruie pentru atitudine comună de abținere la alegerile comunale.

3 Februar.

Conferință despre minoritățile în România la Institutul Carnegie.

*

Din țară vestea că din cauza mizeriilor și a mandatelor parlamentare înțelegerea nu se poate face. Călătoriile lui Stere și boala d-rului Lupu sunt bine venite pentru aceasta.

5 Februar.

Comunicație la Academia de Inscipții despre lucrările Comisiei Monumentelor Istorice și Comisiei Istorice a României.

*

Seara, la serbarea de Sf. Sava a Sârbilor. Perfectă ordine în marea mulțime ce asistă. Vorbește un delegat al lui Herriot, reciorul Lapie, ministrul Spalaicovici, care mă invită

pe estradă. Fără să fie vorbitor, acesta impresionează prin adâncă lui emoție. Un preot rus, care oficiază, ni dă să sărutăm pâinea stropită cu vin pe care a binecuvântat-o. Se împarte colivă celor de față. Partea artistică vedește, odată cu frumuseța cântecului și danțului, remarcabile talente, bine pregătite și disciplinate.

6 Februar.

La d-na Émile Picot. Soțul ei s'a stins puțină vreme după pierderea fiului James, de o boală de intestine, după operația făcută de un fiu al său. Casa e un muzeu de artă; părți însemnate din bibliotecă se mai păstrează. Vedem copiariul scrisorilor lui către d-na Hortense Cornu, despre care aflăm că era însăși fiica naturală a lui Napoleon I.

D-na Picot tânăra se plânge de legea moștenirilor, care se pregătește. Se teme de o bruscă luare în stăpânire a Franciei de bolșevici.

7 Februar.

Decanul Brunot e dispus să vie la noi, dacă ar fi invitat. Istorical Holleaux spune că a fost în România în tinereța lui.

9 Februar.

Spalaicovici spune că a fost martor la Petersburg al perfecteii lașități a ofițerilor față de soldații bolșevizați: un amiral în genunchi își cerea viața. El, ca Sârb, a intervenit. Diamandi pretinde că Rașal n'a fost ucis de Ruși, ci de Francezi, cari găsiu că-l ținem prea bine, și aruncat în Prut. De aceia el, Diamandi, a fost condamnat la moarte de bolșevici. Rașal făcuse să se crape ochii ofițerilor de la Kronstadt; apoi soldații, în genunchi, li cereau iertare.

10 Februar.

Masă la Diehl. Intre alții, ministrul Franciei la Montevideo. Imi vorbește de mare prosperitate a Uruguayului. Imense cantități de mărfuri vin din năuntru. Alături Paraguayul e pustiu. Germanii vin pretutindeni ca o armată, cu inginerii în cap. Italienii, odată o plebe, prind a se organiza. Bolșevismul găsește teren, în Chili, chiar în Peru, clasa indigenă fiind strivită. În Argentina bogăția generală suprimă orice avânt.

11 Februar.

La dejun la Théodore Reinach. Se discută folk-lore portughez, greu de prins, ca și al nostru.

Apoi la Desjardins, mic cerc pentru „căutarea adevărului” prin discuții, cu auditoriu plătit. Nepot al lui Picot, cu care samănă. Asistă Eisenmann și Halecki. Vorbim de sensul protecției minorităților. Eisenmann nu prea crede în viitorul lor. Un Polon observă că li s'a făcut mai mult rău prin clauza de tratat care a stârnit un anume naționalism.

*

Seara, conferința mea la „Amicii Universității”, despre Curente Occidentale în arta Sud-Estului European.

12 Februar.

Lupta pentru alegerile comunale începe. Primarii și notarii sunt puși să fugă pentru a nu primi candidaturile opoziției și a nu da certificate de identitate. Opoziția declară că va lupta la cuțite.

14 Februar.

Veste că 3.000 de Consilii Comunale ale liberalilor au fost proclamate alese, împiedecând punerea listelor opoziției.

16 Februar.

Seara la Bémont, cu Abel Lefranc și istoricul Merriman. Economistul Rist e contra sistemului actual în finanțele Franței. Prevede lipsa de bani în Tezaur și inflație monetară.

18 Februar.

Seara, la Collinet, cineva de la un Ministeriu vorbește de proiectele de legi financiare. Camera a votat câteva articole, numai fiindcă socialiștii s'au obținut, fiindcă Herriot și-a mânat radicalii, iar centrul s'a lăsat atras de perspectiva formării unei majorități și fără dâșii. Prevede că Senatul va vota ansamblul. Deci Camera, aducând înainte că și-a făcut datoria de a protesta, va urma. Daumer, autorul proiectului, e sigur că va răzbi la sfârșit.

19 Februar.

Plecare spre Danemarca. Drum trist în noapte de la Aachen și Colonia spre Hamburg. Germanii își dau osteneala de a fi amabili.

20 Februar.

La Hamburg, vastă gară goală și tăcută, mers mecanic al trenurilor. Pe o mare foarte liniștită ne imbarcăm la Warnemünde pentru Gjedser prin ferry-boat.

Seara la Copenhaga, unde mă întâmpină consulul general al României, un energic director de fabrică, și, alături de dânsul, ministrul Poloniei, cu secretarul său francez. E și un fizician român care lucrează la profesorul Pohr, premiat cu premiul Nobel. Ziariștii se interesează de situația din România, însemnând tot ce li se spune, și declarația mea că sunt „o vulpe bătrână“.

22 Februar.

La ministrul de Externe, Moltke. Figură distinsă de veciu militar: îl jenează piciorul. Vorbește de relațiile cu Germanii. N'a încheiat un pact pentru tratamentul minorităților. Nici nu-l vrea. A fost numai un schimb de vederi. I se pare că prescripțiile din tratate, provocând plângeri la Geneva și discuții interioare, fac mai mult rău naționalităților. Conservator, el constată că țaranul, îndată ce-și are pământ supt picioare, caută, păstrându-și aspectul de până atunci, a se valorifica mai mult, ca elementul care posedă.

De acolo la „ministrul“ de Instrucție, Nina Bang. Figură încă simpatică, supt părul alb al unei femei care a trebuit să fie frumoasă. Socialistă zeloasă, stăpânește adunările populare. Soțului ei, mort de mult, îi fusese o tovarășă de lucru. Lucrează fățiș pentru partizanii ei, răspunzând celor cari o critică: „Eu sunt azi ministru și fac cum cred; n'aveți decât să faceți altfel“. Regretă că radicalii din Cameră nu-i îngăduie realizarea integrală a proiectelor ei. Adversarii critică pe „studenta“ fără cunoștinți și fără orizont. Ascultă mai mult decât vorbește. Se scuză că, răgușită, nu va putea veni la conferință. Titlul de „probleme balcanice“ îi face, greșit, a bănuî politică.

*

Dejun cu elevele lui Sandfeld, care locuiește lângă oraș, la Holte, în vila numită românește „Vatra“. Are un fiu care învață limbile slave la Praga; altul e zugrav de firme. Are treizeci și cinci de mii de lei pe lună. Pregătește o sintaxă franceză. La masă servitoarea stă lângă domnișoara casei.

Înainte de întâia conferință Sandfeld compară, amabil, activitatea mea cu a unui vast copac, adânc înrădăcinat

însă în pământul lui. A constatat bucuria pe care o simte orice tânăr Român, când i se rostește numele meu. Adaugă cuvinte românești.

*

Seara, vin să mă vadă Stensgard de la Aarhus și Nilsson, care a fost și el la Văleni.

*

Cu consulul, la Primărie, admirabilă clădire de artă, cu spirit practic, datorită unei colaborări dezinteresate. „Primarul“, **burgmasterul** pentru școli e un bătrân vioiu și vesel, de opinii conservatoare între socialiști: nu e pentru învătământul de partid pe care-l dau sindicatele; zâmbește la mențiunea numelui „ministresei“. Frumoasele tapițerii sunt lucrate de doamnele daneze la Palatul Regal.

Il vedem și pe bătrânul prefect, foarte demn, care a început ca lucrător.

*

La Parlament, azi, Marți, puțini deputați, căci se ia vacanța săptămânală de Vineri seara până Marți. Președintele, de aparență foarte blajină, nu vorbește decât, foarte puțin, nemțește. Imi arată sala de ședințe, cu bibliotecă și pupitrele pline de cărți, care samănă a loc de adunare pentru academișieni. Trei bătrâne doamne deputate. Un simpatic deputat tânăr, care a fost și pe la noi, e soțul unei Turcoalice. Sala Senatului are un aier și mai intim. Camere pentru ședințele de partid; colțuri pe culoare pentru discuții. Două restaurante: la unul deputații pot să-și aducă oaspeții.

Dejunez cu președintele. Apoi asistăm la ședință. Un deputat vorbește îndelung, oboșitor, de prețul cărnii. În bănci

se cetesc jurnale. Stenografele, sprijinite pe ușa laterală, cochetează. Mare atenție la ziariști. Câteva pașnice figuri în loje. Oratorul are voie să spuie cât îi place. Rari ședințe mai vioaie. Certe, niciodată. Regele, care asistă la deschiderea anului universitar, nu-și cetește Mesagiul.

*

A doua conferință, despre problemele din Balcani, partea istorică.

*

O telegramă din Viena anunță că Brătianu a înștiințat pe Regele că-i ține la dispoziție demisia. Pare a fi fost bătut în alegeri. E bolnav. La consulat, lipsesc știrile.

*

La Bibliotecă, găsesc opera de informație artistică asupra Turciei lui Soliman cel Măreț pe care a dat-o Danezul Lorix.

24 Februar.

Nu mă opresc la Stockholm. Pâcleanu, ministrul nostru, n'a organizat conferința promisă. Mă invitase telegrafic la balul său, adăugând că are pe prinții regali. Imi oferă un bun dejun, un prânz, pe care le refuz. Voiu face ambele conferinți la Upsala. Dar la gară buna și simpatica figură de vechiu prieten al lui Westrin.

La Upsala mă întâmpină Psilander, puțin slăbit, foarte nervos, intoxicat de țigări și cafele, cu ochii de poet pierdut în vag; citând pe Eminescu, pe care l-a tradus și despre care, ca și despre Alecsandri, a făcut un întreg curs încă inedit.

Seara, întâia conferință, în sala cea mare a Universității, despre Carol al XII-lea la Bender. Mă introduce profesorul Staaff, a cărui soție e Pariziană. Destulă lume, de și influența reține pe mulți în pat. Ascultători foarte atenți, sensibili la glume.

Apoi prânz la rectorul Stavenon, profesorul de Istorie modernă. Găsește cuvinte calde pentru a mă saluta. Promit elevi români acestei admirabile Universități. La otel, pe masă, trandafiri roși cu panglică tricoloră de la d-na Piersson, soția unui profesor, care e născută Mirea. Mica femeie brună era foarte mișcată la conferință; într'o limbă amestecată cu termeni suedezi, îmi spune că, acum trei ani, și-a dus bărbatul, un vestit arheolog, în țară, pe care n'o poate uita.

Frumoasă zi cu soare peste zăpada imaculată, în orașul cu casele de lemn (la otel, înștiințări pentru caz de incendiu), cu studențimea clasată pe „nații“, cu străzile străbătute pe skyuri.

23 Februar.

La Bibliotecă găsesc Liturghiile lui Dosoftei, precum și un frumos manuscris al lui Teofilact, cu vulturul muntean în frontispiciu, dat de Nicolae Milescu amicului său suedez Sparvenfelt.

A sosit și Păcleanu, puțințel jenat. Și el crede în demisia lui Brătianu. Imi aduce ziarele, care constată înfrângerea Guvernului în toate marile orașe, cu toată violența și fraudă. La București, opoziția a mers în masă la Primărie, a gonit pe dr. Costinescu și a bătut pe ajutorul de primar Temistocle Alexandrescu.

*

Dejun la arhiepiscopul Nathan Sonderblöm. Nu e de față Neander, care stă în parohia lui. Asistă și capelanul și atașatul de Legație românesc, fiul lui Iuniu Lecca. La sfârșit

arhiepiscopul spune cuvinte amabile. Ii răspund, atingând posibilitatea de colaborare între Bisericile care nu se pot uni. El a organizat Adunarea bisericească „ecumenică“ din vară. In casa lui, desemnuri de tipuri turcești făcute la Bender de Axel Sparre.

Vizită la Psilander, care-mi arată lucrările lui despre Români. Apoi la Gustavianum. Conferința mea despre săpături preistorice la noi, despre caracterul preistoric al artei populare balcanice și identitatea ei cu cea suedeză. Staaff spune cuvinte amicale la despărțire.

La Stockholm Westrin îmi spune că a păstrat toate scrisorile mele, că le-a recitat. Ce suflet bun!

26 Februar.

Prin Malmö spre Sassnitz. Seara la Hamburg, de unde plec spre Colonia și Paris.

27 Februar.

La Geneva, unde mă întâmpină soții Pittard. Aflu că Brătianu se îndărătnicește a nu pleca. Al. Constantinescu declară că nu noi, „ciurucul“, trebuie să moștenim, ci țărăniștii. Stere dă „Adevărului“ programul său de guvern. Ne acceptă, tolerant, ca niște colaboratori în subordine. Și Maniu, Argețoianu mă chemau să revin imediat... pentru această porcărie!

1-iu Mart.

Intâia conferință despre Romaniile în Sud-Estul Europei, precedată de conferirea diplomei de doctor **honoris causa**. Decanul Martin e deosebit de mișcător în simplele cuvinte simțite, pe care le spune, apăsând asupra legitimității sintezelor sprijinite pe o lungă muncă de amănunte. Foarte mult public.

*

Seara, la Pittard, puțin obosit de multele-î îndatoriri. Aceiași caldă, veche prietenie. La masă rădică un păhar pentru „cele șapte vieți din pieptul de aramă al Românului“, adăugind a opta: a amicului. Stăruiesc asupra acesteia, de unde vin celelalte, și spun că, atunci când sufletele se confundă, patriile, cât de depărtate, se apropie.

2 Mart.

Conferință făcută studenților despre Patriarhul Fotie. Foarte bine primită.

*

După masă la Coppet. Părăsirea și umezeala se întind asupra castelului d-nei de Staël, ale cărui gravuri și scrisori mucezesc.

Seara la Chapuisat. Multă lume aleasă.

3 Mart.

Vizita Școlii de menaj și a Școlii de studii sociale.

La amiazi, la sir Eric Drummond. Vorbim de cartea mea engleză (Mac Cabe, spune el, are un stil al lui, care nu e însă neplăcut), de înțelegerea franco-turcă (el crede că Jouvenel începuse a se înțelege la Londra), de conflictele pentru locurile în Consiliul Societăților Națiunilor (el crede că neînțelegerile s'au uzat), de jena Ungurilor de a veni la Adunare (cine poate împiedeca, spune el, un Stat de a-și trimete reprezentanții?). Apoi de Germania, pe care, printr'o scurtă ședere la Berlin, o crede preocupată mai mult de chestii economice. Are mari așteptări în ce privește conferința financiară, care se pregătește.

Dejun la dânsul. D-na Drummond, născută Norfolk, păstrează blândeța limpezilor ei ochi albaștri. Sunt invitați delegați și funcționari ai Societății Națiunilor. Este și Serruys, care doria o întâlnire, pe care n'am putut-o avea.

*

Pe cale, un Georgian îmi vorbește de suferințele țării lui. Biserica se mai luptă, nația e mai strivită de cât supt Țari. La Paris, Racovschi caută să distrugă Agenția diplomatică, încă recunoscută.

*

Seara, prânz oferit de Comnen. Profesori și membri ai Guvernului, ziariști. Mi se vorbește iarăși de ajutorul de dat Georgiei.

Comnen cetește un discurs de prietenie. Maurioud, șeful guvernului genevez, răspunde în bune cuvinte de simpatie. Sunt adus a mulțami, cu sentimentele ce se închinouie. Foarte frumos încheie rectorul Werner.

5 Mart.

La Genova.

7 Mart.

La Rappallo, Bagnara, președintele Camerei de Comerț italo-române, povestește cum, din simplu copil de lucrător, a ajuns marele fabricant de lemne, de vagoane, care este astăzi.

10 Mart.

La Siena.

La Nazione dă din Viena o telegramă, care mă face președinte al Consiliului român...

*

Seara la Florența.

11 Mart.

Recepție, de ajutorul de primar, la Municipio. De față și sculptorul Romanelli, Pernice, Morselli, președintele Entelui Toscan pentru literatură și cultură, Battisti, profesorul de limbi romanice, au făcut tot ce se poate pentru o mai plăcută ședere a mea aici.

La 5, conferința mea despre „romanitatea în Balcani“, cu foarte largă participare de public.

12 Mart.

Dejun la consulul României, Rossi, om de o mare cultură și cu idei sănătoase în ce privește defectele culturii moderne, pe care le exprimă cu distincție și vervă.

După amiază, cu Pernice la Fiesole.

Seara, la 9, înaintea unui public și mai numeros, a doua conferință. Caldă demonstrație a studenților. Se pune la cale o excursie de intelectuali florentini în România.

*

Apoi, o vizită la ex-regina Sofia a Greciei.

13 Mart.

Noaptea, la Ravena.

14 Mart.

La Veneția.

Găsesc aici o scrisoare care îmi spune că în țară s'ar fi ajuns la jdeia nebună a unui Ministeriu Stere.

15 Mart.

Zi liniștită în orașul atâtor amintiri.

Seara la teatrul Goldoni văd pe bătrânul artist Zago, care-și serbează jubileul, jucând în „Accidentul“ marelui comic din veacul al XVII-lea. E de un adevăr uimitor. Sala îl aclamă. Se arată decorația cu care-l l-a onorat Regele.

19 Mart.

Sosire în țară. La graniță, „Viitorul“ cu o frumoasă coroană de injurii. Iarăși planurile unui Ministeriu preponderat de Stere. A fost și acela al unui Guvern Meissner... Cele d'intâiu cuvinte ce spun ziarelor arată profundul meu dezgust. De altfel, pretutindeni lumea pare că se părăsește într'un marasm.

*

La gară toți prietenii, cu Maniu, Argetoianu și Vaida. Pe lângă ei prea mulți agenți electorali scontând puterea, care foarte probabil nu-mi va reveni nici acum, nici vre-odată.

*

Argetoianu vine după amiază. Regele a fost foarte mânios pe mine pentru ultima audiență. Când l-a văzut, acum mai bine de o lună, i-a spus că „nimeni nu i-a mai vorbit așa“, că am plecat fără a-i da mâna. Argetoianu i-a răspuns că eu sunt „un grand honnête homme“ și că: „Votre Majesté aurait gagné si on lui avait parlé plus souvent ainsi“. Venind la Rege pentru Jockey Club, Regele l-a reținut, dăunăzi, pentru a se plânge de Stere: „Il est bien votre ami Stere“. — „Il est le mien autant qu'il est celui de Votre Majesté“. Și a spus că i-a vorbit ca un proconsul basarabean de azi care ar fi să ajungă dictatorul de mâne. I-a expus toate teoriile lui revoluționare. L-a înspăimântat. Totuși, când Săulescu e venit la Regele, el l-a întrebât de ce nu face politică alături de țărăniști pentru a-i transforma. Același lucru aflu că i l-a spus lui Bănescu. Cihodariu mă asigură că Regele i-a recomandat să nu ne lăsăm încălecați de țărăniști, noi cari am putea guverna singuri. Ce harababură!

20 Mart.

Vine la mine Maniu, care ar fi declarat lui Cihodariu că, dacă vrea Regele, el se dă înlături în profitul meu. Crede că Știrbei dă sfaturi bune Regelui și deci trebuie menajat. Dorește unirea cu țărăniștii, dar e dispus și pentru o guvernare numai a noastră, pe care Argetoianu nu o vrea, căci așa am fi la discreția Curții și a lui Brătianu. N'are încredere în hotărârile Regelui, dar nu le crede îndreptate contra noastră.

*

Argetoianu ceruse să se mai facă o intervenție pe lângă țărăniști. Am promis să chem la dejun pe Mirto și Măcărescu, cari m'au primit la gară, pentru a încerca și o întâlnire, seara, cu Mihalache. Maniu îmi cere să nu-l caut pe acesta pentru a nu încuraja pretenții care nu se opresc la aproape paritatea mandatelor și prefecturilor, ci cer și Ministeriul de Interne pentru Lupu, care, la întâia obiecție ce i s'a făcut, a plecat furios.

Cei doi fruntași țărăniști doresc înțelegerea și se declară adversari ai despotismului sterist.

Vaida și M. Popovici vin pe urmă: nu vorbim politică.

*

La Cameră, care discută legea electorală, nu vreau să vin.

*

Guvernul a fixat ziua de 27 Mart ca sfârșit al Parlamentului său. Al. Constantinescu, vorbind și de plecarea guvernului, a prezis, întrerupând laudăroșiile lui Vintilă Brătianu pentru „opera“ înfăptuită, că în mai puțin de șase luni partidul va guverna din nou.

*

Hiotu vine la 5. Confirmă că Regele a fost foarte supărat. Mai ales că i-am insultat miniștrii... De atunci pare a se fi îmbunat. Laudă pe Rege, care în acest timp ar fi un erou și un cavalier. Nu crede în posibilitatea unui Guvern Averescu. Pentru prezidarea unui Guvern național, se va adresa, crede el, partidului însuși. A fost însărcinat să mai împrăștie din iluziile țărăniștilor. A și vorbit lui Mihalache, care n'a înțeles dintr'odată.

21 Mart.

Mi se spune totuși că la Ministerii se gătește totul pentru Averescu.

22 Mart.

Argetoianu la mine.

Știrbei a lucrat din nou pe lângă Rege. Se formează planul unui Ministeriu Știrbei cu țărăniștii și transfugii. Dacă Regele zice da, totul e aranjat. Dacă nu, țărăniștii ni cad în brațe.

*

Răducanu a venit ca să-mi propună pe Lupu ca ministru de Interne, după alegeri. Ii spun că, atâta timp cât nu discut drepturile mele în guvernarea viitoare, nu mă pot gândi la ale altora!

23 Mart.

Gr. Filipescu îmi spune căldura cu care a fost primită foaia lui, „Epoca“. Neveste de ofițeri veniau să aducă 500 de lei în numele soților săi. Regele ar fi răs pe socoteala partidului cu doi șefi, între cari n’ar ști să aleagă. Un foarte influent liberal ar fi schimbat la o bancă, pentru o bursă de studentă, 2.000 de lei, în 2.000 de franci elvețieni, pe cari tot acolo i-a schimbat pentru 85.000 de lei.

*

Mai mulți prieteni, cari nu știu nimic asupra situației. Li cer a face să se adune delegația permanentă, care decide ea cui îi revine sarcina formării Ministeriului, dacă Regele ni s’ar adresa nouă. Am nevoie de o situație clară.

*

După amiază. Argetoianu mă înștiințează că Guvernul pleacă Vineri. Maniu va forma Cabinetul. Imi cere „să nu fiu nervos“. El a dorit altfel. Voiă, și cu țărăniștii, un Guvern tare. In acesta va intra dacă se va pune alternativa

cu Averescu. Crede că ar fi mai bine să iau ca pretext neînțelegerea cu țărăniștii, pentru a nu ieși ca învins. Refuz să maschez o înfrângere. Propun să se arăte delegației această perspectivă a Guvernului pentru ca, de acolo, cu aceeași motivare, să-mi vie decizia, pe care numai astfel aş putea-o primi. Nu voiu colabora, dar ai miei au dreptul la anume situații.

Regele ar fi acordat lui Brătianu un mesagiu de dizolvare în care „se pune în genunchi“ înaintea operei liberale.

*

Seara, îmi retrag propunerea de mai sus, după chibzuirea cu amicii miei cei mai de aproape.

25 Mart.

Xeni își arată mirarea pentru nemulțămirea mea.

*

Lui M. Cantacuzino, foarte amabil ca în totdeauna, îi arăt care e situația, și el îmi spune că ea îl miră. Vorbind cu dânsul, găsesc soluția ca puterea să fie încredințată unei a treia persoane, care ar putea fi el. — În acest caz ați colabora? Așa, ca președinte al uneia din Adunări? — Poate că aş merge și până acolo. El declară că va căuta să prezinte și altora această idee.

*

După amiază, Argetoianu cu Filipescu. Cel d'întâiu mă conjură să „nu aduc pe Averescu“. Imi cere să-i fac concesiia dorită, pe care sunt silit să o refuz foarte neted. — Dar am chemat delegația! — Nu-i recunosc hotărârea, pe care, de altfel, e liberă să o ia. — Imi cere să pun în scris cele trei propuneri: ori Maniu face guvernul fără

alt demers, și nu-l voi susține, dar nu-l voi combate, și aceasta va avea urmări asupra relațiilor noastre personale, ori îmi aduce, public, ca motiv, o hotărâre pe care ar fi luat-o Regele, și atunci, rămânând aceeași situație, relațiile noastre personale nu sunt atinse, sau o a treia persoană. — El adaugă: din partid, căci altfel vine Știrbei.

A vorbit cu Hiotu. Și-a verificat impresiile; nu admite ca M. Cantacuzino să vorbească Regelui, — eu nu vreau să merg pentru a nu primi o nouă ofensă —, și va încerca la Maniu.

*

Spre seară, M. Popovici. Apeluri desperate pentru a mă aduce la un act pe care nu-l poate defini altfel decât: să recomand pe Maniu. — După ce v'am servit un an, cum puteți avea această îndrăzneală? Iese fără niciun rezultat.

*

Lui Maniu, întors de la Brașov și care îmi cere o întrevedere, îi răspund la telefon că sunt bolnav. La toți el li spune că e „înțeles cu mine“ și ce mai rămâne se va aranja răpede.

*

Cita Davila recunoaște „porcăria“. Caută soluții în situația dată. Mă întreabă dacă, proclamat singur șef al partidului, aș recomanda pentru Guvern pe Maniu. — Știind ce sentimente îmi poartă Regele, da. O soluție care nu va fi acceptată.

*

Filipescu, cu Argetoianu, îmi spune indignat, că tele-

grama care mă chema de la Paris, era ca să-mi anunțe că va fi un Guvern Maniu.

Ce grețarie, tot acest Fanar, de Curte și de partid!

*

Soluția Davilla a fost acceptată, după oarecare discuții. Mi se cere să ajut efectiv și să nu împiedec pe Maniu în Ardeal.

26 Mart.

Primele vizite la „șef“.

Ciugureanu și Bogos îmi cer, arătându-și nemulțămirea pentru pretenția de Ministeriu basarabean a slabului Peli-
van, să li se dea la fiecare dintre ei un număr de trei ju-
dețe, pentru alegeri. Vor fi siliți a lucra cu țărăniștii.

*

Maniu a avut o lungă audiență la Regina.

*

La Ministerii, ultimul jaf; la Cameră Ștefan Ioan strecoară ultimele proiecte.

*

Miniștrii își dau un banchet, la care, o clipă, se înfățișează bolnavul I. Brătianu.

27 Mart.

La Principesa Elena.

O femeie superioară prin nesfârșita ei bunătate și prin-
tr'o înaltă nobleță de sentimente. Ini spune ce a văzut
la Belgrad: un rege neconținut activ, o țară regenerată,
„spitale ca la Berlin, un Institut bacteriologic. ca la Londra“,

acum doi ani era cu totul altfel. De ce nu s'ar ridica și această țară a noastră? In familia ei lozinca e: „religie, datorie, patriotism“ supt același steag. Se scria și pe păreți: „Intăia datorie a prinților e să facă a se uita că sunt prinți“. Vorbește de sforțările ei de a face ca la „Mărcuța“ prostituatele minore să fie îndreptate. A găsit și o fată vândută la opt ani de părinți. Se dase adevărate celule de închisoare pentru ființe obișnuite cu luxul: a făcut să se schimbe. Infirmitățile erau murdare. Intențiile ei erau luate în răs. Se încearcă a se pune o protejată în locul directoarei numite de ea.

*

Delegația se adună mâni pentru a lua act de acordul meu cu Maniu.

*

După amiazi ședința de închidere a Parlamentului. I. Brătianu, încă bolnav, silit a-și feri respirația, ține un discurs scurt și demn. Mesagiul regal îi apără opera, dar nu chiar așa de cald. Vorbește de cei cari l-au încunjurat la Incoronare (aluzie la Maniu, care n'a fost). Un discurs al șefului pentru majorități, scuzându-se de absența sa din Parlament, determinată de preocupății continue de om de Stat.

*

Generalul Anghelescu, care a fost întâiu la Maniu, ca președinte al Partidului Național, și a fost trimis de dânsul la mine, se apără că Regele ar avea o preferință între noi doi. Imi anunță audiența la 4.

*

În astă seară se văd președinții celor două Camere.

*

La 6 la Maniu, care voise să vie el la mine. Jenat, în cameră de otel goală, cu câteva reviste în colț și un urât bust al lui Take Ionescu. Nu ating partea gingașă a relațiilor noastre reciproce. Îmi cere să vorbesc cu Regele, recomandându-mi a fi dulce cu dânsul, despre programul guvernării. Îl conving că el singur are această calitate. Îi spun că Ministeriul îl face el, ținând ori ba samă de recomandările noastre, că același lucru e cu prefectii, dar listele pentru Parlament le face partidul. Acceptă. Îmi cere să nu mă amestec în Ardeal și să nu schimb organizațiile.

*

Seara, Argetoianu. E mâhnit că am crezut cum că el ar putea să-l prefere pe Maniu. Dar nu trebuia să vie Averescu. Îl rog să între în Ministeriu. Spune că nu se va ocupa de administrația unui regim la ordinele lui Stirbei-Brătianu. Șeful fostului guvern e diabolic de dibaciu: părănd că luptă cu Maniu, îl impune. Regele se simte liber când e mai prins de meșteșugul dominatorului său.

Eu spuneam că „sunt mai Rege decât Regele, căci eu nu sunt sluga nimănu, pe când el nu e stăpânul nimănu“.

Argetoianu are lacrimile în ochi când îi vorbesc de princesa Elena și de marea ei pietate.

*

Mirto îmi spune că ai lui părăsesc Internele și vreau na-mai, ca o aparență de satisfacție, ceva mai mult la prefec-

turi și la mandate. Dorește să văd mâne la 11 pe Miha-lache.

*

Aflu că delegația țărănistă a hotărât în sensul arătat de Mirto: o capitulare completă. Din nou se vorbea, seara, despre un Guvern Averescu. Sforțări teribile se cheltuiesc în acest moment. Maniu a avut ieri o audiență la Regina, căreia i-a prezentat cifre pentru a îndreptăți pretenția partidului său. Regina a plâns vorbind de fiul ei.

28 Mart.

Zi zbuciumată, în cursul căreia mi se aduc tot felul de știri. La delegație, Maniu spune că soluția singurului președinte rămâne „fără obiect“, dacă el nu ia guvernul. Aplausele lipsesc.

*

La 4, audiența la Rege. Rece și protocolar, spunind o lecție învățată. Criza fiind deschisă, dorește să se concerteze cu mine ca **reprezentant** al Partidului Național. Guvernul a fost răsturnat de o coaliție și e logic ca ea să ieie puterea. Mi arăt că misiunea mea e strict mărgenită: să arăt că, prin reprezentarea sa în Parlament, ca și prin întinderea sa în țară, partidul meu e cel mai îndreptățit la succesiune și că, dacă Regele îi face onoarea de a se gândi la dânsul, el recomandă pe Maniu pentru formarea Ministeriului. — Imi veți prezinta o listă. — Când? — Mâne, la aceeași oară, la 4. Pune însă condiția să fie de o direcție unitară și să ofere o perfectă bună înțelegere.

Observ că aceasta e în contradicție cu ideea Ministeriului de coaliție. — În ce privește relațiile noastre cu alte partide, ele variază după partid. Cu partidul țărănesc suntem în aceleași legături ca mai înainte, de și n'avem o înțelegere. Cât privește partidul poporului, el s'a desfăcut, fără să ne

întrebe, din legătura de la alegeri. Regele îmi mulțamește, cu aceeași atitudine mașinală, pentru o audiența care a fost... „Precisă“, zic eu. „Precisă“, confirmă el. Cu același aier cald și puțin batjocoritor, el mă întreabă de călătorie și de conferinți, care au fost bine primite. — Am fost bine primit eu, iar conferințele le pot ști cum au fost aceia cari le-au ascultat. Face ca și cum s'ar interesa de moartea lui Toma Ionescu, pe care îl prețuiește ca hirurg. Atât. Audiența a durat zece minute.

Exact același lucru i se oferă și lui Mihalache, probabil și lui Averescu, despre care se spune că va scoate un număr din „Indreptarea“ în care va arăta că are sarcina de a forma Ministeriul și că e în stare să dea pe acela de coaliție.

*

La Toma Ionescu. D-rul Demetrescu-Brăila, Plesnilă nu vreau să audă de o colaborare cu țărăniștii. Ne gândim la două liste. Maniu, care a văzut pe Mihalache, cu care am avut și eu o întâlnire, în care a cerut ceva mai mult decât vechile condiții (mi-a spus că Stere nu-i stă la inimă), dar care nu s'a înțeles cu el, acceptă ideia.

*

Seara, Argetoianu aduce vestea că i s'a comunicat o lovitură militară care s'ar pregăti pentru oarele 2 din noapte, cu arestările de miniștri și alte persoane, a căror listă s'ar putea da. Ofițeri superiori, dar nu generali, sunt în frunte. De fapt, administrațiile, palatele, gara, poșta sunt păzite. Chemăm pe generalul Nicoleanu. Știe și el. Șeful e un colonel Partenie, de la Statul Major al Corpului II. Sunt două regimente infectate. S'a luat măsura ca gărzile să se schimbe ziua și cu ordin în scris. Guvernul nu e amestecat, de și se vorbea de Mărdărescu. Poate fi un mijloc de a evidenția nevoia unui guvern Averescu. Discuții cu Maniu și Argetoianu asupra listei ministeriale.

*

Mihalache la mine. Ii propun, după ce-mi spurte că părăsește pretenția Ministeriului de Interne, să facem și o listă comună sau s'o anunțăm Regelui în termen de douăzeci și patru de ore, adăugând că un Ministeriu Averescu ar ridica țara împotriva lui. Pleacă la Maniu, cu această propunere, spusă în scris.

Maniu vine, cu totul câștigat pentru Ministeriul comun cu țărăniștii, față de care Vaida continuă a face rezerve.

Se redactează lista provizorie a partidului, în care, din vechii miei amici, intră Tașcă și Buțureanu, dar nu și Cihodariu, pentru care cer Direcția Căilor Ferate; Toni e dorit de toți ca subsecretar de Stat și capăt promisiune pentru Ifrim. Se face și lista cu țărăniștii, cari rezervă numele. Au părăsit și Instrucția, dar vor Externele.

*

La 4, la Regele. Zăbovește câtva timp apariția lui. Vorbesc de frumoasa bibliotecă. Apoi îi prezint lista noastră, cu explicații, după ce l-am întrebat dacă le dorește. În ce privește lista comună cu țărăniștii, îi arăt ce avantajii ar oferi o bază mai largă. Spun că pot vorbi orecum în afară de partide, ca unul care am făcut sacrificiul, despre care mi s'a spus că el, Regele, îl voise. Regele obiectează că n'a arătat nicio preferință, ceia ce ar fi rău pentru însuși partidul în chestiune; greșala s'a făcut altă dată și cu liberalii și cu conservatorii și a avut rele urmări. — De altfel nici nu sunt așa de bătrân, încât să nu pot crede că va veni o vreme când voi avea onoarea, care mi s'a refuzat până acum, de a servi pe Maiestatea Voastră. Îi invederez că o chemare a lui Averescu, fie și cu elemente de cârpeală, ar provoca nemulțămirea celei mai mari, mai legitime, și ar duce, cu elementele pe care nu le putem domina, la scenele cele mai... — Violente. — Da, violente, care s'au văzut în România. Insist asupra concesiilor făcute la Interne și Instrucție de țărăniști. Aici Regele îmi vor-

bește de Stere, revoluționar ireductibil, care l-a speriat, spuiind că, om foarte inteligent (și Regele recunoaște aceasta, ca și cultura lui, despre care adaug: „în sensul rusesc“), și Regele o repetă, știe unde trebuie să se oprească, de unde vine, că mai are o parte de program. Din nou spune că omul mai are o calitate: că nu poate fi cumpărat. — Decât prin vanitate. — Nici... — Doch! — Cât voi fi eu Rege, nu pot primi ca ministru pe un om care a trădat țara lui. Adaugă că i-a spus lui Stere și aceia că sunt în partid bolșevici legați cu Moscova, dacă nu de fapt, măcar prin ideologie. Ii arăt că socot chestia de persoane capabilă de a fi evitată prin aceia că țărăniștii vor propune două persoane, între care s'ar alege. El cere să fie lăsat a „ubernachten“.....

La urmă îi spun Regelui aceste cuvinte: „Cum mâne Maiestatea Voastră poate va avea pe d. Maniu, țin să-i spun că în aceste trei luni am adus Maiestății Voastre, într'un domeniu pe care nu vreau să-l numesc, servicii esențiale. Ceia ce arată că un om de caracter poate combate și o părere a Regelui său fără a înceta să-i fie devotat“.

Cu ochii în lacrimi, și el, răspunde: Orice mi s'ar fi spus de tine, niciodată nu m'am îndoit și nu mă voiu îndoi de devotamentul tău personal față de mine. — Mulțămesc.

Acasă mă așteaptă Maniu și Argetoianu. Cel d'intâiu îmi cere să-i pun în scris și această audiență. Ii răspund că am obiceiul de a nu face plăcere de două ori aceluiași om în același domeniu.

*

Seara, Maniu convoacă delegația permanentă și îi face declarații ca și cum nimic nu s'ar fi schimbat. Atrag atenția lui M. Popovici asupra caracterului inadmisibil al acestui gest.

30 Mart.

Maniu mă întreabă, pe la 9, îngrozit, dacă am fost chemat și eu la Palat, unde i se spune că merge Averescu.

De fapt acestuia i se încredințează puterea, cu ajutorul fugarilor de la Ardeleni, Goldiș, Lupaș, I. Lăpedatu.

*

Încă de-aseară s'a prins la telefon comunicarea de la Iași a listei ministeriale. Seara, Derussi a fost poftit la Al. Constantinescu, unde i s'a făcut de acesta, de Goga, de Mitropolitul Bălan farsa de a bea în sănătatea partidului național ajuns la putere. Regele ar fi trimis șampanie lui Constantinescu. Încă de la 8 dimineața Averescu era la Cotroceni.

Cred că hotărârea Regelui, care ieri îmi părea sincer, a fost determinată de atitudinea lui Mihalache, care n'a prezentat lista lui, pretinzând că are numai o vagă înțelegere cu noi. Pe de altă parte, Lupu strigă că n'am prezentat eu lista comună. El a avut o întâlnire cu Duca.

*

După dezastru explicații neplăcute între partizani, și la mine acasă, unde vin Maniu și Argetoianu, care spune că a fost „escrocat” și o va declara; în ultimul moment avea asigurări de la Știrbei și de la Hiotu, cel d'întâiu felicitând, acum, la telefon, pe cel de-al doilea că Regele a avut curajul de a alege soluția cea mai rea. Potârcă de la Craiova protestă vehement contra conducerii partidului. Ioanițescu își anunță trecerea la țărâniști.

*

După amiază, îngroparea lui Toma Ionescu. Nu vine nici Maniu, nici Argetoianu. Davilla îmi spune că de-seară par-

tidul se va strânge în jurul meu, că se va face fuziunea cu țărăniștii, etc.

31 Mart.

Aflu din ziare că Maniu a dat explicații la o adunare a Clubului, despre care n'am avut nicio știre. Scriu o scrisoare prin care spun că nu mai pot admite această situație și că pretind adunarea pentru 11 April a Congresului, ca să lămurească.

Am scris și lui Argetoianu, care sosește. Îmi spune că Maniu, Vaida și M. Popovici îmi oferă conducerea unică a partidului, cu un răgaz scurt pentru a nu se da unor Ardeleri pretext pentru deserțiuni. Mi se cere și o scrisoare către Maniu, prin care declar că primesc propunerea și apreciez sacrificiul pe care-l face la rândul lui. Mi se cere să iau parte la adunarea de azi, la '6, a delegației permanente și să vorbesc.

*

Mihalache vine la mine, contestă că n'ar fi vorbit Regelui de lista comună, dar a cerut un ceas pentru a o completa. Explică hotărârea alor lui, cari voiesc a lupta singuri. Atâta ajung a-l convinge că e bine să facă: a lăsa o porțiță pentru înțelegeri locale.

*

După amiazi, Maniu îmi cere să se adune întâiu, pentru „secția ardeleană“, „Comitetul de o sută“. Aceasta ar fi la 8; la 11 sunt sinoadele ortodoxe și adunarea la această dată a Congresului ar părea că încearcă să excludă pe ortodocsi. Propune data de 18. Se informează cu oarecare aprehensiune despre ce mi-a spus Argetoianu. Îmi pare din nou că scrisorile devin necesare.

*

Delegația permanentă se va aduna deci fără mine. Ea exclude pe cei trei miniștri ardeleni, și, cum sinoadele sunt pentru 11, Congresul va fi la 18.

*

Tachiștii își reiau numele și organizația.

1-ia April.

La Vălenii-de-Munte. Unii cred că vreau „să trec la Averescu..“.

2-8 April.

În Ardeal, situația se consolidează pentru naționali. Mult mai puține deserțiuni de cum se credea.

*

Goga începe să confisce ziarele.

9 April.

Țărăniștii îndreaptă către Ardeleni un apel în care declară că numai ei și liberalii, partide de clasă, pot exista. Plecarea tachiștilor ar ajuta anumite apropieri.

*

Vechii miei prieteni îmi cer voia să încheie alianțe electorale cu cine cred ei mai bine.

*

Tachiștii n'ar fi primiți de averescani, ne mai fiind locuri. Ei declară că, făcând politica tachistă, nu vor ieși din partidul național decât atunci când vor voi ei. Xenii mi-o spune acasă la mine cu violență.

Filipescu și alții dintre vechii conservatori dezaprobă asemenea conspirații.

*

Certe în Guvern. Văzându-se puțină aderență a trinității: Goldiș—I. Lăpedatu—Lupaș, averescanii regretă ce li-au dat. I. Lăpedatu nu s'ar putea impune la Ministeriul lui, unde ar fi în conflict cu Garoflid și Manoilescu. I se pune un Comitet de conducere. E vorba și de zăbava alegerilor, Guvernul nefiind pregătit.

*

Mussolini a fost rănit la nas de o Irlandeză nebună. Totuși el merge la Tripoli.

11 April.

Aflu ce s'a petrecut la Cluj. Maniu și-a regăsit soldații, foarte entuziaști și foarte regionaliști. Deci nu înțelege să cedeze șefia unui partid pe care îl consideră ca fiind al Ardelenilor săi. Dau o declarație pentru Congres, mutat la 18, prin care mă retrag de la „co-prezidenția“ neefectivă și ridicolă.

13 April

Tașcă a fost la Cluj și confirmă aceste știri. Maniu i-a spus că a voit sincer să „demisioneze“, că ar voi-o și acum, dar nu-l lasă ai lui. Impresia lui Tașcă e că „noi suntem considerați ca simple anexe“. Argetoianu pretinde că va aduce pe țărăniști la fuziune supt un comitet de cinci sau șase, poate fără Stere. În acel caz, firește, declarația mea n'are loc. E vorba ca, Joi, să fie eliminați, prin „delegație“, tachiștii, cari spun fățiș prin „Universul“ că ei nu merg cu țărăniștii. Introduc în declarația mea un pasagiu prin care las perspectiva deschisă către aceștia din urmă, cari,

intrând în Ardeal foarte dârz, declară că n'au nevoie de ni meni.

14 April.

Țărăniștii din Covurlui, cu Spiridon Popescu, cumnatul lui Stere, trec la averescani.

*

Halippa și Cazacliu au fost arestați la Soroca și retrimiși cu jandarmi călări înapoi.

16 April.

Prietenii miei mai de aproape îmi cer să particip la Congres. Refuz. Dar li dau voie să spuie că retrag scrisoarea mea dacă mi se încredințează alegerile în Vechiu Regat.

17 April.

Ei se întorc cu vestea că Maniu e greu bolnav. Cedez la cererea de a prezida singur congresul. Argetoianu nu mai speră în fuziunea cu țărăniștii.

*

Maniu fiind rău bolnav de gripă, sunt chemat la București de prietenii miei personali cu cari ieri discutasem situația arătând că mi-ar fi imposibil să asist la Congres într'o situație ridicolă.

18 April.

Aflu că în delegația permanentă s'a cetit un raport al „secretarului“ Lugoșianu, care raport îmi este total necunoscut. S'a fixat și un simulacru de ordine de zi, absolut neacceptabil.

Aceste două puncte vor trebui părăsite.

Congresul se ține cu participarea mea. Puțini Ardeleni, poate din cauza greutăților drumului. Tachiștii, dintre cari au plecat Stelian Popescu, Xeni, Demetrescu-Brăila, ocupă locurile din față. Mulți prieteni de-ai miei mai vechi, și țărani, cari vor unirea cu țărăniștii. După cuvântarea mea, raportul. Apoi la moțiune vorbesc Angelescu, A. Vlad, Brătianu din Bucovina, Pelivan și un student. Perfectă liniște.

La Congres vor veni 60 organizații și 775 de membri.

*

După-amiază ne ocupăm cu presă. Ziarele se vor contopi. Davilla înnoiește încercarea de a mă face să reiau relațiile personale cu Stere. Declar că n'avem a ne amesteca — el propune o moțiune pentru Stere — într'un partid pe care îl luăm „cum e“. Promit numai „relații politice normale“. Așa se votează.

*

I. Brătianu, la congresul liberal, a declarat că niciun Guvern nu va trăi fără voia lui și că partidul național s'a dizolvat.

19 April.

M. Cantacuzino salvează ziarele dând 100.000 lei.

20 April.

Brătianu ar fi vrut să fie vizitat de Maniu. Acesta a refuzat, dar a trimes pe Vaida. Lui Vaida Brătianu i-a spus, ca răspuns la asigurările lui că partidul lui e de ordine, cum că-l va ajuta cât timp... va apăra Constituția.

*

Ieri, Hiotu la mine. I-am spus ce se colportează despre reaua sănătate a Regelui. Asigură că nu e adevărat, deși, de la Ianuar, sănătatea lui slăbia; șederea la Scroviște i-a făcut bine; Hiotu l-a întovărășit într'o plimbare la pădure. Trimet cărți Regelui, iar, ca politică, nu-i pot ură decât să-l lumineze Dumnezeu.

21 April.

La Medicină, „se bat Jidani”.

*

Leul e în cea mai mare scădere. „Viitorul” dă vina pe Guvern.

*

Seara, la Club, unde îndemn la încredere.

Țărăniștii ar dori numai cartel. Ei cred într'un mare succes electoral. Pentru fuziune cer să se admită numele lor. Lupu, Iunian, Bogdan-Duică luptă de moarte contra alianței.

22 April.

Îi cer lui Mihalache răspuns la propunerea de „colaborare sau fuziune”. El răspunde acceptând ideia de „fuziune sau colaborare”.

23 April.

Mihalache la mine. Fuziunea e imposibilă: el nu e decât președintele unei delegații cu puteri restrânse; în ce privește succesiunea Guvernului, e autorizat, dar atât. Colaborare, da. Dar Davilla i-a propus să se fixeze listele cu superarbitri, dintre cari cel din Ardeal să fie național, și cel din Regat țărănist. Ii spun că nu se poate. El ridică obiecții personale: M. Cantacuzino n'ar putea candida la

Ialomița, nici la Ilfov, unde nu-l vrea Lupu, nici la Prahova. Argetoianu, om inteligent, s'ar ținea de o parte. Li arăt că superarbitragiul său ar mută viața noastră politică în Ardeal. Li cer să fie mai mult „omul țerii“ decât „al partidului“ și să nu se gândească numai la lupta electorală, ci și la posibilitățile de guvern. Oricum, să puie în scris ultimele condiții, ca să nu mai fie „târguieli de bazar“.

Davilla pleacă la delegație. Rămăsesem înțeleși că Mihalache va da răspunsul până la 4 și de aceia chemasem delegația noastră la 5. Apoi anunță că nu poate răspunde, până la 7—8. Il aștept până peste 9. Răspunsul lui face din fuziune o chestie de viitor, care ar putea să rezulte din lupta împreună în colaborare: semnul lor, lista lor de bază oriunde afară de Ardeal; superarbitru Mihalache în Regat și celelalte părți neardelene, Maniu în Ardeal. Răspunsul până mâne la 10.

La Delegație, arăt situația. Argetoianu, jignit de excepția făcută pentru dânsul, își arată amărăciunea. Tașcă e contra propunerilor. Generalul Gârleșteanu semnaleză urmările ce ar avea primirea lor. Filipescu e pentru primire, dat fiind că lumea cere colaborarea. Davilla, într'un lung discurs, cată a dovedi că neacceptabilă e numai forma și că noi nu avem o clasă socială la bază ca liberalii și țărăniștii. Mă declar împotriva acestei păreri. Și Gh. Pop, Em. Antonescu, Lascu se pronunță contra condițiilor. Trimet totuși să întrebe și pe Maniu. El e pentru o amânare. Ideia o susține și Mironescu și Vaida. Se decide să se dea lui Mihalache o scrisoare care îi cere să se examineze proporția reală de puteri. O vor duce Davilla, Aurel Lazăr și Tașcă. La plecare Cicio Pop e vehement contra înțelegerii.

24 April.

Tașcă îmi aduce răspunsul că s'a scos partea privitoare

la listele de bază și la separarea Vechiului Regat ca parte țărănistă, primindu-se, în același timp, ca punct de plecare înțelegerile locale. Mi se cere o scrisoare pentru Mihalache, și o dau bucuros.

Rămâne admiterea celor patru „capete de listă“, plus un loc la Senat, pe care le cer țărăniștii în Ardeal, și anume în scris, și cu semnătura lui Vaida. După două ceasuri Tașcă-mi anunță că nu se dau. Și totul e rupt.

La 2, la Club. Arăt că noile condiții sunt acceptabile și amintesc negocierile rupte, în dauna țării, cu liberalii, la 1922, pentru cinci locuri. Contra înțelegerii vorbesc: Dobrescu, Gh. Pop; se gătește și Em. Antonescu. Davilla lipsește, Ioanițescu e călduros pentru înțelegere, pe care o vrea și Argetoianu. Cicio Pop continuă atitudinea de a seară, fără a vorbi. Ardelenii cer să se negocieze întâiu asupra județelor de dincolo. Refuz această încercare de a da vina pe noi. „Ni îngrijim noi pielea.“ Nu admit măcar o nouă adunare a delegației. Dacă Ardelenii nu vor, nu se va face. Mecanic, la oarele 9, se va comunica presei.

Stăruințele lui Davilla și Ioanițescu răzbesc. Indemnat și de Aurel Lazăr, Maniu cedează. Vaida nu poate fi găsit. E bănuțit că tratează cu Guvernul.

25 April

Sosește Ettore Pais, marele istoric italian. Trenul lui s'a ciocnit la Caransebeș cu unul de marfă, care avea luminile stânse. Doi morți. Și el a fost lovit în tâmplă.

Durazzo, ministrul Italiei, se formalizează că figurez în liga „contra dictaturii“ a lui Aulard. Crede că țărăniștii, cu programul lor ascuns, sunt periculoși. E vădit influențat de Guvern.

*

Davilla mă asigură că, nereușind Guvernul în alegeri, se

va instala dictatura, cu Prezan, Mircescu și alți ofițeri în frunte.

*

Seara mi se dă asigurarea că, nu fără voia lui Maniu, s'ar fi discutat de Stelian Popescu, în ultimele zile ale lui Mart, cu Al. Constantinescu, pentru un Ministeriu cu șase tachiști. Vaida ar fi dorit-o.

26 April.

Foarte frumoasă conferință, plină de tinereță, a lui Pais.

*

Dejun la Legația italiană.

*

Vaida vine să-mi povestească discuțiile lui cu Goga, care-i oferia treizeci de locuri în Ardeal și „fuziunea“, dacă Ardelenii părăsesc pe cei din Vechiul Regat.

*

Tașcă îmi spune că țărăniștii înțeleg să facă mici corecturi la listă lor — și atât. Davilla și-a asigurat ambele capete de listă la Vlașca. Incolo toți transfugii noștri sunt puși în cap. Pe mine Lupu mă trimite să candidez la Galați...

Recomand să se aștepte toate rezultatele discuțiilor locale înaintea de a lucra Comisiunea.

27 Mart.

Prigonirea alor miei continuă. M'am gândit un moment să fac a se rupe, măcar în ce privește pe aceștia, acordurile. Aștept să se termine întreaga comedie.

Maniu vine să mă vadă. Nu pare prea indignat de ceia ce se întâmplă.

Stelian Popescu destăinuiește toate negociațiile oculte, dezonorante, pe care, fără știința mea, membri ai partidului, — cine nu! — le purtau cu toată lumea.

*

Lungi, desgustătoare negocieri de interese personale pentru listele de Parlament. Se pare că ajungem la un rezultat. Din partea lui, Guvernul își urmează târguielile.

2-4 Maiu

Tovărășia de alegeri s'a terminat cu ruina amicilor miei.

La 4 Maiu a apărut ultimul număr din „Neamul Românesc“ cotidian. „România“ Ardelenii o continuă și mă insultă cu un articolaș de regret ipocrit.

Pretutindeni dezertări și înșelăciune. Niciodată această societate politică n'a căzut așa de jos.

5 Maiu.

Necroloage reci pentru dispariția „Neamului“ cotidian.

*

Pe iubiții miei tovarăși fuzionați nu-i mai văd de mult.

6 Maiu.

La Palat, după masa diplomaților. Puțini liberali. E foarte nemulțămît d-rul Angelescu, oprit în propaganda sa electorală. Regele îmi vorbește de ajutorul ce dă cursurilor și școlilor de la Văleni, de Pais, pe care l-a primit foarte bine, conducându-l până jos, etc.

7 *Maiu.*

Conferința lui Pais la Academie.

Incep a veni daruri pentru ziare: 15.000 lei lunar de Argetoianu, 10.000 de la Mironescu. Seara, ne sfătuim asupra apariției lui săptămânale.

*

În județe se sechestrează automobilele. Dicescu a fost dus pe jos cu jandarmi.

8 *Maiu.*

Pavlovici, secretarul Legației Sârbești, povestește despre refugiații ruși din Serbia, vre-o 50.000. La Vârșeț au și gimnaziu rusesc. Mulți profesori distinși vorbesc la Universitate. Opera, prin Ruși, a ajuns cea d'întăiu în Balcani. Căsătorii ruso-sârbești nu se fac. Viața e grea: cutare general vinde gazete pe stradă.

Despre refugiații sârbi de odinioară. El, Pavlovici, a fost funcționar la Căile Ferate. Strângea știri din ziare. Șefii nu erau mulțămiiți: îi cerea să găsească influența grindinii asupra transporturilor. Birocrația franceză îl privia chiorăș. Pașici l-a descoperit și l-a scăpat din aceste încercări.

Pavlovici nu poate înțelege cum Regele, văzând popularitatea mea în țară și în afară, îmi poate da cu piciorul, cum o face.

10 *Maiu.*

Revista la Cotroceni. Multă lume aleargă și acolo. S'au făcut economii mari. Nimic din vechiul entuziasm.

11 Maiu.

Noi migrațiuni la Guvern: tachiștii din Roman, din Piatra, etc.

13 Maiu.

Guvernul a renunțat să participe la expoziția din Philadelphia. Clădirea rămâne pe jumătate făcută. Banii îi trebuiau pentru alegeri.

*

Se anunță un împrumut italian de 200.000 lire.

14 Maiu.

Mihalache vine la mine. Îi arăt indignarea mea pentru felul cum au fost tratați amicii miei în cartel și pentru atitudinea d-rului Lupu, care a făcut din Mihalache un „vicar permanent“ al lui, eu fiind numai „vicarul provizoriu“ al lui Maniu. Partidele au ajuns numai simple adunări de ambițioși: nu se mai poate numi „țărănesc“ partidul care scoate înainte latifundiar, profesori de Universitate, prinți. Refuz să iscălesc o adresă către Rege, pe care, ca șef al armatei, țărăniștii îl fac responsabil pentru batjocura electorală.

*

Vin apoi Mironescu și Davilla. Acesta din urmă, acuzat că a vrut să tragă asupra jandarmilor cari închid satele, vorbește despre sălbătăciile electorale, nerușinate.

*

Mișcarea antisemită câștigă teren și în orașe. În Ardeal țărani sunt jurați în biserici de acest nou fascism.

15 Maiu.

Am știri, din cel mai bun izvor, că Regele se căiește că nu m'a ascultat în Ianuar.

16 Maiu.

Refuz să iau parte la întrunirea de la „Dacia“ a d-rului Lupu. Nu pot să ajung și agent electoral.

*

Clinton Logio se întoarce din Bulgaria. A fost la Constantinopol. Acolo nu mai sunt fesuri și iașmace; doar femeile au rămas pușintel timide. Merg la cinematograful și la teatre ca altă lume. Dar ura e mare împotriva regimului, căruia, nefiind capi pentru rezistență, i se supun în tot ce vrea. Preferă orice dominație acesteia.

În Bulgaria plata despăgubirilor a încurcat Finanțele. Lumea de la țară e sărăcită. Dacă ar continua așa în doi, trei ani, țărani ar ataca orașele și ar măcelări pe intelectuali.

Se teme de un atac bolșevic la noi și deploră reaua stare a finanțelor publice.

* .

Urgia electorală urmează și se întetește. Prințul Nicolae a fost întors înapoi cu automobilul în marginea Bucureștilor.

*

Regele pleacă pentru o săptămână pe Dunăre.

18 Maiu.

Nimeni nu călătorește decât cu ausweisul de la prefect.

Goga a răspuns d-rului Angelescu, care se plângea de ingerinți: „ce vrei, d-le doctor, dacă Regele ni-a ordonat să biruim în alegeri?“.

23 Maiu.

La Văleni. Afișe mari cu „Regele și generalul Averescu

v'au dat pământ", cu același Averescu în trei ipostase: elev la Școala de meserii, absolvent al Școlii din Bistrița, șef de guvern. Toată valea e plină de soldați.

Un inginer îmi spune că s'a mâncat nu numai fondul pentru expoziția de la Philadelphia, dar și cel pentru reparația Căilor Ferate.

*

În gară un bețiv cu decorația de tinichea a generalului.

La Ploiești doi delegați țărani, păziți de jandarm, care-i duce la concentrare, de și sunt trecuți de vârstă, se roagă se intervin să nu-i bată.

Un puternic curent țărănist ar bântui țara.

25 Maiu.

În București alegeri relativ liniștite. Fiul lui Zelea curețieră secțiile în fruntea studenților.

26 Maiu.

Tașcă se întoarce de la Râmnicul-Sărat, stâlcit, cu două răni la cap. A fost atacat la intrarea sălii de vot, cu îngăduirea ofițerilor. Alegerea a fost un scandal. Răspunderea o are șeful averescan de acolo, Brăescu.

*

La Galați am foarte multe voturi. La Sibiu iese lista noastră.

*

La Club se denunță sălbătăciile comise, Miercuri, din ordinul formal al Guvernului. Ofițerii l-au ascultat fără rezistență. Magistrății n'ar fi fost mai independenți.

28 Maiu.

Alegerea la Senat, unde sunt „cap de listă“. Adversari P. P. Negulescu și Vintilă Brătianu, al cărui chip, înfrumusețat, se vede pretutindeni.

*

Cihodariu a fost oprit de jandarmi la secțiile rurale. Mă adresez ministrului de Războiu, care declară că jandarmii sunt ai Internelor. Eu observ că el are totuși grija onoarei celor cari poartă uniforma armatei. Dă un ofițer în civil, care constată alături de Cihodariu abuzurile.

29 Maiu.

Guvernul mă întrece cu o mie de voturi și în oraș. În județ e o batjocură. În toată țara se pare că numai două locuri, Alba și Tulcea, au fost luate de cartel. Vintilă Brătianu are jumătate din ce am eu.

Apar listele definitive, care dau cartelului 77 de locuri la Cameră.

31 Maiu.

Supt pretext de a discuta o nouă plângere la Rege, Madgearu îmi oferă fuziunea, pe care ar și fi discutat-o ai lui. Vorbește de Basarabia. La Tighinea i s'au furat unsprezece urne. Noaptea, cum le păzia, au intrat doi agenți provocători. Recurgând la ofițer, soldații l-au gonit și pe dânsul, zvârlindu-l de pe scări. A trebuit să facă apel la simțul lor de legalitate ca să cheme pe judecător. Lumea a ajuns a ne urî pe noi, cei din București. Țăranul Codreanu n'a vrut să candideze, pentru că „de șapte ani înșelăm lumea“. Cutare preoteasă, ruinată de administrație, refuză a vorbi românește. Pelivan nu mai cutează să vină la Orhei. Basarabeni strigă că supt Ruși era respect de ordine și de lege.

1-iu Iunie.

Argetoianu îmi spune că alegerile au fixat în Ardeal centrul de gravitate al partidului (adaug: electoral și provizor), că el vrea să facă o politică reală și că o să cheme telegrafic pe Maniu. E. contra înțelegerii cu țărăniștii

4 Iunie.

Averescu vine la Academie cu Goga și Goldiș și oferă cinci milioane pentru lucrările ei.

5 Iunie.

Hiotu îmi aduce de la Rege pentru „fondul Ferdinand“ 30.000 lei și un automobil.

*

Argetoianu anunță în „Adevărul“ lupta pentru desființarea „într'un fel sau altul“ a „monstrului bicefal“.

9 Iunie.

Vizita lui Maniu. Îi arăt greșelile ce a făcut partidul lui prin legătura cu liberalii și fuziunea cu tachiștii, de unde a rezultat legătura mea cu o parte din partidul poporului. El face neconținut deosebirea între „ai noștri“ și „ai dumitale“ Nu e vorba de congres, dar el vrea să se adune delegația. Declară că n'are nimic cu liberalii. Eu îi arăt soarta celor ce s'au băgat la ei: Nădejde, Panu. Și el e pentru restrângerea discuției la Cameră. La plecare îi arăt nevoia reorganizării și în Ardeal, succesul de acum fiind mai mult de rasă.

Maniu nu e contra înțelegerii cu țărăniștii pentru fuziune,

dar, ca și mine, e contra unei colaborări, parlamentare sau altfel.

10 Iunie.

Camera de Comerț din București, care acordase un milion pentru „fondul Ferdinand“ de la Văleni, declară, prin președintele ei, d-rul Cerchez, că a înțeles fondul oficial... încă o intrigă.

12 Iunie.

Sadoveanu i se oferă colaborator lui Goga.

13 Iunie.

Ședință regală pentru recepția lui Racoviță la Academie. Discurs frumos și mișcător al acestuia. Imediat Racoviță e ales președinte. Bianu, care stătea la îndoială să primească, a avut cinci voturi; Babeș, ridicat de pe boală și afectat, fiindcă avea nevoie de diurna de senator, cam tot atâta.

Regele a mulțămît bine la un discurs stângaciu, improvizat de Pârvan, în lipsa lui Negruzzi, venit prea târziu. După discurs a venit la mine ca să-mi spuie ce mulțămît a fost de Reșița: de regiune, de atitudinea muncitorilor, de străinii cari i-au vorbit românește. Imi promite să interviev la Camera de Comerț pentru milionul „fondului“.

14 Iunie.

Ședința la Academie pentru aniversara de șaiszeci de ani a Regelui. Vorbesc, pentru cele trei secțiuni: Bianu, Marinescu și eu.

Seara, serbătoarea lui Bianu, care vorbește emoționat de copilăria lui la coarnele plugului, de învățatura lui prin Ion Ghica și D. Sturdza.

15 Iunie.

La Academie se discută comemorarea unei jumătăți de veac de la războiul de Independență.

Se votează un bust al lui Sturdza în incintă și, alături de placheta lui Franz-Joseph, aceia a întrării Regelui în București la 1918.

*

Seara, banchetul dat de Rege Academei. Sunt la stânga lui. Foarte amabil, vorbește, cu obișnuita lui competență de cetitor zelos, despre subiectele științifice cele mai variate.

19 Iunie.

Vine Maniu, mai în vervă ca de obicei. Se simte sprijinit de țărani săi ardeleni, cari plângând sărutau hainele „Măriei Sale“. E pornit contra Regelui. Când „să prindă pasărea cu căciula“, el intervine, și totul se strică. Nu atribuie Reginei niciun amestec. El nu tratează cu liberalii; caută numai pe „oamenii cari pot să-l ajute“. E rezervat față de țăraniști, cu cari vrea să se înțeleagă numai cu privire la absența de la ședința de deschidere a Camerei. Ii cer ca, la delegația permanentă, să se fixeze în ziua de 25 — data pe care o voiește el — numai lucruri privitoare la activitatea parlamentară, restul putând trezi nemulțămiri, care nu s'ar putea potoli. Maniu se desvinovățește pentru starea în care se află, electoral, Vechiul Regat, spuind că asupra lui s'au făcut presiuni în numele meu.

La Cluj, Regele a oprit automobilul ca să întrebe ce sunt steagurile negre la Clubul Național. A ascultat cu indiferență răspunsul. Seara, și-ar fi bătut joc înaintea tuturor de noi toți.

20 Iunie.

Comunic lui I. Brătianu, prin d-rul Anton Ionescu și Gh. Brătianu, că aş fi dispus să colaborez la răsturnarea guvernului Averescu, dacă el își iea angajamentul public că nu dorește succesiunea și cel particular că înțelege a păstra în viitorul Guvern, prin mine, supremația Vechiului Regat.

23 Iunie.

Argetoianu, acuzându-mă că din cauza mea nimeni nu vrea să se lege de partid, vrea pe Maniu șef, el însuși având să se îngrijească de Vechiul Regat, și alianța cu liberali.

25 Iunie.

Deschiderea Camerei lui Averescu. Mesagiu în care se unește uscăciunea generalului cu rezerva Regelui. Să fie o influență a lui I. Brătianu? Mi-a răspuns prin fiul său că propunerile sunt foarte serioase și vor trebui discutate în Septembrie.

*

Delegația permanentă se adună. De fapt e un mic congres. Ia parte la el cine vrea. Sosit târziu, ascult, nevăzut, din odaia de alături, strigăte contra țărăniștilor, un sfat de orientare spre Guvern, opunerea lui Davilla la războiul cu „aliații“ din stânga și o cerere formală ca eu să fiu îmbălsămat „șef de onoare“.

Când văd că Maniu consimte ca și celelalte două chestiuni să fie discutate — unii zic după amiază — în cursul sesiunii parlamentare, apar. Mulțumesc pentru sinceritate, arăt că s'a călcat ordinea de zi și că Adunarea nu se poate substitui unui Congres. Iar Congresul, ca să se adune, are

nevoie de un statut. Până atunci să se înțeleagă în provincii. Iar, la centru, decât un șef cu două păreri, mai bine doi cu una singură. Fac pe Maniu să declare că între noi nu e motiv de a rupe pactul. Cu țărăniștii, între cari sunt oameni cari au scopul și mijloacele noastre, nu se poate primi hotărârea, mai ales că, de fapt, până la isprăvirea validărilor, suntem totuși „aliați“. A li izbi ușa în nas nu e nici elegant, nici practic. Cum Maniu voiă să continue discuția, reușesc să-l fac a o închide.

*

Din Cameră, din tribune, Regele s'a ales cu pasionate aplause.

*

Am văzut ieri pe d-rul Gaster, filologul, acum rabin la Londra. Vine pentru vânzarea bibliotecii lui. Vorbește de tradiția samariteană, pe care a găsit-o în texte arameene și care explică pe Isus fără intervenția spiritului Indiei.

*

Am văzut noua Cameră, cu grandioasa ieșire a lui Zelea Codreanu, cu strecurările timide de salutări ale fripturiștilor, cu zăpăceala celor noi, în mare parte tineri.

27 Iunie.

La Blaj, pentru Congresul Ligei Culturale.

Foarte frumoasă slujbă la Mitropolie, cu păstrarea vechilor rituri solemne. Mitropolitul ține o lungă predică, puțin cam vagă. Asistă cei opt foști elevi ai școlilor de aici, cari și-au dat cuvântul, acum cinzeci de ani, să serbeze totdeauna, orice ar fi, ziua revoluționară de 3/15 Maiu.

Sedință de deschiderea Congresului Ligii. Vorbesc de datoria Blajului, cu nerecunoștință părăsit, de a păstra tineretului ceva din vechea sărăcie sănătoasă. Urmează salutările societăților. Mitropolitul ia cuvântul ca să spuie, masiv și tragic, povestea mizeriilor de supt Unguri și a celor de supt regimul românesc, hotărât fiind a cerși și a trăi pe „rândul satului“, iar școlile să și le țină.

La masa comună, toast al mieu pentru Regele, care, întregitor de țară și împrăștiator ai țăranilor, trebuie să fie acum „purificatorul“, și pentru „stăpânul de aici“, Vodă al tovărășiei de sate, Mitropolitul.

Vizitez „Institutul Recunoștinții“, din jertfa foștilor elevi. Se gătește biserica și cripta episcopilor. În față, splendidă privesc a Văii Târnavelor.

La 6, conferința mea despre punctul de vedere ardelean în Istoria Românilor. Cer tratarea organic-unitară, nu regionalist-mecanică.

28 Iunie.

La nouă deschiderea congresului. Niciodată discuțiile n'au n'au fost mai reale și mai de folos, ca de data aceasta.

Masă prelungită, în „Sala Vlădicilor“ la Mitropolie.

Vizită a expoziției bibliotecii Cipariu. Splendide lucruri: manuscrise cu miniaturi, românești, slavone, grecești, persane, vechi tipărituri, uneltele de odinioară ale tipografiei, clișee de ilustrații, icoane. Așezământul e îngrijit cu iubire de bibliotecarul Lupeanu-Melin.

29 Iunie.

La Cetatea-de-Baltă. Mișcătoare primire țărănească. La fiecare pas calde cuvântări pline de miez: un preot bătrân, un țăran... Din pridvorul școlii, o expoziție de lucru de mână și de viață țărănească (o femeie își leagă copilul, de toată frumuseța). Vorbind poporului, îi cer un mănunchiu de flori

stropit de lacrimi pentru mormântul lui Ștefan-Vodă, odată stăpânul acestor locuri. Acolo și un fiu de Rege a îngenuchiat, acela pe care soarta rea ni l-a luat și ni-l poate da soartă bună. Un imens strigăt se desface din mulțime. Pe tânărul scriitor blond, Cârlogea, țărani îl cred feciorul Craiului“, pe care li l-am adus.

Vestea trece din om în om.

Vizita castelului contelui Haller. Biblioteca, arhivele mi se prezintă înadins ca după devastare. Haller acuză pe un ofițer de jandarmi că ar fi luat două care pline. Nu arată partea locuită din casă de familia lui.

Masă cu țărani, cari cântă versuri de la alegere, cu cei trei cari și-au trădat partidul „pe friptură și pe bani“ și cu „Maniu, Iorga și Carol“ înlocuit cu: ai lor, cari fac dreptate poporului. Extraordinară pasiune în puternicele glasuri.

Prin sate. La Boian mai ales, caldă întâmpinare. Și Sașii, cari serbează Simpietrul, defilează, cu fanfară, în apleuse.

Tot lungul drumului aclamații pentru Liga și pentru partid.

*

Seara, vine un ziarist grec de la „Eleutheros Typos“, cu care vorbim de regimul Pangalos. El îl crede încă asigurat.

*

La Cameră, Vaida mi-a cerut imperios să optez pentru Galați, — și am refuzat.

*

S'a iscălit convenția cu Franța.

2 Iulie.

Camera își continuă scandaloasele validări.

Întâlnesc pe Argetoianu, care și-a reunit prietenii pentru dorita lămurire. Tot așa și cu M. Popovici.

*

La Academie, Iacob Negruzzi povestește drumul său de șase zile la Berlin ca elev de liceu. A văzut acolo pe Frederic Wilhelm al IV-lea și pe Franz-Joseph tânăr intrând la Berlin, suptirel și admirat de femei, între regele prusian gros, și solidul lui frate Wilhelm. Povestește cu elan și vervă la peste optzeci de ani.

4 Iulie.

O deputație de Ardeleni vine să-mi ceară să optez pentru Covurluiu. Refuz.

*

M'am plâns lui Iunian de purtările alor lui cu partidul meu și în special cu amicii miei și cu mine.

7 Iulie.

Maniu stăruie pentru ca să las locul din Sibiu generalului Boieriu. Încă odată refuz. Lungă explicație penibilă, în care-i spun ce urmărește el în adevăr și îi cer să-mi dea voie ca și eu să apăr țara în care m'am născut și pe amicii miei.

*

După amiază întru întâia oară în incinta Camerei, foarte

populată, care se ridică în picioare când vorbește Goga, cu aiere de Cezar.

8 Iulie.

Pentru că nu se îndreaptă calculele greșite ale alegerilor din Bihor și Ialomița, Maniu îmi cere să nu se mai ia parte la lucrările Camerii.

Propunerea, făcută și țărăniștilor, nu e primită de aceștia.

9 Iulie.

Mai ieri Lupu și astăzi Davilla sunt loviți în Cameră.

*

Bogdan-Duică și Emil Pașaitescu atacă prin „Cuvântul” pe Stere. Il văd pe acesta la Cameră, elegant în costumul de vară, destul de încunjurat și cu o mască de perfectă impasibilitate. Basarabeni cer satisfacție pentru dânsul.

10 Iulie.

Se alege președinte P. P. Negulescu, în locul președintelui de vârstă Meissner. Lung discurs, cuprinzând și un apel la colaborație. Arăt, în tăcerea Camerei, de câte ori, în folosul liberalilor, a pierdut ocazia generalul Averescu.

11 Iulie.

Averescu spune că mi-ar fi răspuns el, dacă nu plecam îndată.

Liberalii strigă că i-am făcut oferte generalului.

17 Iulie.

Vizita la Văleni a societății cehoslovace a „Amicilor României”, condusă de avocatul Bohacek. Se arată uimiți de frumuseța danțurilor noastre.

18 Iulie.

Manoilescu, subsecretar la Finanțe, face o fierbinte laudă a fascismului la noi.

21 Iulie.

Vestea că d-rul I. Cantacuzino a fost greu rănit la picior într'o gară din Elveția.

*

Moartea fiziologului Atanasiu.

1-iu August.

Amicii miei îmi cer învierea vechiului nostru partid.

Li răspund că nu e niciun motiv. În Vechiul Regat țărăniștii trec printr'o criză. Tachiștii nu există. Guvernul e urât. Se caută raportul cu alegătorii. Fațada de partizani declarați nu e esențială. Ca direcție avem de luptat cu liberalii: ei vor și pot să ni facă rău. Sunt neacceptabili și ca program și ca mijloace și ca disciplină. Cine vrea poate pleca la ei. Noi rămânem: partidul fuzionat e și casa noastră. Fața de Guvern n'am niciun angajament. N'am discutat politică cu Manoilescu. N'am interese personale de satisfăcut. Din partidul poporului utilizabili sunt Garoflid și Mitilîneu, ca energie creatoare Manoilescu. I-am putea ajuta, în criza supremă, să nu cadă în folosul liberalilor. Cei ce au păcătuit, aceia au să se gândească la felul cum s'ar putea drege raporturile.

2 August.

„Lupta“ spune că aş fi recomandat alor miei să meargă cu Guvernul, iar „Viitorul“ mă și prezintă „fripturist“.

8 August.

Profesorul sârb Miodrag Ibrovac sosește, cu soția sa, pentru un curs despre cultura poporului său.

10 August.

Ministrul Serbiei, Ciolac Antici, vărul lui Ibrovac, descrie pe Radici ca pe idolul Croaților, față de cari întrebuițează mijloacele religiei, debutând prin „Isus, Maria“. E bețiv și fără cuvânt. Regele l-a introdus în Ministeriu, sperând să-l îmblânzească.

Vorbim de posibilitatea legării de relații intelectuale între cele două popoare, de o convenție pentru împrumutul de profesori.

17-August.

Cu cursiștii, drum spre Cetatea-Albă prin locuri curioase și admirabile. La miezul nopții, primire cu muzică. Sunt găzduit la preotul-profesor Tăureanu, fost senator în Parlamentul Unirii și vice-președinte al Partidului național.

18 August.

Vizita liceului și a cetății, într'adevăr măreață. E bine întreținută, sprijinită cu ziduri nouă. Ofițerii armatei și flotei ne întâmpină. Fostul meu elev Avachian, profesor de istorie aici, îmi arată și biserica grecească și cea armenescă, aceasta cu foarte frumoase lucrări în metal și interesante lespezi de mormânt.

Apoi la Șaba, unde regăsesc doi Elvețieni francezi, cari au luat parte la un congres al Ligii în Galați și pe d-șoara Anselme, care a fost la cel din Timișoara. Fratele ei a scris despre trecutul coloniei.

La Volintirovca, unde e o secție a Ligii, maiorul, admi-

nistratorul sunt Ardeleni. Preoții se plâng de schimbarea calendarului. Acesta, apoi voia, dată de Goga, de a face fiecare ce vrea au distrus orice ordine religioasă, orice respect față de cler. O foastă misionară îmi arată că la Sculeni Paștile s'au serbat, nu de două, ci de trei ori.

Festival al cursiștilor.

Mi se spune că lumea se teme de țărăniști, ca împărțitori de pământuri. Există simpatii pentru naționali, dar ele slăbesc, din cauza lipsei de hotărâre la centru. Administrația noastră e inutil complicată. Tot așa fiscal. Se regretă vremea când satele procedau înseși la încasări și țineau samă de împrejurările fiecăruia.

20 August.

Picturile spălate la mănăstirea din Râmnicul-Sărat sunt o adevărată revelație.

22 August.

Madgearu și Ioanițescu la mine. Ioanițescu îmi aduce scrisoarea lui Maniu și cu dânsa cartelul încheiat cu țărăniștii pentru alegerile parțiale din Septembrie.

Madgearu vrea să știe ce cred eu de fuziunea cu ai lui, pe care o vrea cu toată hotărârea. Ii răspund: un program minim, respectarea drepturilor câștigate de amicii miei, înstituirea unei conduceri cu președinți de provincii și un președinte comun ales pe un an cu atribuții strict fixate. Așa, având eu Vechiul Regat, aș accepta și pe Maniu, dar fără angajament formal în favoarea lui.

Mi se obiectează că Ardelenii nu voiesc fuziunea decât cu întronarea lui Maniu și mi se cere să admit organizarea pornind de la celulă, baza țărănească. Declar că n'o pot accepta, dar mă voiu supune majorității, rămânând în partid: voiu dovedi însă ce greșală s'a făcut majorându-mă pentru a mă înlătura.

Maniu mi-a scris că nici el, nici alții n'au discutat vre-o fuziune cu liberalii.

Madgearu crede că, din cauza neînțelegerii dintre miniștri, guvernul lui Averescu nu poate dura decât până în primăvară.

Am convingerea — și li-o spun — că fuziunea nu se va face, într'o atmosferă de ambiții exagerate.

Vorbim de Regele, Madgearu îmi spune că, după ce cu mine își bătuse joc de dânsul, și-a bătut joc și de mine în fața lui, pe care îl copleșia cu amabilitățile.

23 August.

La amiază, un redactor de la „Universul“, speriat de hotărârea lui Maniu de a fuziona cu țărăniștii, îmi cere un interview și i-l dau larg, arătând continuă sacrificare a Vechiului Regat de către Ardeleni. Aflu că preotul Man cere fățiș unirea cu liberalii.

*

Seara, Cihodariu îmi arată „România“, care dă asupra mea pactul electoral cu țărăniștii, Maniu fiind „bolnav“

Rectific imediat.

26 August.

Aurel Dobrescu desminte în „Universul“ explicațiile mele cu privire la vinovăția înlăturării în alegeri a membrilor din Regat ai partidului. Sunt silit la noi explicații.

29 August.

La Grozești.

Admirabil sat de munte, cu o grijă de biserică fără pă-reche (jumătate din sat sunt Unguri cu biserică deosebită). Vizitez și Bogdăneștii vecini și mănăstirea Cașinului, reparată de Comisiunea noastră.

1-iu 'Septembre.

Vizita la Văleni a principesei Elena, cu d-na Plagino și maiorul Mardare.

*

Maniu îmi scrie ca și cum n'ar fi fost nimic. Crede în puțința, în necesitatea înțelegerii cu țărăniștii. A luat contact cu dâșii și s'a ajuns la o înțelegere ca pentru dânsul personal. A zăbovit — din cauza alegerilor parțiale, el ducându-se în Bihor pentru candidatura lui Lascu — pactul. Crede că sunt și eu înțeles. Vrea răspuns telegrafic.

Răspunsul e acesta: cred necesar, ca, la 15, să se voteze statutul, de delegația permanentă. Decizia față de propunerea țărăniștă o poate lua numai Congresul.

5 Septembre.

Mă vizitează, condus de Vasile Stoica, Ardelean desghețat, care vorbește bine franțuzește, vechiul meu coleg de studii american Herbert Adams Gibbons. Bună figură de om gras, cu păr rar alb și cu ochii zâmbitori. Vorbește destul de greu franțuzește. Vine de la Florica, unde Brătianu, care l-a găzduit o noapte, i-a făcut un solemn discurs despre Basarabia, unde Americanul se duce pentru studii (abia a făcut ca, în comisia cartografică americană, Basarabia să nu fie trecută la Rusia; a obținut să se claseze ca teritoriu discutat).

Povestește răsând de Liga Națiunilor, despre rapoartele secrete ce au privitor la Germani. Cei 100.000 de soldați cari li s'au permis sunt de fapt ofițeri — ultimele manevre au dovedit-o —, șoldaii se formează, ca ansamblu și disciplină, în societățile de gimnastică. La 1931 Germania, spune el, va avea o armată mai tare decât în 1914.

7 Septembre.

Cihodariu îmi scrie că, la întrunirea din București pentru susținerea candidaturii lui Halippa, erau numai țărăniști. A vorbit și o comunistă. Mihalache ar fi fost „impecabil ca fond și ca formă“. Lupu și-a râs de program. Stere, împiedecat de doctor de a vorbi, și-a scuzat absența prin Mihalache.

*

La Ialomița a reușit Răducanu, tolerat și de Guvern; în Bihor a căzut Lascu față de Sadoveanu.

8 Septembre.

Veste din Viena că bunul meu prieten Bogrea, care fusese operat, e în starea gravă.

9 Septembre.

O telegramă din Viena anunță încetarea din viață a lui Bogrea. Sufletul care mă înțelegea mai mult nu mai este.

11 Septembre.

Seichter povestește din războiu. În Galiția Rusii, mânați cu mitralierele din urmă, formau ziduri de trupuri moarte, în care bătea artileria austriacă. Spionagiu pe toată linia. Unitățile mergeau între dealuri unde focuri li semnalau înaintarea. O chelneriță ascundea în pivniță un întreg aparat telegrafic de comunicare cu Rușii.

12 Septembre.

Cihodariu la mine, stăruind pentru refacerea vechiului partid. Insistență ca ei să susție, în cazul fuziunii, pe care

n'o cred posibilă, candidatura mea la șefie. Ii spun că n'o doresc cu astfel de oameni. și astfel de moravuri.

13 Septembrie.

Averescu ar dori să știe ce vreau. Propunerile lui sunt prezentate de Papacostea. Li-a spus: — Tratați cu Iorga? — Nu. Dar dorim să ne înțelegem cu dânsul. — Luați sama: e un om care odată spune una și altă dată alta.

*

Argetoianu mă anunță că nu e contra țărăniștilor, dar vrea un program convenabil. La 1-iu Octombrie se așează la București.

*

Mi se anunță pentru 20 înmormântarea lui Bogrea la Cluj.

19 Septembrie.

La Cluj.

Dureroase ceasuri ale înmormântării lui Bogrea. Vorbesc, foarte mișcați înaintea greoiului cosciug care-l închide cu totul și pentru totdeauna, Silviu Dragomir, ca decan, și Bănescu, în numele studenților. În numele Academiei, Bogdan-Duică, acela care ieri îl ataca așa de crud. Mulți Unguri; Bitay vorbește în numele lor. La bisericile ungurești trag clopotele ca pentru o pierdere a lor. Atât de mare era prestigiul ce-și câștigase acest om incomparabil.

*

Averescu, care și-a aranjat o mare primire la Roma, a făcut cu Mussolini un tratat care ne asigură numai de un sprijin „politico-diplomatic“, dacă am fi atacați. Nimic despre Basarabia și despre hotarele țării. Averescu a avut o rea inspirație de a provoca o scrisoare a lui Mussolini, care, vorbind de protocolul din Paris privitor la Basarabia, pe care Italia nu l-a ratificat, declară că n'ar putea face aceasta

decât dacă i-ar permite-o politica „generală“ a țării sale. iar Averescu ia act că ratificarea e o chestie de „timp și de oportunitate“.

Liberalii ca și țărăniștii deschid campanie pe această temă. Brătianu s'a dus și la Regele.

Și Averescu trimisese pe Papacostea cu vestea că a biruit... Acesta se plângea chiar că Știrbei, pe care l-a întâlnit, nu se bucură destul.

22 Septembrie.

Pornire generală contra tratatului cu Italia. Liberalii speră să revie astfel în fruntea mișcării politice.

*

Regele e bolnav. I se face o operație de hemoroizi.

*

Maniu declară fuziunea făcută și, pe de altă parte, îmi scrie că au fost numai conversații particulare între dânsul și Mihalache și dorește a vorbi cu mine. La 26 se va discuta.

Ii răspund așa:

„Precum v'am comunicat prin telegramă, delegația permanentă n'are chemare de a discuta fuziunea. Ea revine congresului, iar, pentru ca să avem Congresul, trebuie statutul, conform cu care să-l alcătuim. De aceasta și numai de aceasta se poate ocupa, la 26, delegația. Ori ce alta s'ar face, n'ar fi decât un schimb de vedere între prieteni, la care, evident, prezența mea ar fi superfluă, precum, de altfel, cu multă dreptate, ați judecat-o până acum.

Loialitate și legalitate sunt principiile de care mă conduc și, sunt sigur, ne conducem amândoi. In afară de ele nu

poate fi decât intriga și abuzul, pe care le urâm de o potrivă și cărora niciunul, nici altul nu ne-am putea supune.

Venirea la București înainte de 26 mi-e imposibilă, având zilnic datorii față de școala pe care am întemeiat-o și o conduc aici“.

*

Cihodariu și Tașcă au venit să mă consulte. Li spun care e hotărârea mea. Primul ar vrea o desfacere imediată. Celălalt admite că e mai bine să așteptăm rezultatele, neapărat haotice, ale fuziunii.

23 Septembrie.

Printr'un redactor al „Țărănișmului“, Maniu și Mihalache îmi trimet două scrisori și pactul.

Maniu îmi cere răspuns la scrisoarea lui și atât. Mihalache mă asigură de stima lui și alor lui: se scuză că nu el și ai lui au vrut să fie Maniu președinte al partidului fuzionat și nici chiar Maniu însuși, ci aceia de cari mi-a vorbit Madgearu.

Actul recunoaște situația de la 1924, ca și când noi nu am fi trecut pe acolo. Aceasta înseamnă însă eliminarea noastră. Maniu, președinte, își rezervă Ardealul și Banatul, dă lui Vaida Bucovina, lăsând țărăniștilor Basarabia și, fără a o spune, și Vechiul Regat. Președintele execută numai hotărârea comitetelor reunite. Sovietism în toată forma. Și bietul om primește....

Nu dau niciun răspuns, ci iscălesc plicul.

Foi ungurești din Timișoara Maniu i-a declarat că eu eram pentru fuziune, dar îmi pare rău de șefie și că totuși se va trece peste supărarea mea personală.

26 Septembrie.

Mi-e scârbă să povestesc scenele de ipocrizie care s'au

petrecut la delegația permanentă, pregătită prin votul premergător de la Brașov, pentru împlinirea fuziunii. Toți tachiștii sunt gata s'o aclame. Argetoianu, care prevede după această „prostie“, douăzeci de ani de opoziție, nu vrea să-și supere prietenii, dar, „nesentimental“, se desparte de mine, ca de unul „cu care nu poate face politică“.

Asigură că Regele i-a spus, la capătul audienței în care îi cerea să facă prefect în Ardeal pe nu știu cine: „Da, Argetoianu, nu Iorga! nu Iorga!“. Apoi: „Dar să nu mă spui, fiindcă voiu zice că nu e adevărat“. — Mai că aș crede.

28 Septembrie.

Prin Lugoșianu, Maniu îmi anunță Congresul, întrebându-mă dacă iscălesc.

Aflu de la Munteanu-Râmnic ce s'a petrecut. Argetoianu a cerut ironic votarea statutului. Totul s'a făcut în câteva minute. Cu „statutul“ în mână au decis Congresul. Apoi au votat fuziunea. Fără niciun aplaus. Argetoianu a stabilit că astfel de căsătorii de rațiune durează mai mult.

Am răspuns:

„Văleni, 28 Septembrie 1926.

Scumpe Domnule Maniu,

Domnul Lugoșianu, care funcționează ca „secretar politic“ al partidului național fără să-l fi numit nimeni în formele legale, îmi comunică un brulion de convocare a „Congresului general“. De oare ce delegația permanentă n'a ținut samă de cererea mea de a se vota un statut, care nu poate fi acela al desființatului partid național român, cum pare a crede neautorizatul „secretar politic“, Congresul nu se poate convoca.

Orice adunare care și-ar da acest titlu nu poate repre-

zinta partidul, și hotărârile ei sunt pentru mine nule și neavenite.

Toți oamenii cu simțul legalității și loialității vor fi alături de mine ca și aceia cari, oricât ar dori o concentrare democratică, nu pot iscăli propunerile partidului țărănesc, pe care atât de ușor le-a primit o parte din delegația permanentă, de și n'avea căderea să se ocupe de ele.

Primiți, scumpe d-le Maniu, încredințarea sentimentelor care corespund aceloră pe care mi le-ați păstrat totdeauna.

N. Iorga,

Președinte al partidului național“.

*

Cer organizațiilor să-mi arăte punctul lor de vedere.

1-iu Octombrie.

Argetoianu a chemat pe Cusin ca să se explice. Din nou afirmă că, în scena povestită mai sus, Regele nu m'a vrut. S'a despărțit de mine, la plecarea în străinătate, în cele mai bune relații. Intors, a fost vizitat la Sinaia de Maniu, care i-a cerut părerea asupra fuziunii. A amânat-o ca să vadă împrejurările. Acuma o primește fiindcă nu se poate altfel. Dorește însă relații personale.

Maniu rezervă naționaliștilor două județe: Râmnicul-Sărat pentru Tașcă, Dorohoiul pentru mine. — Dar dacă d-l Iorga nu primește?... — N'are decât să plece.

Se plânge că nu l-am cercetat la Cluj pentru a-i cere părerea...

Brătianu a cercat pe ai noștri. I s'a spus că ei rămân legați de mine. Răspunde că mă vrea și pe mine, în fuziune sau altfel. De și nu vin la dânsul, el ar veni la mine, dar „l-am dat afară“ și se teme...

Averescu a dictat lui Papacostea, și Cihodariu-mi aduce nota, cele ce urmează: După cuvinte dezagreabile pentru

Argetoianu, mulțamește pentru felul cum am tratat chestia cu Italia, dorește să mă vadă undeva. Ar veni el singur, dacă aceasta n'ar putea da loc la interpretări. Ii răspund că ar putea veni cu Regele la Așezământ, sau și singur fără Regele, pentru a se informa cu privire la Fundația oficială. Ca răspuns la mesagiul amabil, îi trimet „Istoria Românilor“, cu această dedicație, datată: „Biruitoifului de la Mărăști această Istorie a țării în care a înscris o pagină de glorie“.

2 Octombree.

La Iași Cananău merge cu fuziunea, rugându-se lui Maniu, să mă facă a reveni... Amicii miei s'au abținut. Profesorul Dragomirescu a adunat pe ai săi și a răspins fuziunea.

*

Regina, cu princesa Ileana și prințul Nicolae, pleacă în America, lăsând în urmă un mesagiu. La Cotroceni se fac transformări. Pe Regele, abia operat, îl duc pe Dunăre, ca să-l instaleze apoi la Constanța.

Regele a adus în țară pe nepoții săi Hohenzollern.

5 Octombree.

Averescu îmi răspunde cu o dedicație amabilă pe fotografia lui și alta pe o carte.

6 Octombree.

Argetoianu își dă sama abia acum că țărăniștii au călcat de a doua zi acordul. Neadmițând declarația lui Mihailache că președinția e numai provizorie și nu știu mai ce alte pretenții, el se retrage din partid.

*

Regina ar fi văzut, după „Universul“, la Paris, pe prințul Carol.

*

Din Craiova mi se anunță că toată organizația e contra fuziunii. Din Cernăuți și din Caliacra telegrame de adeziune.

7 Octombree.

Urmează scrisorile și telegramele de aprobare.
Toți vechii miei amici sunt la datoria lor.

9 Octombree.

În fața unui număr din ei, pe lângă cari și câțiva foști aderenți ai lui Argetoianu, cetesc apelul către țară și programul. Îi asigur că nu mă gândesc a-i închina nimănui, dar că sunt gata a sta de vorbă cu oameni onești.

10 Octombree.

Congresul „fuziunii“. În mijlocul insultelor la adresa mea, „România“ bate toba pentru marele eveniment.

14 Octombree.

Cihodariu îmi spune la gară, aspru, pomenind „cercul de admiratori“, că partidul se destramă dacă nu se face o colaborare cu cineva.

15 Octombree.

La Congresul Bisericesc. Discuții obiective supt excelenta prezidare a Patriarhului. Mă opun la încercarea lui Lupaș de a preface mănăstirile în școli de infirmiere, la proiect

tul de a clădi catedrala pe locul hălelor Bibescu, la fixarea sediului eposcopiei din Cetatea-Albă la Ismail.

*

Seara, adunare cu prietenii. Li spun că n'am intenția de a deveni „staroste de cerșitori“. Decidem asupra noului statut al partidului.

16 Octobre.

Dimineața și după amiază la Congres. Chestia dacă noua Facultate de Teologie trebuie să fie la Iași sau Chișinău. Episcopul Puiu răspinge violent Chișinăul, și Lupaș răspunde cu vehemență. Arăt că nu suntem aici pentru a asista la un scandal și că orașul care vrea Facultatea trebuie să unească religiozitatea cu naționalismul, dar și religiozitatea cu naționalismul. Patriarhul încheie în cuvinte frumoase. Do-rește ca o asemenea înțelegere să fie și în luptele politice. Răspund în numele Congresului, lăudându-i tactul și spiritul de dreptate și arăt că viața politică a și profitat de această atmosferă: dovadă reconcilierea mea cu Vintilă Brătianu.

. *

La amiazi la dejun la princesa Elena. Participă regina Sofia, prințul Cristofor, o soră a regelui Constantin, Maria, văduva unui Mare Duce, asasinat, remăritată cu amiralul Ioanid, princesa Irina și prințul Pavel.

*

Seara, cineva-mi aduce ziarele care vorbesc de apropiata întoarcere a Prințului.

Princesa Elena mi-a spus că Regele e foarte slab, îngrijitor de slab.

Copilul regal a intrat, în momentul conversației. Voinic și vioiu, cu păr des, creț, blond, pe fața rotundă, cu ochii mici și șireți, e foarte drăguț. Știe englezește și românește, dar nu vrea să vorbească. Se lasă sărutat. Iar când îi dau două icoane, spune, după cerere: **mulțumesc**.

*

Pais îmi scrie că la Roma au sosit rapoarte din Florența cum că am făcut acolo propagandă anti-fascistă! Ridicul... Amintește pe Rabindranath Tagore, care, primit de Statul italian, a batjocurit apoi regimul. Poate s'a înșelat asupra intențiilor mele... „Crede că invitația la Roma va fi menținută.“

Răspund, arătând că am fost la Florența două zile, că n'am văzut decât fasciști, că am primit un redactor fascist, că, fără a fi dator, ca un străin, am făcut lauda lui Mussolini. Cum se poate crede că ar fi vorbit, în țară prietenă, contra guvernului ei, un om politic, șef de partid, care era să fie șef de Guvern? Dacă am fost invitat, am zis: mulțumesc; dacă se va da crezare unor asemenea pări, mă voiu înclina și voiu zice iar: mulțumesc.

Comunic scrisoarea lui Al. Lahovary, ministru la Roma, care vorbește ministrului Italiei.

17 Octombree.

La Turnul-Măgurele pentru inaugurarea Ateneului local. Sătenii îmi iese înainte cu preoții și învățătorii. La Alexandria primire cu școlile și muzică. La Turnu, întâmpinare de primar și slujbă în marea și frumoasa biserică.

18 Octombree.

Denize la mine. Vorbim de Rege. I se pare vioiu și sprinten, dar, de la tragedia Prințului, **parcheminé**.

Alții îmi spun că scade zi de zi.

Invitând la Hațeg, în numele Comisiei Monumentelor Istorice, pe princesa Elena, mi se spune, după o lungă așteptare, că a fost chemată la Sinaia, de Regele, „mai curând de cum se credea“.

Seara, pleacă familia grecească.

19 Octombree.

La Simeria, unde mă întâmpină ministrul Grozea, odată la Comunicații, iar acum, pentru a face loc lui Meissner, rămas fără atribuții reale. E nemulțămît de situație și pare dispus la o legătură mai strânsă cu mine.

Mă întovărășesc: Balș, Drăghiceanu și Meteuș.

Se văd înainte de amiază bisericile din Sângiorz, din Streiu și din Ostrov.

La masă de la Hațeg iau parte și unii naționali, cari îmi spun cuvinte bune, și răspunsul meu e primit cu prietenie.

După amiază la Peștiana, de unde ne întoarcem la Deva, unde Grozea are o splendidă locuință. Omul e din toate punctele de vedere remarcabil.

20 Octombree.

La Gura Sadului, unde aflăm continuarea peste patru secole, parțială, a picturii, așa de originale, din Sud-Vestul Ardealului.

Aceiași bună primire la Brad, unde, iarăși, îndemn să se reducă politica la singurele proporții la care are drept. Lumea pare a fi de aceeași opinie. Grozea arată public că s'ar putea să fim politicește laolaltă.

După masă vizită la Crișcior și Ribița. Aici ca și la Peștiana, vechea pictură a fost rasă sau acoperită cu var.

21 Octombree.

Aflu în tren moartea d-rului Babeș, căruia Vineri seara îi strângeam mâna la Academie. L-a luat un atac de anghină de piept.

22 Octombree.

Inmormântarea lui Babeș. Patriarhul găsește ca de obicei cuvinte simple, potrivite și frumoase. Pe când celelalte discursuri se deșiră în culoarul cel mare al Facultății de Medicină, se vorbește, se cetesc ziare.

*

Guvernul desminte întoarcerea Prințului.

24 Octombree.

Adunare politică la Galați, și cu țărani. Unul, Traian Ichim, din Tutova, a venit pe banii lui de-a dreptul de la plug, după ce a aflat din ziare că se ține întrunirea. Încheie discursul său așa: „iar cei cari s'au dus la Satana, cu Dracul să rămâie!“.

27 Octombree.

Mareșalul Angelescu mă asigură că Regele „n'are nimic“ afară de o colită veche, pentru care a fost pus vre-o zece zile la regim și în pat, ceia ce-i face bine.

În chestia prințului Carol, nu sunt decât zvonuri.

28 Octombrie.

Doctorul Gomoiu spune că Regele continuă a fi în foarte rea stare, Diaree, lipsă de alimentație, gemete.

30 Octombrie.

Adunare politică la Focșani.

Conferința pentru Societatea studenților putneni despre Vrancea adună foarte multă lume. Antisemitismul, atacat și în cursul conferinței, pare în scădere.

3 Noiembrie.

Argetoianu îmi scrie: „Urmăream acelaș scop: ne-am putea regăsi“. Avereșcu să vie la mine. Răspund pe o carte de vizită că: „oricând, cu cea mai mare plăcere, sunt la dispoziția amicului meu personal, d. C. Argetoianu, pentru orice alta decât chestiuni politice“.

*

Regele e într'o stare de sănătate foarte tristă: „o fantomă“, străveziu.

*

Seara, masa Academiei pentru de Martonne, care răspunde simplu și ironic la valul de discursuri căzute asupra lui.

*

La „fuziunea cercurilor de studii“, Maniu declară că menținerea de către mine a partidului național e o „glumă“, că toate s'au făcut legal, cu voia mea... Explică țărănismul lui prin „doctrina claselor producătoare“, iar naționalismul prin chemarea la conducere a nației întregi și prin recunoaște-

rea altor drepturi naționale. Asigură că mâinile lui sunt „vrednice, cinstitute și tari“.

4 Novembre.

Sosirea ducelui de Spoleto.

Un ofițer superior de la Curte îmi spune că starea Regelui e foarte rea: pare un manechin pe care flutură hainele. Azi, pentru primirea prințului italian, era doar mai sprinten.

Tașcă îmi spune că a aflat un plan brătienist-averescan pentru a mă scoate din partid: să-mi ofere un loc în Regență...

5 Novembre.

Recepție la Legația italiană pentru ducele de Spoleto.

Averescu vine către mine. Fac și eu câțiva pași către dânsul. „Avem un teren neutru.“ „Nu, unul pe care-l iubim și unul și altul“. Li arăt bucuria pentru această vizită. Averescu îmi spune că ea pregătește vizita în primăvară a Regelui. „Durează până atunci?“ Averescu asigură că Regele n'are nici cancer, nici ciroză a ficatului, că a abuzat numai de mâncare după cura de la Vichy, că acuma crește din nou în greutate. Aduc vorba de prințul Carol. Dar nu s'a schimbat nimic în atitudinea lui? „Nimic.“ „Păcat“, spun eu, „ce însușiri distinse! Și dumneavoastră toți ați greșit în noaptea aceia. Și d-ta în particular ai fost foarte dur“. „Dar știi d-ta ce am spus înainte?“ „Ai fost pentru amânare?“ „Da, și am designat ca să încerce a-l întoarce, n'ai crede pe cine...“ „Eu l-aș mai fi adus odată înapoi“. „Pe princessa Maria, Mignon... Dar dumneata ești sentimental“. „Mi se pare că dumneata ai dat în viață mai multe dovezi de centialitate“. „Greșeala dumitale e că ești sentimental“. „Crezi d-ta?“ Li cer să spuie sincer dacă e vorba că Regina să între în Regență. „Sincer, nu.“ Apoi,

cum altă lume se apropie, încheiu spuindu-i: „Dar avem vreme destulă ca să vorbim aiurea de acestea“.

În tot timpul, pe fața lui același neliniștitor zâmbet.

Argetoianu e în sală. Vine la mine. „Deci fără politică... Eu nu mai fac politică, dar trebuie să vin la d-ta să-ți explic ce a fost“. „De altfel“, îi răspund, „nici cu cellalt n'am vorbit politică.“ Îi dau Vineri dimineața.

Am fost prezentat și prințului italian, foarte înalt și drept. Fața mamei lui, Elena de Orléans. Câteva cuvinte banale despre „Storia dei Romeni“, cartea mea, pe care a foiletat-o.

*

Seara, audiție muzicală la Palat pentru oaspete.

Obositor ca totdeauna. Ceva muzică vocală mai înviorează. Regele e foarte schimbat: sprincenele par foarte groase și negre, barba mare înfoiată. Se ține însă drept și are înfățișare elegantă. După concert vorbește vioiu cu cineva, îndelung. Princesa Elena și Irina fac onorurile. Înainte de orele 11, din cauza oboselii Regelui, adunarea se înprăștie.

Mă duce acasă un șofer străin. Vreau să-i plătesc. „Ați făcut atâtea pentru țară; de ce să nu fac și eu ceva pentru dumneavoastră?“

7 Novembre.

La Craiova. Intrunire cu delegații, nu prea mulți. Arăt că naționalismul meu s'a dovedit în riscurile războiului, ca țărănismul în 1907, pe când adversarii miei de azi erau ori aiurea ori nesimțitori. Cei de față sunt adânc mișcați.

Intr'o conferință iau apărarea „Semănătorului“ contra de tractorilor lui.

Seara, la banchet, răspunzând toasturilor, arăt cât de mult s'a schimbat țara, și prin influența ideilor noastre. Aceasta

trebuie să-i facă optimiști. S'au realizat atâtea puncte de programele noastre! Dar e bine ca acei ce au emis ideile să și lucreze. Cred că și protivnicii noștri se vor convinge că e bine a se face și această încercare. Nu vom muri fără a ni fi dat partea.

8 Novembre.

La un regiment, unde nuvelistul Dongorozi, noul director al Teatrului din Craiova, introduce reprezentajii educative. Asistă și doi generali.

9 Novembre.

Punerea pietrei de temelie a Palatului Ligei. Vorbesc frumos: Patriarhul, primarul Anibal Teodorescu, Mitilineu și Goldiș. Princesa Elena a prezidat serbarea.

10 Novembre.

Vizită în Ardeal la Băiești, Nucșoara, Sălașul-de-sus, Râul Alb și Petroșani.

11 Novembre.

Cu princesa Elena la Inidoara, Sarmisagethuza și Orlea, cu frescele frumoase, lângă casa contelui Kendeffy, unde e adăpostită în taină fiica arhiducelui Frederic venită pentru o reclamație de moșie.

14 Novembre.

Deschiderea Camerei. Opoziția se abține. Dintre minoritari numai Sandor, în jachetă neagră,

Regele apare. De fapt foarte slab, puțin palid, dar vioiu, sigur de sine, cu ochiul clar. Cetește hotărât un lung Mesagiu, bine făcut. E vorba de călătoria Reginei și de „marele popor american“, de tratatul cu Franța, aplaudat, de

cel cu Italia, și mai mult, fiind de față mareșalul Badoglio, căruia i s'au făcut mai înainte ovații. Mai departe are interes pasagiul în care amenință presa și acela care promite bună înțelegere cu naționalitățile.

La plecare, Regele se scuză că nu l-am putut încă vedea. Amintește de repausul ce i s'a impus, de cura ce trebuie să facă. — E bună“, zic eu, „dar cu condiția de a ieși une ori dintr'însa. — De te-ar auzi medicii miei..“

*

Se pare că Al Constantinescu, bolnav de dublă pneumonie, e pe sfârșite.

*

Cihodariu îmi repetă ce mi s'a spus prin altul acum două zile, că Petrovici dorește relații personale cu fostul său profesor, că el își dă sama de ce s'ar întâmpla după dispariția generalului, că nu vrea „să cerșească un loc de deputat la ușa liberalilor“, că am putea face ceva printr'o colaborare, eu luând vice-prezidenția Consiliului, care s'ar termina printr'o fuziune. Li arăt că aceasta nu poate pleca decât dintr'o declarație formală la Mesagiu în numele lui Averescu că se dorește o politică nouă, ale cărei baze le-am pune în comun. Indic și persoanele care ar fi să între în Ministeriu. Totul atârnă însă de recunoașterea necesității unui „curs nou“:

*

La Cameră, Guvernul înțelege să păstreze fără alegere biroul din Iunie. Național-țărăniștii arată nelegalitatea procedurii. Liberalii se rostesc în același fel. Se audă cu zăuștii.

De două ori revin și eu asupra chestiunii. Majoritatea pare

zguduită, dar votează după ordin. Astfel s'a salvat... viceprezidenția unui amic personal al președintelui de Consiliu.

Maniu își cetește declarația cu privire la fuziune.

*

Inaugurarea Academiei de Comerț. Patriarhul a vorbit cu accente de cald naționalism, mergând până la aluzii cu privire la cazul Berkowitz (frustarea fiscului de acești bancheri), călduros aplaudate de studenți și de sală. Ministrul de Comerț Berlescu a atacat îngusta concepție economică a liberalilor.

16 Novembre.

Argetoianu la mine, emoționat. Imi spune că din acești doi ani și jumătate un șingur lucru plăcut îi rămâne în minte: relațiile cu mine. Nu mai face o politică militantă, dar se îngrijește de soarta mandatului său; încolo e gata a servi țara, fie și ca „simplu comisar“. Imi povestește din nou cazul cu Regele, care ar fi cerut înlăturarea mea. După afacerea Prințului, i-a spus că am calități politice, iar pe urmă, în Mart, i-a trimis pe Hiotu, ca și cum acesta ar fi venit din propria lui inițiativă, ca să-l îndemne a cere o audiență. Cum totul era pregătit, i-a fost acordată peste două ceasuri. Regele i-a vorbit de politică, i-a recomandat ca „unui ministru al său“ să nu numească prefecti politici; i-a vorbit de un tovarăș de vânătoare din Ardeal, Truția, care i s'ar părea potrivit. La plecare, în prag, l-a rechemat pentru a-i spune că președintele de Consiliu trebuie să fie Maniu, cerându-i concursul pentru a regula lucrurile în partid chiar. El a arătat greutatea lucrului, și Regele a insistat. A adaus că, dacă s'ar zvoni a+ceasta, el ar desminți că a spus (întocmai cum au însemnat mai sus). Mergând la Maniu ca să-i spuie că are „impresia“ că Regele ar dori unitatea de conducere, acesta i-a declarat:

„Știu, Regele mă vrea pe mine“. — De unde știi?“ „Am informațiile mele“. Pentru atitudinea sa în ultimul timp dă lămuriri.

*

La Cameră, declar că, nimic nepetrecându-se legal și valabil în partidul meu, rămân ce am fost.

Seara, la majorități, Averescu, făcând o pedantă analiză a deosebirilor de partide, jignitoare și pentru liberali, ne consideră ca un partid al cărui nume nu-l știe și care, slăbit prin desfacerea „alianțelor lui“, nu poate decât să-l susție în „momentele mari“. Aviz amatorilor de portofoliu. Iar Anibal Teodorescu, în numele majorităților, se declară contra „colaborărilor“ cu opoziția, asigurând că ai lui sunt „tari“.

18 Novembre.

Se refac declarațiile lui Averescu. Pe alocurea e și mai rău. mai rău.

20 Novembre.

A murit Al. Constantinescu. Politicianismul întreg îi împletește cununi și-i pregătește o înmormântare regală.

*

Mare scandal la Cameră în jurul alegerii din Bihor. Gașpar e pus să vorbească pentru Lascu, „candidat“ căzut. Obişnuitele injurii se schimbă, dar nu s'au bătut.

21 Novembre.

La Chişinău, unde vorbesc despre învățământul superior în trecutul nostru. Caldă primire, la şcoala eparhială de fete,

care-și serbează hramul. Arhiepiscopul vorbește. Episcopul Dionisie își amintește cu mândrie coborârea din răzeși moldoveni.

La o adunare cu „naționali noștri“ Ciobanu asistă numai pentru mine. Îi spun că n'am intenția de a-i sili conștiința.

Gore e tot nemulțămît. Crede că lumea care ne ură ne desprețuiește acuma. Țăranul e mai sărac astăzi; mulți n'au primit pământ. Ce dezastroasă e influența hamletismului rusesc!

22 Novembre.

Academia de Inscripții din Paris mă delegă la congresul de bizantinologie din Belgrad.

*

Zvonuri tot mai multe de întoarcerea prințului Carol, susținut de unii generali. Brătianu ar fi declarat public că-l va opri... ca la Mărășești.

*

După alții, Regele ar fi mai bine.

24 Novembre.

Dinu Cesianu îmi spune că Prințul a avut o întrevvedere cu Regele la întoarcerea acestuia, și că ea a fost plină de efuziune. A văzut și pe Regina.

La gară Regina a fost auzită spunând: „J'espère que bientôt tout sera pour le mieux“.

De Sf. Mihai o sută de Cavaleri ai Ordinului, cu generali în frunte, au scris Prințului că speră să serbeze la anul supt prezența lui.

28 Novembre.

La Sinaia generalul Tăutu îmi spune cum, la 9 Novembre, după masa la Palat, auzind pe Rege toastând pentru caverii Sf. Mihai din țară și străinătate, cei prezenți, vre-o sută de ofițeri, au înțeles că e vorba de Prinț și de aceia i-au trimis adresa.

Regele e silit să declare printr'o scrisoare către Averescu, publicată în „Monitoriu” și citită de Coandă la Cameră că, „puterile revenindu-i”, cere să se concentreze toate partidele, cu „sfetnicii” foști și actuali în frunte, în jurul tronului pentru a apăra „hotărârile lui” contra „rătăcirilor și șovăielilor unui copil iubit”:

2 Decembre.

Ciolac Antici, căruia îi cerusem să fiu primit de regina Serbiei, pentru a interveni în chestia Prințului, îmi spune că Regele, care ia masa cu dânsa de două ori pe zi, e slab, glumește însă. Prefectului de Poliție, mi se spune de aiurea, i-a vorbit de zvonul ce umblă că e „împăiat”. De fapt mulți îl cred mort, păstrat până la venirea Reginei.

Încetul pe încetul ministrul vorbește în numele lui: ni trebuie un Rege, nu o Regență; Serbia s'a găsit rău de cele două Regențe ale ei, de și acolo era, în cazul al doilea, și Milan, tatăl Regelui, care, mai ales în armată, a făcut mult bine. Serbia are nevoie de o Românie consolidată. Deputații liberali i-au spus că e vorba de o Regență în timpul bolii Regelui, participând și Regina și unii oameni politici. E contra ideii ca oamenii politici să între în Regență: Ristici a pierdut partizani ca Mijatovici și Novacovici tocmai de aceia, și astfel puterea partidului liberal a încetat.

*

Nu s'a trimis încă de la Paris rezultatul analizei chimice.

3 Decembre.

La Regina Serbiei. M'a întâmpinat în odăița ei: „Ce zici?“ — „Ce am zis. Dar mă țin de ce am promis. Nu întreb nimic“. — „Nici eu n'aș putea răspunde nimic.“ Apoi vorbim de noua ediție a „României în Icoane“, de biserici sârbești vechi și nouă, ca a lui Alexe Comnenul, Sf. Sofia de pe lacul de Ohrida, pe care ea le descrie cu interes și cu o perfectă competență. Apoi de congresul de bizantinologie, de o vizită la Belgrad a fetelor de la școala mea. Întrebând-o de sănătatea Regelui, îmi spune că se nutrește cu: ouă, carne crudă, pește, făinoase; n'a avut niciun moment de depresiune; are vervă și humor. Acuma merge la recepția ministrului Spaniei.

4 Decembre.

Discursul lui Lupaș la Măsagiu provoacă obișnuitul scandal între Ardeleni.

*

Intoarcerea Reginei.

6 Decembre.

Regele a fost operat prealabil. Cancerul s'a evidențiat. Starea, mulțămitoare. Peste patru zile se va extirpa partea bolnavă din intestine.

7 Decembre.

La Camera M. Popovici îmi spune că anturajul lui Vintilă Brătianu, considerând dinastia compromisă, ar visa de o dinastie „septentrională“, engleză. M. Popovici vorbește de republică.

8 Decembre.

A ars toată partea centrală a Palatului Regal. Lumea o crede de rău augur.

A doua operație făcută Regelui a reușit.

*

Pentru o conferință la Botoșani. Un ziar constată că, în orașul jocurilor de cărți, cartea mea nu mai e citită de mult. Se simte. Găsesc admirabile fresce la Sf. Nicolae: de jur împrejur, noroiu și neglijență.

13 Decembre.

Adunare la Cernăuți, urmată de o conferință.

14 Decembre.

Sunț silit să iau cuvântul la Cameră, unde generalul Mărgineanu, îndemnat de prieteni puțin inteligenți, aduce la tribună cazul său, atacând violent pe generalul Lupescu, ca și pe generalii Mărdărescu și Stratilescu. Observ imposibilitatea morală a unor asemenea critice în ședință publică. Averescu recunoaște dreptatea mea, dar observă că nu trebuia să vorbesc de „curățirea“ armatei. Arăt sensul în care am cerut-o. Insinuări politice ale lui cu privire la legea presei mă fac să-i spun că „n'am făcut nicio înțelegere politică cu el“.

*

Discuție la Mesagiu, cu patimă, totdeauna pretențioasă, une ori ridicolă.

15 Decembre.

Davilla a încercat, la tribună, o înțelegere a fuzionaților cu Guvernul. Atacul contra liberalilor trebuie să provoace legături.

17 Decembre.

Cuvântarea mea la Mesagiu e ascultată în tăcere.

19 Decembre.

Adunare a partidului meu la „Dacia“.

Se zice că Regele a fost foarte mulțumit de interviewul Prințului și că, la o telegramă nervoasă a lui cerând știri despre boala părintelui, ar fi ordonat să i se dea știrile cât de des.

După izvoarele cele mai sigure, Regina e foarte abătută de starea Regelui. Întreabă de ce nu s'a recurs mai răpede la un medic mare (eu o cerusem lui Averescu). Și princesa Elena dorise o astfel de consultație.

20 Decembre.

Argetoianu vorbește la budget, cu un amestec de sfială și de ironie.

*

Național-țărăniștii negociază, cu Davilla în frunte, și cu Guvernul. Maniu s'a văzut cu Goga.

*

Liberalii iau notă în „Viitorul“ că aș admite un Ministeriu național cu dânșii.

21 Decembre.

Hiotu vine ca din partea Regelui, cerându-mi sfaturi pentru Fundația lui.

22 Decembre.

Princesa Elena spune că li s'a dat prinților greci o educație foarte grecească: ea însăși a fost doar vre-o câteva săptămâni la o școală în Anglia. Găsește că e bine așa: creșterea să fie ca pentru țara în care ai să trăiești. Laudă cunoștințele prințului Carol; știa tot, cetind și ascultând. Prințul Nicolae spune râzând: „așa se deosebesc frații: Carol știe tot; eu nu știu nimic“.

*

Argetoianu îmi spune că Regele e rău: boala înaintează. S'a renunțat la o nouă operație.

23 Decembre.

Mitilineu îmi spune că Regele, care a primit ieri Camera și Senatul în ținută militară, cu sabia, cu mânușa în mână și a glumit cu primarul asupra lipsei de presiune a pompelor lui, ar putea să meargă în Franța pentru cura cu radiu recomandată de Hartmann.

28 Decembre.

Știri contrazicătoare despre prințul Carol.

29 Decembre.

Prințul a trimis daruri de Crăciun fiului său.

1 9 2 7

---

4 Ianuar.

La Averescu pentru lotăria Ligii.

Se arată dispus să o sprijine din răspuțeri. Prefecții vor merge din sat în sat. Ce nu se va face va fi din vina orientalismului lor.

Mă reține pentru a vorbi de prințul Carol. Pretinde că n'a fost la 4 Ianuar contra lui. Chemat fără să știe de ce, a găsit la Sinaia, în gară, pe Brătianu, care i-a spus că e din nou situația de odinioară, cu circumstanța agravantă a recidivei. Va trebui să se ceară Regelui o amânare. În audiență, Averescu i-a spus Regelui că împrejurările îl fac să schimbe atitudinea sa din 1918: atunci, cu prințul Nicolae, nu era perspectiva unei lungi Regențe ca acum, dar Regele, plângând, i-a vorbit de hotărârea sa irevocabilă și i-a cerut sprijin. Atunci el a cedat.

În ședința Camerelor el era contra instituirii Regenței și voia să se vorbească în acest sens. L-a oprit Brătianu, luând cuvântul cel d'întâiu, pentru a-i spune că e o deciziune a Regelui.

Îi vorbesc de greutățile situației. Șefii de partide, fără a ținea samă de Maniu, sunt de oarecare vârstă. Noua generație n'are un singur om pe care să recunoaștem că s'ar putea sprijini țara. Regenții, afară de prințul Nicolae, sunt oameni bătrâni. Succesiunea la Patriarhie ca și la Curtea de Casație va fi disputată serios pentru participarea la Regență, pe care o implică. Ce e de făcut?

Regina, Regentă? E o femeie de foarte mari talente, care

câștigă și farmecă. Dar îi lipsesc cunoștințele politice necesare și simțul necesar al realităților politice.

Atunci n'ar rămânea decât readucerea Prințului, ori Regența, după obiceiul țării, a mamei Regelui.

Prințul e un om de mari calități. Popularitatea lui e imensă; dacă nu în împrejurările de acum, în altele revenirea lui se impune.

Altfel, Princesa, străină, n'are legături personale.

Averescu găsește că această soluție e pentru dânsul o sugestie.

În ce privește pe prințul Carol, el, Averescu, îl dorește în aceleași condiții ca și mine.

De altfel a trimis Prințului pe colonelul Manolescu pentru a discuta asupra formei întoarcerii lui.

I-am spus generalului că astăzi ar putea lua o mare hotărâre. Mâne, poate nu.

Aflu de aiurea că Manolescu s'ar fi întors cu această declarație a Prințului: „față de împrejurările actuale mă declar gata să mă pun în serviciul țării“. Nicio condiție.

7 Ianuar.

La Paris.

În cursul zilelor următoare fac tot ceia ce pot pentru ca să grăbesc singura soluție care mi se pare potrivită față de boala Regelui. Cu vremea se vor cunoaște toate greutatețile pe care le-am întâmpinat.

10 Ianuar.

Deschiderea cursului despre Călătorii turci în Franța secolului al XVIII-lea și primilor ani ai secolului al XIX-lea.

Prințul este de față.

12 Ianuar.

Din țară vestea că Regele a luat parte la o serbare de regiment în onoarea lui și că ar fi vorbit îndelung.

7 Februar.

Ziarele venite din țară vorbesc de atacul național-țărăniștilor la Cameră și la Senat, în chestia Prințului.

La Cameră, Madgearu prezintă decizia partidului, care cere, pentru stricarea actului de la 4 Ianuar, un nou Consiliu de Coroană. A răspuns, și foarte bine, având un mare succes, Averescu. Arată atitudinea trecută a partidului lui, manevrele lui mai nouă, nerealitatea soluției. Maniu, M. Popovici, care a pus la cale totul, absolut nedibaciu, nu sunt lăsați să vorbească. Intriga cade în ridicul.

11 Februar.

La Dunkerque cu N. Cantacuzino și alte persoane.

A doua zi, vizităm mărețul port. Excursia în România a Camerei de Comerț e pregătită pentru 2 Maiu. Va fi precedată de deschiderea liniei „Neptos“ cu porturile noastre. Inginerul constructor ar dori să fie invitat a le vedea.

La Primărie, primarul socialist trece cu vederea prezența lui Cantacuzino. Trebuie să răspund eu. Arăt că, după legăturile de sânge, după ale gândului, între clasele culte, trebuie să fie și legăturile de muncă între clasele laborioase. In Consiliul Comunal de aici este și un simplu „docker“.

Dejun la fiul lui Félix Coquelle, Eugène, consul al României. După-amiază, conferință asupra României economice, înaintea unui public restrâns de oameni de afaceri.

13 Februar.

Vizită la Lille, unde suntem invitați de contele Theiiler de Poncheville, care, la o excursie de vânat, a cercetat și România, despre care a vorbit în mai multe conferințe. Cercetare a frumosului Muzeu.

Dejun la bogatul industriaş Scrive. La Camera de Comerţ ni se vorbeşte cu căldură. Relevez motivele, străine de orice calcul, ale legăturii noastre cu Franţa. Nu-i cerem să ni recunoască nimic, dar de la sine vom fi acolo unde vor fi interesele ei morale şi materiale.

*

Conferinţa mea despre România economică, mai ales ţesătorie şi mine. Mi se dă medalia de membru al Societăţii Geografice.

Masă la Poncheville. Copiii lui apar în costume româneşti. Masa e acoperită cu ţesături de ale noastre.

14 Februar.

Conferinţă la Facultatea de Teologie protestantă din Paris despre „Adevărata schismă a Răsăritului de Apus“. Asistă bunul meu vechiu profesor Bémont.

15 Februar.

Seara, dîneu la Bémont cu profesorii Petit-Dutaillis şi Brunel. Se vorbeşte şi de Francezii din Canada, cari, după Petit-Detaillis, se țin şi singuri şi n'au nevoie să fie cultivaţi de Franţa. Vorbim de caracterul şicanator fără folos real al examenelor universitare. Aceşti oameni de tradiţie isprăvesc prin a o recunoaşte.

17 Februar.

Aflu că I. Brătianu a chemat la dînsul pe Ifrim, Făgeţel şi Cusin, ca să se plîngă ca i-am refuzat totdeauna colaborarea. Ditez un răspuns în care arăt că niciodată nu mi-a cerut-o şi n'a voit-o serios. Dacă o vrea măcar

acuma, n'are decât să scrie, cerând o înțelegere publică, fără nicio aprobare pentru trecut și fără garanții pentru viitorul care este incalculabil.

19 Februar.

Dormim la granița Spaniei, în mica localitate Irun. Biet otel de gară, rece și murdar. Dar ce aier, ce lumină supf Pirineii înalți!

20 Februar.

De la Irun la Madrid. După țara industriei aceia a pâinii. Peste Gaudarama ninsă spre Capitală.

21 Februar.

Cu bunul nostru consul Lanuza, lăsat de Crețeanu, care lucra cu banca lui, vedem Palatul Regal. Paradă splendidă, arhaică și melancolică. Iar după amiazi expoziția vechiului Madrid, foarte remarcabilă (și colecția de artă a lui Lanuza însuși).

Apoi la Junta de cultură, condusă de Canalejas.

Profesorul de filologie prezintă Universitatea ca neexistentă; sunt numai oameni remarcabili, pe lângă alții cari lucrează izolați, cu zece studenți. Despre România îmi declară că nu știe absolut nimic decât cartea franceză a lui Ovidiu Densusianu. Aici se simte nevoie de filologia spaniolă, lăsată până mai ieri în sama Germanilor. Laudă monumentala lucrare a lui Menendez i Pidal.

Mi se vorbește de tifosul endemic, datorit răului Serviciu Sanitar, despre situația creată de guvernul actual Spaniei în lume, despre ieșirea ei din Societatea Națiunilor.

Consulul mi-a spus că Regele e la Bordeaux cu un fiu bolnav. Prințul Asturiilor are hemo^{fi}lie, boala adusă de Regina de la Casa de Hesa, prin Battenbergi; nu se transmite de cât fiilor. E slab, idiot, tânărul cel blond, odată

frumos... Al doilea fiu e 'surdo-mut. Regina nu face de loc politică.

Viața populară e extrem de interesantă. Copii inteligenți și foarte obraznici. Iși râd de orice trecător, de străini, firește, ceva mai mult.

23 Februar.

Vizita marelui Muzeu de pictură și sculptură Prado. Am găsit într'o pânză flamandă, de la începutul secolului al XVII-lea, figura lui Mihai Viteazul.

*

După amiazi conferința mea franceză despre „țara latină cea mai depărtată: România“, la cercul de studii istorice. Multă lume, foarte aleasă, dar, la mijloc, apare o bizară Bucureșteancă, plecată din țară, fiindcă „îi era greu să îngrijească răniții“ și care trăiește prin mijloace invuabile, pompând pe consul.

25 Februar.

La Orșova. Seara, splendidă priveliște a largii platforme din strada (paseo) „Del gran capitan“. Oraș curat și interesant de la prima vedere.

26 Februar.

*

Vizita admirabilei moschei, imensă și de o atât de elegantă discreție. Călăuzul ni spune că a citit „operele Reginei României“ (Carmen Sylva).

La Sevilla vedem în grabă imensa catedrală și Alcazarul încunjurat de grădini admirabile. E un întreg basm de Orient.

27 Februar.

Cu durerea de a nu vedea operele lui Murillo, plecăm

spre Grenada. Drum lung de o zi întreagă, cu opriri dese, dar permițând să se vadă în toate amănunțele o țară întreagă. Sosire noaptea la otelul care din Paris are numai titlul. Carnavalul umple de zgomot și de veselie străzile.

28 Februar.

Vederea Alhambrei dimineața. Ne conduce cu prietenie însuși arhitectul clădirii. După amiazi, la catedrală, cu mormintele „regilor catolici“.

1-iu Mart.

La Madrid.

Amicul meu de Bastera e încă la Ministeriu, de unde va veni numai către seară.

Consulul Lanuza îmi arată că nu se poate avea audiență la Rege. Secretarul regal mă primește. Vorbim de năcazurile din familia noastră regală. El spune că nu poate fi ceva mai bine pentru o dinastie decât să găsească oameni cari spun tot adevărul.

Diamandi nici n'a fost acreditat pe lângă această Curte, care ține cu atâta grijă tradițiile ei de strictă etichetă.

După amiază vedem splendidul Palat Regal. Un profesor al Universității de aici critică violent nu numai pe „canalia“ de Primo de Rivera, care s'a ridicat prin desgustul de politică a nației, ci și pe Rege. Și-ar fi pregătind pentru efect subiectele de conversație. Ar fi dispărut sentimentul de care se bucura, în 1913. Ca și Ferdinand al VII-lea, ar fi în stare să dea răspunsuri deosebite la trei oameni. Regele s'ar fi înțeles cu generalul ca să răstoarne pe blajinul Garcia Prieto, incapabil de a rezista, de și unii generali, la miezul nopții, se și credeau descoperiți. Socialiștii sprijină, ca și clerul, regimul, care a suspendat fără termen libertățile publice.

Vizită la colecția de artă a ducelui de Alba, cu amintiri ale împărătesei Eugenia.

Cineva pretinde că, la un moment dat, Regele nevrând să iscălească un act prezintat de Primo de Rivera, acesta a amenințat să proclame republica din balcon, și Regele a cedat.

2 Mart.

La întoarcerea în Franța străbatem Catalonia iranceză, așa de asemenea cu cea spaniolă. Prin Narbonne, suită pe colina-i galbenă, prin Cette și Tarascon, prin Marsilia, neprietenoasă la miezul nopții, prin Toulon, zărit la lumina stelelor.

3 Mart.

Aspect gătit și pregătit al Rivierei Franceze, fără caracter, pe care o văd întâia oară, plină de Englezi și de bolnavi. Nimic original în clădire și costume. Flori și arbori din țările calde. Nenumărate otele imense. Monaco și Monte Carlo, cu palatele și speluncile lor de joc. La Vintimille trecem granița italiană, unde natură și locuință sunt în voie. Marea devine adânc albastră și-și zbate solzii la soare ca un pește mulțămit de hrană.

4 Mart.

Lupu a refăcut, pentru a colabora eventual cu Brătianu, partidul țărănesc. Ciorovăială cu Mihalache la Cameră.

*

Madgearu s'a dus la Londra: se zice că pentru a sonda ca șef pe Titulescu. Vaida spune că d-rul „e întâiul care pleacă din lupii partidului“. Halippa rămâne cu Stere. Adeziunile care-i sosesc lui Lupu nu sunt, deocamdată, multe. „Adevărul“ rămâne credincios lui Stere.

*

Regele a creat o Fundație la Iași și un așezământ pentru fetele de militari.

*

Excursie cu Al Lahovary la Rocca di Papa și la Castel Gandolfo, la Marino, cu lucrători anarhiști, pe jumătate sălbateci, pe cari-i ține în frâu doar teroarea. De pe ziduri s'a șters „Viva Lenin“, dar nu și un „Viva Matteotti“. Foarte rele șosele în toată această parte a orașului. O murdară rusticitate degenerată. Lahovary îmi spune: de la **panes et circenses** au trecut la gustarea ofrandelor venite din pelerinagiile întregii lumi catolice.

Americanii, după cele 20.000.000 aur aduse de cardinalul lor, au căpătat biserica Sf. Suzana, care fusese promisă în scris Românilor: uniții ardeleni vor primi în schimb o biserică la Forul lui Traian.

*

Dimineața, vizită la rectorul Del Vecchio, un tânăr activ, încrezător, plin de tact.

5 Mart.

Prințul Mihai e aici, găzduit la Palatul Regal.

*

A doua audiție a „Cântării României“. Public mai puțin în sala imensă, dar foarte mare succes, mai ales pentru bucățile populare, care nu se pot bida, cum se cere, din cauza timpului.

6 Mart.

La Ostia, minunat înviată, de și numai pentru o cincime.

Aș condus la gară pe prințul Mihai. Il întreb ce să spun acasă. Se gândește: „să spui că sunt cuminte“.

*

La 5, studenții din Roma îmi aduc pergamentul de membru de onoare a societății lor. Au invitat și foarte mulți distinși membri ai societății romane: Pais, Errico Ferri, directo-

rul „Noii Antologii“, de Francischi și alții. Pais îmi spune că denunțul contra mea (că am făcut în Italia propagandă anti-fascistă) vine din București. Tot de acolo s'a oprit decorarea lui Bianu.

7 Mart.

La Regele Italiei. Pretutindeni vechiul ceremonial. Saluturi de uniforme supt scări și anticamere. Multă lume care se strecoară răpede la primire. Ochiul sur al Regelui e cercetător, rece, cu oarecare bănuială. Mă întrebă ce carte scriu despre Italia, și povestește de călătoriile lui când putea **călători**. Unde n'a fost: pe Marea Neagră, în Balcani, la Nânta pe Vardar și în părțile vecine! Vrea să știe de unde sunt Românii macedoneni. Apoi, trei șferturi de ceas e vorba de Orientul latin, cu privire la care, prin monede, e admirabil informat. Imi vorbește de cele, neștiute de mine, din Caffa și din Asia Mică a emirilor. Promite a-mi da un studiu rusesc pe care îl are „acasă“. Termină scuzându-se că mai sunt alții, „o mulțime“. Mulțamește el la plecare, și eu răspund cu călduroase mulțămiri.

*

La 6, conferința mea despre „sinteza românească în latinitate“. Rectorul Del Vecchio mă primește foarte călduros înaintea unei săli pline de membri ai Corpului diplomatic și de profesori.

Tocmai în acel moment Mussolini anunță lui Lahovary, venit la el ca să-i spuie despre nerăbdarea opiniei publice de la noi în chestia Basarabiei, că s'a făcut. Cameniev, ministrul rusesc, a fost chemat pentru a i se spune că, Sovietele zăbovind în această chestie, Italia nu mai poate aștepta. La oarele 11 ziarele vor primi știrea.

8 Mart.

La ambasadorul Franciei, Besnard, avocat din Tours, mult timp ales în Cameră ca deputat de stânga. Trăiește singuratic în imensele sale de piatră sură ale Palatului Farnese. Il întreb dacă nu se teme de fantome.

Imi vorbește de relațiile cu Italia, constatând o bănuială grea de înlăturat, mai ales că presa franceză jignește neconținut pe Mussolini. El face ce poate ca să îmbunătățească raporturile.

Apoi la Mâle, directorul Școlii franceze din Roma, pe care îl găsesc instalat călduț, burghez, în odăile unde acum patru ani vorbisem pentru ultima oară cu Monseniorul Duchesne.

*

La 12 și jumătate sunt primit în audiență de Papa, care, arătându-i-se, ieri, dorința mea, a acceptat îndată, declarând că n'are nevoie să i se dea lămuriri personale. Mă conduce Penescu, decorat cu ordinul Sf. Sepulcru, de și ortodox. Trecem prin șirul tradițional al gărzilor, de la Svițerii de jos la garda nobilă. Intru după un abate francez, care a adus un șir de volume pentru o bibliotecă de pietate. Mi se recomandă cele trei inclinații și sărutarea inelului. Greșesc puțin pe cele d'întâiu și mi se pare că am uitat complet pe acesta din urmă.

De după un paravan de sticlă apare în bibliotecă Piu al X-lea. Calm bătrân, care nu își arată cei șaptezeci de ani. Nici sever, nici zâmbitor: o perfectă seninătate blândă, sprijinită pe un perfect echilibru de cugetare și simțire. Ascultându-și ritmul cuvântului abundent, ales și foarte plăcut, lăsând abia din când în când loc unui scurt răspuns sau unei sugestii ușoare, el vorbește, pe rând, de revista mea franceză, de greutatea studiilor de ansamblu în Sud-

Estul Europei, de literatura rea, sprijinită de editori — zic eu — dar — adaugă — și de public, de fașa actuală a scri-sului mondial, îngrijitoare. Se oprește îndelung asupra fe-lului de a lucra al oamenilor din evul mediu, așa de ne-drept uitați. Și noi, „cari ne supărăm că ni lipsește un mo-ment lumina electrică, nu ni dăm sama ce însemnează să lucrezi singur, fără cărți, fără comunicații, fără confort, într'o biată odăiță, la lumina unei candelă. Cum ziceai d-ta, nu este un ev mediu, ci un ev. Incorporarea lui în catedrale întrece măsura puterilor noastre“. Incepuse a vorbi de romanitatea noastră și revine neconținut asupra ei: atâ-ția pelerini români au venit la dânsul, pe lângă cei de alt sânge, până și din Suedia! Ii pomenesc de mitropolitul Su-ciu, de suferința lui; e un prelat care „pontifică strălucit“.

— Da, l-am văzut și eu pontificând; poate continua cu un picior mecanic; oricum, poate administra. Cum afirm, în legă-tură cu dânsul, caracterul nostru rural, Papa face o splendidă laudă a țaranului, citând patru admirabile versuri din Man-zoni, care, zice el, cuprind toată morala vieții. Contactul cu natura face pe țaran bun și religios. După fiecare pe-rioadă Papa se oprește pentru a confirma: „Da, așa e“, și caută, fără a privi pe interlocutor, alt subiect care să-i per-mită a desfășura aceeași măiestrie. Bibliotecarul de la Ambro-siană, cardinalul de la Milano, Achille Ratti, trăiește încă, și puternic, în Papa. Sfințenia misterioasă e distrusă puțin, măcar umbrită, de această punere în valoare a cugetării și talentului său. E un foarte înțelept și cuminte, foarte simplu, foarte precaut om de bine, cu sufletul foarte modest. Se a-rată asigurat de sănătatea Regelui și mântuie dorind toată fericirea mie și familiei lui. Sărut inelul la plecare. În urmă, un conte Stolberg, cu soția, se prezintă în veșmântul de cavalier de Malta și, dincolo de prag, ambii îngenunche; copiii așteaptă alături binecuvântarea.

*

La 4, conferință despre Eminescu la „Stanze del libro“.

La 5, aspecte pitorești din România la Universitate, înaintea unui public tot așa de numeros ca și înainte.

*

La 8 și jumătate la Mussolini. În Casa Chigi așteaptă multă lume; puțină dezordine: și contele Sammartino, directorul Școlii de Bele Arte, vestit călător, cu o doamnă. Primit cu zăbavă, găsesc un simpatic om, sigur de sine, dar cu privirea blândă, de și ochii i se mișcă une ori într'o învârtire care ar putea să aibă o influență magică asupra partizanilor săi. Ii arăt grațitudinea noastră pentru Basarabia, și el repetă explicațiile date lui Lahovary. Ii vorbesc despre stările de lucruri din Spania, și el ascultă cu deosebit interes. S'ar putea face acolo mult, și anume chiar prin Italia. O comunicație răpede Barcelona-Genova s'ar impune. — S'a și făcut. Pentru calea pe uscat, Francezii pun piedeci. Ceva despre credințele lui. „Nu e adevărat că aş reprezintă clasa capitalistă. - Câți capitaliști sunt în Italia? Dacă ar fi atâția, am fi țara cea mai bogată. Eu reprezint o democrație prin aceea că poporul mă vrea. Cearcă pretutindeni și vei vedea-o, Cearcă în toate straturile. Dictatura nu e anti-democratică. Altă democrație duce la starea anarhică. Libertatea individuală nu are voie să pericliteze Statul“. Se ridică. La despărțire, văzând marea fotografie a lui Averescu pe masă, îi spun că în a doua guvernare a lui s'a arătat mai de înțeles ca Brătianu, care era dispus la o existență retrasă și cu hotărâri ținute secret. Mussolini surâde, în timp ce mă petrece până la ușă. Audiența lui Sammartino se amână.

*

Seara, prânzesc cu Pais la fiul lui, medic, inventatorul tratării malăriei cu radiu. Pais arată ce grea a fost străbaterea lui. De la accidentul din România s'a ales cu slăbirea

vederii la ochiul stâng. Dar continuă a publica volume din „Istoria Romanilor“, la care singur face corectura. Are vederi asupra timpului întreg al istoriei. Se teme de viitorul revanșei germane. Regretă că Italia nu se gândește la aceasta.

9 Mart.

La Neapole.

Sunt primit de rector, un distins fiziolog, Bottazzi, de bogatul consul al României, Girardi, de De Giorgio, fost comandant de vas în războiu, și câțiva alții. De pe terasa mărețului otel nou Bertolini se vede toată panorama uriașului oraș de 1.200.000 locuitori.

Vizităm Castelul Angevin și Palatul Regal de la Capodimonte, unde acum locuiește ex-regina Portugaliei, Maria Amelia. Cedat de rege orașului, acesta l-a dat ducelui de Aosta.

10 Mart.

După-amiază, conferința despre „Italia de Sud și România: raporturi și influențe“. Asistă și comisarul pentru provincia Neapole și colonelul Bosi, care îmi revelează o traducere a lui din versurile mele de la 1907.

11 Mart.

La Pompeii plăcuta surprindere a „noilor săpături“, foarte îngrijit făcute.

12 Mart.

La Milano.

13 Mart.

Conferință despre „Italia și România“ la oarele 5. Publicul cel mai călduros pe care l-am avut vre-odată în viața

mea. Imi smulge cuvintele din gură. Manifestația pentru România e înduioșătoare.

Seara, banchetul oferit de Camera de Comerț italo-română. Vorbește senatorul Conti. Mulți Italieni cunosc foarte bine țara.

16 Mart.

La București.

La Cameră atmosferă de cafenea obosită.

*

Regele ar fi mai bine. La Teatru i s'au făcut mari manifestații. Vrea să meargă la Taormina, în Sicilia. Regina stăruie în acest sens; liberalii, cu dreptate, se opun.

17 Mart.

Madgearu își desfășoară revelațiile despre aeroplane. E corectat de un specialist. Ministrul de Războiu dă asigurări satisfăcătoare. Atmosfera politică e plină numai de intrigi. Totuși Averescu e considerat ca stăpân pe situație. Liberalii ar regreta că l-au adus.

19 Mart.

Conferință la Institutul economic despre „Căile de comerț creatoare ale Statelor românești“. Imens public și foarte călduros.

*

I: Lăpedatu e învins în lupta cu Manoilescu. Majoritatea aplaudă călduros cetirea, de Goga, a decretului regal care face din Averescu noul ministru al Finanțelor.

*

Seara, conferința mea la Institutul Italian despre „impresii din Italia de azi“. Același public și aceeași căldură. Caut a explica prin poporul italian însuși marea schimbare de la partidism la creațiune.

*

Dejun la Brâncoveanu, cu ministrul Spaniei, Cardenas, și cu nunciul. Vorbesc cu acesta despre iluzia unirii Bisericii-lor. Ar trebui o prezență, zic eu, nu o monarhie a Papei. Cu Cehii s'ar putea reveni asupra procesului lui Hus.

21 Mart.

La Cameră s'au făcut declarații pentru Franța, cu ocazia venirii escadrei franceze de la Constanța. Toate partidele participă.

La curs, vre-o douăzeci de studenți. Au alte cursuri.

Seara, recepție la Francezi. Enorm de multă lume îngheșuită.

22 Mart.

Duminecă, între d-rul Anghelescu și Bogdan-Duică, I. Brătianu a spus că ia conducerea ofensivelor culturale care se înscriu de dânsul în prima linie a programului de mâne.

*

Moartea lui Sandu-Aldea.

*

Ședință goală la Cameră. Discuție inutilă, asupra unui proiect al ministrului de Războiu.

*

Conferința întâiu despre Spania la Teatrul Național.

Seara, sunt chemat să prezidez adunarea Sindicatului presei, care protestă contra proiectului de lege al lui Goga-Cudalbu, în care sunt clauze care prevăd diplome pentru reporteri, amenzi în lei aur, înlăturări de la meseria reglementată, pentru că „s'a împiedecat politica guvernului“, etc. Arăt că, dacă există un plan de dictatură, ridiculă dată fiind valoarea oamenilor, legea e inutilă; altfel, e tot inutilă, căci s'a putut trăi supt vechiul regim. Votată chiar, legea nu va putea fi aplicată. Dacă s'ar încerca, ar trebui ca ziarele să înceteze.

23 Mart.

Inmormântarea lui Sandu Aldea. Vechiul meu amic pare adormit în mijlocul arborilor bătrâni din curtea școlii lui: alb ca marmora, pleoapele parcă tremură. Multe discursuri. Ministrul Goldiș caută să improvizeze. Foarte frumos și mișcat vorbește directorul Academiei din Cluj.

*

La Cameră, obișnuitele certe și răcnete.

*

La 6, a doua conferință despre Spania, și mai cercetată.

25 Mart.

Filipescu îmi spune, vorbind de propriul său partid, că împărtășește starea de spirit de odinioară a lui Venizelos: „sunt ca un preot care și-a pierdut credința“.

*

La Cameră luptă între Goga și Mihalache, cel d'întâiu

spunând fățiș cât de bună este părerea sa despre el în-suși. Azi beligeranții se tratează mai blând. .

*

. In seara de 24 Hiotu a fost la mine. Am vorbit de orice, numai de prințul Carol nu. Il înștiințasem. Filipescu îmi spune acuma că, prin Ballif, Prințul a cerut să vază pe ta-tăl său. Răspunsul: „în străinătate“.

urt.

Tot nu e hotărâtă plecarea Regelui în Italia. Brătianu a disuadat-o.

*

Ieri, Făgețel mi-a dat alte știri asupra vizitei sale, cu Ifrim și Toni, la Brătianu. S'ar fi mirat cum se poate păstra Maniu după atâtea falimente și cum nu s'a putut înțelege el, Brătianu, cu mine când, fiind dispus a se retrage la pace, dar reținut de disciplina necesară în partidul său, nu vedea alt urmaș posibil decât pe mine. Fără a crede în sinceritatea acestor declarații, autorizez pe Făgețel să-i cetească scrisoarea pe care am dictat-o pentru dânsul, când eram în Franța.

27 Mart.

Dimineața, conferința despre istoria Spaniei, foarte frecventată.

*

Mi se comunică din partea Regelui că refuzul meu de a da lămuriri cu privire la întrevederile mele cu Prințul l-a jignit. Hiotu i-a arătat răspunsul meu ca și cum aş fi spus că Regelui și Reginei n'am nimic să li spun. Declar că s'a

comis un abuz de încredere. Și arăt în scris care a fost realitatea. Regele ar fi avut ochii în lacrimi.

*

La 6, la AVERESCU pentru călătoria mea în Belgrad, unde se ține Congresul de bizantinologie. A fost bolnav în timpul din urmă; are aierul jenat. Imi acordă vasul cerut. Vorbind de chestia Prințului, care a devenit pentru mine neactuală, aprob răspunsul dibaciu pe care i l-a dat lui Madgearu. Dar nimic nu e definitiv. Pe AVERESCU Regența îl sperie prin lungimea ei. Vom căuta, zice el, să ne adaptăm cum vom putea. El pune în discuție dispariția posibilă, a Regelui. Ar vrea să întărească tronul copilului. Nu i s'ar putea găsi origini genealogice românești? Ii spun că da, prin Movilești. El ar vrea un Mihai al II-lea, cu un predicat românesc. Răspinge ideia Regenței cu un frate al Regelui.

Vine vorba de studenți. El vrea să-i stăpânească. A împiedecat venirea de la Cluj a celor cari voiau să demonstreze la Chișinău, — nu știu cu ce rost. Cei din Iași s'au strecurat însă. La Chișinău armata i-a încunjurat și i-a trimis înapoi.

28 Mart.

La Cameră, Cuza ridică din nou chestia lui „*numerus clausus*“. Petrovici răspunde că s'a făcut ceva pentru revendicările studenților, dar că nu primește lecții și „nu tratează de la egal la egal“ cu „*minorii*“. Aproape toată Camera aplaudă.

Vine apoi chestia catedrelor universitare. Protest contra creațiunilor personale și arăt care sunt în adevăr catedrale necesare și de care, din cauza lipsei stăruințelor obraznice, nu se îngrijește nimeni.

*

Seara, ultima conferință a ciclului spaniol.

30 Mart.

Seara la Tașcă. Vorbește de șederea la București a lui Keyserling. Ciudatul propagandist mistic răpède pe un Lahovary care i se pare „neestetic“ și trebuie să se ducă din sală. Se jenează când un domn Ghica îi amintește umilii ani de boem la Viena. La conferință vine călcând apăsător, cu ochii la cer. Toți snobii fac sluj înaintea lui.

31 Mart.

Titulescu la mine. A venit ca să aducă știri de la serviciul de Informații din Geneva. S'ar găti, de către Ruși, la moartea Regelui, ceva contra noastră; avioane ar încerca să provoace o răscoală. De alminterea cineva îmi spune că amatorii de republici umblă prin Ardeal.

*

Încă de alaltăieri, Regele e bolnav de gripă, grav.

1-1u.2 April.

Agravarea bolii Regelui până Vineri; de Vineri o ușoară îmbunătățire. S'ar fi concentrat jandarmii noaptea. Intre Averescu și Brătianu ar fi intervenit o nouă înțelegere.

La Cameră, Garoflid apără cu pricepere legea pescuitului. Spune lui Madgearu că informația nu și-o ia din literatură, ci din realități.

3 April.

La amiază se adună frunțașii partidului meu. Li arăt cum se prezintă situația dinastică. Sunt contra pesimismului a-

rătat de unii din ei. Ideile noastre, nesincer și necomplet aplicate de unii, caricaturate prin exagerări de alții, sunt mai necesare țării decât oricând. Nu-mi dau sama ca eu însuși să inferior față de ce am fost în trecut: atunci de ce desamăgirea? Fiindcă Regele n'a avut voința? Fiindcă masele țărănești s'au dovedit nesigure și fricoase? Mi s'a cerut înțelegeri cu alte partide. N'am făcut-o, pentru a li satisface legitima dorința de a veni la putere, cu Argetoianu, cu Maniu? Am ajutat pe țărăniști! Și cu ce rezultat? De la averescani și de la liberali n'a venit nicio ofertă serioasă și fățișă. Cu cine deci mi se cere să negociez?

Tașcă arată că nu opoziția poate face asemenea propuneri, ci cei cari sunt la Guvern. Dar această nu s'a produs.

Se aprobă o hotărâre în care nă declarăm gata de a servi țara și a ajuta Coroana potrivit cu dreptatea și în marginea legilor țării.

4 April.

La Cameră, Madgearu îmi spune că țărăniștii aveau legătură cu Prințul printr'un medic francez, care se oferise a-l trata pe Rege altfel decât prin radiu, provocător de metastase, și căruia Legația din Paris i-a refuzat posibilitatea de a veni la București. Imi arată scrisoarea medicului, care laudă caracterul bun al Prințului.

*

Zvon că Regele s'ar fi stins. In Cameră este însă o petrecere ca la un club vesel. Râd toate partidele, pe când Cuza vorbește despre concurența dintre agricultură și industrie, cu prilejul legii lui Garoflid, care creiază Consiliile de agricultură.

*

Madgearu îmi spune că un străin, știind cât suntem de pândiți, se mira de optimismul nostru ușuratec.

5 April.

Ministrul cel nou al Franciei, Clinchant, la mine, pentru a-mi mulțami de ce am spus la Cameră despre Franța. Ii explic de ce Legația a ajuns impopulară: alianța cu clasa pseudo-boierească și politicianii. Il lămuresc asupra originilor unor reforme pe care le credea un act de generozitate.

*

La Cameră, Madgearu vorbește îndelung despre agricultura socială și cooperatie.

*

Buletinul stării Regelui constată revenirea la normal, dar Titeanu de la „L'Indépendance“ îmi cere cartea mea despre Suveran pentru articolul de comemorare.

8 April.

Vasul „Basarab“, cu care mergem către Beigrad, se oprește la Moldova Veche.

Suntem primiți cu „jivio“. Detestabilă cântare, neconținut întreruptă, a imnului regal, pe care nici nu știau când se mântuie. Corul de săteni cântă însă foarte bine bucăți populare și religioase, în limba lor. Autoritățile îmi vorbesc de dorința de a învăța românește a sătenilor, de nevoia ce ar fi de a trimete la școlile noastre superioare pe copiii lor.

Mergem la târgul românesc vecin, Moldova Nouă, al cărui preot m'a primit la debarcader. Impresionantă denie înaintea mirenilor.

Prim-pretor e un Ungur din Secuime, Gidofalvi. Ar fi fost ofițer în armata de ocupație austro-ungară. Lumea se simte încă supt străini. Anume oficii au fost date, în Moldova Veche, Sârbilor.

9 April.

Pe Dunăre. Impozante ruinele castelului de la Semendria.

*

La Belgrad ne întâmpină ministrul României, Teodor Iamandi, un fost coleg de Universitate la Iași.

10 April.

Duminecă de Belgrad, populară și mulțămită, în orașul transformat de o ambițioasă și rodnică muncă.

Deschiderea Congresului.

Regele asistă, lângă Patriarhul octogenar și lângă nunțiul papal. După învoiala de ieri, ca să se evite ciocnirea între Francezi și Germani, veniți cu Heisenberg în frunte, vorbește întâiu prelatul francez trimes de Sfântul Scaun, amintind de legăturile Slavilor de Sud cu Roma, de Ciril și Metodiu, de crucea pe care Nemanja a dăruit-o Papei și pe care vorbitorul a găsit-o. Produce o foarte bună impresie. Apoi eu spun cele câteva cuvinte pe care mi le impunea situația. Millet vorbește foarte delicat, dar cu glas slab. Cu gesturi mari, cerând legături internaționale de solidaritate și de frăție, Heisenberg, pe care studenții îl aplaudă îndelung. Foarte bine Munoz, reprezentantul Italiei, care arată cum țara lui are cele mai frumoase monumente bizantine și mântuie cu afirmația că Bizanțul și Roma au fost surori. Murmure la început; studenții râd în galerie. Aplause repetate salută pe Bulgari, și ele se înnoiesc și la profe-

sorul din Cracovia, de fapt un Sloven, care vorbește în limba germană, spre mirarea tuturor. Ele devin delirante când apare reprezentantul emigrației rusești, care strigă credința lui că, oricât ar fi ruptă în două de împrejurări, Rusia rămâne „una și indivizibilă“.

*

Masă la Legația României cu delegații străini.

După-amiază recepția oferită de Academie la clubul așezat în mănăstirea locală, care raportează o chirie enormă. Cunosc pe Tagliavini, foarte simpatic tânăr, care vorbește, ca și Skok de la Agram, foarte bine românește.

*

În audiență la Regele. Mă primește la ceasurile 6. Mă scuză că l-am deranjat. El se scuză că m'a făcut să aștept. Ar vrea o conversație dezagreabilă (aici criza continuă). Îmi spune că sănătatea regelui Ferdinand e mai bună, dar că e foarte slab: de aceea Regina Marioara va mai zăbovi trei zile. I se pare că ar trebui un Ministeriu de coaliție, față de greutățile ce se prezintă. Îi arăt că Averescu nu-l voiește de loc, iar Brătianu l-ar voi pentru el. Și Regelui îi se pare că Ministeriul de coaliție s'ar putea face fără șefii de partid. Îi arăt după cerere ce este în Italia: ordine și muncă, zdrobirea completă a curentelor rele.

Regele își arată dorința veche de a colabora cu Italia pentru a opri unele primejdii comune. Un eventual conflict, „stupid“, ar deschide porțile rasei asiatice și bolșevicilor, cari ar năvăli în cursul războiului chiar. Lumea, spun eu, nu mai poate tolera asemenea lucruri grozave.

Cu cuvinte amabile pentru mine se mântuie audiența.

*

Seara banchetul congresiștilor, peste 300 de persoane, la Otelul Bristol.

Anastasevici celebrează în toastul lui întâia adunare a celor două tabere.

12 April.

Întâia ședință a Congresului. Vorbesc Balș și Drăghiceanu. Interesantă comunicație a Rusului Ocunev, acum în Praga, care vorbește despre stilul vechilor picturi sârbești.

Primire la Palat, unde se dă un concert. Princesa Elena, fiica prințului grec Nicolae, reprezintă pe Regina. Soțul ei, vărul regelui, prințul Pavel, fiul prințului Arsenie, cunoaște unele mănăstiri din București, ca Văcăreștii. Vrea să facă un Muzeu de pictură nouă: și-a cumpărat pânze în Anglia și aiurea; de la noi, de Ștefan Popescu. Se gândește și la adunarea odoarelor bisericesti, dar se teme de împotrivirea clerului. Conservă o veche căsuță turcească pentru aceasta.

Deploră ciădirile imense, fără sens, de astăzi.

Seara, la Teatru, un act dintr'o piesă istorică din epoca lui Dușan, unul din „Boris Godunov“ și un balet rusesc cu subiect chirghiz. Splendidă montare.

Sunt în lojă cu istoricul Radonici, care se plânge că șase ani de viață politică l-au slăbit. Partidul lui radical a rămas fără șef, după moartea lui Pașici.

13 April.

Ședință a secțiunilor reunite. Vorbește întâiu trimesul Papei. Dibace propagandă catolică, în care caută a se arăta că întâile relații bisericesti consolidate ale Slavilor au fost cu Roma. Astăzi nu lipsește nimic pentru a atrage la Roma pe tinerii lor. Urmează lunga expunere a lui Ehrhard din Bona, odată la Strasbourg. Comunicarea mea despre ce e evul mediu bizantin e primită cu simpatie. Pe urmă

Lhéritier despre chestia Orientului la Bizanț. Munoz prezintă limpede, cu proiecțiuni frumoase, raporturi de artă. Strzygowski, lăsat pe Sâmbătă, se supără și pleacă.

Seara, banchetul Primăriei. Vorbește foarte bine primarul-Kumanudi, fost ministru de Finanțe, Răspunde Pernot. Apoi un Austriac și Cehul Kadlec.

14 April.

A doua comunicație a mea.

*

Vizită la Topcider, unde e o frumoasă colecție de copii ale frescelor din mănăstiri, făcute de pictori ruși.

Seara, masa ministrului de Instrucție. Pomenindu-se inițiativa mea pentru adunarea primului congres, ating, pe lângă ospitalitatea largă de care ne bucurăm și pe lângă importanța artei ce ni se va arăta, valoarea istoricilor sârbi, de la Raici la Radonici și Stanoievici, eroismul acestui popor, unic în suferințele lui, care dă un exemplu de virtuți morale umanității. Germanii consideră aceasta ca o demonstrație contra lor. După Millet, Heisenberg vorbește de buna întâmpinare și dorește colaborarea cu Universitatea sârbească în neconținut progres. Urmează Slavii și Grecii.

*

La oarele 6, a fost comemorarea lui Cvijc. Francezul Haumant a pomenit pe larg legăturile lui personale cu dânsul. Apoi, la rândul meu, l-am arătat pe scurt ca un creator prin iubire. Rusul Caletinschi, Cehii Kadlec și Murko, apoi bulgarul Ișircov au urmat.

15 April.

Comunicații, bine primite, ale lui Gh. Brătianu și C. Marinescu.

După amiazi, vizita muzeelor.

Contra amicilor noștri francezi, declar că voi merge să depun o coroană la eroul necunoscut al Sârbilor.

Fetele de la Văleni au succes cu cântecele și danșurile lor, înaintea unei săli pline. Duiosă înfrățire cu fetele din Serbia, și ele în costumele lor variate și pitorești.

Seara, recepție la „Amicii Franciei“.

15 April.

După ședința de dimineață mergem la soldatul necunoscut. Francezii au adaus o panglică la coroana noastră. Cehoslovacii au adus una de flori naturale. Catalanii alipesc un buchet de violete la coroana latină. Nu se ține niciun discurs. Dar trimesul Papii rostește o rugăciune slavonă.

*

Accident al membrilor delegației românești: păr. Popescu, Balș și Bănescu.

*

La masa dată de Radonici principalilor delegați, nu se țin cuvântări.

*

Congresul ține ultima ședință. Vorbesc: Millet, Réau. După invoială s'a trecut prezidenția lui Heisenberg. Se votează propunerea greacă a congresului viitor la Atena în 1930. Bulgarii cer oficial pe cel din 1933. Heisenberg, în cuvintele finale, amintește vremea când era în tranșee și rețea cărți cu dedicația franceză. Primire la Ministrul Franciei Dard.

Plecare în excursie. In vagonul nostru: Millet cu d-na, Zeil-

ler, Bréhier, episcopul francez, părintele Salaville, Gerland și Murko.

Intâia zi, prin Ciupria, la Ravanița. Satul de lângă mănăstire e românesc. Oamenii rezistă desnaționalizării. Nu știu de unde au venit. Se cred Sârbi.

18 April.

Prin Cumanovo la Nagoriciani. Splendide fresce în mănăstirea cu cupola înaltă. Mănăstirea din vecinătate are un preot care a fost patrusprezece ani în România și a învățat acolo a ceti și scrie. Are doi frați în țară: li zice Dudescu. Dorește să revie la noi ca să-i găsească.

19 April.

La Gracianița, de o și mai complicată arhitectură, a aceluiași secol al XIV-lea.

Intors la Priștina, întâiul cuib turcesc.

Seara, la bisericuța din Liplian. Un negustor român se prezintă: e vărul d-rului Ghiulamila din București. Are milioane depuse la București, unde ar voi să se așeze la sfârșitul vieții. Pretutindeni, spune el, negustorii sunt dintre ai noștri.

20 April.

La Scoplie. Ne întâmpină primarul renovator al vechiului oraș turcesc, Sapungî, care e din Crușova și vorbește românește. Încă mai bine farmacistul Școdreanu, care a făcut studiile la București. În bazarul interesantului centru de viață orientală trei sute de negustori aparțin rasei noastre: sunt cei mai bogați și mai în vază; unul vinde pungulițe de mărgele cu colorile românești.

*

La banchet. După înțelegere, vorbește episcopul d'Herbigny, apoi Bréhier. Se îndeamnă reprezentanții diferite-blor nații. De și declarasem că nu vorbesc, defilarea neamurilor mă silește să iau cuvântul. Lepădând orice pretenție personală, dar amintind că țara mea își avea locul ei, arăt legăturile noastre cu Serbia în trecut și ridic păharul pentru soldatul sârb, creator și întregitor al țării. Un general medic, Staici, îmi vorbește de studiile făcute la Nothmagel, de cuvântul acestuia că inima e mai scumpă decât mîntea, de mila pe care o arăta soldatul sârb dușmanului.

Incercare de a trece Vardarul spre mănăstirea lui Marco Cralievici nu reușește. Apele mari sunt în creștere.

La întors vizita hanului acoperit cu plumb, băii, moscheilor. Splendidă vedere de pe cetățuie a orașului la căderea serii, cu miile de lumini larg semănate.

21 April.

La Crușevaț, pentru biserica regelui Lazăr, prefăcută. Orașel plăcut, ca ale noastre mai mici.

La 3 după amiază suntem în Belgrad. Mulți dintre excursioniști au plecat spre Saraievo și Dalmația.

Cercetez frumoasa bibliotecă a Universității, făcută cu banii Americii. Plăcută seară în casa prietenilor Ibrovac.

22 April.

Plecarea pe „Basarab“ cu familia Pernot, cu Smets, profesorul la Bruxelles și familia lui, cu Puig și abatele Moyse, cu d-ra Rouillard, cu Collinet, cu Réau, cu Kubitschek, numismatul din Viena, și familia lui, cu Tagliavini, cu ziaristii sârbi Milan Popovici, de la „Vremea“, și Radovanovici, de la „Politika“.

La Semendria se coboară soții Ibrovac, cari au ținut să ne întovărășească.

23 April.

La Severin vizita castelului roman. Puig, Réau pleacă înapoi.

Cu ceilalți mergem la Topolnița, iar, după amiază, la Gura Motrului, la Strehaia. De aici pleacă Smets, cu familia.

24 April.

Orientez în București pe oaspeții miei.

Aflu că Făgețel, poate și alții, la capătul răbdărilor de a ajunge, sunt pe cale de a trece la liberali. Se vorbește de un memoriu pe care mi l-ar pregăti.

25 April.

Vizita muzeelor cu oaspeții. Sârbii sunt uimiți de ce găsc.

26 April.

Conduc pe oaspeți la Vălenii-de-Munte și la Snagov.

27 April.

Primă conferință a lui Pernot despre literatura greacă populară, în prezența princesei Elena și a Marii Ducese Maria.

28 April.

A doua conferință a lui Pernot, despre stilul Evangheliilor.

*

Am vorbit cu Mitilineu, care îmi spune că Ungurii erau gata să ne atace, dacă se producea moartea Regelui. Ni lipsește aviația.

29 April.

„Cuvântul“ vorbește de propuneri liberale ce ni s'au și făcut: două Ministerii (Instrucția și Cultele; alții zic și Munca), vice-preșidenția Consiliului, etc. Arăt că nimic serios nu mi s'a spus pe calea directă, singura acceptabilă.

*

Popovici mi-a povestit, în calea spre Strehaia, următoarele: în ziua asasinării lui Alexandru Obrenovici, era recepție la Curte. Cutare, apoi senator, s'a dat înapoi ca să nu sărute mâna Dragei; ea a observat și i-a întins-o. Seara, ofițerii erau beți. Țara era nemulțămă, armata neplătită. Se dădeau timbre în loc de bani. Dar trebuia, spune el, o expulzare, nu omorul. Pe mormintele Regilor morți, mareașalul Curții reginei Natalia a adaus: „ambii au fost uciși de mână criminală“.

30 April.

Papacostea, directorul Poștelor, întimul lui Averescu, îmi spune că acesta se gândia dacă să primească în condițiile date, cu balastul celor trei Ardeleni. N'a fost liber decât după plecarea lui I. Lăpedatu, bănuir de simpatie pentru liberali. Averescu ar fi spus că, dacă Maniu va prezenta lista comună, acesta va guvernă.

*

Dejun la Legația franceză cu Collinet, Drouhet, Densusianu și vre-o câțiva alți Români.

1-iu Maiu.

La 6, la Averescu. Imi spune că sunt al patrulea după Regele, Vintilă Brătianu, Titulescu, căruia-i arată ce sarcini nou descoperite apasă asupra Tezaurului. Două miliarde vin de la trecerea, de două ori, în doi ani, a același ve-

nituri în bugetul liberal. Se adaugă furnituri pentru armată, a se plăti din Tezaurărie, tot supt liberali, și unele datorii din străinătate. El a trebuit să se îngrijească și de mantălile în timp de pace ale soldaților, care erau insuficiente. Sumele se vor eșelona pe mai mulți ani. Excedentul se va fixa, prin lege, în Septembrie. Așa cere legea Contabilității: șapte luni și jumătate după terminarea anului financiar.

Are nevoie de împrumut. Il negociază în Germania. La Geneva a văzut pe Stresemann. E om de înțeles. Se doarește de ambele părți apropierea. Până la războiu, n'aveam a ne plânge de Germania. În războiu au făcut că toată lumea. A ieșit la iveală vechiul fond germanic. Nu erau destule secole de civilizație, destulă pătură de instinct civilizat pentru a o acoperi. Greutatea împrumutului e a Băncii Generale. Pentru opinia noastră ar fi acceptabilă una din propunerile de la Berlin: aceia de a prezinta o sumă de rentă a Austriei ca fiind cumpărată din banii noștri; alta, să se fixeze o dobândă mai mică sumei împrumutate.

„Ligei Culturale“, pentru interesele căruia venisem, e gata a-i da ajutor supt forma unui împrumut la Casa de Depuneri, garantat de Stat.

*

Seara, Făgețel îmi spune că nu se gândește încă a pleca. Dacă nevoile materiale l-ar sili, ar spune-o. Caută să apere pe liberali. Odată, I. Brătianu i-a spus: „Crede Iorga că Prințul ar governa cu dânsul? Nu, cu mine!“.

2 Maiu.

Seara, banchet, la școala Fișepescu, excursioniștilor olandezi. Ne întrecem în discursuri, după obiceiul nostru. Un profesor olandez spune că în adevăr Apusenii ne socot ușori, „dar se știe cum a murit cu un zâmbet soldatul d-voastră, apă-

rător al țării". Din nenorocire, aceleași prostii pe sama femeilor noastre.

3 Maiu.

Lecții, despre armată și nobleță în evul mediu, ale lui Lot la Universitate. Urmează și a doua zi.

6 Maiu.

Collinet e primit la Academie.

7 Maiu.

„Cuvântul“ continuă a face intrigi pe tema conversației ce aș fi avut-o cu Averescu.

Papacostea mi-a vorbit de condițiile în care Averescu și-a început guvernarea. Cu câteva zile înainte, credea că nu va fi chemat. Lista deosebită a lui Maniu a hotărât în favoarea lui. Până la ieșirea din Ministeriu a lui Lăpedatu a avut mâinile legate.

*

Lot a fost la Argeș, unde reparația lui Leconte de Noüy a trezit indignarea lui și a colegilor lui francezi. Apoi la Florica, unde I. Brătianu l-a reținut la masă, i-a arătat cărțile rare. Venind vorba de mine, Lot spune: „C'est un très ancien et très cher ami de moi“. Brătianu se inclină și spune: „C'est un bonheur que je vous envie“. Explic lui Lot câtă ipocrizie și dorință de a mă denigra se cuprind în aceste cuvinte.

*

Seara, masă la Legația Americană, cu foarte distinsul nou ministru al Poloniei, Szembek, venit din Pesta.

*

Sedință festivă a Camerelor, precedată de slujbă la Mitropolie. Pe străzi ceva lume, în mare parte necunoscută.

La Mitropolie a fost Regina, Princesa, prințul Mihai și princesa Ileana. S'au prezentat câțiva veterani ai Independenței. Regele permisesese această prezență. Se aștepta Regina la Cameră. N'a venit. Și I. Brătianu lipsește: se zice pentru că generalul face din serbare începutul unei sesiuni extraordinare.

Averescu, în noua uniformă de proprietar al unui regiment de roșiori, apare, foarte aplaudat. Vorbește lung, fără culoare, făcând istorie, fără adevăr adesea. Apoi Vințu Brătianu, șters. În al treilea rând se dă cuvântul lui Maniu, care vorbește cu formule democratice și amenințări. Venind în al patrulea rând, observ nedreptatea ce se face persoanei mele și partidului meu. Adăugind omagiile mele Regelui și Reginei, amintesc că am obiceiul de a săruta buzele amare și că am făcut-o în ceasurile grele pentru dinastie. Apoi: Lupu, Cuza, Sandor, care strecoară apeluri la libertatea și unitatea maghiară, H. O. Roth foarte bine, de și, la o greșală de limbă, râd toți prosteste și, în sfârșit, foarte lung, P. P. Negulescu.

*

Cu privire la sănătatea Regelui care a dat o masă intimă, Szembek îmi spunea că l-a primit ridicându-se, de și cu oarecare greutate, și stând zece minute în picioare.

11 Maiu.

Reîncepe Camera, cu nimicuri. Oteteleşeanu aduce un proiect de lege pentru ca Averescu, care refuză, să poată purta uniforma toată viața.

12 Maiu.

Discuție la Cameră asupra proiectului armonizării salariilor.

13 Maiu.

Comunicații la Academie despre cei patru factori ai independenței.

14 Maiu.

Discuții la Cameră cu privire la deschiderea Cazinoului de la Sinaia.

15 Maiu.

Cu prilegiul conferinței mele despre relațiile anglo-române, spun d-rului Angelescu că liberalii ar trebui să proclame public, într'un congres, noua politică și să ceară o colaborație care, **atunci**, s'ar putea discuta.

*

Vineri a fost înmormântarea arhitectului Gr. Cerkez. In căsuța elegantă, abia isprăvită, puțină lume. El, deosebit de frumos și fin pe catafalcul cu flori. Doi vorbitori au avut cruzimea de a pomeni văduvei de moartea fiului unic, căzut în războiu. Un funcționar de la Poștă a vorbit o jumătate de oră.

16 Maiu.

Lung discurs al lui Vintilă Brătianu. Atât de vag că nu înțeleg nimic.

17 Maiu.

Cuvântarea mea la legea armonizării. Ministrul care prezintă proiectul vine târziu.

*

Memoriile lui Marghiloman au apărut. Interesante pentru cele două războaie, dar îmbâcsite de anecdote proaste și de patente minciuni. Omul asculta pe oricine și îl credea. E o jale să-l vezi în acest costum de casă...

Argetoianu e indignat. N'a putut spune Nemților că nu primește anumite propuneri ale lor numai ca să nu piardă portofoliul. Imi amintește de cererea lui Kühlmann, desprețitorul de Austrieci: acel simplu batalion cu steagul și România va rămânea neatinsă. Tot așa și răspunsul lui: că are un mandat precis, așa încât, pentru orice alta, ar trebui să întrebe la Iași, adăugând că, personal, poate spune atâtă: că nu s'ar găsi în Moldova nimeni care să consimtă la așa ceva.

Tot așa de falsă e aserțiunea că el ar fi zăbovit intenționat să-i aducă lui Marghiloman dorința Regelui de a-l vedea. Dar, comunicând Germanilor, cari-l păziau cu doi ofițeri, dați ca însoțitori, dorința de a întâlni pe Marghiloman, i s'a răspuns că bărbații politici din teritoriul ocupat sunt considerați ca prizonieri de războiu și pentru a-i vedea trebuie învoirea comandantului suprem. Abia după două zile s'a acordat aceasta. În odaia de alături păzia un colonel german. Argetoianu e hotărât să răspundă.

Și știrile despre mine sunt false. Niciodată n'am pus condiții de șefie lui Maniu, cum i-ar fi spus-o lui Marghiloman Coltor, niciodată n'am întemeiat un partid pentru „naționalizări“ și „socializări“, niciodată n'am tratat public — „**bêtement**“ sau ba —, pe Regele de „paravan al liberalilor“. Am tăcut la intrusiunea lui Averescu în 1920 și la căderea lui Take Ionescu, fiindcă n'aveam niciun rost să intervin, într'o situație pierdută, pentru o ultimă paradă.

20 Maiu.

La Târgul-Murășului pentru Congresul Ligei. În tren cu

profesorul Anthony, anatomist care se ocupă și de costumul popular al provinciei sale, interesându-se și de întinderea unei anume „coiffe“ și cere lămuriri cu privire la originea, poate greacă, după dânsul, a unor anumite cuvinte. Vorbește latinește cu clericii din Blaj cari vin la Congres.

.Acești clerici îmi par sinceri când își arată părerea de rău că m'am despărțit de Maniu.

21 Maiu.

Întâia zi a congresului. Oficialii asistă, dar nu vorbesc. Doi parlamentari ai Guvernului n'au vrut măcar să primească oaspeții.

În schimb, pe lângă episcopul Nicolescu, sosit anume pentru aceasta și pe care îl propun președinte de onoare, pe lângă profesorul Bozdoc și câțiva alți Români, vorbesc trei Unguri, în tonul cel mai cald pentru țară.

Mulțămindu-li, insist, în ce privește pe Unguri, asupra datoriei ce au de a păzi la acest hotar răsăritean, alături de noi, civilizația veche a Europei, contra amenințării stepii barbare.

orașului, ridică un imn culturii și, în mozaicul național din

La masa comună primarul Bernady, creatorul de fapt al care se compune Ardealul, face un loc propriei noastre activități în acest domeniu.

La 6, conferința mea despre granițele noastre: arăt nepotrivirea între opera de expansiune a celor de jos și neglijența celor de sus, cari n'au știut să întărească național nici baza din Vechiul Regat. Opun popoarelor istorice, cu sate, burghezii sau patriciat și nobilime, scursurile etnice, în care însă oricine are drept la scutul legilor și la ocrotirea umanității.

Corurile maghiare îmi cântă la Primărie.

Seara ,concert, foarte îngrijit al unor profesori ai Conser-

vatòriului. Urmează, pe dreptate foarte admirat, corul de la Săliște, din care dihonía a dispărut.

22 Maiu.

Aceiași mulțime enormă asistă la ședința consacrată măsurilor pentru Palatul Ligei. Unele donațiuni sunt impresionante. Țăranul tutovean Traian Ichim, făcându-și socotelile de drum, dă și pentru Palat și pentru clădirile de la Văleni.

Alaiul popular al satelor vecine, cu „țurca“ și colacul urărilor de Anul Nou. Oamenii arată însă năcăjiți: se plâng că li s'au luat pădurile.

Seara danțuri populare. Numai Săliștenii știu să le joace nobil și pur. Ceilalți sunt prea adesea smunțiți și triviali.

23 Maiu.

Plecare pa Valea Murășului spre Gheorgheni. Cea mai splendidă natură, cu vechi păduri de brazi și plute pe apa lină.

În oraș vedem căminul făcut de o misionară de la Văleni și de câțiva învățători. Directorul Liceului e un Romașcan, care a făcut studii de fizică la Berlin. Arată multe lipsuri: școala de sat e adesea o simplă formă. La biserică unită se predică ungurește pentru credincioși români cari și-au uitat limba. Agerul, spiritualul protopop armenesc Sigismund Gorög (de fapt: Grecul), senator, s'a înscris la recensământ ca Maghiar, împreună cu toată colonia. Armată nu este. Toți funcționarii sunt Unguri.

Li vorbesc despre rostul istoric al orașului, care este de fapt un Sânmiclăuș al Gurghiului și despre originea Secuilor, grăniceri de toate neamurile, cu predominanța maghiară. Numerosul public, pe trei șferturi măcar minoritari, înțelege și râde la glume.

Excursie la „Ghilcoș“, locul „ucigaș“, și la Cheile Bica-zului, pe șoseaua făcută de Unguri în timpul războiului. Intoarcere noaptea supt fulgere, pe când pe culmi se aprinde luceafărul și glasul cânilor iese din adăposturile ciobănești.

Târziu, masă oferită de localnici fără deosebire de nație. Vorbește, după directorul Liceului, care se ferește să precizeze ceva, deputatul ungar Villér, căsătorit cu o Popovici din Lugoj. Karacsonyi, profesor tânăr, care a fost la Văleni, la cursurile de vară, află accente de o poezie delicată, într'o cuvântare de o ireproșabilă formă românească. Scuzându-se că nu știe destul limba noastră, protopopul Gorög găsește cuvinte foarte alese pentru a arăta simpatie și încredere.

23 Maiu.

Cu automobilul prin Mircurea Ciucului și Săn-Gheorghiu la Brașov. Aceiași regiune de brazi, de o neasămuită frumusețe.

24 Maiu.

Dejun la ministrul Angliei, care îmi spune că n'ami decât inimici. Vorbim despre Regina, rămasă foarte activă în mijlocul îngrijorărilor pe care trebuie să i le inspire sănătatea Regelui. La telegrama din Târgul-Murășului, în care vorbiam de „Regina care a crezut, a luptat și a suferit“, ea a parafrazat, răspunzând că „va gândi, va lupta și va suferi“. Soția ministrului cunoaște Argeșul și multe părți din țară. Crede că Bucureștii nu reprezintă România „sans lui faire tort“.

*

Deschiderea sesiunii Academiei Române. Președintele Racoviță constată deficitul de trei milioane. Atmosfera este de totală indiferență.

Camerele s'au închis azi. Regele a fost dus la Scroviște. Pare, că, în ciuda asigurărilor, se stinge încet. Consemnul este să se ascundă starea lui.

26 Maiu.

Altă știre, că Regele n'a fost dus la Scroviște. Cineva de la Curte îmi spune că el și-a pierdut acea frumoasă încredere în sine care-l susținea.

27 Maiu.

LaK Universitate condamnă „mișelia“ care s'a făcut cu un biet student basarabean, căruia doua bande i-au spart capul. După lecție un student are impertinența de a-mi cere socoteala de „acuzățiile“ și „calomniile“ care li s'au adus, și, firește, îl dau afară. Cum ceilalți refuză să-i spuie numele, li anunț că nu voi lua parte la lucrările Universității, a cării anarhie crește din zi în zi.

28 Maiu.

Lungi discuții la Academie cu privire la deficit, datorit și lipsei de interes a Statului. Câte unul din membri arată un optimism nejustificat.

29 Maiu.

La conferința de la Societatea anglo-română asistă și Seton-Watson, care începe a nu mai crede în Ardeleni.

Imensă îngrămădeala la concursul de aviație.

Mi se spune că Averescu a căutat să împiedece, pentru o veche rivalitate, proporțiile primirii lui Berthelot.

30 Maiu.

Hiotu, care doria să-mi vorbească încă de Sâmbătă, vine spre seară la mine. Imi spune, din ordinul Regelui, că i

s'a arătat lui Averescu dorința de a se face un Ministeriu național și că mi se cere să-i ajut. — Ca să dau un ajutor, trebuie să mi se ceară, dar nimeni nu mi l-a cerut. Întrebat ce cred de situație, răspund că totul atârnă de la cumințenia șefilor de partid. Hiotu îmi vorbește de telegrama Reginei și-mi comunică părerea ei de rău că, după serviciile pe care i le-am făcut și relațiile de odinioară, sunt „contra ei”. Răspund că n'am arătat aceasta niciodată în public, dar că am găsit, de sigur, de rău atitudinea Reginei în cazul Prințului, în călătoria din America, și așa face tot așa dacă ar voi Regența. Hiotu asigură că nici nu se gândește la așa ceva. Îmi cere câteva cuvinte pentru Regina. Îi spun și îi repet că-i poate arăta același respect pentru Suverană cum am spus-o și la Zece Maiu, iar, în ce privește inima omului, Regina știe mai bine decât oricine cum se câștigă, cum se pierde și cum, eventual, se poate recăștiga. Nu uit să amintesc pasagiul din Memoriile lui Marghiloman în care sunt acuzat, dintr'un anume loc, că, după ce așa fi criticat pe Rege, am cerut mobile și... cuie de tablouri. Hiotu răspunde evasiv. Și el critică Memoriile, în care se spun grosolăni și despre femei.

*

În cursul nopții se confiscă ziarele. „Universul” singur scapă.

Ce vrea generalul?

31 Maiu.

Scriu un articol, în care arăt exact ce s'a petrecut ieri. Și ziarul meu e confiscat.

Merg la Hiotu. În cale întâlnesc pe Duca. Recunoaște greșeala făcută cu chemarea lui Averescu. Nu pare mișcat de ce se petrece. Admite că dictatura se instalează .

Hiotu, căruia îi duceam o scrisoare, cerându-i confirmarea mesajului de ieri, „ca să știu în ce țară trăim“, îl confirmă. Da, înainte de a pleca la Scroviște, de unde aflu că abia s'a întors, Regele i-a dat această misiune. Ii pun înainte declarațiile din „Politica“ și „Indreptarea“. Duca îi spunea că prima formă era și mai dârză, în care „Ministeriul Național“, pe care îl recomandă, de altfel, și „Viitorul“, e taxat de zvon neserios. Va raporta Regelui.

*

Prefectul de Silistra a fost împușcat în cap de șeful jandarmilor. Studenții au bătut pe comisariul regal. Intr'un restaurant, un bătrân parlamentar a fost snopit de banditul care vinde foaia antisemită și care își continuă meseria. În Teleorman țărani cu revolvere, scoși de pe pământul care li se dase, au atacat pe jandarmi, comandați de doi căpitani, și pe procuror. Soldații au tras: doi morți, mulți răniți.

*

Goga s'a întors din Focșani, unde mersese pentru serbări culturale: măsurile de confiscare vin de la îngâmfarea lui.

Sunt decis să suprim ziarul în aceste împrejurări, înlocuindu-l prin „Naționalul“, fără direcția și colaborarea mea, și să dau în judecată organele administrative.

1-iu Iunie.

Averescu mă caută pentru a-mi spune că regretă confiscarea și asigură că nu se va mai face așa. După dorința mea se pune și în scris.

Tot felul de zvonuri umblă, care nu merită să fie consemnate.

Averescu vine la mine dimineța. Mă asigură că Regele nu i-a dat o misiune expresă și n'a invocat starea lui de sănătate (cântărește 55 de kilograme; cu toate că are „moartea într'ânsul“ și e foarte palid, nu arată demoralizat) și viitorul țării. I-a vorbit de o campanie violentă pe care ar pregăti-o toată opoziția, campanie, pe care el, Averescu, n'o crede cu putință, căci nu-i află o bază, dat fiind că unele lucruri s'au îmbunătățit, și și-a arătat, ca și la precedentă cădere a lui, dorința de a se face un Ministeriu național, fără a-i da expres însărcinarea de a-l pregăti.

A bănuir o intrigă liberală. Când Regele era mult mai rău, de i se aștepta moartea din moment în moment, el, Averescu, a avut o întâlnire cu Brătianu, care nu simțea nevoia Ministeriului național. Aceasta pentru că și-l credea infeodat. Acuma nu i-au plăcut anume atitudini și s'a decis să-l sacrifice. Proiectul de lege privitor la situația lui Averescu în armată a fost redactat de Regele fără vre-o influență a lui Averescu. Intr'însul nu e nicio primejdie. Inscrierea în Anuarul armatei e o simplă formă; ofițerul trecut în rezervă rămâne în afară de cadrele ei. De altfel, el n'a vrut și nu vrea dictatura. Pentru a o voi, ar trebui multă hotărâre, dar puțin cap, și el are cap. Legea a fost modificată apoi tot de Rege, cu mâna lui, și anume exact în sensul dorit de Brătianu.

Revenind la dorința Regelui, ea i-a fost comunicată în scris. El nu știe cum să se hotărască. Ministeriul național nu-i convine. Strecoară de două ori ideia unor miniștri fără portofoliu, și îi arăt că niciun om serios n'ar primi o asemenea situație. Vădit se teme de partizanii cari, în cazul Ministeriului național, ar trebui să plece. Crede că Parlamentul i-ar fi o piedecă — și-i spun cât de ușor se poate cineva acomoda cu dânsul. Iși închipuie că până în toamnă,

în loc de a se înțelege, miniștrii ar ajunge a se dușmăni. Vede posibilitatea înlăturării Ministeriului național la cea d'întăiu demisie pregătită, pentru a se aduce liberalii. Se îngrijește și de repartizarea portofoliilor.

Ii spurr că l-aș prefera pe dânsul ca prezident. Evident că Ministeriul ar trebui să fie veșnic pe pază. Dar regenții n'ar îndrăzni; el îi crede complect infeudați liberalilor și capabili de a da lovitura.

E de părere că, de și Brătianu n'ar veni, s'ar face o chemare a șefilor de partid, pentru a spune ce cred. Arăt credința mea că s'ar putea ajunge astfel la un bun rezultat, conștinându-se părerile.

Intrebându-l de Regina, el spune că n'a văzut-o. Goga merge la dânsa.

Fac rezerve în ceia ce privește devotamentul acestuia. Averescu recunoaște că i-a fost impus, cu insistență, la Interne, după sfatul liberalilor. Dar acum Brătianu nu e mulțămit de Goga, care nu-l servește. Ar fi spus că s'a înșelat asupra lui. Admite și aceia că atitudinea obișnuită a lui Goga n'a fost cea mai bună și că Ministeriul e foarte rău condus.

Se plânge de I. Lăpedatu, care primește să meargă cu cei doi tovarăși ai săi dacă iese, dar nu dacă intră în partidul poporului. A fost devotat liberalilor. Glumind puținel cu privire la ambiția politică a lui Lupaș, îi arăt ce greșală face neutilizând pe Grozea. A vorbit în treacăt de greutățile ce ar întâmpina. cu Ministeriul național, unele puncte de program: chestia Prințului, la care, în fond, n'ar fi renunțat național-țărăniștii, și aceia a regenței, pe care unii ar voi s'o schimbe.

2 Iunie.

La 6 și jumătate la Consiliul de Miniștri, afară de Cuza.

Averescu îmi arată motivul acestei absențe. Ar fi imposibilitatea de a distinge între un însărcinat cu formarea Ministeriului național și un prim-ministru în funcțiune. Scrisoarea lui Brătianu n'a venit încă. A lui Maniu, adusă de Meissner, pune condiții: alegeri libere, președinte și ministru de Interne afară de partide, dar cu voia lor, a tuturor; pe urmă **s'ar discuta**. Generalul observă ce inferior e omul. Lupu se va explica tot în scris. Generalul se tânguie: „A, Regele, Regele...“. Mulțamește că am venit la dânsul și altă dată. Cum e acuzat că a venit numai la mine, generalul arată că venise numai pentru confiscarea ziarului. Înțeleg, și-i spun că explicația e inutilă.

Cu asemenea pretenții, nici dracul n'ar putea face ceva!

4 Iunie.

Primirea lui Berthelot la Academie.

Fel de fel de zvonuri politice: Ministeriu Brătianu „L'Indépendance“ răspinge ideia, Ministeriu Titulescu, Ministeriu Hiotu.

*

La oarele 8 seara, Averescu mă chiamă la telefon. — Am iscălit decretul noului prezident. Gîci cine e? — Brătianu. — Nu. — Titulescu. — Nu. — Prezan. — Nu. — Barbu Știrbei. — E o oiensă care se aruncă țerii. E de ne crezut să fii înlocuit cu un asemenea om. — Asta e.

Chem pe Tașcă și pe Cihodariu. Primul e, hotărât, contra participării. Celălalt are șovăieli, pentru a reveni răpede la părerea noastră că e o sfidare.

Ministeriul se alcătuieste răpede. Se vorbea de... Gh. Brătianu la Instrucție. Lupu primește; îndoială despre Argetoianu. Pompiliu Ioanițescu vine să-mi arăte nesiguranță în ce privește pe țărăniști.

*

E un răs toată seara — și o tristeță! Ciuceanu de la „Universul“ îmi relatează cele petrecute. Regele, care ar fi în stare de a fi dus în cărucioară, a ascultat o expunere scrisă a lui Averescu. Acesta a plecat fără a demisiona. Peste vre-un ceas, Hiotu s'a prezentat la Prezidenția Consiliului. A cerut să fie primit de „generalul“. Intrând, a scos din plic decretul lui Știrbei. Generalul a refuzat să iscălească înainte de a redacta, cu Goga, în termeni tari, demisia lui.

5 Iunie.

La 7 dimineața, Pompiliu Ioanițescu îmi anunță că ai lui intră în guvern.

Foile aduc lista primilor cari au depus jurământul. Nu e Gheorghe Brătianu. Instrucția o are Lupu.

După amiază vor pertracta național-tărăniștii, ajungând la desemnarea lui Iunian, M. Popoviți și Sever Dan.

Tot dimineața, la 9, generalul Nicoleanu vine să mă întrebe când îl primesc pe Știrbei. Li arăt că douăzeci și șapte de ani i-am fost prieten. Pe urmă, a intervenit ce știe și el. N'avem relații personale. Prin el, îi spun un **nu**, hotărât și definitiv. Totuși el lasă cartea: „Prince Barbo Stirbey“. Li răspund că nu se poate. Regretă foarte mult,

*

La 6, ai miei, noi și vechi. O parte dintre dânșii sunt adânc nemulțămii că n'am folosit ocazia. Cutare cere abținerea de la alegeri. Amintesc, la sfârșit, infierând opoziția cu caracter personal care mi se face, că partidul a fost creat contra politicianismului, pe care în cea mai urâta formă îl reprezintă Ministeriul. Se iea hotărârea de a lupta în alegeri fără legături cu averescanii.

*

Comnen la mine. Vorbim de situație. El crede că era bine să mă înțeleg cu Știrbei. Li spun că sunt dispus să evit tul-

burarea unei lupte electorale învierșunate: dacă Guvernul face liste naționale, o poate spune și lui Știrbei. Venind la I. Brătianu, îi povestesc cât folos a avut el de la mine. I-o poate și spune. Vreau să știu de la dânsul taina ciudatului Ministeriu și aş dori să-mi declare dacă vrea luptă, ori, de unde nu, să nu mă prezinte ca omul cu care nu se poate înțelege nimeni.

*

La amiază, Tașcă îmi spune că Știrbei regretă refuzul meu și că ar dori, față de lista separată a țărăniștilor, simpli observatori, gata să se retragă, participarea cu noi la aceeași listă. N. Georgescu îmi spune aceleași lucruri din partea lui Argetoianu, care vrea să mă vadă.

*

La 7 și jum., Argetoianu. A vrut să-și plătească numai o poliță (se vorbește de intenția ce a fost de a se aresta la nevoie ministrii. Se dăduseră ordine de ocuparea gărilor cu jandarmi, dar în loc au apărut vânătorii generalului Popescu, comandantul Bucureștilor, care e liberal). Nu știe alta. Nu înțelege cum Brătianu s'a putut expune unui succes al țărăniștilor la alegeri: trebuie să mai aibă un plan. Mie îmi cere să reiau raporturile cu Știrbei. — Imposibil! După legăturile pe care le-am avut cu Prințul, ar fi o infamie să stau lângă calăul lui. Și eu nu pot să mă expun unei priviri de despreț din partea nimănui. Vorbește de Rege: redus la schelet, are toată luciditatea de spirit, verva, voioșia. De pe scaunul pe care e pironit, a dat dovezi de o puternică memorie și de un perfect echilibru. Numai privirea de la urmă spunea tot ce nu atinsese cu un singur cuvânt.

Seara Comnen îmi spune că Știrbei nu se amestecă în alegeri. Brătianu se miră că mă cred prigonit de dânsul. Din contra, eu am vrut să-l distrug pe dânsul și partidul lui. N'am venit odată la el; el a fost de două ori la mine.

La observația că i-am lăudat fiul, el întreabă de ce nu și pe dânsul. „Impresia mea“, spune Comnen, „e că vei avea zile grele“.

8 Iunie.

Averescu la mine. Spune că ai săi nu tratează în alegeri decât cu amicii miei. Imi vorbește de nevoia ca eu să fiu în Parlament. Repudiază ideea de dictatură. Dacă știa că era vorba să-l aresteze, aștepta „pentru a-i primi în palme“ pe cei ce ar fi venit. Brătianu, pe care îl face responsabil, ar fi spus despre mine: „E un om pe care toți îl întrebuințază, dar nimeni să nu-l ieie în serios“. Regina s'ar fi plâns că am cerut Princesei să dea jos portretul ei: i-l arăt în biuroul meu. Crede că mergem spre Republică ori spre Carol al II-lea. Ar prefera regența Princesei, femeie cuminte. Imi cere răspuns până a doua zi seara.

*

Făgețel și Oltenii pregătesc trecerea la liberali.

*

Adunarea Comitetului executiv. Făgețel, Ifrim au curajul de a asista. Apoi Ifrim declară că s'ar fi înțeles pentru cartel cu liberalii. Adunarea decide lupta, Comitetul electoral având să chibzuiască alianțele.

*

Brătianu se declară gata să iea guvernul și, când l-a cerut, spune el, l-a avut. Cine vrea, poate colabora, dar el va fi centrul.

*

Zvon că țărăniștii vreau să plece din guvern. Se numesc prefecti agenți liberali din administrație și ofițeri activi sau de jandarmi. Maniu declară că miniștrii lui sunt simpli „controlori“. În Prahova, Consiliile comunale de sate nu se confirmă decât cu chitanța agenților liberali.

10 Iunie.

Înștiințat că ai noștri nu-i primesc apelul, Averescu declară că voiă doar să-mi facă mie personal pomana de a mă alege..

*

La Academie comemorația războiului.

*

Caragea de la Nedelea și Dori Popovici mi se prezintă. Sunt hotărâți, chiar contra lui Averescu și, evident, contra lui Goga și a altor vre-o doi, să se puie la dispoziția mea.

Sunt gata să schimbe chiar numele partidului. Mă întreabă: ce cred. N'am nimic împotrivă. Anunță o altă vizită, oficioasă..

13 Iunie.

Țărăniștii pun listă separată.

*

Petrovici vinē, cu Dori Popovici. Li spun cât a întârziat hotărârea pe care în sfârșit sunt dispuși s'o iea. Vorbește de un cartel; îi arăt că ai miei nu-l vor. Popovici pomenește de un „bloc“. Li amintesc caracterul exact al propunerii. Aaug că n'ar trebui jignit generalul. Cele două congrese ar manifesta dorința fuziunii și s'ar instala o conducere provizorie, așteptând ca în toamnă congresul comun să aleagă un președinte cu termin. Partidul s'ar numi „naționalist al poporului“. De fapt, se pare că Petrovici ar dori numai cartelul electoral. El spune că asistăm la „restabilirea dinastiei pământene“, cu cea străină ca paravan; i se pare enormă situația unui guvern numit și controlat de adversarii săi; crede că e necesar să se reducă rolul lui Goga.

*

Din Craiova, secretarul partidului averescan îmi cere să candidez contra listei liberale, la care e să se adauge Făgețel cu amicii lui personali. Primesc.

14 Iunie.

Pentru lista comună liberalii dau un ultim asalt.

*

De la Curte mi se spune că Regele ar întâmpina greutate numai la coborârea scârilor; altfel umblă singur.

17 Iunie.

Goldiș mă întreabă ce e de făcut. Ii recomand un cartel pentru Ardeal cu ai noștri. Cere timp pentru răspuns.

18 Iunie.

Ovidiu Hulea, directorul liceului de la Aiud, și alți doi profesori se înscriu la noi.

*

Goldiș a căutat pe Cihodariu pentru răspuns, și nu l-a putut găsi.

*

Ziarele liberale anunță că, neputând să se facă înțelegere cu țărăniștii pentru lista comună, legătura se va rupe. Liberalii se plâng de tonul manifestelor țărăniște. Țărăniștii de numirile de prefecți și alte uneltiri ale guvernului.

*

Prin județul Ilfov. Țăranii sunt nedumeriți. E o jenă să li se vorbească. Ce pacoste și pe capul oamenilor și alegerile! Cutare țăran, dârz, îmi spune că „tot satul e liberal“

și-mi dă înapoi manifestul, cu brutalitate. Lângă Oltenița, pe care o văd întâia oară, țărani cari se întorc de la întrunirea lui Ioanițescu, cred că suntem împreună și, când li arăt semnul meu, exclamă: „atunci ne încurcați“. La Fundulea un bătrân strigă: „Trăiască d. Iorga, dar și d. Brătianu, că a făcut multe“.

*

Satul Obilești a devenit „I. I. C. Brătianu“.

*

Ziarele dădeau ieri lista viitorului Guvern Brătianu.

*

În Ardeal, prefectii prezidează întruniri liberale, și ziarele partidului o și spun.

*

La Mănăstirea, moșia prințului Carol, sătenii abia-și aduc aminte de dânsul.

21 Iunie.

În Dâmbovița agenți țărăniști pretind că Iunian și Madgearu sunt „țărani“. În marginea județului, un mic grup de averescani rămân în jurul fostului prefect, care a lăsat bune amintiri. În Muscel, la Boteni, femeile îmi spun că fac pentru București covoarele cele proaste, iar pentru dânsese știu să lucreze altfel.

*

La Câmpulung aflu vestea că Guvernul Brătianu s'a instalat. Știrbei ar fi recomandat însă pe Hiotu.

22 Iunie.

Cercetez bisericile câmpulungene. Șubeștii e foarte bine reparată și bine îngrijită. La Domnești, o bisericuță veche.

*

„Viitorul“ a publicat scrisoarea, în care, pentru că „sunt negativ“ față de „actul de la 4 Ianuar“, Cusin, Ifrim, Făgețel, nu știu ce Moscu de la Teleorman și Meza de la Vaslui, în fruntea a câtorva sute de anonimi, trec la I. I. C. Brătianu, pentru a participa la „realizări“ (începând cu plata datoriilor lor...). Se pare că mai era un pasagiu, în care îmi trimiteau vorbe bune; așa eram asigurat. Cum pasagiul a fost apoi suprimat, rămâne în aier invitația lui Brătianu să-i dau și eu ajutor în interesul țerii.

Scriu un articol prin care declar că, nefăcând afaceri și neavând nevoie de scont, nu pot urma invitației.

23 Iunie.

De-a lungul Teleormanului, ici și colo țărani cumiști, cari ascultă bucuroși. La Rușii-de-Vede găsesc o frumoasă biserică din veacul al XVIII-lea, oribil maltratată. Se adună alegători din toate partidele, mai ales liberali, și aprobă adesea. Ajungem prea târziu la Turnu, unde nu găsim mai mult decât un grup căruia să-i putem vorbi.

24 Iunie.

Spre Alexandria, unde e bâlciul de Drăgaica: țărani ni cer necurmat așiul. Unul spune că ei sunt „ca iarba la vânt“. În cale, oameni de mai multe sate, cu steaguri, între jandarmi, ascultă democrația lui Victor Antonescu. Alții vin însă la trăsura noastră.

*

La București, înfrigurare și haos. Duca are Internele. D-rul Angelescu a scos de la Instrucție pe Lupu, care trece la Muncă. Rămân Argetoianu și Stelian Popescu, ca șefi de grupe, pentru că Regele a făcut un nou apel la unire.

*

N. Georgescu l-a văzut pe Regele când sosia la Sinaia. Micșorat în haina-i civilă, făcea în dreapta și în stânga semne de prietenie.

26 Iunie.

Străbatem douăsprezece sate din Covurlui: la Bujor, la Măstăcani, pe locul codrului Chigheciului.

27 Iunie.

Intrunire la Galați.

*

Aflu moartea lui Vasile Pârvan de pe urma unei operații. Cine îl va înlocui?

28 Iunie

La București.

Cele d'intâiu plângeri despre sălbătăciile electorale sosesc. La Focșani șeful țărănist Graur e tocat cu cărămida pe nas și pe obraz. Duca ordonă păzirea legalității. Regretă că nu voiu avea doi la sută.

Multe adeziuni nouă la partid.

29 Iunie.

Foarte frumoasă adunare la „Dacia“, cu oameni de ispravă, în locul obișnuitei plevi de la întruniri. Se vorbește poate prea deschis asupra chestiei Prințului. La rostirea numelui acestuia, sala se ridică în picioare.

*

La dejun, eruditul partizan Macler, care a ținut despre Armenia o frumoasă conferință.

*

După-amiază, înmormântarea lui Pârvan. Multe discursuri laudătoare, dar reci. Se spune că moartea ar fi venit de pe urma pansamentului infect la Sanatoriul Elisabeta!

*

Seara, tânărul Gatosky, fost prefect la Bacău. A fost la prințul Carol, care a refuzat să-i facă declarații privitoare la liberali: el e pentru toți fără osebire.

30 Iunie.

Stavri Brătianu la mine.

E nemulțămît că „vărul“ nu l-a pus pe listă la Dâmbovița. Ar fi supărat că mi-a comunicat cutare știre despre scoaterea lui Averescu din guvernul liberal. Mă consultă dacă să demisioneze din partid.

Imi povestește lucruri interesante. Când canonicul Baud a spus că Mitropolitul Calinic a murit catolic, Stavri Brătianu e acela care, pentru a-și servi „vărul“, a făcut pe canonic să se deszică și să plece. Tot el a împiedecat pe Baud de a reveni, de și ministrul Germaniei pariașe că-l aduce. La Paris, Baud i-a arătat raportul clericului francez, care, chemat de Calinic, l-a asistat în ultimele momente.

*

Abuzurile electorale continuă. Batzaria a fost arestat și despoiat de primarul din Cislău.

*

Se asigură că urnele vor fi schimbate, singura soluție pentru a scoate pe Brătianu din impasul în care s'a băgat.

1-iu Iulie.

Prefectul de Poliție mă caută. Are ordin de la Duca să-mi spuie că, de oare ce la întrunirea noastră s'a vorbit de

„actul de la 4 Ianuar“, nu ni se va mai permite să ținem alta, oriunde, dacă nu dau în scris că nu se va vorbi mai departe despre acest subiect. Dacă ziarul meu ar duce o campanie pe această chestie, se vor lua măsuri.

Îi răspund, amical, că nu ne gândim la o nouă întrunire în București, dar n'am dat și nu dau nicio declarație în scris. Ne ținem în marginile legilor: dacă le-am călca, să ni se facă proces. Iar, oficios, îi răspund că, dacă Excelența Sa d. Duca are să-mi spuie ceva, să se adreseze direct în Șoseaua Bonaparte, 6, cum, în locul lui, Excelența Mea ar face așa față de dânsul.

2 Iulie.

Prin Prahova, la Homorâciu, Balta Doamnei, unde e o interesantă biserică de lemn, și Potigraf. Liberalii mențin pe trei sate și un preot paralic, care nu poate vorbi.

3 Iulie.

La Craiova. Prin sate adesea sunt recunoscut. Jandarmii, cari mă lasă să vorbesc țăranilor, chemați ca să asculte pe Argetoianu, mă întreabă **pe urmă** cine sunt eu și mă lasă să plec cu condiție să nu împart manifeste și să nu fac propagandă, fiindcă au ordin să iasă Guvernul. La Băilești primarul pândește pe șosea automobilele și bicicletele automate, dar nu și trăsurile, ca să le ducă la Poliție. E frate cu un candidat. „Autoritățile“ sunt silite să ceară scuze.

*

La întors în Craiova, splendidă întrunire.

*

În drum spre Târgul Jiiului, un cârciumar mă salută ca

„omul lumii“. „Dar nu vă prea sârguiți cu politica“. — „Dar I. I. Brătianu?“.

Statuia lui Tudor Vladimirescu e captușită cu afișe liberale și sabia eroului are unul în vârf.

7 Iulie.

Pașnică zi de alegeri la București, unde se prepară marea victorie liberală.

La țară, delegații și candidații sunt arestați. Nu mai e nicio rușine. Ai noștri sunt bătuți în marginea Bucureștilor. Lupu, căruia i s'a spus aceasta, înlătură plângerea cu un gest: „Excese de zel“...

Bună țară!

8 Iulie.

Rezultatul ce se putea aștepta. Cu toate eforturile desperate din Covurlui, Râmnicul-Sărat, Brăila, Prahova, nu vom avea niciun reprezentant. Liberalii au strivit, prin mijloacele lor, pe național-țărăniști, dar Ardealul lui Maniu se ține.

10 Iulie.

Munteanu-Râmnic îmi scrie că fiii lui, studenți, pentru păcatul de a fi lipit manifeste, au fost duși la Poliție, bătuți cu vâna de bou și călcați în picioare. La Odobesti prietenii noștri fug pe câmp. Unul a telegrafiat ministrului Americii. Pretutindenii, așa.

11 Iulie.

Cineva vine din partea lui Duca aducând regrete: Nu mă credea așa de slab! Alegerile la Senat s'au făcut în liniștea desgustului. Am avut câteva voturi și aici. Ardelenii singuri scot câțiva senatori.

13 Iulie.

Vizita la Văleni a profesorului american Muzzley, care a scris o „Istorie a Statelor Unite“, și cu o colegă. Muzzley nu pare încântat de căldura și vulgaritatea din București. Ii place de munca pe care o cheltuim aici.

14 Iulie.

Henric Oteteleşeanu, fost secretar la Instrucție, și Gatosky vin, după cât se pare, ca să mă sondeze în ce privește o iminentă și violentă acțiune carlistă. Imi vorbesc de lipsa de respect față de general a acoliților lui. Li spun că n'am nimic de schimbat în atitudinea mea.

*

Starea Regelui de vre-o trei zile încoace ar fi foarte rea. De aceia Camerele sunt chemate la 17, în loc de 27 Iulie.

15 Iulie.

La deschiderea cursurilor, întrebat de un ziarist, îi răspund că n'am intenția de a mă prezenta la alegeri parțiale și că atitudinea avută în alegeri față de mine taie toate podurile față de dâșii.

17 Iulie.

La o nouă adunare a prietenilor miei politici, arăt situația. Aș fi dorit colaborarea tuturor oamenilor de ispravă, dar pentru aceasta ar trebui un stăpân, și el lipsește: Aș dori un' al doilea partid. Dar unde sunt cele cu program, autoritate și garanție? Așa, rămâne a munci pentru a ne întări pe noi. Afară de unul singur, care ar dori

să facem un pas către averescani, ceilalți sunt de aceeași părere — și cu căldură.

Bârlea îmi cere să-l autorizez a face o organizație în Maramureș.

19 Iulie.

O doamnă îmi spune că Regina și Princesa sunt inspăimântate de rezultatul, apropiat, al bolii Regelui. „Ce pot două femei neputincioase și un copil?“ Lui Brătianu începe a i se zice: „Ioan-Vodă cel Cumplit“.

Adaugă: „Acuma, după deschiderea Parlamentului, pe Regele îl pot lăsa să moară“. Stă toată ziua în cortul din fața Palatului de la Sinaia. Un mort: abia poate să vorbească. De Sâmbătă e foarte rău. Unele doamne de la Curte au oroare și-l evită.

20 Iulie.

Aflu prin ziare vestea morții Regelui pe care n'am avut onoarea de a-l servi vreodată.

*

Moartea Regelui produce o complectă debandadă. Nu s'a dat nici măcar ordinul de a suna pretutindenii clopotele și de arbora drapelul negru.

Cursurile noastre sunt însă oprite de Prefectură, ele fiind considerate ori ca „reuniune“ ori ca „spectacol“.

22 Iulie.

Abia acum îmi vin știri din București. Telegrama mea către prințul Carol a fost oprită, ca și oricare alta în acea direcție. Guvernul nu l-a înștiințat pe Prinț de moartea tatălui său, care prin testament îl lasă fără moștenire și printr'o scrisoare către Brătianu îl acopere de invinuri.

Prințul ar fi telegrafiat surorii sale Maria, spunând să pună crini albi pe sicriu „pentru a risipi ipocrizia de care a fost încunjurat“. Starea de asediu a fost restabilită. Mi s'a tăiat jumătate din articolul despre Suveranul mort și s'a cerut să se umple golul. Niciun ziar nu cutează a vorbi despre cenzură și starea de asediu, despre măsurile militare. „Cuvântul“ e la picioarele dictatorului și Pamfil Șeicaru admiră părul alb imaterial și crunta căutătură invincibilă a lui.

23 Iulie.

Sosesc la București.

La Cotroceni, unde e expus corpul Regelui, imensa sală „bizantină“ e prea largă pentru colțul unde pe catafalca doarme Ferdinand al României. O mică figură palidă, năvălită de pete negre. Pe jur împrejur multe flori. La picioare coroana prințului Carol. Un ofițer, înduișat, mi-o arată. Unul din miniștri se plimbă ca acasă la el, în cipici roșii și ciorapi cenușii, la spate cu o pălărieuță galbenă. La vederea mea caută o ușă pe unde să dispară.

O nesfârșită lume, curat îmbrăcată și exemplar de cuminte, își așteaptă rându-l să-l vadă.

Pe coroana mea: „Regelui Unității naționale, al impropriității țăranilor, modestul său colaborator moral“.

. 24 Iulie.

La 8, începe slujba la Cotroceni. Așteptăm sosirea familiei regale. În colțul meu e Știrbei, impasibil, și P. P. Negulescu. Sosește apoi Maniu cu Vaida, care se așează în rândul întâiu, lângă Averescu, obosit și stângaciu în haine civile de doliu, care nu-l prind.

În jurul sicriului se așează, cu săbiile scoase, Alexandru al Serbiei, foarte distins în uniforma vânătorilor de munte, prințul Nicolae, prințul de Hohenlohe și unul din fiii lui

Wilhelm, fratele Regelui, în uniformă germană roșie. Serviciul e scurt. Ii tulbură frumuseța exercițiilor de bas ale preotului rusesc, adus de la catedrala din Chișinău.

Foarte duios, cu glasul înecat în lacrimi, Pimen al Moldovei spune cel d'întâiu rugăciunea deslegărilor. E foarte emoționant.

La catafalc, de două ori, Regina îngenunche. Princesele au fața plânsă, dar o atitudine stăpânită.

La ușă, foarte îngrijorat, I. Brătianu primește strângerile de mână.

Lungă defilare de un ceas și jumătate. Enormă lume cuviincioasă la ferești și la balcoane. Pe trotuare un public de o foarte bună ținută. Pe alocuri, pe unde e o școală primară, copiii în genunchi, cu lumânările aprinse, cântă. E amănuntul cel mai impresionant.

Lumea politică merge în dezordine. Vaida mă întreabă ce „simbol“ reprezintă pălăriile lacheilor. Averescu s'a agățat de Maniu și pertractează: la un moment se opresc unul în fața altuia și, foarte bine dispuși, râd, supt miile de ochi. Târziu, apare Vintilă Brătianu, într'un frac pătat și soios, cu mâinile la spate, și se intercalează în cortegiu. Apoi ia locul fratelui său la cordoane.

Negulescu, un om cuminte, îmi spune că, la venirea lui Averescu, i-a propus în zădar, cu stăruință, să facă Ministeriul național. La gară, Averescu, zdrobit de oboseală, se retrage. Va reveni la Argeș.

În drumul spre Argeș, mulți săteni, cari caută să vadă la ferești pe Mihalache. Par a fi fost aduși. Pentru altceva nu arată simțire.

La Argeș, scurt serviciu. Apoi o nebună îmbulzire trivială. Arhiepiscopul catolic, episcopul de Gherla sunt în grămadă cu toată adunătura. De pe o „tribună oficială“ de scânduri, liberalii locali privesc cu o comică importanță. În fund numai, ca o chemare plină de muștrări, pe afetul

de tun sicriul acoperit de purpură, și, lângă un buchețel care se usucă de soare, surguciuul alb al pălăriei Regelui.

E atâta lume, gonită pe laturi, cu strigăte, de nedibaciul prefect de Argeș, încât maiorul de jandarmi ordonă închiderea porților mănăstirii. Riscă să strivească pe Gheorghe Brătianu. Trebuie muncă pentru a liniști pe sălbatec.

Încă un scurt serviciu în aier liber. Pătrundem în biserică. Se caută în zădar arhitectul Ghica, zidarii. Familia regală se închină și pleacă.

În semi-întunec, sicriul rămâne părăsit la marginea groapei. Pe peronul gării trenul regal pleacă. Brătianu, Duca apar la ferești și salută zâmbind. Nu i-a chemat nimeni. Miniștrii sârbi: Perici, cel de la Muncă și subsecretarul de la Externe stau singuri. Oficialii noștri au altceva de lucru. Misiunea militară sârbească se pierde în gloată. Sub-secretarul de Stat Tătărescu îndeplinește cu stângăcie, misiune de ordine.

*

Cum cenzura funcționează cu nerușinare, suspend ziarul meu și înștiințez telegrafic pe regenți de măsura ilegală care întrerupe publicarea foii care a dat încredere și avânt războiului.

*

Acasă aflu telegrama de răspuns a prințului Carol: „Cu sufletul și mai îndurerat de depărtare mulțămesc pentru cuvintele mângâietoare, trimese de acela care în orice clipă s'a arătat un prieten. Carol“.

Prințul ar fi primit știrea printr'un ziarist american. Fruntea, mâinile i s'ar fi îmbrobonat de sudoare. Ar fi pus fruntea în mâni. S'ar fi plâns că i s'ar fi dat știri false despre sănătatea părintelui său. În „Le Temps“ un intim ar fi vorbit de manifestul, zăbovit pentru motive de do-
liu, al „regelui Carol“. Prințul ar fi cerut să poată asista

la parastasul din biserica românească. Brătianu se laudă că ar avea o nouă scrisoare de renunțare.

Denize îmi povestește moartea Regelui. Ar fi stat sprijinit de Regina, care plângea asupra lui — el credea că sunt picături din băutura ce i se dăduse — câteva minute în care, arătându-se foarte obosit, adăugia că se va reface. Apoi a întins brațele în cruce: murise.

26 Iulie.

Ședință solemnă la Parlament. Brătianu comemorează în termeni preciși, fără emoție, pe Regele. Bate cu pumnul în masă, când afirmă că actul de succesiune e „incontestabil“. Maniu, contra promisiunii date, cetește și o critică asupra Guvernului ilegal, sprijinit pe un Parlament ieșit din silă. Se înșiră Banu, Săveanu, Roth, contele Bethlen, Fildermann... Brătianu deplânge criticile țărăniște. La Senat Averescu se raliază la Mihai I-iu: Brătianu îi strânge mâna. Averescu se plânge că l-au răsturnat pe zvonuri. Uimire generală. „Al doilea partid“ se mișcă spre general...

27 Iulie — 3 August.

La Cameră, sfânta prostie națională în toată splendoarea ei. Stelian Popescu se luptă cu Madgearu. Lupu arată cum democrația vine de la dânsul și-și trăsnește foștii prieteni. Duca apare ca pacificatorul viitorului, lăsând la îndoială „ce va face mâne“ „colaboratorul“ său Argetoianu. Titulescu tace plin de înțelesuri.

*

„Neamul Românesc“ fiind suspendat, din cauza cenzurii, Cihodariu vrea să-l facă a reapărea supt alt titlu (propun: „Onoarea Națională“). Cusin îmi trimite sfatul „amical“ să nu înfrunt „Jilava“. Generalul Tăutu e amenințat de prefectul de Prahova cu închisoarea, pentru că vorbește de „prințul Carol“.

Prințul nu se decide, de și o persoană din jurul lui îl intitulează „rege“ în „Le Matin“. El desminte: deocamdată se consacră doliului. A mers la biserica românească, pentru parastas, în frac și decorații. Oficialii îi strâng mâna. Afară, studenți și public francez strigă: „Vive le Roi“. El răspunde Reginei, care l-a oprit să vie, cu confirmarea deciziei de „a-și ținea cuvântul“. Un comunicat al Legației, iscălit de bunul Cantacuzino, căci Diamandi e la București, anunță ziarelor că renunțarea Prințului a fost liberă și definitivă.

Pentru regele Mihai, Brătianu nu face nimic. Prezintându-și demisia Regenței, care l-a confirmat, el i-ar fi spus că nu primește altă soluție.

3 August.

N. Georgescu îmi cere să las ca ziarul să se cheme numai „Neamul“. Imi cere colaborația supt cenzură, și eu o refuz.

4 August.

Prințul a vorbit. Printr'o scrisoare în „Le Matin“, el se plânge că n'a fost lăsat să-și vadă tatăl, care nu e adevărat că n'a dorit să-l mai întâlnească odată. Anunță că renunțarea i-a fost smulsă de anume amenințări. Aruncă de la dânsul legătura „sentimentală“. Face deosebire între împrejurările de atunci și cele de acum. Regele mort, situația externă tulbure. Nu va provoca un războiu civil, dar, dacă țara se va adresa la dânsul, e gata să se pună în serviciul ei, pentru a transmite la **rândul său** moștenirea lui Ferdinand I-iu fiului său propriu.

„L'Oeuvre“ glumește asupra regelui Mihai și asigură că am trimes pe cineva să negocieze cu acela care va domni ei, sau România va deveni republică.

*

Foștii miei amici politici se caută pentru a forma un grup parlamentar capabil de a șantaja pe liberali.

*

Brătianu și-a închis Parlamentul. Unii se plâng că n'a spus nimic opoziției, alții observă că totuși i-a surâs. E ceva pentru ireductibilul Maniu.... Tachiștii pun în ilustrație porumbelul care vine de la liberali spre dânșii. În același timp, „România“ mă insultă pentru „descălecarea“ în Ardeal, și „Viitorul“ reproduce. Par **nobile!**

6. August.

La cursurile de vară Manoilescu face o conferință, în care vorbește de legalitatea falsă, viciată la origine, contra căreia se poate ridica, dacă nu individul, societatea. Se discută mijloacele în care ea o poate face. Sunt evidente aluziile. Sala aplaudă, de mai multe ori, călduros. Ii dau sfatul de a-și lămuri atitudinea în ce privește legătura de partid. Stă la îndoială: promite să revie.

*

Fratele lui Manoilescu a revenit de la Paris, unde l-a primit Prințul. Aduce cu dânsul forma românească, adevărată de el, a declarației Prințului către Sauerwein de la „Le Matin“.

Intr'însa el arată că e falș cum că Regele n'ar fi vrut să-l vadă, că plecarea lui n'ar fi fost din motive „sentimentale“, că a fost silit de oameni și prin procedee de care îi e greu a vorbi, că s'au schimbat împrejurările, țara fiind azi periclitată, că nu va veni ca s'o tulbure, dar că e dator, ca Român și ca tată, să nu lase a se pierde truda a două generații și a două Domnii glorioase pentru a o transmite fiului, „la vremea lui“, că, „înfocat patriot“, e gata a-și servi țara când ea o va cere.

Prințul a vorbit amical de mine. Evită orice discuție a-

supra partidelor, păstrând principiul că e mai presus de ele.

Declarația o avem, trimească din Franța. Opinia publică franceză, și încă mai mult cea engleză, a primit-o cu cea mai mare satisfacție. Mi se aduce și un admirabil articol, iscălit „Carol de Roumanie“, prin care în *Revue des vivants* se adaugă, cu un tact perfect și cu cea mai mare stăpânire de sine, un duios omagiu „Regelui Ioail“.

Mă bucur că sfaturile mele au fost așa de bine și cu atâta talent urmate.

17 August.

D-rul Topa afirmă că Regele își cerea fiul. Brătianu l-ar fi mințit că e pe drum. Lumea are îndoieli asupra autenticității codicilului.

Munteanu-Râmnic a vorbit cu câțiva coloneli. Toată armata a rămas pentru Prinț.

Mi se spune că atitudinea mea e pretutindeni aprobată.

Pentru întâia oară, pe când alți studenți, adunați la Mănăstirea Neamțului, se solidarizează cu asasinul Corneliu Codreanu, Oltenii, de la Râmnicul Vâlci, îmi trimit o foarte călduroasă telegramă, subliniind rolul care îmi revine.

Regentul Buzdugan ar fi — și după destăinuirii din „Cuvântul“, care iese cu largi pete alpe de la Cenzură, — în conflict cu faimoasa și încorigibila aroganță, a lui I. Brătianu. Acesta a făcut pe ruda sa, Bébé Brătianu, subsecretar de Stat la Preziidenție. Observând lui Buzdugan că nu e constituțional, i s'a răspuns, insolent, că n'are de dat explicații, la care riposta a fost că altă dată să se facă reprezentat prin altcineva care e capabil să le dea. Patriarhul n'ar fi răspuns așteptărilor. Prințul Nicolae ține mai mult la viață sa de până acuma.

Greutăți se ivesc, criticate aspru de public, în ce privește

deosebitele dotații și regulile de etichetă. E evident că Regina dorește un rol activ.

8 August.

Papacostea, profesorul, venit la cursuri îmi aduce această scrisoarea:

„Stimate Domnule Profesor,

Cred că vi s'a spus că aveam dorința să vă vorbesc. Nu am putut realiza această dorință pentru două motive: nici nu am apucat a lua contact împreună, și ziarele interesate au dat curs liber la felurite invențiuni.

O vizită a mea la Văleni, chiar în cazul că ar fi fost urmată — după cum eram convins — de un rezultat fericit, încă ar fi fost obiectul la tot felul de comentarii, între care cu siguranță cel mai de căpetenie că doi nou-fragiați speră să mai însemneze ceva dacă își vor da mâna.

Credința mea este că, departe de a fi naufragiați, noi reprezentăm o forță, de care nu numai că va trebui să se țină sama, dar care mai târziu se va dovedi că atârână în cumpănă mai mult decât se bănuiește chiar de cei mai optimiști.

Nu mai puțin ultimele evenimente eu exercitat o influență deprimantă asupra naturilor impresionabile și din acestea am descoperit câteva și la mine în partid, pentru care motiv s'au semnalat unele atitudini în dezacord cu disciplina serioasă de care a dat dovadă până acuma partidul. Ziarele firește au exagerat realitatea. Nu mai puțin ceva a fost. Am crezut de aceia că este în interesul viitoarei acțiuni să repun ordinea în partid. Ceia ce este deja pe foarte bună cale și timpul, topind mărunțișurile și făcând să se profileze mai accentuat faptele esențiale, va împrăștia și restul efectelor datorite șocului brutal din Iunie.

Pe de altă parte, un partizan politic m'a asigurat că

d-voastră veți veni pentru unele afaceri în București. În asemenea condițiuni o întâlnire ar fi fost mai la adăpost de a fi comentată și amânarea intenționată de mine nu ar fi luat numai decât caracterul unui eșec.

Am crezut necesar a vă da aceste explicații, adăugind în același timp că am dorința să ajungem la o înțelegere, căci sunt încredințat că interesele țării ni-o impun atât partidelor noastre, cât mai cu samă personal d-voastră și mie.

În speranța că vedeți lucrurile în același mod, vă rog, stimate d-le profesor, a primi încredințarea înaltei și afecțioasei mele considerațiuni.

General Averescu.“

Răspunsul:

„Vălenii-de-Munte, 9 August 1927.

„Stimate Domnule General,

A fost pentru mine o vie și statornică dorință să se poată alcătui în această biată țară, care nu trebuie robită unui partid, cu atât mai puțin unei cliici de familie și tiranicului ei șef, un partid care să contrabalanceze greutatea de bani și de intrigi a liberalilor.

Această dorință mă însufletește cu atât mai mult acum, când liberalii reprezintă și o sălbatecă patimă împotriva cuiva căruia calitatea lui de fiu de Rege nu-i poate răpi cele mai elementare drepturi în țara lui. E necesar ca al doilea partid — care poate fi prin moralitate și loialitate primul — să ție deschise ușile țării aceluia care, azi, cu atâta înțelepciune reclamă ceia ce după orice omenie i se cuvine.

După ce v'am putut cunoaște personal, știți ce atitudine am avut față de d-voastră în momentul când omul nu află între prieteni chiar un prieten. Orice discuții în jurul acestei chestiuni care interesează țara sunt așteptate cu o prevenitoare plăcere de mine. La întoarcerea d-voastră, când și eu voi fi în București, în ajunul deschiderii sezonului politic,

vom găsi ușor mijlocul de a ne întâlni pentru a comunica apoi amicilor noștri politici rezultatul convorbirii noastre.

Primiți, vă rog, stimate d-le general, încredințarea celor mai bune sentimente și a aprecierii marilor servicii pe care, în clipa când se hotăra viața însăși a țerii, i le-ați adus.

N. Iorga.“

Indreptarea“ va avea notițe prietenoase pentru noi.

11-12 August.

Asumptionistul Salaville de la Halchedon vine să ție o conferință asupra Constantinopolului și Turciei în ultimul timp. Nu vrea să ni lase paginile pentru a nu fi bănuț ca autor al eventualei lor publicații.

Bulgarii nu mai au exarh la Constatinopol, ci doar un Mitropolit. Patriarhul Grec, Vasile, are peste optzeci de ani; e fost director al revistei „Adevărul ecleziastic“.

Și biblioteca societății grecești a „Silogului“ a fost mutată oficial la Angora.

Salaville e Provençal. El regretă că prin școală limba provençală, în care s'a scris o așa de bogată literatură, e pe cale să dispară.

13 August.

Duca ridică în sfârșit cenzura preventivă, dar în schimbul angajamentului ziariștilor că nu vor pomeni de subiectul oprit. Frumos articol de protestare al lui N. Georgescu, în „Neamul“.

*

Liberalii desmint că Buzdugan li-ar face dificultăți.

*

Subsecretarul de la Căile Ferate, Periețeanu, e silit să plece. Instituția e din nou politicianizată.

16 August.

La Moreni cu excursioniștii cursurilor de vară. Frumos început de inițiative culturale.

Seara la Târgoviște, pentru o conferință. Suntem primiți de Asociația preoților dâmbovițeni, cari organizează masa de seară.

*

De dimineață spre Câmpulung, unde, la Școala Normală, ascultă cursuri românești, prea programatice, vre-o trei sute de minoritari.

18 August.

Conduc pe Salaville la Peștera Dâmbovicioarei. Seara la Pitești.

19 August.

La Vieroș, țărani cari se plâng că nu venim la ei să-i luminăm. Cutare mare proprietar li-a promis reparația pe sama Statului a bisericii, dar s'a opus să li dea, după lege, pământ pe moșia lui.

*

La Curtea-de-Argeș. Pentru a acoperi mormântul Regelui s'a luat și s'a ciocârit perdeaua de purpură de pe al Regelui Carol. Mulți vizitatori dintre îmbogățiii de războiu, cari se uimesc de aurul lui Leconte de Noüy și nu știu că există Biserica Domnească.

20 August.

Despărțindu-mă de Salaville, trec cu trăsura la Râmnicul-Vâlci și de acolo pe Valea Oltului. La Cozia se repară și se spală pictura. S'au desgropat oscioarele lui Mircea și

ale mamei lui Mihai Viteazul. Se încearcă o poartă de beton armat, pe care eu o opresc. În schimb, la Cornet, singuratecul egumen, care știe franțuzește și englezește și a iost în America, a creat un adevărat raiu. Abia a plecat prințul Nicolae, venit incognito, cu o înfățișare modestă.

*

La Sibiiu aflu că am fost așteptat, pentru o conferință, de o sală plină, trei ceasuri.

21 August.

Parastas pentru Andrei Bârseanu.

Apoi, înaintea unui mare public, conferința despre Partidele politice după război. Atac drept și pe naționali. Nicio protestare. Din poțrivă, o deosebită căldură.

La Săliște, unde un student mă salută ca în vremea veche. Critic negativismul steagurilor negre și crucilor bârlițate. Apoi stăruiu pentru păstrarea vechii datine smerite, în case, port și danț și pledez pentru biata bisericuță unită din veacul al XVII-lea, care e amenințată să fie cistrusă pentru clădirea Școlii Comerciale.

22 August.

La Brașov imensă îngrămădire de lume, încă mai călduroasă decât la Sibiiu, în sala Gimnaziului, pentru aceeași expunere. Asistă și Caiu Brediceanu, care mă felicită și crede că vechile legături ar putea să revie.

23 August.

La mănăstirea Cheia aflu preoți veniți pentru „reculegere“, în cele mai bune dispoziții sufletești.

24 August.

Am dat să se publice în „Neamul“, ca o încercare, arti-

colul meu despre Regele Ferdinand, și el a trecut. O încercare de cenzură contra foii, deosebit de curagioasă, a fost retras. Autorizez deci reluarea „Neamului Românesc“, cu aceiași directori Tașcă și N. Georgescu, eu rămânând director politic.

*

Brătianu, cu Știrbei, vânează capre negre în munți...

25 August.

Se răspândește zvonul că Regina va pleca din nou în America.

26 August.

Aflu de la cineva care s'a întors din Paris că Prințul continuă a duce o viață demnă și discretă.

*

Am găsit admirabilă publicație a lui Tagliavini, **Studi Romeni**.

*

Spurcata revistă pariziană **Fantasio** apare cu o caricatură ignobilă a prințului Carol și cu un articol hrănit cu infamii.

Liberalii s'au îngrijit ca pamfletul să ajungă în 5.000 de exemplare...

1-iu Septembrie.

Arhiepiscopul catolic Cisar, oprindu-se în drum spre Câmpina, arată că e mai mare avantajul pentru noi decât pentru Biserica lui, și așa împlântată de secole aici, în încheierea concordatului.

*

Regina face o călătorie în Secuime.

Nouă încercări de a nu vorbi în ziar despre Regență. Tot așa și pe lângă Nae Ionescu.

*

În Ardeal sunt invitat de învățătorii cari își țin Congresul la Careii Mari.

10 Septembrie.

La Cluj, într'o sală a Universității, conferință despre Faizele istoriei Ardealului.

Seara, în sala societăților populare, despre „Program și acțiune politică“.

11 Septembrie.

La Zalău, primire de câțiva profesori și de minoritari cari dală și bisericească a Românilor ardeleni. Oficialitatea a fost oprită de a asista. O regretă. În auditoriu mulți din frumoșii țărani ai împrejurimilor.

Seara, la Carei, unde s'a încercat oprirea conferinței mele despre hotarul de Apus al nostru. În sală sute de învățători veniți ca să serbeze cinzeci de ani de viață a societății lor. Șeful naționalilor ar fi arătat o dorință de colaborare.

În acest timp naționalii calomniază și amenință. Unul din șefii lor vorbește de gloanțele pe care mi le rezervă!

12 Septembrie.

Vești din Paris că prințul Carol ar fi slăbit.

20 Septembrie.

Profesorul Motru îmi cere să candidez la alegerea de senator al Universității. Accept pentru a nu mi se ținea în nume de rău refuzul.

21-22 September.

La Constanța.

Inaugurarea clădirii ridicate de Demostene Tranulis pe locul Ligii Culturale, căreia îi va reveni într'un număr de ani. Vorbesc: episcopul Gherontie și președintele Ligii, Stoicescu.

Seara, conferință despre Românii de pe malul drept al Dunării.

23 Septembrie.

La Mangalia.

Frumoasă regiune, care până acum îmi rămăsese necunoscută.

De acolo spre Cavarna și Balciș, care e în adevăr o minunăție a celei mai frumoase Mări. La colonia Ciairlighiol demobilizații noștri trăiesc ca niște camarazi lângă vechii locuitori bulgari. Se fac și căsătorii. Bazargicul vecin ar fi însă centrul iredentismului bulgar. E vorba să se mute capitala la Balciș, locuită mai mult de Găgăuți.

La întors, oprire la proprietarul Banciu, din Topraisar. A fost repartizat la Turci, cari l-au dus la Chiutaie. Acolo 1.500 de bieți ai noștri mor de tifos exantematic, care nu atingea pe Turci. Au fost îngropați întâiu la Greci, apoi mormintele lor s'au risipit pe toate câmpurile. Prizonierii lucrează la șosele. De la o vreme trăiau bine, îndrăgiți de femei și permițându-și și alte atentate la proprietatea aproapelui.

1-iu Octombrie.

La București pentru alegerea de senator. Titulescu nu s'a înscris candidat, totuși Duca asigură că vă primi. Președintele alegerii, Boroianu, nu ține samă de călcarea legii. Și rectorul o admite. Automobilele oficiale aduc pe votanți. Motru poartă candidaturii mele mai mult interes decât mine.

La 4, merg la Congresul presei latine. Puțină ordine. Prea se amestecă ai noștri. Rapoarte nestudiate. Dar se împart bune cărți tipărite de Români.

*

Titulescu are vre-o nouă zecimi din voturi.

*

Se zvonește că Guvernul ar avea de gând să suprimе școala de la Fontenay.

*

Numai ziarul „Cuvântul“ crede că la Universitate mi s'a făcut o nedreptate. „Lupta“ tachistă mă atacă: mai-mai să spuie că mi-am căpătat catedra prin „bilețele de recomandație“. Iar „Viitorul“ mă declară „un mic izolat“.

*

Tot felul de intrigi circulă: conflicte în familia regală, amestec al lui Brătianu, schimbare a Regenței, cu plecarea lui Buzdugan, conflict și între Regina și Patriarh.

*

Averescu, întors în țară și primind în audiență pe membrii „Directoratulu“ său, a spus lui N. Georgescu că ar veni la mine, dar că i-i teamă să nu fie refuzat. Căci vrea să-mi ceară o fuziune, în care el ar fi șef, iar eu vice-președinte și președinte al Comitetului executiv. Ridic înainte chestia luptei cu liberalii și a Prințului. Recomand ca, întâiu, trei dintre ai miei: Cihodariu, Tașcă și Munteanu-Râmnic, să ia contact cu averescanii. Pe urmă, voi u vedea.

*

Membrii congresului Presei au fost așa de iute mânați, încât unul spunea, la un toast, că „i-am învățat a trăi fără a mânca și dormi“.

10 Octobre.

Cineva dintre ai miei ar fi fost la Maniu, care ar regreta ruperea relațiilor și ar fi pentru colaborare, susținându-se candidaturile noastre. Spune că la Guvern sunt neînțelegeri între președintele Consiliului și al Camerei. Maniu ar fi gata să ia atitudine în chestia Prințului. Mihailache afirmă că i-ar fi pus condiția șefiei lui, a lui Maniu.

12 Octobre.

Mi se spune, de Tașcă și Cihodariu, că Averescu socoate fuziunea cu noi ca îndeplinită, pe baza unei declarații a lui N. Georgescu, că-l accept ca șef, celelalte condiții fiindu-i aproape indiferente. Aș fi dat această misiune în ziua înmormântării Regelui. Nu-mi aduc aminte de loc. O spun prietenilor miei, cari au avut o întrevvedere cu P. P. Negulescu și Anibal Teodorescu. Arăt că nu sunt opus ideii de colaborare cu țărăniștii, dându-ni-se garanții pentru viitor.

13 Octobre.

În trenul spre Văleni aflu pe M. Popovici, revenit de la Paris, unde cercurile politice franceze n'ar considera ca serioasă candidatura prințului Carol. Deci Popovici vede perspective de republică. Prințul se menține într'o atitudine pasivă, așteptând ca țara să-l cheme.

Aseară, după cererea lui Manoilescu, care pleacă să-l vadă și care a primit în acest sens o telegramă, eu am scris Prințului, cerându-i să-mi confirme declarația sa din „Le Matin“.

Popovici e cu totul contra lui Averescu, care nu face politică, ci tactică și n'are' nicio sinceritate. Cu noi „în trei minute“ se poate face colaborația. I se pare că în partidul lui s'a mântuit cu tachistii și nu-și ascunde anarhia embițiilor țărăniste.

20 Octobre.

Conferință la Galați, pentru cercul de muncitori „Arta și Meserii“, înaintea unui public cum, recunosc și adversarii, nu s'a mai văzut în oraș.

*

La Londra se publică Memorii ale Reginii.

*

La Cameră, în loc de înțelegerea dorită de Guvern cu țărăniștii, necontenite ciocniri, fără niciun plan, ca de obicei. Țărăniștii n'ar dori, în înțelegerea cu noi, precizarea atitudinii în chestia dinastică și asigurări pentru guvern.

*

Interviewul dat de I. Brătianu la „Figaro“; cu atacuri contra stângii franceze și a marii finanțe evreiești din New-York, îi atrage neplăceri și-l silește la desmințiri.

*

„Uniiversul“ se face a apăra, în litere groase, pe acela care e „fostul Moștenitor de tron“, pentru o anume hotărâre de natură intimă.

*

Titulescu, întors acum, asigură că n'a știut de candidatura mea, — dar mandatul tot îl păstrează.

25-31 Octobre

Secretarul lui Manoilescu apare seara târziu ca să-mi anunțe arestarea acestuia în trenul cu care venia din Paris. După ce i s'au luat scrisorile Prințului Carol către șefii de partide, a fost trecut în alt vagon și pus supt pază.

Afacerea Manoilescu va ocupa, singură, atenția timp de două săptămâni. O înscenare ridicolă, prefăcând transmiterea unor scrisori, în care Prințul se plânge de nedreptatea ce i s'a făcut, dar nu apare ca pretendent, într'o conspirație. Se reține supt pază și maiorul Teodorescu de la Aviație.

După aspre măsuri, pentru a impune tăcerea — foaia mea e iarăși cenzurată — Brătianu deschide în Cameră duelul cu Maniu, afirmând intangibilitatea „actului de la 4 Ianuar”. Maniu răspunde în doi peri. Ripostă batjocuritoare a lui Brătianu. La Senat Averescu, care își lasează tânărul aghiotant, se pierde într'o discuție cu Orleanu. Zăpăceala isprăvește în comedie.

1-iu Novembre.

D-na Manoilescu îmi arată ce brutal i-a fost perchiziționată casa și cum colonelul Carapancea i-a vorbit ca nevastei unui borfaș.

4 Novembre.

După ce, ieri, s'a dat drumul unui interview al Prințului, Tătărescu publică în facsimile o pagină din carnetul lui Manoilescu despre vizita la Prinț, un proiect pentru ziarul lui, „Craiu Nou”, și nu știu ce naivă telegramă cifrată. Se afirmă tot odată că armata nu e amestecată.

6 Novembre.

La Sibiiu. Vizitez Ocna Sibiiului, cu foarte frumoase i-

coane de la începutul secolului al XVIII-lea în vechea bisericuță unită.

*

Nouă vizită la Săliște. Apoi, la Sibiu chiar, conferința mea, foarte cercetată, despre „Școala națională, originile și decadența ei“.

10 Novembre.

Incepe procesul Manoilescu. Sunt admis, în loc de martur, apărător. În sălița urâtă, multă lume. Chestii de procedură. „Acuzatul“ e liniștit ca acasă la el. Președintele, foarte decorat, cu fața rotundă, aspră: colonelul Vlădescu. Între membrii Curții doi elevi ai miei dela Școala de războiu, unul ginerele lui Șt. C. Pop.

11 Novembre.

La proces, Averescu îmi arată o scrisoare a Prințului, în care păstrează același ton de perfectă măsură. Manoilescu începe apărarea sa. Foarte frumos discurs, dar prea multă politică.

12 Novembre.

Spre seară la proces. Aflu că în continuarea de azi Manoilescu a fost mișcător până la lacrimi. S'a prezentat o scrisoare a Regelui din ultimele zile, prin care ruga pe Brătianu să-i redea fiul, în interesele țării. Averescu, care a declarat că „actul de la 4 Ianuar“ e supus revizuirii, a văzut fotografia scrisorii. El îmi spune că odată Regele îi zicea în această privință: „Ni jamais, ni à tout prix“. Averescu era gata să găsească o soluție.

Cum alaltăieri Mihalache și Răducanu au venit să-mi vorbească de o colaborare fără Averescu, în care ei nu se încred (M. Popovici e și mai categoric), am adresat lui Ma-

niu și lui Averescu o scrisoare îndemnându-i la unirea forțelor. Averescu răspunde imediat, foarte amabil. Maniu în răspunsul său va face rezerve jignitoare pentru general.

14 Novembre.

La proces, comisarul regal isprăvind, ia cuvântul Averescu, deosebit de precis, găsind și expresii potrivite. Apoi e rândul meu, care arăt că Manoilescu avea tot dreptul să aducă orice scrisoare de la oricine, și cu atât mai mult de la acela pe care îl numesc, cum și are dreptul, „fiul mai mare al Regelui Ferdinand“. Din partea mea, eu aș fi făcut același lucru și, dacă s'ar fi făcut încercarea să-mi iea scrisoarea, acela care ar fi încercat ar fi primit o memorabilă corecțiune. Isprăvesc spuind că e mai mult patriotism la acela contra căruia, de fapt, se duce procesul.

După-amiazi urmează avocații, apoi acuzatorul, fără talent și putere de convingere, și, la sfârșit, Manoilescu, deosebit de impresionant.

După un șfert de ceas se aduce, cu trei — tinerii — contra doi, sentința de achitare.

Duca, Tătărescu, Brătianu au așteptat până în ultimul moment achitarea. Erau furioși.

11 Novembre.

La oarele 10, miniștrii s'au adunat în Consiliu. Dau un comunicat, care, vorbind de excesiva indulgență a Consiliului, atacă de fapt armata.

Manoilescu vine să-mi mulțamească.

După răspunsul târzielnic al lui Maniu îi scriu acestuia și lui Averescu, arătându-li că nu pot fi decât cu acela care nu ridică rezerve.

17 Novembre.

Maniu face să apară răspunsul lui.

Averescu vine la mine. Dă voie să se publice scrisoarea lui, dacă o cred necesară, dar cere să se puie, acolo unde apreciază guvernul: „orbiți“, în loc de „inconștienți“.

Imi explică de ce natură i-a fost „pactul“ cu Brătianu. Când cu demonstrația de la Arenele Romane, el voiă să „cucerească“ Bucureștii cu trei grupe, pornind din trei părți, supt conducerea a trei generali, dintre cari Mărgineanu. Brătianu l-a chemat: admite defilarea la Arene, nu la Ateneu, cum era planul. Altfel, va opune forța, și nu se știe dacă Averescu va birui. In caz contrar, promite să-l susție „după puteri“ pentru succesiune. Afară de generalități ca: dinastie, integritate teritorială, etc., nu i-a cerut măcar angajamente în cele economice.

Maniu a tratat cu dânsul când era la Guvern, de și avea aceleași amintiri despre trecut. Acuzând pe Averescu de înțelegere cu Brătianu, el însuși s'a înțeles cu acesta pentru Guvernul național. Dar, văzând Averescu pe Maniu, pentru chestia Manolescu, i-a deciarat că a făcut tot ce trebuie ca să-i scurteze lui Brătianu guvernul.

19 Novembre.

Conferință la Severin despre „Oltenii în afară de Oltenia“.

20 Novembre.

Conferință despre Politică și cultură la Institutul social. În aceeași zi se ține Adunarea național-țărăniștilor la Club. Maniu declară că vrea colaborarea cu noi, dar păstrează neîncrederea în Averescu, făcând apel la partidul lui, ca el să dea garanții. Cum manifestanții de la conferința mea stau în fața Clubului — și armata îi va risipi—, Maniu face declarații asemănătoare asupra colaborației cu mine.

*

Dori Popovici vine să-mi spuie că e sătul de politica generalului și a lui Goga. Răspunsul meu e să rezolve între ei afacerile interne ale partidului în așa fel încât să poate oferi garanțiile cerute.

21 Novembre.

În **Prager Presse** un articol contra lui Brătianu. Se prevede un Guvern național, prezidat de... Știrbei.

24 Novembre.

La ceasurile 6 de dimineață, stând să plec spre Văleni, aflu în gară moartea lui I. Brătianu, bolnav de mai multe zile de o anghină infecțioasă.

Îndată Regența trece puterea lui Vintilă Brătianu.

Se va schimba ceva în aceasta țară a tuturor răbdărilor și sclăviilor?

*

Seara, mă întorc la București. Regența mă invitase la amiază.

25 Novembre.

M. Popovici vine să-mi spuie că Maniu a pretins Regenței disolvarea Parlamentului și alegeri libere. Din partea lui, Vintilă Brătianu a vizitat pe Maniu și i-a cerut declarații cu privire la „actul de la 4 Ianuar” și continuitate, cu acceptarea punctului de vedere liberal în politica economică. El vrea să păstreze Parlamentul.

Merg la Regență la oarele 5. Amintesc relațiile mele mele cu aceia cari o compun: lecțiile la mine **acasă** ale prințului Nicolae, vechea cunoștință, încă de când era pro-

tosinghel la Sibiiu, cu Patriarhul, pe care l'am ajutat la alegerea lui răpede și unanimă ca Primat, cele, mai nouă, cu Buzdugan. Li declar că și situația mea, în urma legii electorale a liberalilor, îmi impune o sinceritate deplină și modestă, cum n'ar putea-o avea Maniu, cu cât posedă în Cameră.

Patriarhul dorește un Ministeriu național, ca în Franța, Ministeriul de capacități (cel de rangul al treilea și al patrulea, „Negrii“, se opun la înțelegere). Ii spun că și eu recunosc lipsa deosebirii reale între partide: cele de clasă sunt imposibile într'o țară unde oricărui fiu de țaran toate drumurile îi sunt deschise. Dar în Franța este un Parlament ales, la noi unul numit. Francezii au destul simț patriotic, pentru a vota după soluții, la noi sclavii așteaptă porunca. Oare s'ar încrede cineva serios într'o situație în care colegii de Ministeriu l-ar majora și majoritățile parlamentare ar fi gata să-l zugrume?

Dar, obiectează Patriarhul, pe care-l completează Buzdugan, Maniu cere dizolvarea și alegeri nouă, care, în starea de tulburare a țării, ar fi periculoase. — Tot periculoase ar fi după ce s'ar adăugi la tulburare efectele unei noi guvernări liberale. Așa cum sunt lucrurile, cum le-a făcut votul universal (pe care Patriarhul și Buzdugan îl critică, iar eu observ că I. Brătianu, care l-a dat fără a-i prevedea urmările, putea fi un distins om politic, iar nu, cum zicea la început Patriarhul, un mare om de Stat; arăt și cum concepeam eu, cu „curii“ de clasă ca în Austria, reforma electorală), nu e decât o singură soluție pentru Regentă, care n'are autoritatea răposatului Rege — și tustrei o recunosc —: să dea puterea aceluia pe care-l încunjură credința Ardealului și părerea țăranilor că „țărăniștii“ sunt partidul lor, Maniu.

Cu Vintilă Brătianu, cu Maniu, cu un Guvern național, Camerele ar putea fi puse să voteze budgetul (și legea contra

furturilor funcționarilor, adaugă Patriarhul și Buzdugan) pentru a li da vacanță peste câteva zile, iar, la rechemarea lor pe ziua de 1-*iu* Februar, să le disolve și să se facă alegerile în a doua jumătate a lui Mart.

Revenind regenții la ideia Ministeriului național, arăt că prezidenția lui Știrbei e, în toate privințele, o imposibilitate. — Dar Titulescu? — Nu i s'ar putea cere o muncă urmată Poate fi bun pilot pentru un yacht într'o regată, dar nu pentru o luntre putredă în mijlocul valurilor tulburate.

Prezan ar fi excelent, dar nu-l vrea Averescu.

Fiindcă e vorba de tulburare, arăt că Maniu nu vrea revoluția și n'ar putea-o face. Eu pot, oricând, — Regenții o recunosc: „da, dumneata ești animatorul“ —, dar conștiința mea mă împiedecă. Am simpatii pe care nu le reneg. Țin la un punct de drept pe care nu-l părăsesc; orice lege se poate revizui, orice om poate fi util la ceasul lui; dar chestia la care se gândesc ei nu e pentru azi, poate nici pentru mâne, și eu nu bag sabia în țară (Buzdugan recunoaște că așa am spus totdeauna).

Cer să fiu scuzat că nlec, Vintilă Brătianu așteptându-mă acasă.

Explicațiile mele par fi produs impresie.

*

Aflu pe Vintilă Brătianu sosit. Ii prezint condoleanțe. Incepe a vorbi, fără pretenții, recunoscând că poate să aibă lipsuri și i se pot aduce critici. Spuindu-i că nu pot să colaborez cu dânsul, el declară că nu urmărește o colaborație. — Din mândrie? — Nu, dar nu e în planul meu. Ce vrea el, este întâiu îmbunătățirea raporturilor personale. — Nu sunt eu vinovat că am ajuns aici. — Să lăsăm trecutul. Eu eram un ministru de resort; relațiile cu partidele erau în sama șefului de guvern. Și, cum eu critic morga lui Duca, el zice: Duca s'a schimbat; acum el are răspunderea, atunci o

avea șeful lui. În al doilea rând Vintilă Brătianu declară că dorește înțelegerea asupra chestiilor mari. — V'am dat-o la Iași, doi ani de zile. El tace, pentru a trece apoi la chestia prințului Carol, față de care găsește cuvinte aspre. Îi arată că astfel de critici se puteau aduce și regelui Ferdinand. De fapt, ei, liberalii, s'au temut că viitorul Rege va fi contra lor. El neagă. Eu observ că Hohenzollernii urmează totdeauna linia lor și liberalii ar fi putut să-l influențeze pe Prinț, ba, chiar acum, ar avea mijlocul să-l câștige vorbindu-i clar și loial. Vintilă Brătianu revine și asupra împrejurărilor de la Iași: Orice sugestie pentru prezent îi înfățișez, e în zădar. Chiar părănd a recunoaște că măsurile de la 31 Decembrie, luate fără a înștiința pe nimeni, nu sunt perfect legale, el stăruie să se păstreze situația astfel creată, fiindcă așa cer interesele țării, fiindcă așa e potrivit cu înțelepciunea populară a poporului nostru, începând cu Ștefan-cel-Mare, „care nu e liberal“ („nu se știe“, observ eu). Ajungem la amintiri: la lungă bucată de vreme care l-a dus pe dânsul la Preziidenția Consiliului, lăsându-mă pe mine profesor părăsit și sărac. Îmi se pare că n'am ținut samă de realități. „Pentru a mă umili?“ Nu știu ce-mi obiectează. Discuția deviază în anecdote și predici.

Colaborarea e pentru dânsul un lucru de viitor, după înțelegerea în „chestii mari“.

La plecare e amabil: crede că deosebirile vor dispărea cu timpul și astfel vom putea lucra împreună.

*

Manoilescu pare dispus să reia „aventura“. Mă asigură că în jurul Prințului nu există un rău anturagiu.

26 Novembre.

Profesorul Victor Papacostea vine în numele lui Ave-

rescu, care îmi cere să mă pronunț între dânsul și Maniu. Răspund că am dreptul să aștept răspunsul generației la acușările și restricțiile lui Maniu, care a declarat că, neîncrezător în Averescu, nu înțelege să ofenseze pe nimeni și e gata să negocieze cu partidul, dar cu oameni cari pot fi bine primiți acolo. — Cine? — Nu eu am să-i designez. Pot adăugi că la țărăniști se dorește ca Averescu, păstrând un loc cât de înalt, să nu rămâie elementul determinant. Arbitru prin forța împrejurărilor, eu voi fi acela care va face mai multe concesii ca să se ajungă la scopul pe care-l urmăresc. Il asigur însă pe general, ca un „prieteni mai târziu“, că impresia culeasă de mine nu e că liberalii ar voi să-l prezinte, nici că Regența e gata să-l accepte. Necesitatea lucrurilor ne îndreaptă către țărăniști.

*

Ieri seara, pentru o ședință la Universitate. În public nu e tristețe sau îngrijorare. Dar un imens șir de mulțime trece la Ateneu înaintea sicriului lui Brătianu.

Întreaga presă românească și străină se închină înaintea amintirii celui dispărut, trecând peste toate greșelile lui.

*

Argetoianu și Stelian Popescu s'au înscris la liberali.

27 Novembre.

Înmormântarea lui Ion Brătianu.

Impresionantă ceremonie religioasă. Un ciudat amestec de muzică apuseană între rugăciuni. Trei noi aderenți ai partidului, Lupu, Stelian Popescu și Argetoianu, fac garda la sicriu.

Discurs rece al Mitropolitului Bălan, după care caldele accente cu glas vibrant ale d-rului Angelescu. Solemn, generalul Coandă, familiar, Vaida; curajos în osebirea adevăratelor merite și în sublinierea părții noastre în politica

fării, Tașcă, ascultat întâiu cu antipatie. Apoi, pentru d-rul Lupu, Borcia, pentru „provincii“ Al. Lăpedatu, Inculeț și Nistor. Inginerii au crezut că trebuie să vorbească deosebit. La sfârșit, Moșoiu și I. T. Florescu, Un student nu păstrează discreția vârstei sale. Pe stradă multă lume, curioasă și rece.

29 Novembre.

Seara, la Tașcă, reîntâlnesc pe Maniu, care vorbește de conversația sa cu Vintilă Brătianu, intru toate asemenea cu a mea. Se vorbește și de Titulescu. Maniu întreabă cu insistență, poate ca să lămurească bănuiele ce are **față de mine**, cine ar putea să formeze un Ministeriu de coaliție. Vrea să-mi știe părerea: ce e preferabil, un Ministeriu al lui sau acela al unei coaliții. Ii arăt ce infern ar fi acesta din urmă și cum n'ar putea răspunde la anume greutăți de politică internațională, care focmai pentru a-l incurca i s'ar pune înainte.

El a refuzat, pentru a nu provoca „încurcături“, înțelegerea de guvernare.

Intre altele îmi spune că, în Iulie 1917, Prie îi spunea la Blaj, unde, în concediu, el vorbea de apropiata cădere a Centralilor, că în Regat toți au cedat și că o spun și eu în foaia mea. În 1914 el se întreba dacă să nu treacă dincolo și pentru aceia a făcut să se întrebe Brătianu, Take Ionescu și Filipescu. Primul i-a zis: nu; cel de-al doilea: da; cel de-al treilea: să-și facă datoria unde este, dar pentru același scop.

*

În comitetul executiv averescan s'a votat șefia generalului și, după o grea luptă, o moțiune contra liberalilor. Dori Popovici se arătase deosebit de pornit contra politicei nehotărâte a lui Averescu.

2 Decembre.

Răducanu și Iunian vin să-mi spuie că liberalii au prezentat condiții de colaborare cu național-țărăniștii, care le resping.

3 Decembre.

Regina Maria primește pe Maniu și pe Vaida pentru a li da niște bronzuri ca amintiri despre Regele Ferdinand.

*

După-amiază se dă în scris liberalilor răspunsul partidului lui Maniu. E fixarea pe scurt a unei atitudini de drept.

4 Decembre.

Taşcă vorbește la întrunirea național-țărănistă.

6 Decembre.

De ziua mea, prințul Carol îmi trimete felicitări.

7 Decembre.

Cu ministrul Cehoslovaciei la Cernica. In drum oprire la Mărcuța: ce temniță pentru vagabonzi și pentru „prostituatale minore!”

8 Decembre.

Câteva ceasuri după o scrisoare amicală a lui Pavel Gore, aflu moartea lui, de inimă.

9 Decembre.

La Oradea Mare și la Cluj congresiștii studenți au săvârșit ne mai pomenite devastări, distrugând sinagoge și răzărind pe proprietarul unui otel.

La Cameră și la Senat, unde interpelează curajos Romul Boilă, Duca dă explicații care nu spun nimic. Deviază atâncând pa Vass, locțiitorul de prim-ministru la Pesta, care, în chestia hotarelor de la Trianon, s'a unit cu protestarea Parlamentului maghiar.

10 Decembre.

Cu prilejul „serbătorii studenților“ trupe străbat orașul.

*

Vass a repetat discursul său în Camera Magnaților. „L'Indépendance“ ia tonul cel mai războinic.

12 Decembre.

La Botoșani, conferință despre „Ce este un oraș“.

13 Decembre.

La Roman. Pictura spălată de la biserica episcopală e din trei epoci: prima, jos în pronaos; o a doua, de pe la 1620, sus, în bolțile cu ciubece; o a treia, relativ recentă dar foarte frumoasă, sus și în altar. Păcat că s'au introdus inovații moderne. Regăsesc în turn cartea, de mult căutată, a lui Nicolae Milescu despre Mohammed. În tot orașul, biserici bine îngrijite, cu covoare frumoase.

*

În trenul de întors, generalul Holban aruncă de la el bănuielele că ar fi încercat mișcarea fascistă care i s'a pus în samă, zdrobindu-i cariera. Ideia banchetului pentru Bacalbașa a fost a unui tânăr liberal, Marius Roșca. Cu Zăvoianu n'avea nicio legătură. Mărdărescu a avut o atitudine dușmănoasă față de dânsul.

17 Decembre.

Tulburările de la Oradea au fost deosebit de grave:

tore stau întinse ca niște covoare la Căminul studențesc din Iași, unde se poartă în batjocură haine bisericesti ale Evreilor; broșuri de agitații se vând prin trenuri. Lupu ar vrea să se retragă pe această chestie.

S'a închis, prin rezoluție ministerială, încă de ieri, Universitatea, dar eu continuu cursurile, oprite ilegal.

22 Decembre.

Un prieten al meu a văzut pe Vintilă Brătianu. Era autorizat să-i spuie că n'aveam și nu am niciun pact cu Măniu, ci lucrez numai la dărâmarea unui regim care, supt impulsul lui I. Brătianu, a uzurpat puterea și m'a izgonit din Parlament, că întoarcerea Prințului trebuie să se facă în anumite condițiuni. Dacă aș primi puterea de la cineva, n'ar fi ca să-l trădez, dar aș fi liber să plec când n'aș mai putea fi loial cu dânsul. Vintilă Brătianu ar fi ascultat timp de un ceas, răbdător, cele ce i s'au spus. Declară că până acum el n'a făcut decât să execute o politică de care în liniile lui generale nu este răspunzător.

23 Decembre.

Vintilă Brătianu vine la mine supt pretext de a-mi vorbi despre Adunarea națională. Când îi amintesc de Institutul de bizantinologie pe care-l înțelege ca o simplă anexă a Universității din București, și de ajutorul convenit Ligei Culturale, el strecoară că ar face multe dacă „între mine și dânsul n'ar fi nicio rezervă“. Formula o repetă. E pur și simplu un mijloc de a mă aduce la „actul de la 4 Ianuar“. Ii explic care sunt relațiile mele cu Prințul, îi repet ce mi-a spus prietenul meu, ca să isprăvesc așa: „eu nu fac decât declarațiile pe care mi le cere țara mea și conștiința mea“.

În cursul conversației el a spus că nu cunoaște decât „u-

tilități „încadrate“ și că va rezista până la ultima tranșee.

Ca și fratele său, vorbește singur, nu ascultă, și predică în numele principiilor eterne.

26 Decembre.

Atașatul comercial din Sofia laudă munca Bulgarilor. Sătenii se așază de-a rândul Căilor Ferate și își zidesc case cu mai multe rânduri. Se deschid bulevarde. Funcționarii își fac datoria cu zel. Tribunalele sunt deschise toată ziua. Regele e un om de toată isprava. Dar stăpâni pe situație sunt Macedonenii.

30 Decembre.

Și lui Davilla, acum ministru la Varșovia, i s'au trimes cartea contra prințului Carol, în traducere evreiască. El a refuzat să o împartă.

*

Se discută aprins interviewul dat de Maniu, prin Lugoșianu ca interpret, lui Bourguès de la **Petit Parisien**. Spune că, dacă Regența nu-i face dreptate, e liber să se gândească și la Republică și la prințul Carol. E decis la luptă prin orice mijloace. Liberalii pârându-l, el sfârșește prin a desminți.

Aceluiași Bourguès i-am spus că nu cred în autenticitatea scrisorii Regelui pentru Prinț și, întreat dacă, fiind chemat la guvern, eu l-aș rechema, i-am spus că, în aceste momente, nu.

Intreat din partea Princesei dacă să divorțeze, cum o sfătuiesc liberalii — și ea crede că trebuie să întrebe pe șefii de partid —, răspund că ar pierde astfel prestigiul ei, că s'ar arăta și ea legată de liberali și s'ar aduce iarăși înaintea toată chestia dinastică.

1 9 2 8

1-iu Ianuar.

An cu triste prevestiri în toate privințele.

*

Princesa Elena declară că, de și Vintilă Brătianu personal a fost contra divorțului, ea acceptă această soluție, dar numai peste câteva luni. Maniu a sfătuit-o numai la amânare. Lungile mele silinți rămân cu desăvârșire zădarnice.

11 Ianuar.

D. Ghica, numit la Roma pentru a aranja puncte precise, îmi spune că Durazzo ăa prezintat un memorandum pentru chestiile în litigiu, mai ales comerciale, așa încât tratatul de comerț nu poate fi încheiat deocamdată. Vorbim de transportul de mitraliere pentru Ungaria: se întreabă cum s'a putut ridica de acolo controlul militar. Se teme de un conflict italo-sârb.

12 Ianuar.

Cardenas îmi spune că ar dori o catedră de spaniolă aici și dorește să știe condițiile de realizare.

13 Ianuar.

Durazzo stă să plece în curând și, ajungând de înțelege ziarele și cărțile românești, îi pare sincer rău. Nu știe

cinc îl va înlocui. Regretă polemicile de presă între cele două țări. Admite și el că sentimentul este **un fapt**, de care și calculele diplomatice trebuie să ție samă.

*

Văd și pe Manoilescu, care îmi dă știri despre atitudinea familiei regale italiene în chestia Prințului.

15 Ianuar.

Maniu crede, după spusele lui Titulescu, că Ungurii și Rușii gătesc un atac simultan contra noastră în Mart. Cum îmi spune că niciun șfert din mobilizați n'ar răspunde la chemare, eu protest: așa ceva nu se va întâmpla în Vechiul Regat, orice ar fi. Toate acestea și le închipuie el, vădit, din ură contră liberalilor. Nu vrea ca aceștia să se eternizeze într'un războiu care ar izbucni. Îmi arată un plan de întruniri și-mi cere concursul nostru. Pe urmă, adaugă el, noi vom avea să creștem din afară prestigiul guvernării sale.

22 Ianuar.

Conferință la Galați.

24 Ianuar.

Recepție la Legația italiană pentru senatorul Corradini, venit la reprezentarea piesei lui, **Giulio Cesare**.

*

Argetoianu îmi vorbește de repararea casei Goleștilor și a bisericii din Vierosși.

*

Mihalache la mine. Vorbim franc. Îi arăt că mențin acordul, de și știu lipsa de bună credință a lui Maniu, cu care

o adevărată discuție e imposibilă, și vechile sentimente ale lui Madgearu. Dacă însă ar interveni împrejurări anormale, sunt liber pe acțiunea mea, și chiar ei m'ar prefera pe mine unei improvizații. Mihalache o afirmă. N'am cu dânșii niciun angajament de Guvern, pentru că la momentul oportun nu mi s'a spus nimic, ba încă, la întrebarea prietenilor miei, li s'a arătat, după ce candidatura mea la Bălți a fost înlăturată de dorința lui Mirto, că „nu trebuie complicată chestia“, iar Popovici a găsit formula că noi trebuie să gătim plăcinta ca să o mănânce ei.

Mihalache îmi declară că el dorește participarea noastră la noul regim, care, din cauza lipsei de omogeneitate, de și pretinde că între Ardeleni, tachiști și țărăniști ar fi un început de „armonizare“, ar fi slab și nu s'ar putea susține luptând și cu liberalii și cu intelectualii, mai ales că toți nemulțămiiții lor s'ar imbulzi la noi. El nu precizează, și nu precizez nici eu. Li spun doar că un mare număr de naționaliști în Parlament, cum se crede el capabil a reține zelul electorilor săi, ar împiedeca o imediată întoarcere, pe cine știe câți ani, a liberalilor, cari s'ar prezinta ca o necesitate națională.

I-am spus că în ceilalți n'am încredere. Din partea lui, mi-a explicat că o stabilire a condițiilor de amănunte ar aduce de la început conflictul. Recunosc că poate fi ceva adevărat în aceasta.

27 Ianuar.

Conferința lui Corradini, a cărui piesă, plină de idei și de lungimi, a fost splendid reprezentată.

28 Ianuar

La Facultatea de Litere discuții asupra excluderilor de studenți amestecați, după rapoarte confuze ale Poliției, în urâta afacere de la Oradea.

29 Ianuar.

Intrunire național-țărănistă la Iași, cu multă lume adusă puțințel de pretutindeni, dar ținută în rânduială. Basarabeni aclamă pe Stere, care i-a prelucrat d'inainte ceasuri întregi. Stere ține un discurs, în care cere să se sfărâme zidurile închisorilor. E purtat pe sus și bătut cu flori.

În numele meu vorbise Tașcă. Maniu a strigat: „Trăiască N. Iorga“. Sala, care nu era a mea, i-a răspuns cu aclamații. Guvernul nu se arată impresionat.

4 Februar.

Mihalache mă întreabă dacă e bine să primească pe socialiști în tovărășie. Ei ar voi să combată din punctul lor de vedere pe Rothermere și pe optanții unguri. Răspund: — Da, dar cu ochii deșchiși.

5 Februar.

Congresul nostru are un succes strălucit. Cea mai călduroasă asistență. Dau lămuririle necesare, afirmând și dreptul partidului meu de a exista și dreptul meu personal de a governa. Banchet de 300 de persoane.

„Lupta“ tachistă atacă și insinuiază.

13 Februar.

La Paris.

Întâlnire cu Roques, care pleacă la București. Mă întreabă de „starea de spirit“ de la noi. — Niciuna. — Atunci agonie? — Nu tocmai. Dar lumea știe ce e în dosul acestei simple lupte pentru putere. Ii arăt cum aș înțelege un guvern de activitate creatoare. Pe vremuri, în numele lui Albert Thomas, el a avut o conversație cu Maniu: nu mi-a spus efectul.

Aici foile iau puțințel la vale marile proiecte ale lui Titulescu.

15 Februar.

Deschiderea cursului meu.

*

O persoană oficială, trimeasă de la București, îmi spune că, întrebând pe Prinț, formal, dacă vrea să se întoarcă, de mai multe ori i s'a spus: nu.

20 Februar.

Fac o conferință despre România cu proiecțiuni înaintea unui auditoriu de școlari.

Inercarea mi s'a părut deosebit de interesantă.

21 Februar.

*

Diamanți îmi propune, prin avocatul Legației, la telefon, un dejun cu ziaristii Micii Înțelegeri, prezidat de el. Refuz.

*

Neculce mă asigură că în cercurile financiare nu e nicio dispoziție de împrumut pentru noi.

*

Lui Gatosky, secretarul prințului Carol, îi recomand ca Prințul să caute a se semnala printr'o călătorie, prin redactarea unei cărți, prin amestecul viteaz într'o luptă.

*

Din țară vești de scandaluri parlamentare, urne răsturnate, injurii, excluderea lui Vaida, retragerea Ardelenilor din Cameră, condamnarea de către Maniu a politicei „balcanice“ a Guvernului.

25 Februar.

Am ajuns la a patra lecție. Suflete bune din țară spun că n'am decât trei ascultători și întreabă dacă nu vorbesc prin interpret.

2 Mart.

La Institut, comunicație despre lucrările de la Vodița și Popăuți.

*

Intrunirile continuă în țară. La Cernăuți s'a vorbit în toate limbile. A fost readus pe scena politică și Grigorovici. Moțiunea votată de național-tărăniști ne ignorează ca partid.

4 Mart.

În medii universitare franceze găsesc admirație pentru Parnait Istrate.

5 Mart.

Conferință despre raporturile de arta Orientului și Italiei la „Amicii Universității“.

8 Mart.

Diamandi se declară fără alte legături de partid decât prietenia pentru I. Brătianu.

9 Mart.

La Madrid.

11 Mart.

Conferință despre mănăstirile Popăuți și Hurezi la Legație. Asistă și infantele, soțul surorii Reginei.

12-13 Mart.

Conferință despre politica spaniolă față de Turcia și de țările noastre la **Residencia** studenților. Asistă ducele de Alba, rectorul și multă lume intelectuală.

13 Mart.

La Regele. Așteptare în splendide saloane din secolul al XVIII-lea, cu doamne în toalete de bal și domni cu fețe grave, înfășurați în redingote și fracuri solemne.

Rândul meu vine la amiazi. Regele, extrem de amabil, începe îndată a se informa. Imi mulțămeste că, odată, fiind atacat de Blasco Ibanez, i-am luat apărarea. Observ că politica poezilor n'are însemnătate. El citează proverbul spaniol: „gura care tace nu intră multe limbi într'însa“.. I se pare că la noi acum e un adevărat haos. Arăt că el putea fi înlăturat dacă, la un moment, Regele victorios ar fi luat o hotărâre. Despre prințul Carol spune că l-a cunoscut acum vre-o câțiva ani și i-a părut inteligent și de o bună ținută.

14 Mart.

La Lisabona. Cu consulul nostru Santos Bastos, vizităm foasta mănăstire Belem.

Este aici și o colonie românească de vre-o douăzeci de persoane, „funcționari“. Au trecut și nenorociții de emigranți basarabeni în Brazilia.

15 Mart.

La Santos Bastos întâlnim pe un tânăr profesor de la Drept, care a luat la Galați pe o d-ră Macri și îi place să reveni în țară. Cu ochii în lacrimi fostul consul portughez la Galați îmi vorbea de prietenii lui, a căror moarte o află prin mine: Caramfil, Carnabel, dall'Orso.

16 Mart.

La Evora, unde aflu o icoană bizantină și un nou portret al lui Mihai Viteazul.

17 Mart.

*

Conferința mea despre căile de penetrație ale latinității în Sud-Estul European.

La ministrul de Externe, medic format la Paris, în curent cu toate.

19 Mart.

*

La Coimbra, unde mă conduce tânărul profesor francez Raymond Bernard.

20 Mart.

Vizită la Universitate, unde vorbește Millardet, care a fost și la noi, dar și Germanii, Berlinezii Wechsel și Gamlischeg, în orașul unde o Germană, Carolina de Vasconcellos a inaugurat — și cu câtă strălucire! — cursurile de romanistică.

21 Mart.

Cercetez orașul Porto. Aflu în suburbii, ținuți de filantropia portugheză, cei treizeci și cinci de nenorociți emigranți basarabeni în Brazilia. Acasă sunt numai femeile. Una singură vorbește românește. Toți se zic **Români** și găsesc că „e mai bine acasă“.

*

În trenul spre granița spaniolă, un comerciant din Porto vorbește contra vechii aliate, Anglia, care ia tot și nu dă nimic în schimb. A cerut la începutul războiului artilerie portugheză și instructori artileriști.

Pe frontul francez la Lille, ei au părăsit apoi sectorul lor,

lăsând pe Portughezi singuri, cari, după o zi de luptă, au avut 2.000 de morți și mulți prizonieri, toți răniți. La ofensiva Aliatilor, Portughezii formau grupuri de artilerie cu paritate de participare, dar cereau pentru ofițerii lor comanda. — Nu ne lăsăm comandați de elevii noștri englezi. Din cauza părăsirii sectorului, Portughezii evitau legăturile personale cu Englezii.

Nu iubește pe Spanioli, de și, în timpul războiului, aceștia lăsau să treacă spre Franța ofițeri portughezi în uniformă, doar fără chipie. Pretinde că și trenul e mai prost în Spania.

22 Mart.

Ziarele anunță îndârjite lupte politice la noi. Figura lui Maniu apare ca a unui zeu pedepsitor.

23 Mart.

„Secolo“ vorbește de „cele patru nații bolnave“: România, Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia.

Seara, la Milano. Ninsese. Acum plouă. Iarnă...

25 Mart.

Conferință la Circolo Filologico din Milano despre „Pie-montul și Lombardia Românilor“.

26 Mart.

Titulescu nu pare a se bucura, după ultimele lui intervenții diplomatice, de o mare considerație în Italia.

28 Mart.

În țară aflu lupta înviersunată pentru putere. Maniu a considerat întrunirea la București ca o Adunare Națională,

care, după ședința ei plenară, s'a declarat disolvată pentru ca, apoi, actele ei și chestiunile constituționale să treacă la noua Adunare de la „Alba-Iulia“. O cale pe care n'o pot aproba, și o spun deschis, încă de la gară.

*

Se validează alegerea mea, fără a candida, la Ismail.

Anunț că voi veni mâine la Cameră, de și „Adurtarea“ m'a oprit de la aceasta.

*

După amiazi Mihalache cearcă să mă abată de la acest gând. Maniu a plecat, tocmai azi, în Ardeal, de unde nu se mai întoarce până la „Alba-Iulia“, pentru care s'ar fi dat plicuri închise, ca unor comandanți de unități în războiu. Mihalache se oferă a negocia, dar în secret, fără a trăda știrea la ziare, pentru a satisface dorințele prietenilor miei. Despre mine îi spun limpede: că doresc să guvernez eu, cu metodele mele și potrivit cu concepțiile mele.

*

Regina a plecat în Cipru, de unde are intenția să meargă la Ierusalim. Mihalache se plânge că ea trimete și dă sfaturi ca un Rege. A chemat pe Stere, care a și fost de două ori la dânsa, declarându-i că-l urăște de douăzeci și cinci de ani și chiar până în acest moment, dar totuși îl înțelege; nu poate da însă de rostul Țărilor. S'a prezintat ca apărătoarea îndrituită a drepturilor Coroanei.

29 Mart.

La regentul Buzdugan. Ii arăt cum văd eu situația. Din partea lui, îmi spune că n'are legături de partid. Când a intrat în Regență, a părăsit tot ce era înainte. Înțelege să

iea și tot riscul situației. A încercat, timp de două ceasuri, să aducă pe Maniu la o atitudine conciliantă. În zădar: el vrea puterea pentru dânsul, și imediat. Totuși Vintilă Brătianu i-a arătat că ar fi dispus să-i cedeze locul mai târziu. În ce-l privește, Buzdugan nu va ceda înaintea străzii. Și Patriarhul e de această părere. Reginei nu i se recunoaște niciun rol politic, și i s'a lăsat îndestul s'o înțeleagă. Mă întreabă dacă aş putea lucra cu averescanii. — De ce nu?

30 Mart.

Vorbesc la Cameră. Dimineața, d-rul Angelescu m'a rugat să nu atac pe Titulescu în chestia hotărârii de la Geneva în afacerea optanților unguri. Ieri, Mihalache m'a rugat să nu mă leg de național-țărăniștii lui. Eu însă vorbesc așa cum îmi este dator. Răspunsul lui Vintilă Brătianu e peste măsură de stângaci. Incepe spunând că am făcut un răspuns la Mesagiul întârziat, la care se va răspunde numai la toamnă. El nu vrea să admită ce-i spun eu: că Guvernul lui nu apucă toamna. Sfârșește prin a recunoaște și el că înaintea străzii nu va ceda.

2 April.

Dejun la Princesa Elena, fiind de fața princesa Olga al Serbiei și foasta Mare Ducesă Maria. Aceasta dă perfecte amănunte despre asasinatul regelui Carol în Portugalia. Apare și micul Rege, care isprăvia abia o gripă. E voinic și cu un oarecare aier de precoces demnitate regală.

*

Teatrul Național e plin pentru prima conferință despre Portugalia.

3 April.

Seara, Madgearu și Mihai Popovici vin amândoi la mine,

la ceasul la care, nu fără o intenție malițioasă, i-am poftit și pe unul și pe altul. Par a fi dorit să fie deosebit. Vorbesc de atitudinea lor față de mine în trecut. Dau vina pentru lucrurile neplăcute pe d-rul Lupu. La plecare, Popovici mă asigură că nu „partidul“, ci „partidele“ ar fi să ieie moștenirea. Eu îi amintesc ce se cuprinde în moșiunile lor.

De altfel ei regretă hotărârea lui Maniu de a scoate opoziția din Cameră. Asigură că, la Alba-Iulia, „nu va fi nimic“. Atunci, de ce mai țin adunarea? Li spun cu hotărâre că refuz absolut să colaborez la ceva care este pentru mine o faptă rea.

4 April.

Vorbesc la legea Cultelor.

Înainte, Istrate Măcescu atacă pieziș pe Titulescu, care n'a pus bine chestia optanților, neconsultând pe specialiștii români. Argetoianu apără pe colegul său și cere Camerei a-plause pentru dânsul.

•

Conferința a două despre Portugalia, la care asistă și prințul Nicolae, care s'a anunțat el însuși prin aghiotantul său. Aplaudă la atacul contra „monșero-crației“, care e cald subliniat de sală. E foarte bine ca înfățișare, dar se sfiște încă a vorbi.

5 April.

Azi Hans Otto Roth la mine. E hotărât contra politicii liberale de imbulzire, dar și contra uneltirilor revoluționare. Maniu, care vrea un „bloc ardelean“, i-a chemat și pe Sași la Alba-Iulia. Roth nu iea asupra-și acest păcat. Aurel Dobrescu l-a asigurat că „va dezarma o divizie“.

Sașii au convins cu greu pe Vintilă Brătianu să nu se atingă de cooperația lor, la legea pe care o prezintă Lupu, dar e făcută de doi tineri liberali.

7 April.

Arăt la Cameră intenția pe care o au unii exploataitori proști de a strica, printr'o clădire fără sens, frumoasa piață a Mediașului; alții vreau să se înstăpânească pe Biserica Domnească din Câmpulung. Argetoianu e și el indignat de cazul de la Mediaș, care, spune el, e complicat cu un șantaj.

*

Sesiunea se mântuie cu un cald mesagiu al Regenței. Vintilă Brătianu mă asigură că o să rămâie. Lupu îl proclamă un „sfânt“, Argetoianu un „șef“ respectat, ale cărui ordine se execută de „soldați“.

8 April.

Și la ultima conferință despre Portugalia foarte multă lume.

*

Vizita lui Marcel Pernot de la **Débats**. Are de gând să meargă și în provincie. Vine din Grecia, unde l-a speriat „etatizarea“, pe care Zaimis o crede necesară pentru un anumit stadiu al unor anume popoare. In ce privește România, e rezervat asupra național-țărăniștilor. La Cluj va vedea pe Maniu, care a adresat un adevărat mesagiu lui Halippa cu privire la cei zece ani de stăpânire românească în Basarabia.

18 April.

Mari cutremure în Bulgaria și Grecia.

26 April.

Venirea abatelui Zavoral.

27 April.

Primirea lui Zavoral la Academie, cu un discurs al d-rului Marinescu. Abatele, care vorbește românește, ni dă sfaturi de a iubi limba noastră.

La Fundație, primirea solemnă a lui Zavoral, în asistența Patriarhului. Nistor îl salută în numele Guvernului, primarul Costinescu în al Capitalei. Urmează cuvântarea mea, extraordinar de cald primită. Vasile Stoica vorbește în numele legionarilor ardeleni, relevând ajutorul dat revoluției din Praga. Se adauge și un student. Abatele se exprimă foarte corect, spre uimirea auditorilor. Patriarhul îl sărută.

Seara prânz la ministrul cehoslovac. Hiotu mă face să reiau relațiile cu Duca. El îmi anunță că prințul Carol se află la Bruxelles.

28 April.

În drumul spre Chișinău, generalul Istrate, care a comandat ca general de corp de armată la ocuparea Basarabiei, îmi spune că nu face politică, fapt pentru care l-a felicitat regele Ferdinand, al cărui aghiotant a fost.

29 April.

La Chișinău Regența ajunge ceva mai târziu. Bună ținută, la gară, a Prințului Nicolae. Discursurilor de întâmpinare li răspunde Patriarhul.

La Sobor, impresionant discurs, foarte înțelept, al Patriarhului, care face apel la unire și regretă absența național-țărăniștilor. Incunjurat de amicii săi, general Averescu, venit încă de aseară, caută să se menție vizibil în locul d'întăiu. Vorbesc cu generalul Coandă, cu care împart trăsura, și îi arăt că un Guvern al lor, la început, e imposibil. Ar fi un crâncen războiu cu național-țărăniștii. Pe urmă, ar fi un mijloc de a se înțelege cu mine. — Și cu Goga? — La Culte; ce știu eu! — La Interne ar fi bun Mitilineu. Generalul îmi cere voie să comunice șefului său conversația. — De ce nu? Dar sunt sigur că nu va înțelege astfel de lucruri.

La Sfatul Țării, clădire în stil napoleoniart, ca mai tot ce a dat aici oficialitatea rusească. Sală strâmbă, urâtă. Vorbește Prințul. Apoi discursuri liberale: al lui Vintilă Brătianu, cu un întreg program ca pentru un lung viitor de guvernare, al lui Nicolescu, președintele Senatului, fără coloare, al lui Săveanu, mai nou ca stil. Averescu face o lungă expunere a felului cum, lucrând cu „Puterile centrale“, în trista vreme de la Buftea, **ar fi putut** să unească Basarabia, care i se oferia. Amintind astfel de lucruri, el nu-și dă sama de deplorabilul efect pe care-l face la o serbare de demnitate și mândrie românească. Nu știu de ce Mihali, de la Cluj, crede că trebuie să-și facă un fel de autobiografie.

Dezvelirea, cu discursuri, al lui Buzdugan în frunte, care însă nu se aud, a statuii lui Ștefan-cel-Mare, măhăloasă creațiune a Basarabeanului Plămădeală, care a luat chipul fixat de Costin Petrescu, acesta însuși urmând pe Bucovineanul Epaminonda Bucevschi, de acum trei șferturi de veac.

Supt aeroplanele numeroase — se zvonise, fiecare dând răspunderea pe altul, că vor veni avioane bolșevice și vor bombarda statuia... — se primește defierea, care e splendidă. Excelentă ținută a școlilor, și a celor de fete. Evreii se prezintă numeroși, și ca socoli, cu steag zionist, purtând doar o panglică românească. Armata e ireproșabilă: soldați voinici, cai zdraveni, arme care par înalte. E o mândrie s'o vezi. La urmă, pe căluții lor, țărani supt dârze căciuli.

Masă de 400 de persoane. Averescu, încântat, e la urechea Patriarhului. În față, Prezan îl privește cu curiozitate. Vintilă Brătianu toastează pentru familia regală. Prințul Nicolae cetește apăsător răspunsul, în care se cuprinde o scrisoare a Reginei. Pomenind pe soțul ei, ea declară că omul

politic care se poate stăpâni pe sine, acela câștigă: aluzia e evidentă. Senzație.

Oficialii pleacă la 5. Eu rămân pentru reprezentarea, cu o foarte bună artistă, a piesei mele „Domm pribeag“. Urmează o conferință a mea, în care relevez rolul mulțimilor pentru păstrarea caracterului românesc al Basarabiei.

30 April.

Cu Inculeț, Pântea și Ciobanu și cu doamnele lor, cercetez satele Goiana și Vadul-lui-Vodă. Rare ori câte ceva vechiu în bisericuțele cu covoare splendide, pe care recomand să le adune într'un Muzeu. In ultima localitate, frumoasă catapeteasmă, cu icoane de o inspirație în parte occidentală.

Apoi la școli. La Facultatea de Teologie, foarte cercetată, refuz să fiu întâmpinat de scriitorul Gala Galaction, din cauza atitudinii lui din timpul războiului.

La întoarcere trenul e întâmpinat cu muzică militară, școli, urale, pentru d-rul Angelescu, care e înăuntru.

1-iu Maiu.

La București aflu rezultatul alegerilor franceze, cu un mare succes al moderaților, comuniștii pierzând unsprezece locuri.

*

Societatea Urban Jarnik dă un dejun lui Zavoral. Intre asistenți, și Madgearu, care stăruie pe lângă mine pentru înțelegerea înainte de 6 Maiu. El ar voi să vorbesc la adunarea din București, unde promite 40.000 de oameni. La Alba-Iulia oficialii vor încerca să-l împiedece. Madgearu asigură că se va păstra liniștea.

Arătasem lui Zavoral dorința mea de a colabora cu so-

cetaitea lor ceho-română, stăruind să se aleagă bine solii culturali. El vorbește foarte cald de Urban Jarnik.

*

Universitatea nu e închisă de „ziua muncii“.

2 Maiu.

Dejun la Afacerile Străine. Duca îmi strecoară știri triste despre Prinț, „un om căruia i se oferă rezultatul a o mie de ani de muncă prin Coroana României Unite“.

Lăpedatu crede și el că legea electorală se va schimba. Vintilă Brătianu nu vrea însă: i se pare că actuala lege înfrânează interesele locale în folosul celor generale. Dacă e contra panașagiului: ori un sistem, ori altul! Lăpedatu recunoaște că sistemul de acumă dă țara pe mâna organizatorilor de alegeri, cari-și fac de cap.

*

Sezra, masă la Hiotu, cu Zavoral. Știrile rele comunicate de Duca m'au impresionat adânc, provocând un proces de conștiință, pe care admit să-l comunic Țeginei, fără ca pentru aceasta să doresc o audiență.

Hiotu mă asigură că vizitele lui Stere „la câte trei zile“ se datoresc numai insistenței acestui om, care crede că a găsit în sfârșit reabilitatea așa de mult dorită.

3 Maiu.

Cu zbatele Zavoral și ministrul cehoslovac la Văleni. La Ploiești zbatele e primit de 500 de fete de școală în costume naționale. Primarul îl anunță că o stradă va fi numită după oaspetele iubit.

La Văleni aflu că ministrul a fost aghiotant al Impăratului Carol.

Cineva din Ploiești îmi spune că acolo se prind la telefon adevărate conversații între Stere și Știrbei. Ar fi vorba ca primul să între în Ministeriu.

4 Maiu.

În cursul unei discuții la Patriarhie, pentru noua clădire, între membrii Comisiei Monumentelor Istorice și Patriarh, acesta îmi spune că s'ar putea ca eu să fiu ministrul care să ordonanțe cheltuiala.

5 Maiu.

„Alba-Iulia.“

Trimet lui Maniu o telegramă în care „recunosc partidului său dreptul de a fi valorificat într'un viitor guvern cum va înțelege Regența“. Maniu îmi răspunde cu frazele vage pe care le așteptam.

În oraș, unde manifestația e condusă de Madgearu și de generalul Holban, domnește o liniște perfectă. La Șosea se îmbulzește lumea săracă, profitând de vremea bună.

7 Maiu.

Cetesc moțiunea de la Alba-Iulia. Vechiu stil de ideologie revoluționară ardelenescă. „Guvernul inamic al Patriei“, îndemn la neascultarea de legi, repudiarea împrumutului, etc.; se vorbise de coloanele țărănești care merg pe jos... la București... Amestecul steagului roșu a fost evident, și tindea să fie decisiv. Bine că s'a afirmat măcar caracterul inviolabil al unității naționale!

Un învățător din Muscel, care a fost de față, îmi spune că a rămas scârbit de sentimentele de dușmănie față de Vechiul Regat. La lumina focurilor înalte, 100.000 de oameni, ca la 1784 sau la 1848, strigau: „Azi să se schimbe guvernul, azi!“ „Murim azi, și aici!“ Trenurile au fost luate cu asalt.

Ziarul Sașilor declară că pentru ai săi nu este nimic de așteptat de la acest partid, afară doar că pune problema de drept, ceia ce trebuie salutat.

10 Maiu.

Cu Suedezul Mohl, de la un ziar din Stockholm, și cu Clinton Logio, la Văleni, unde și Lăpedatu.

La masă, acesta spune că la Alba-Iulia au venit mai mulți țărani din județul Alba și muncitori. Puțini din Cluj, vre-o două sute din Brașov. Trimes să vadă situația în Ardeal înainte de întrunire, Lăpedatu s'a întors cu știri asigurătoare. N'ar fi vorba de o succesiune a lor. Se lucrează mai mult în direcția mea. Național-țărăniștii fac imposibilul mai ales pe lângă Patriarh, ca să împiedece guvernul meu de „destindere“. S'a prins o comunicație a lui Stere către Maniu, la întoarcerea mea din străinătate, în acest cuprins: „spusesem că va trăda în patruzeci și opt de oare; a făcut-o în douăzeci și patru“. Observ că acest om e cel mai bun expert în materie de trădare.

Ziarele, informate de Guvern, sunt pline de știri cu privire la un complot în Anglia al prințului Carol, care ar fi fost să se întoarcă în momentul de la Alba-Iulia. Prințul, bolnav, a trebuit să părăsească Anglia.

*

În **Le Monde Slave** din Paris un Rus, Adamov, e primit să falsifice și să înjure și pe Poincaré, în chestia Basarabiei. Întreb pe Eisenmann supt ce presiune s'a primit acest pamflet.

15 Maiu.

Beza dosește din Londra, aducându-mi știri liniștitoare cu privire la afacerea din Londra, care mi-a răscolit tot sufletul.

21 *Maiu.*

La Afumați cercetez biserica lui Constantin Cantacuzino Stolnicul.

Seara, la Legația italiană, cu profesorul Maragliano din Geneva, descoperitorul serului anti-tuberculos, și noul ministru al Belgiei Guillaume, al cărui tată pregătise o bibliografie a Istoriei Românilor, pe care fiul spune că ar fi dispus să o continue.

Noul ministru al Italiei, Preziosi, ginerele lui Tittoni, arată o mare admirație pentru Averescu.

*

La o întrunire din Dobrogea, V. Sasu a dat ca sigur un viitor guvern Averescu.

28 *Maiu.*

Princesa Elena, la care dejunez, a primit pe Maniu, care i-a făcut timp de două ceasuri un „expozeu“ fără s'o lase să adauge un cuvânt.

29 *Maiu.*

Mi se acordă în unanimitate premiul de proză de 100.000 de lei.

30 *Maiu.*

Ședința de comemorare a Regelui Ferdinand la Academie. Cum aș fi trebuit să vorbesc de politica unui Suveran care nu mi-a îngăduit nicio participare la conducerea țării, am refuzat. Sarcina i s'a dat lui Mehedinți, fost ministru.

Sunt de față Prințul Nicolae, care a răspuns bine salutarii președintelui Racoviță, și ceilalți doi membri ai Regentiei, precum și regina Maria, care s'a apropiat de mine, observând că e mult de când nu ne-am văzut. Bianu a

vorbit, mișcat, despre legăturile răposatului Rege ca Academia.

2 Iunie.

La Academie ședință pentru Alecsandri, în prezența Reginei, a prințesei Elena și a prințului Nicolae. Discursul lui Goga a fost bine clădit și ferm.

3 Iunie.

La Târgoviște, pentru Congresul Ligei Culturale.

Seara, un deputat liberal îmi spune cât de adânc simția I. Brătianu criticele mele. Era rău informat și adesea ațîțat de oameni interesați să producă și să menție. dușmănia. Mă credea înviersunat contra lui personal, căutând să-l scad.

4 Iunie.

După-amiazi, la Dealu. Mormântul lui Mihai Viteazul e acoperit de un praf gros. Colonelul comandant al școlii vorbește frumos membrilor Ligii în fața celor 500 de elevi, cari defilează. Până ajungem la poartă ei se coboară pe cărări ca să ni dea o ultimă bună-ziua.

*

Seara, festival foarte reușit, cu corul din Târgoviște, în care intră bărbați și femei din toate clasele, având drept conducător un contabil și un băcan ca solo. Îți face plăcere. Corul din Săliște e condus de însuși Timoteiu Popovici. Studenții prezintă frumoase danțuri.

5 Iunie.

La Cobia, gingașă clădire de la 1572, înveșmântată în cărămizi smălțuite. Apoi la Butoiu, cu resturile unei mănăstiri din veacul al XIV-lea, refăcută supt Matei Basa-

rab, apoi stricată de neglijența egumenilor greci. Mergem și până la Ludești, unde piatra soției lui Stoica, logofătul și cronicarul cantacuzinesc, e oribil maculată de ceara lumânărilor proaste.

7 Iunie.

La telegrama trimisă în numele Ligii Culturale Regina răspunde sec prin d-na Mavrodi, princesa Elena, direct, foarte călduros, Regența, convenabil.

9 Iunie.

La Văleni cu d-na Quensel, soția unui profesor universitar în Suedia, care a fost în Rusia sovietică, despre care a scris două volume, și a mai trecut prin România pentru studii. E foarte rezervată în tot ce privește Basarabia.

12 Iunie.

Duca-mi arată telegrama prin care prințul Carol arată la **Paris-Midi** că el se va apăra în procesul de divorț și că a fost silit să plece de corupția regimului românesc.

13 Iunie

La d-na Novian, căpitanul de aviație francez pe care l-am chemat ca sfătuitor îmi spune că accidentele dese vin din lipsa unor buni mecanici și, în genere, a unei baze sănătoase. Prințul Carol organizase o mare aviație, căreia după plecarea lui i s'au luat mijloacele. O mică aviație bună poate produce aproape instantaneu, în caz de războiu, una de proporțiile cerute.

*

Averescu răspunde articolului meu despre Guvernul de no-

tabilități naționale cu altul în care cere colaborarea de partide, adăugând că, de altfel, el n'are nevoie de niciun ajutor ca să vie la putere.

14 Iunie.

Lăpedatu îmi spune că ar trebui „să mă mișc“, să expun Regenței drepturile mele. Regența s'ar teme să dea țărăniștilor, gata de răzbunare, Guvernul, iar Averescu ar fi făcut, și acum în urmă la Mărăști, o rea impresie.

17 Iunie.

Cu Lăpedatu la Cluj, pentru inaugurarea, âdecă trecerea de la „Fundajia Regelui Mihai“ la Stat a Muzeului, atât de bine, și de greu, alcătuit de Romul Vuia, care m'a invitat în cuvinte mișcătoare. Și în cuvântarea lui el spune că prezența mea acolo face pentru dânsul mai mult decât toate discursurile și distincțiile. În discursul său Racoviță răs-pinge concluziile istoricilor și asigură că toată civilizația românească era gata încă din epoca pietrei.

*

În tren, Lăpedatu, și la întors, Franasovici, spun multe lucruri interesante. Lăpedatu îmi arată că înfrângerea în procesul Manoilescu a fost pentru I. Brătianu cea mai grea lovitură. În Consiliul de miniștri a fost o uimire când Tătărescu a adus ceia ce el numia probele. Și Duca îndem-nase la proces. Brătianu mă privia ca omul în stare să deslănțuiască o mișcare carlistă. S'a crezut că Regina lucrează la un Ministeriu Știrbei, care ar deschide calea țărăniștilor. Prințul Nicolae a vorbit liber, bine, la Timișoara. Amândoi miniștrii iau în ușor pretențiile de succesiune ale lui Lupu.

Lăpedatu îmi spune în ce condiții s'a format guvernul

Știrbei. Brătianu l-a chemat pe Lăpedatu și i-a spus ce pregătește; l-a rugat să nu plece din București. Lui C. Dimitriu i-a vorbit mai vag. Noii miniștri au fost înștiințați noaptea. Știrbei era cu Nicoleanu, cu comandantul Bucureștilor și directorul Poștelor. Intenția lui Averescu de a da o lovitură îi pare evidentă. Știrbei n'avea nicio autoritate: se silia să pară imparțial. Lui Brătianu i-a părut rău pe urmă că n'a pornit de-a dreptul.

20 Iunie.

La Belgrad, un Muntenegrean, insultat de opoziție, ucide pe Pavel Radici și încă un opozant și rănește grav pe Ștefan Radici.

21 Iunie.

Dejun la Legația sârbească pentru conferința Micii Înțelegeri.

Beneș recunoaște că a vorbit „Dimineței“ de factori permanenți și factori schimbători în politica națională, dar cuvintele lui au fost complectate, și el n'a dat autorizația de publicare. Spune că e obosit de când, tot pe drumuri, reprezintă țara lui.

Marincovici asigură că în luptele politice de la dâșii e mai ales dorința lui Pribicevici de a reveni la guvern. A constatat caracterul superficial al luptelor de la noi, dar în străinătate zgomotul lor ni face mult rău.

*

Seara, prânz la Externe. Știrbei se închide o jumătate de cea cu Duca. Hiotu îl laudă ca pe un om „cu scaur la cap“.

*

Curtea de Apel a pronunțat divorțul Prințului.

28 Iunie

Titulescu cercetează pe șefii de partide pentru a li da oarecare informații în chestia optanților.

29 Iunie.

La Brăila, conferință despre „Bazele României noi“.

*

Mi se dă asigurarea că împrumutul nu se face.

1-iu Iulie.

Prefectul de Prahova mă asigură, din potrivă, că de azi dimineață s'a trimis înștiințarea iscăririi împrumutului.

*

Deschiderea cursurilor în prezența princesei Elena și a verelor ei, fiicele prințului Andrei, Margareta și Teodora, care trăiesc la Paris.

Asistă și d-rul Angelescu, care găsește cuvinte bune pentru mine și opera mea.

7 Iunie.

Manoilescu mă asigură că intriga guvernului Știrbei înaintează.

Acuma câtva timp a avut loc o întrevvedere între Vintilă Brătianu și Maniu. Cel d'întâiu a început prin a declara că nu știe pentru ce e pus în fața celuilalt, că poate guvernă și că ar admite succesiunea național-țărăniștilor numai în anume condiții, între altele respectarea comercializării. Iși închipuie cineva capul lui Maniu!

9 Iulie.

La Sinaia pentru un șir de conferinți despre literatură și artă la noi.

N. Georgescu îmi spune că presiunea asupra Regenței e mai mare. Buzdugan însă n'ar voi să mă jighească.

14 15 Iulie.

La Braşov. Ce străin pare oraşul! Ai noştri abia cutează a vorbi pe stradă şi se semnalează prin neglijenţa îmbrăcăminţii şi încetineala mersului...

*

Arăt unui grup de Unguri din Făgăraş lucruri de artă din Sinaia. Perfectă înţelegere. Invitaţi la conferinţa mea, ei vin cu plăcere. Vorbesc curat româneşte.

28 Iulie.

Congresiştii învăţământului secundar vin la Văleni, cu Clavière şi Rey în frunte. Mulţi Cehoslovaci şi Poloni, dar nu văd niciun Sârb. Un interesant Bulgar, Caţarov. Doi Englezi şi patru Americani. Vre-o doi Greci.

24 Iulie.

Tătărescu vine să-mi explice ce s'a petrecut în Ardeal. De fapt a existat o conspiraţie cu lucrătorii din mine, în mare parte străini. Un Consiliu instituit pentru a trata cu fabricanţii a funcţionat; inginerii au fost bătuţi, jandarmii atacaţi cu pietre, etc. El, Tătărescu, a dat ordin să nu se tragă; oamenii au fost speriaţi numai cu mitraliera, trăgând în zier. Jandarmii şi-au răzbunat bătând pentru câte le înduraseră. Tătărescu, îmbrăcat ca ţăran, a fost el însuşi la Alba-Iulia. A cunoscut deci psihoza. Cum se vede şi din depuneri, lumea ţărănească era convinsă că Maniu vine cu altă Constituţie, ale legi şi alţi funcţionari.

li învederez lipsa de autoritate a regimului, imposibilitatea de a se menţine, ca şi aceia de a aduce pe Averescu ori,

cum însuși o recunoaște, de a se juca de-a Titulescu ori de-a Prezan. O guvernare a mea ar atrage ce e mai bun la țărăniști. Ar însufleți țara. Pe urmă, înainte de alegeri, partidele de autoritate s'ar putea lega într'o Uniune națională, precum cere programul. Fiecare cu organizația sa, dar cu o repartitie a rolurilor în Parlament și în Guvern. Ar ținea, cu puțință de revizuire, dacă împrejurările ar schimba proporțiile, cinci ani, zece. — Până la majoritatea Regelui. — Până la majoritate! Tătărescu crede că, dacă așa ceva — cum îi arăt că a fost cu puțință de patru ori până acum — nu s'a făcut, era părerea fermă a lui I. Brătianu că nu se poate Guvern de coaliție. Dar sistemul lui, slăbit prin reaua stare fizică din ultimul an, nu se poate menține și după dânsul, lipsind și sprijinul unui rege totdeauna la dispoziție. Va fi deci „ceva nou“, și în curând o voi vedea în Septembrie, la întoarcerea mea din Oslo.

26 Iulie.

La București pentru Cameră. Deschidere cu entuziasmul de comandă. Toată lumea în picioare la cetirea, de Vintilă Brătianu, a Mesagiului.

După-amiază, cetesc declarația noastră. Vintilă Brătianu ia cuvântul ca să se arăte consecvent. Mă silește să-i dovedesc contrariul. Sunt adus a vorbi de „legalitatea contestată“ a unora și de „popularitatea nemeritată“ a celorlalți.

27 Iulie.

Sosirea studenților italieni aduși de Isopescu. Li conduce profesorul Bartoli de la Turin și geograful Riccardi. La Budapesta intraseră cu tricolorul nostru lângă al lor. Uimire. După sfatul lui Isopescu au scos pe cel românesc.

9 August.

Berlinul apare cam murdar la margene, cu oarecare decadență în înfățișarea oamenilor, mult mai politicoși, ba chiar foarte serviabili. În centru, perfectă ordine și o excepțională muncă. Părăsitul, melancolicul Potsdam, plin de socialiști. Lucrează aici delegația financiară românească, în frunte cu Oromolu.

10 August.

Plimbări prin cartierele muncitorești, admirabil organizate.

11 August.

La Oslo n'a sosit încă mai nimeni dintre congresiști.

14 August.

Deschiderea congresului, cu 1.500 de participanți, între cari mulți sovietici și destul diletanți. Președinții naționali ne expunem pe estradă. În sală, Regele, pe un simplu scaun între banchetele pline; lângă el un aghiotant. Trebuie să asculte lungimea discursurilor și a comunicatelor. Muzica l-a primit cu o bucată străină oarecare.

Koht, președintele norvegian, vorbește, nu prea lung, cu humor, în englezește, franțuzește și nemțește, regretând că nu cunoaște și „frumoasa limbă italiană“. Urmează discursul englez al rectorului Universității, în aula căruia ni ținem ședințele. Koht însuși tratează despre ideia națională în epoca modernă. Monșeniorul Baudrillart se ocupă de influența d-nei de Maintenon asupra bătrânului Ludovic al XIV-lea. În față Regele protestant nu zimbește. Elegantă expunere cu orizont a Germanului Brandt de la Göttingen, despre Carol Quintul. Apoi, expansiv, tumultuos, agresiv,

ofensiv, elocvent și pitoresc, Belgianul Pirenne, care face ca Regele, cu toată oboseala lui, să rădă. El datează evul mediu de la întreruperea de circulație maritimă pe care ar fi provocat-o invazia arabă. La urmă, scurt, Americanul Kidder.

Seara, recepția primăriei la Ankershus, cu o bogăție de bufet ca în ospețele medievale.

15 August.

Recepție la Palat. Suntem înșirați câte doi după hazardul sosirii. Regele și Regina, prințul Olav așteaptă în dosul ușii. Suntem prezentați, fără nume, după națiune, ceia ce face că Puig e bănuț a fi Român. Regele găsește câteva cuvinte: știe că eu eram, dimineața, „acolo sus“. Obiceiul cere să se strângă mâna și aghiotantului și domnișoarelor de onoare, care păzesc altă ușă. Se trece la bufet. Regina, cu Curtea ei, ia ceaiul la o mesuță deosebită, unde sunt chemați Englezii. Regele trece la întâmplare printre congresiști.

Doă banchete. Unul e oficial, cu discurs al președintelui Consiliului. Guvernul e liberal-socialist. Deci mult pacifism spus pe englezește. Răspunsul lui Pirenne în aceeași notă. Stau lângă un German din Riga și lângă un Elvețian. În față, Vulici e obosit și foarte plictisit de opoziția croată, care se afirmă și aici.

După masă, în salon, plimbare ostentativă a d-nei Kolontay, ambasadoarea Sovietelor, în căutare de conversații. Femeie grasă, trecută, cu mers greoiu; sprincene mari negre pe ochii suri obosiți. Asigură pe Fedele, uriașul fost ministru de Instrucție italian, că „pe căi deosebite cele două nații lucrează pentru același scop“. Un moment a captat pe bunul Puig. Alți amatori nu se găsesc. Profesorul finlandez Mikkola mă îndeamnă să vin în iarnă la dânsu.

Al. doilea banchet al întregului Congres reprezintă o for-

midabilă imbulzeală. Am iarăși vecinătatea lui Vulici și a câtorva Francezi și doamne francezi. Oficial ni se cer discursuri naționale, pronunțate pe o estradă după ce au fost anunțate cu gongul, de un secretar norvegian. Mă supun cu greu la acest „ridicul colectiv“ și mă mulțănesc să arăt recunoștința pentru buna primire.

16 August.

Dejun dat de delegația polonă. Sunt între ministrul Poloniei de aici și cel din Madrid, oameni tineri amândoi, și foarte afabili.

După-amiazi, în urma prezintărilor arheologice ale lui Rostovțev, despre Dura, și unui Berlinez, despre Milet, în locul lui Diehl, prezentând raportul său asupra influențelor bizantine în Occident. Pe urmă Puig face o interesantă comunicare despre vechea artă romană. Se cetește un memoriu al lui Balș, despre goticul în Muntenia. Am atins, nu fără aprobări, chestia comorilor noastre de artă deținute la Moscova.

17 August.

Dimineața, Gh. Brătianu vorbește despre războiul din 1877, prezentând pe bunicul său ca intransigent în chestia Basarabiei, pe când Kogălniceanu ar fi fost dispus la tranșacții, ceea ce mă face să rectific, arătând că de fapt aveau amândoi aceeași politică. Se amestecă și o profesoară polonă cu lămuriri utile. Puțințel înainte Francezul Pagès ridicase chestia atitudinii rusești față de Sud-Estul european pe vremea lui Napoleon al III-lea. Urmează o comunicație a lui Temperley, delegat englez, profesor la Cambridge, fost atașat militar în Serbia și, ca expert la conferința de pace, decorat cu Coroana României, a cărei rozetă o poartă.

Dejun la Italiani. Fedele e între vice-președinții Dopsch

și Pirene. La capetele potcoavei, Dembinski, șeful delegației polone, și eu; lângă mine, Italienii Gallavresi și Albertini, un tânăr bizantinolog. În cele câteva cuvinte ale lui Fedele, el atinge fascismul. Dopsch răspunde rezervat, arătând că n'are nicio sarcină din partea Guvernului său.

C. Marinescu tratează despre Catalani în Mediterana orientală. Bémont află cuvinte calde pentru participarea Românilor la luminarea post-cruciatelor în secolul al XIV-lea.

Seara, serbare etnografică la Skansen. Frumoase coruri, cu note cunoscute nouă. Danțuri, dintre care unele amintesc pe ale noastre; altele sunt de o delicată poezie și politeță occidentală.

8 August.

A doua ședință generală. Calisse, care trebuia să vorbească despre unitatea italiană, lipsește și e înlocuit cu Volpe, care prezintă personajii mai puțin cunoscute ale Risorgimentului. Dopsch câștigă atenția cu observațiile sale, spuse cu bonomie, despre economia în bani și în natură, cu multe exemple de pretitundeni. Antipatic, cu figura-i umflată, cu ochii morți supt ochelarii de după urechi, cu barbișonul de colonel în rezervă de la 1877, Pocrovschi, șeful sovieticilor, se luptă cu „istoricii și autorii burghezi“, cu capitalismul, pronunțat **chepichelism**, pentru „a dovedi“ că Țării au fost stăpânitori pașnici, purtând totuși războaie, fiindcă le cereau „cupeții“ ruși, evident „chepichelști“. Formidabile aplause ale „tovarășilor“, în frunte cu d-na ambasadoare, pe care o ajută un blond secretar. Frumoasă figura de bătrân erudit englez. J. Holland Rose vorbește nervos despre politica lui Bonaparte în Egipt și în restul Orientului. În locul lui Zakrzewski, care trebuia să trateze despre „Rolul Slavilor în evul mediu“, Zelinski, care ne întreține, distrând auditoriul și prin întorsături de spirit

intr'o foarte bună franceză, despre curajul grec și cel modern, cu citații din „Hamlet“ și din Gustave le Bon. La capăt, foarte strâmtorat de lungimea predecesorului meu, amintesc de vechii noștri Domni, asupra cărora cădeau datoriile înaintașilor, și câștig astfel lumea, foarte redusă, pentru comunicația mea despre „Interpenetrația Occidentului cu Orientul în evul mediu“.

La adunarea președinților, cum se discută „voturile“ (*les vœux*), atrag atenția că unele nu sunt scrise, din lipsa secretarului sau distracția președintelui. Astfel acela despre obiectele noastre de artă de la Moscova: știința ar câștiga dacă s'ar scoate din pivnițele Kremlinului pentru ca Academia Română să le ție la dispoziția cercetătorilor. „Nu există relații diplomatice între cele două țări“, ripostează Pocrschi. „De aceea mă și adresez aici; Academia Română nu face politică de Stat.“ Nu se face proces-verbal, dar, trimetându-se toate „voturile“ la Comitetul istoric, președintele, Glotz, înseamnă că pot fi și cele verbale, iar altcineva îmi arată că s'ar putea face propunerea în numele întregii delegații. Rămâne deci pentru adunarea Comitetului la Veneția, în Maiu.

19 August.

O ultimă adunare a Comitetului a hotărât viitorul Congres la Varșovia și a ales ca vice-președinte, deci viitor președinte, pe Dembinski. Pirenne își cedase locul, fiind prea ocupat, dar declarase că nu „demisionează“, cum nu-și prezintă nici candidatura. Brandi propune ca nou membru în comitet pe Cehoslovacul Susta.

20 August:

Accident ușor de automobil al lui Rosetti, Marinescu și Gh. Brătianu.

Vizite la Muzeul de artă decorativă și la cimitirul din Akershus, cu mormintele lui Bjoermson și Ibsen.

22 August.

La Stockholm. Vizitând Nordisk Muzeum, găsesc o sa-
bie a lui Brâncoveanu.

*

Seara, o conferință în limbă germană la o Societate de
femei.

23 August.

Dejun dat de ministrul Penescu profesorilor, ziaristilor,
etc. Lângă mine oameni ca directorul de Muzeu Curman,
Hildebrand, directorul datoriei publice, Isac Collin, directo-
rul Bibliotecii Naționale, Wigman, creatorul curentelor de
presă suedeză. Răspunzând, arăt legăturile dintre noi și
Suedia, vechi și nouă, cu toată depărtarea.

24 August.

Vizita la Hildebrand, care îmi vorbește de viața po-
litică suedeză, apoi la Curman. Dejun cu d-na Quensel
și soțul ei, profesor de geologie.

26 August.

Vizită la mormintele regale, unde întâlnesc pe d. și d-na
Hauser, întorși de la Oslo. Excursie la Drottningholm.

28 August.

La Berlin, Oromolu și I. Lăpedatu, delegații noștri, îmi
spun că Germanii oferă pentru recunoașterea unei datorii
de 500.000.000 de lei, scărițată pe mulți ani, reprezentând

renta lor, pe care n'am recunoscut-o, un împrumut de 60.000.000 de lei, acum. Mă întreabă ce cred. Mi se pare că e bine să facem locul liber și clar; ce-o mai fi vom vedea.

*

Dejun cu ministrul Poloniei, încă un tânăr, care a fost și la Roma și la Angora, cu al Serbiei, Balugcici, cu Stein, directorul lui „Nord und Süd“...

29 August.

Aflu moartea, într'un accident de automobil, a lui M. Cantacuzino.

30 August.

La București.

Văd pe Argetoianu, care mă asigură că recolta de porumb nu e chiar așa de dezastroasă cum pare. Pentru a face pe exploatatori să scadă prețurile, i-a speriat cu un import din străinătate. Il felicit pentru notă demnă cu care a răspuns Ungurilor, cari se țin învierșunați în chestia optanților. Se vorbește de Ministeriul Știrbei.

4 Septembrie.

D-rul Lușu își închipuie că poate moșteni pe liberali. Oricum, sorții lui Știrbei ar fi scăzut.

*

La înmormântarea lui M. Cantacuzino vorbesc, în două sensuri deosebite, Maniu și Grigore Filipescu. Pentru țărâniștii puri, Răducanu.

5 Septembrie.

Ludwig, atașatul militar polon, vine din partea mare-

șalului Pilsudski ca să-mi ceară lămuriri asupra rostului în Ardeal al lui Ștefan Bathory, marele rege polon. Ludwig crede că prințul Carol are încă mulți aderenți, și o repetă.

7 Septembrie.

Grigore Filipescu întrevece un Ministeriu Știrbei. Ar dori ca eu să-l întreb pe Maniu dacă-l acceptă. Îi răspund că eu nu pot discuta intrigi, ci numai situații. Averescu n'ar intra într'un asemenea Ministeriu. Primind de la Regina darul în amintirea Regelui, „care l-a iubit așa de mult“, el răspunde: „Știu, dar nu m'au iubit și cei cari-l încunjurau“. Filipescu e sigur că, și dacă ar fi format Averescu Ministeriul Național, tot venia Brătianu: liberalii o spun fățiș.

12 Septembrie.

Cihodariu, care a văzut la Paris pe Papacostea, intimul lui Averescu, a cules de la acesta o conversație cu regele Ferdinand, care i-a spus că puțin a fost să nu capete generalul puterea în 1926: „Dacă Iorga mi-ar fi prezentat o listă și cu țărăniștii, cu dânsul în frunte, îmi era imposibil să refuz, date fiind sentimentele pe care le am pentru dânsul și tot ce ni-a făcut nouă, mie și Reginei, fără a mai socoti că are dreptul, la vrâsta lui, să fie ținut în samă“.

*

Giurculescu, de la Câmpulung, a văzut pe Patriarh, care i-a laudat articolele din „Neamul Românesc“ și ținuta mea față de Regență. Era indignat de hoțiile de la petrol și stăruia în părerea că pedeapsa trebuie să fie deplină și necruțătoare. Și-a exprimat părerea că, fiind eu suprema rezervă morală a țerii, trebuie să mi se dea puțința de a lucra pentru dânsa.

16 Septembrie.

Mi se aduce din partea lui Goga și lui Averescu o ofertă de colaborare. N'au nimic contra unui Guvern al meu, pe care l-ar sprijini; îmi oferă, în cazul când ei ar fi che-mați, vice-prezidenția Consiliului cu un sub-secretar de le-gătură, două, trei locuri de miniștri, câteva de sub-secretari, un număr mare, care ar putea fi crescut, de deputați și se-natori. Răspund că n'am nimic contra venirii lor, dacă așa crede de cuviință Regența; personal, având idei de realizat, nu pot împiedeca acțiunea în alt sens a altuia. Dacă mi se dă ceva în scris, voi convoca pe ai miei, a căror parti-cipare la Guvern o admit.

•

După-amiazi, Lăpedatu ca să mă sondeze dacă aș lucra câteva luni cu actualele Camere. De ce nu, dar firește tri-mețându-le neconținut în vacanță până la posibilitatea unor alegeri normale. Amândoi credem că legea electorală tre-buie schimbată. E foarte nesigur de soarta Guvernului.

19 Septembrie.

Trimesul meu a fost la general și a stat acolo vre-o două ceasuri. Averescu i-a vorbit de vechile negocieri întrerupte, de lipsa mea de dispoziție de a-l primi, de și se oferise. Îmi aduce în scris că generalul, dorind fuziunea, pe care, deprins cu astfel de acțiuni, ar face-o răpede și insistând să reluăm discuțiile, îmi cere o solidarizare în opoziție și la guvern.

Li amintesc, în scris, că l-am susținut și în ceasurile cele mai grele și-i spun că, dacă Regența l-ar vrea, îl voi sus-ține cu ai miei, dar eu însumi nu pot, ca unul care am un program integral de realizat, decât să rămân la lo-cul meu de deputat.

23 Septembrie.

Intr'o scrisoare caldă generalul promite același lucru.

24 Septembrie.

Un inspector al administrației pretinde că Duca ar dori un Ministeriu național-țărănist, dar cu patru păzitori, și anume: I. Lăpedatu, Crăsnaru, Rătescu și generalul Olteanu, că Măniu acceptă aceasta, ca să-i răstoarne, și că Mihalache singur cere totul pentru partidul său.

30 Septembrie.

Recepție la Legația polonă pentru mareșalul Pilsudski. Imi vorbește de portretele și iscăliturile lui Ștefan Bathory: iscăliturile câștigă tot mai multă amploare și complicații de la Voevodatul Ardealului la Coroana regală și de acolo la biruința asupra Muscalilor. Neconținut i se aduc în odaie vizitatori. Apare și Stere, mi se pare cu un cordon dat de regele Ferdinand. Mă ridic: „Scuzați-mă, domnule mareșal“, și plec. Așa face și generalul Cihoschi. Explic ministrului Poloniei că nu pot stă alături de cine ar fi trebuit să fie împușcat pentru trădare.

1-iu Octombrie.

Alegerea mea ca decan al Facultății de Litere.

*

Către seară la Averescu. Situația i se pare foarte rea. Bilanțul comerțului cu străinătatea e deficitar, pe când supt el era cu profit. Incasările sunt proaste: va ajunge să nu se mai poată plăti lefile ori să se facă o nouă emisiune, care ar descredita leul. El însă are legături cu străinătatea.

În Maiu 1927 Germania era gata să-i dea un împrumut de 17.000.000 lei; i se pare curios că I. Lăpedatu nu

s'a grăbit. Franța, căreia îi arătase că, dacă Italiei i se dau comenzi, ea dă mai mult și deci Franța ar putea da măcar pe jumătate, era dispusă, a o face: cu două zile înainte de a cădea, generalul primise marele cordon al Legiunii. Are prețioase legături cu Mussolini și Stresemann. Acestuia i-a spus că în războiu ne-am găsit față'n față; acum situația e alta și relațiile trebuie să fie reluate. Stresemann era de aceiași părere. Cum ministrul german la București, Mutius, s'a arătat foarte „înbumbat“, Averescu a trimis pe colonelul Anastasescu, fost atașat la Berlin, pentru a cere explicații. Imediat Mutius s'a scuzat. A primi prezidenția de Consiliu acum ar fi pentru dânsul o povară: n'ar crește cu nimic. I-ar fi fost frică să nu trebuiască a se retrage din cauza neizbânzii față de greutățile țării. Dar din ceia ce spune anume ca să-și afirme dreptul, reiese că ar putea-o face. Nu-l contrazic, și nu-l aprob. A strecurat și ideea că acum suntem înțeleși. Am lăsat-o să treacă.

Apoi aduce vorba de fuziune. El e obosit. Eu aș putea prinde rădăcini la ai lui, și s'ar putea ajunge la o șefie.

Ii arăt că și eu doresc, între liberalismul epuizat și țărănișmul care anunță „lupta pentru pâne“, un partid al Centrului. Am făcut pe ei miei cari țineau cu țărăniștii să-și schimbe orientarea. Intre noi și dânsii e acuma un șanț, peste care nu se poate trece. Dar eu nu dispun de amicii miei ca el de ai lui. Ei e general și mult mai bătrân, având oameni pe cari el i-a ridicat; eu lucrez cu oameni din generația mea, cari mi-au sacrificat viața lor. Orice presiune poate aduce desertiuni la țărăniști și aceștia, mândri de succesul de la Năsăud, pe care li l-a provocat și stupiditatea „furării“ părintelui Man — și Averescu recunoaște că e o stupiditate, — s'ar prevala de orice dezertione către dânsii. Să lăsăm lucrurile a merge de la sine. O putem face cu atât mai ușor, cu cât înseși profesiunile noastre ne-au pregătit pentru aceasta: el, general, deprins a consolida

orice. kilometru; eu, istoric, învățat să nu primesc nimic decât după îndelungate socoteli, nu ca avocații, cari cred că „c'est arrivé“. Generalul surâde.

*

Seara, masă la Externe pentru Pilsudski. Discursul lui Argetoianu e sobru: șeful guvernului polon, foarte rezervat. Opoziția nu e reprezentată. Averescu a oprit pe ai lui.

12 Octobre.

Prințul de Hohenzollern, oaspetele Reginei, a venit să mă vadă ca „șef de partid“. N'am avut un tren la îndemână.

14 Octobre.

Inculeț vine, în aparență, întâmplător. Vorbește de apropiata retragere a Guvernului. A spus Regentei că nu pot fi chemați național-tărăniștii, periculoși prin lipsa de coeziune și autoritate. Desfacerea tuturor legăturilor în Stat și societate s'ar face tot așa de răpede ca în Rusia. Regentul Buzdugan a răspuns că și el a atras atenția asupra unor asemenea posibilități.

17 Octobre.

Goga face să-mi comunice că Averescu a fost la Regenți, cărora li-a amintit că, atunci când ei nu jucau niciun rol, el făcea „dintr'o miliție o armată“. Li-a vorbit o oară și jumătate. Ca răspuns, acela că Guvernul are de făcut stabilizarea, iar pe urmă se va vedea; Regența dorește un Ministeriu național.

18 Octobre.

Guvernul se crede acuma asigurat.

*

Goga vorbește de audiența lui Averescu. Regenții nu și-au dat samă în de ajuns ce este stabilizarea.

Intrebat la Banca Națională, de Știrbei, ce plan are, generalul a răspuns: „Jumătate din planul meu l-am spus Regenței, jumătate îl țin pentru mine“.

Goga, acuzând pe Vaida că ar fi aprobat în timpul războiului pe Stere, e pentru o campanie de întruniri care ar crea o nouă opinie publică. Eu n'am încredere în asemenea apeluri. Măcar la țară, lumea e așa de zăpăcită...

21 Octombrie.

După știri serioase, unii averescani ar voi dictatura pentru a „absorbi“ pe Ardeleni și a îngrozi pe țărăniști. Ni s'ar cere nouă numai o acțiune „concordantă“ în opoziție.

25 Octombrie.

Averescu, cu Goga, la Văleni. Generalul ni arată că între programul și țintele noastre nu e nicio deosebire între noi, că el dorește ca la banchetul întrunirii noastre de la 4 Novembre să fie invitați și amici de-ai lui, dintre cari unul să și vorbească. Atunci când vor ținea ei o întrunire în Ardeal, pentru a combate ura contra regăștenilor, ar fi de dorit să vin și eu; ceia ce admit.

Multe amintiri și constatări recente, de mare interes. Neutralitatea a demoralizat pe ofițerii de rezervă, lăsându-și familia în suferință, fără tot ce poate da supt raportul moral războiul. Czernin i-a trimis pe un agent consular român din Bucovina, Timciuc, să-l întrebe cum e situația. I-a răspuns: „Din moment ce războiul cu Serbia a fost deschis pe tema interzicerii unui ideal național și Aliații îl pun pe steagurile lor, noi nu avem decât o singură linie“. Czernin spune: „Generalul are dreptate“. De mai multe ori s'a interesat pe lângă Brătianu cu privire la intrarea în acțiune. Brătianu căuta „momentul“. Când au fost atacați Sârbii, era vă-

dită intenția de a aproviziona pe Bulgari, de a reaproviziona pe Turci, cari sfârșiseră munițiile. Puteam da o lovitură. S'a zăbovit din nou. În 1915 Regele spunea că se va face ceva în primăvară, dar a ataca în acea clipă chiar, ar fi o „folie fuiéuse“.

Când războiul a început, s'au aranjat generali chiar în locurile unde nu se pricepeau, în regiunile necunoscute lor. Pe de altă parte, s'a schimbat, după dorința lui Iliescu, toată alcătuirea armatei. Cristescu, chemat să vadă întăriturile de la Turtucaia, le-a declarat insuficiente; Zotu i-a trecut raportul „la dosar“.

Înainte armistițiului era vorba de trecerea noastră în Rusia. El, Averescu, a arătat imposibilitatea: lipsă de țintă; imposibilitate de aprovizionare pe drumuri rele, cu obligația de a răsfira soldații prin sate depărtate și bolșevizate. El se punea la dispoziție pentru rezistență, dar voiă și răspunderea politică a celorlalți. Brătianu a terminat spunând în fața Regelui că armata noastră nu poate fi distrusă pe căi de exil. Lui Averescu i-a spus că în sfârșit se întâlnesc și ei doi asupra aceleiași părări.

Bănuiește chiar și în acordarea puterii intenția de a i se strica popularitatea. Au încercat să-l seducă la o lovitură pentru putere, la Bacău, și el a refuzat.

În ce privește acțiunea lui Maniu, Goga afirmă că, în timpul războiului, un avocat al Mitropoliei din Blaj n'avea datoria de a intra la școala militară pentru a deveni ofițer. Opera lui de organizare militară s'a făcut după ce Comitetele Naționale se alcătuiseră pe baze wilsoniene și funcționau până și în Ungaria. Și Vaida a vorbit după aceea. Cehoslovaci ișprăviseră încă din Octombrie, pe când „Albă-Iulia“ a noastră e numai din Decembrie. Acțiunea lui Bălan și a lui Dragomir n'a avut nicio legătură cu aceia a partidului național.

Știrbei 'ar voi să conducă partidul țărănesc. În guvernul său „național“ ar lua Internele și Războiul.

Averescu voi să trimeată pe Regele în Sicilia. Tumoarea era inofensivă: se putea extrage, dar corpul nu trebuia slăbit printr'o boală. În schimb, a fost dus la teatru, la cinematograf. Călătoria i-a fost refuzată, doctorii, și Belgianul, fiind siliți să spuie așa. Pe chestia călătoriei generalul voi să demisioneze. De fapt, moartea i-a venit Regelui din bronho-pneumonie.

Când a ajuns la putere în 1920, Regele îi ceruse să lucreze cu Parlamentul meu. Dar Brătianu l-a compromis acceptându-l. Discursurile lui Maniu, care totuși îi vorbise conciliant, și mai ales aprinsul discurs al lui Mihalache au precipitat hotărârea.

28 Octobre.

Serbările comemorative de la Constanța.

Goga îmi vorbește cu aprehensiune de Știrbei, care se pregătește. E contra participării la orice „Ministeriu național“, prin care liberalii caută să uzeze pe celelalte partide, pentru a reveni ei după ce vor face dovada incapacității celorlalte.

Vintilă Brătianu, din partea lui, mă pofteste în automobil, în drumul spre biserică. Pun de la început în discuție soluția Știrbei, arătând cât de fără valoare ar fi; cu valorile ridicate de demagogie, nu mâna acestui om se cere; ar fi și o nedreptate să se lase la o parte oameni cari au luptat și au suferit, pentru a răsplăti pe acest diletant. Vintilă Brătianu îmi obiectează că „nu e singurul factor“, că să-i vorbesc Regenței. „Mâna tare“ nu i se pare potrivită. „Grija țerii“, spune el, îl preocupă singură.

Vintilă Brătianu îmi spune, despre prințul Nicolae, că, într'o chestie de familie, a vorbit cuminte „ca tatăl său în momentele cele mai bune“.

Episcopul de Constanța vorbește „cărturărește“. Foarte bine Patriarhul.

*

La sala festivă, discursul regentului Buzdugan, cam lung și difuz. Urmează președinții Camerilor. Cuvintele lui Vintilă Brătianu abia se aud.

Și aici defilărea e splendidă. Intre alții, 800 de veterani, profund emoționați, între cari și un biet călugăr cu coșarca în mână, 60 de ofițeri, unii cu uniforma epocii lor (un general doctor, alb, palid, dar plin de stăpânire de sine); alegoriile așa și-așa. Armata însă mai presus de orice laudă.

Bună și expoziția etnografică, artistică și istorică. La amiază se retrace Curtea în semn de doliu pentru oribila catastrofă de cale ferată de la Recea.

Țărăniștii au serbat deosebit la Club. Madgearu se bucură că nu s'a realizat împrumutul.

*

Cinodariu a văzut pe d-rul Dumitrescu-Brăila, fost tachist, acum liberal. După moartea șefului lor voiau să vie la mine. Au întrebat însă pe Rege, care la numele meu ar fi pufnit de răs. — Iorga om politic! La Averescu și-a arătat nemulțămirea, iar la Maniu a aprobat din toată inima.

1-ia, Novembre.

La București găsesc plină criză ministerială. Sunt asigurat de Lăpedatu că Regența a luat angajamente față de țărăniști și nu le mai poate retrage. Vintilă Brătianu va demisiona înainte de semnarea împrumutului. Ar admite însă Ministeriul de coaliție, pe care Regența îl sabotează.

3 Novembre.

Dejun la Legația franceză pentru Focillon. După-amiază vorbesc la Cameră despre cele două partide „mesianice“ Majoritatea stârnește o aspră critică în contra ei, cu tot năcazul evident al lui Duca.

2 Novembre.

Miniștrii se adună în conferință la Externe. Seara se află că Vintilă Brătianu a și prezentat demisia. Stere trece triumfător pe Calea Victoriei. Duca s'ar fi plâns că izgonirea liberalilor o știa și servitorul de la poarta Palatului.

*

Seara, frumoasa lecția a lui Focillon, la Universitate, despre peisagiul în evul mediu.

*

Averescu vine la mine. E sigur că Regența are angajamente față de țăraniști. Imi cere să adaug la dorința Ministeriului de coaliție rezerva că acela care n'ar voi să între într'insul se exclude astfel de la sine din succesiune. Regența vrea coaliția doar numai pentru împrumut; apoi va fi un „guvern de partid“.

4 Novembre.

Strălucită adunare a noastră la sala „Dacia“. Patru tribune pentru oratori; la 5.000 de oameni. Și e vorba numai de trei județe...

Foarte potrivit vorbește săteanul Crețu, de la Suceava, în stil de Creangă, zguduitor părintele Câmpeanu de la Târgul Murășului, care amintește datoria Ardealului față de mine. A fost preot militar la noi în timpul războiului, cu patru fii pe front.

Apoi lungă defilare, îngăduită de Poliție, până la clubul pe care-l inaugurăm. Preotul binecuvintează mulțimea, care așteaptă supt ferești.

Dejun de patru sute de persoane. Averescu e reprezentat prin generalul Coandă, Goga, Anibal Teodorescu, Manoilescu, Trancu-Iași și alți cinci. Tașcă n-i salută, și după dânsul Batzaria. Apoi Petrovici. Anibal Teodorescu face un foarte bun discurs politic: între altele spune că e autorizat să-mi arăte că Partidul Poporului e la dispoziția mea. Din partea mea doresc să se apropie cele două partide.

La plecare, se înfățișează, din partea lui Maniu, nepotul său Boilă pentru a-mi oferi ce locuri de miniștri și parlamentari aș vrea. Răspund că nu pentru avantajii materiale de ultimul moment pot să rup angajamente abia contractate; dacă este să fie Ministeriul Maniu, Regența să-mi spuie ce vrea de la mine.

La Regență. Li cetesc memoriul prin care arăt rostul partidului meu, serviciile pe care le-a adus Coroanei și țerii, recomandând un Ministeriu de coaliție și arătând primejdiile guvernării fărăniste, supt aripile „unuia din marii trădători ai războiului, sinistruș Stere“.

Sunt ascultat cu atenție. Buzdugan aprobă când spun că n'am amenințat pe Regele chiar când ni se făcea nedreptate. Mă arăt gata de lămuriri. Și, când li prezint slăbiciunea în guvernare a Ardelenilor, singurii interesați și indrituiți, nu cei câțiva tachiști și țărăniști din Vechiul Regat, pe jumătate plecați de la mine, când vorbesc de Consiliile de miniștri chemate pentru că „fratele Aurică“ Vlad cerea satisfacție contra colonelului Antonescu de la statul-major, de cererea lui Cicio Pop ca să propun Regelui prorogarea Parlamentului până la venirea, fără termen, a lui Vaida, de atitudinea față de Prințul Carol, e un răs general. Pe rând toți îmi spun ce îndărătnic e Maniu în refuzarea oricărei propuneri de conciliație, ce

teribil e omul care de nimic nu se înduioșează și care sacrifică tot ambiției sale. Prințul arată că în zădar i-a vorbit și în parabole. Il felicit pentru claritatea intervenției lui.

Aflu indirect că Maniu a fost tranșant: după ce a ascultat tot, a ripostat că el își iea răspunderea situației și că nu discută altă soluție.

Ziarele liberale, supt influența lui Duca, sunt pentru guvernul lui Maniu.

6 Novembre.

Rădulescu-Motru se înscrie la țărâniști.

*

Lăpedatu îmi spune că Vintilă Brătianu a hotărât o rectificare a notei din „Viitorul“.

Și Vintilă Brătianu se plânge de îndărătnicia lui Maniu. A vorbit în viața lui cu un Filipescu, cu un Take Ionescu, cu un Marghiloman, dar n'a întâlnit niciodată un suflet așa de incapabil de a vibra. A fost la Patriarhul azi, pentru a se informa. A aflat buna impresie lăsată de Averescu. A arătat Regenței amenințarea de moarte contra celor ce se opun „curentului popular“, a învederat nevoia de a se păzi cu Guverne de dreapta granița de către bolșevici, care altfel s'ar muta la Tisa, a vorbit de înșelarea lui de către regele Ferdinand. A lăsat o impresie foarte bună. Lui Maniu i s'a pus în vedere că nu se pot lăsa la o parte oameni cărora li se datorește atâta. În zădar. Aseară numai el a oferit să ia parte la noi discuții, care ar fi să aibă loc azi. Lăpedatu crede că Regența trebuie susținută. După alte informații, din tabăra lui Maniu, prințul Nicolae a părăsit sala când Maniu și-a afirmat neclintita hotărâre, dar Buzdugan ar fi aprobat gestul lui Maniu. Certele sunt în toiu la cei cari scontează puterea. Generalul , ar fi dat lecții de

constituționalism. Lui Buzdugan, care vorbea de Parlamentul ilegal, Vintilă Brătianu i-ar fi obiectat că e Parlamentul înaintea căruia Regența a jurat.

*

Duca ar lucra și mai departe pentru țăraniști.

8 Novembre.

La amiazi, Titulescu capătă misiunea de a încerca un Ministeriu național.

Seara vine la mine, care îi promet tot concursul, și foarte sincer, afară de participarea mea personală, „pentru care sunt prea bătrân“. — „Nici n'aș îndrăzni“. La Vintilă Brătianu a găsit condiția de a păstra Parlamentul, la Maniu aceia de a-l disolva. El crede că s'ar putea guverna după dizolvare fără Parlament pentru a încheia convențiile financiare și ce se leagă de dănsese, dacă șefii de partide și-ar lua în scris angajamentul de a le păstra.

9 Novembre.

Între două îndărătnicii, Titulescu își depune mandatul. Regența dă puterea lui Maniu, și prima listă de miniștri apare: cu el, fără portofoliu, cea ce era de așteptat, și un șir de Ardeleni necunoscuți. Înaintea Palatului poporul aclamă.

*

Seara, chem pe amicii mei. Mulți, cu Toni în frunte, par a-mi reproșa acest rezultat. Cei ce aplaudau Duminecă de câte ori se rostia numele lui Averescu, îmi fac azi un act de acuzare pentru acordul cu dânsul. Ar vrea să nu lupte în alegeri. Li arăt limpede și hotărât că nu pot fi omul hotărârilor călcate îndată după încheierea lor — și cine vrea să plece, o poate face.

*

Sunt anunțat că liberalii vor lupta în alegeri.

10 Novembre.

Sunt nu mai puțin de douăzeci și unu' de miniștri: Costăchescu la Instrucție, Mironescu la Externe, Vaida la Interne. Și apoi Sever Dan, Dobrescu, Bocu, până la ultimul trepăduș zgomotos.

*

Goga îmi spune că era înțeles din Iunie cu Patriarhul, care îi dăduse și o formulă secretă pentru chemarea la București. Apoi s'a schimbat subit. Când Goga se plânge, Patriarhul îi răspunde că el nu-și uită prietenii.

În Ardeal, ca în 1918, se sfințiau steaguri contra „dușmanului”

*

Vom lupta în alegeri alături de averescani.

*

Pe străzi tipuri patibulare, cu flori în mână pentru Maniu...
Toni îmi declară că se retrage din viața politică.

11 Novembre.

După conferința mea la Teatrul Național, despre Suedia și Norvegia, un ofițer de Poliție îmi spune că, studenții pregătindu-mi o manifestație de simpatie, el este trimes s'o oprească. — Din ordinul cui? — Nu pot să spun. Arăt publicului acest „întâiu semn de libertate”. Curtea Teatrului e plină de jandarmi.

*

La generalul Averescu. E adânc mâhnit că Regența l-a înșelat. Până la sfârșitul audienței l-a asigurat că e vorba

de un Guvern național. La plecare, prințul Nicolae l-a felicitat pentru patriotismul lui. — Nu e întâia oară. Arătându-mi manșeta „Dreptății“, care amenință cu moartea pe asupritori, el spune că și pe câmpul de luptă a arătat cât de puțin se teme de moarte. Venirea la puterea a țărăniștilor e rezultatul unei intrigi melodramatice. Vineri, în chiliile Mitropoliei, Madgearu se întâlnea cu „două persoane necunoscute“ și cu aghiotantul Patriarhului, în civil.

*

Până în noapte bandele de țigani ale amicilor guvernului danțează pe piețele publice.

*

Bocu stătea la Capșa, supărat că are numai Ministeriul Banatului, și-și critica șefii, în loc să meargă la jurământ. D. R. Ioanițescu, biet sub-secretar, vorbește de cei 2.000 de săraci, cu cari poate cucerii Bucureștii.

15 Novembre

La masă la Averescu.

Povestește din războiul. N'a existat victoria de la Jiu. Divizia bavareză distrusă e tocmai aceia care a dat lovitura la Argeș. Un detașament de avangardă nenorocos, și atâta, câțiva morți și vre-o sută de prizonieri. Se dădea masă cu șampanie pentru „victorie“ și se servia o căprioară, ucisă trecând liniile noastre, ca dovadă că nicio căprioară nu le poate străbate.

Pe Argeș lovitura noastră era imposibilă. O singură divizie întregă; restul bucăți asortate. Germanii veniau cu o precizie științifică absolută — ca la manevre —, pentru a face cerc în jurul Bucureștilor. Socec n'a avut nicio vină, Lambru singur avea trupe utilizabile. Era și o divizie de milițieni. Un masacru inutil. Averescu l-a prevăzut într-o conversație cu M. Cantacuzino, care l-a acuzat de lipsă

de patriotism. Apoi, după tristul rezultat, s'a scuzat în scris.

Imi arată o corespondență bucureșteană din „Le Matin“, care, în April 1927, anunța tot ceia ce trebuia să se întâmplie contra lui. „Și acuma lucrează tot așa, aceleași persoane.

Goga-mi arată ce fricos e Stere. Pe vremea averescanilor, după ce a propus împărțirea electorală a Basarabiei, el cerea să i se dea un pașaport față de prefect, de care avea groază. E adevărat că prefectul era dispus să-l treacă peste Nistru. A trebuit opunerea ministrului.

Ar fi vorba să se facă din el un președinte al Camerei.

Pentru acordul nostru răsar dificultăți. Goga pune în vedere perspective de o mai mare apropiere.

În cursul mesei apare, un moment, Titulescu. Discuții constituționale cu dânsul. Generalul îl acuză că, după răspunsul lui Vintilă Brătianu, n'a mai încercat. El afirmă încă odată că nu putea să primească un guvern cu disolvarea imediată și fără dreptul de a face alegerile.

*

Dimineața, generalul Nicoleanu mă lămurește că ofițerul de la Teatru n'a fost autorizat. Vaida prezintă regrete. Răspund cu regretele mele că a venit el la guvern.

17 Novembre.

Preotul Țincoca și alți doi naționaliști demisionează, din neputința „morală“ de a merge cu averescanii. Dau acestor profitori politici răspunsul pe care-l merită: Tot așa bancherului Manișiu de la Galați, venit în numele altui grup de revoltați.

*

Liste comune se stabilesc.

20 Novembre.

Generalul Coandă îmi spune că la Roman soviete țărănești împart pământurile.

22 Novembre.

Mare mulțime la o conferință despre Eminescu. Nichifor Crainic cetește o foarte frumoasă închinare „celui din toate locurile și din toate timpurile“.

25 Novembre.

Ciocnire între Poliție și demonstrații comuniști, câteva capete sparte.

26 Novembre.

Scriitorul Iov, șef de organizație averescană la Soroca, îmi dă dovada tipărită că Stere organizează „libertatea poporului“, că adună mii de țărani ca să ocupe orașele, că lumea fuge de groază înaintea bandelor, „ca la 1917“.

*

În Ardeal goană pe regățeni. Țeranii săraci din Vest ar porni asupra „domnilor“, fără deosebire.

29 Novembre.

Gr. Filipescu îmi spune că tatăl său, îndemnat să lupte pentru răsturnarea liberalilor, în epoca războiului, a răspuns că e necesar ca ei să fie la putere, căci, altfel, din opoziție, l-ar împiedeca.

*

La ieșirea din Târgoviște cu prietenii și aliații noștri, țeranii scot automobilul din noroiu și ne primesc în că-

ruțele lor fără a voi să primească un ban. Unul spune: „și omul mic e bun la ceva“.

30 Novembre.

Prin satele Doljului, pe linia Jiului. Mai mulți averescani, cari ne primesc foarte bine. Înaintăm până la Bechet. În fața orașelului înecat în noroiu și a noului grup de case, a căror gospodarie e întreruptă de lipsa de bani, scânteie în lumină electrică Rahova bulgărească.

1-iu Decembre.

Comemorare a unirii Ardealului la Universitate. Puțini studenți. Ceilalți serbează deosebit. Slujbă la Patriarhie. Patriarhul s'ar fi mirat că partidul meu nu e reprezentat; reprezentantul lui Averescu e Coandă.

*

După-amiazi Maniu merge să se facă aclamat la Teatru. Și serbarea de la Ateneu e măsluită de interesul de partid. Arăt datoria ce avem de a consolida unirea și relevez rolul hotărâtor al Vechiului Regat.

2 Decembre.

Nistor a tipărit Istoria alipirii României către regele Ferdinand, cu discursul scris de mine, fără a o spune însă.

3 Decembre.

Laurențiu Oanea, pentru a fi reprimat în partidul lui Maniu, îmi adresează o „scrisoare deschisă“ prin care mă acuză că n'am făcut panegiricul celor cari sunt azi la guvern. Pe urmă, în ziare „Independente“, ultimele din injurii.

5 Decembre.

Un redactor de la „Universul“ îmi spune că în trenurile de lux se lipsesc articolele electorale comuniste.

*

La Ministeriul de Interne e o invazie sălbatecă de postulanți și de agenți, cărora li se țin discursuri. Vaida e acolo mei mult de formă.

6 Decembre.

Intre oaspeții de „Sf. Nicolae“, și generalul Averescu. E sigur că încă din vară Regența pregătise intriga pentru aducerea național-țărăniștilor. Vizitând în taină pe Buzdugan pentru a-i da numai informații, a doua zi M. Popovici i-a spus că a venit „pe urmele lui“. Averescu îi oferise la Iași un Ministeriu lui Buzdugan, care a refuzat.

*

Prințul Nicolae îmi telegrafiază: „Vă urez sănătate și viață lungă, pentru ca multă vreme tineretul român să se bucure de lumina învățăturilor d-voastră“.

12 Decembre.

Alegeri fără nicio însuflețire.

13-14 Decembre.

Cartelul nostru iese în patru loçuri: Teleorman (Ghițescu), Vaslui (generalul Rășcanu), Brăila și Dolj (locuri câștigate de mine). Lupu, cu titlul lui de țărănist, cu semnul lui de două cercuri, cu ce este în capul nației, ne întrece. Liberalii se mențin uimitor de bine.

15 Decembre.

Alegeri cu totul moarte pentru Senat.

*

Stere a refuzat orice candidatură nebasarabească în pro-

vincia lui: ar fi o compensație pentru că Basarabia are numai un loc în Ministeriu. El ar vrea prezidenția Camerei sau Finanțele.

Alegerile au provocat crime: părintele Dăianu e călcat în picioare, ca și lupistul Brudariu și Basarabeanul Cristi.

Averescanii par siguri că grupul Garoflid îi părăsește.

17 Decembre.

Lupistul Floarea vine cu capul plin de răni. Țăranii îl trimeteau acasă cu bâtele pe „regățean“. Un protopop îi strigă că nu-i nimic „cât se ține pe picioare: așa li trebuie cui nu ține cu Maniu“.

21 Decembre.

Lupaș, la Academie, îmi spune că a auzit țărani ardeleni regretând că, în loc să cumpere porcul, și-au plătit dările. Vorbindu-li de România, a auzit un glas: „dă-o dracului de România, că e numai tâlhari“.

22 Decembre.

Deschiderea Camerelor, la care nu asist. Mi se spune că prințul Nicolae ar fi cetit bine, dar rece. Entuziasmul ce se putea aștepta al majorităților.

După-amiazi vin la Cameră. Se alege ca președinte de vârstă generalul Holban. Goga, căruia și eu îi recomandasem alaltăieri să nu cetească nicio declarație, vine cu dânsa; din nou îl sfătuiesc să nu o facă. Rășcanu și Ghițescu sunt de aceeași părere. Duca apare ca să proteste contra „violenței“ alegerilor. Amenință și sfidează, des întrerupt. Ieau cuvântul ca să spun că n'am... calitatea morală de a protesta și eu. Cetirea lui Goga e întreruptă des. După plecare ceartă între Ardeleni: Goga cu Vaida și Dobrescu. Cum se mai urăsc oamenii ăștia...

23 Decembre

Adunarea Comitetului executiv al partidului nostru. Tașcă e pentru atacarea Guvernului și cruțarea liberalilor. Un altul critică violent cartelul. Li arăt că numai o cale e posibilă: împiedecarea succesiunii liberalilor, dușmani permanenți. Într-o atmosferă destul de bună se ajunge la o raliare în acest punct de vedere.

*

La Cameră, Cicio Pop a fost ales contra lui Stere, ca președinte. Il felicit pentru credința lui statornică față de nație și amintesc sprijinul pe care i l-am dat în Guvernul Vaida. Când el răspunde în cuvinte de prietenie, Camera, în picioare, ovaționează.

*

La Club, îndemn la muncă și condamn pe aceia cari, în loc de a munci, se țin de intrigi și răspândesc bănuieli.

29 Decembre.

Cuvântarea mea la Mesagiu e primită cu atenție în partea primă, care constată punctele de asemănare cu ideile mele a Răspunsului.

Dimineața, am luat cuvântul la proiectele financiare.

30 Decembre.

Un majoritar, Horia Maniu, se ridică pentru a spune că majoritatea e dispusă a-mi urma sugestiile.

M. Popovici, răspunzând criticilor, afirmă că rămân legăturile noastre de tendinți și că Guvernul vrea ajutorul și colaborația mea.

31 Decembre.

Vacanța Camerelor.

1 9 2 9

---

5 Ianuar.

Prima mea lecție la Paris despre Armenia Mică.

7 Ianuar.

Vestea loviturii de Stat în Iugoslavia. Regele înlătură Constituția și inaugurează un regim de absolutism.

8 Ianuar.

Mi se raportează un cuvânt al lui Titulescu, când s'a desfăcut de liberali: „Ei vreau numai oameni de aceia cari să li care apă și nisip, ei singuri fiind maștri“.

13 Ianuar.

„Viitorul“ mă prezintă pe de o parte mergând la Sorbona, iar pe de alta cerșind la Banca Blank, pe lângă ce am extorcat de la Ministeriu. La cursul meu doi tineri vorbesc despre nesațul meu, care trec de la liberali la Costăchescu, fără a uita vre-odată pe Blank.

*

Prințul Carol mi-a scris o scrisoare de urări și i-am răspuns dorindu-i „tot ce i-au dorit părinții și țara, care merita atâta de mult“.

17 Ianuar.

La un dejun, Förster, Germanul care a fost contra războiului german. Trăia în Elveția; de vre-o doi ani e în Paris. Impunătoare figură severă și tristă. Trebuie să audă considerațiile oaspetelui său francez asupra posibilităților de flămânzire a Germaniei... O, Nemesis, care se ține și de acela care a sacrificat **adevărului** patria sa!

18 Ianuar.

M. Popovici la mine. Imprumutul îl îngrijorează. „Azi-mâne“ se decide. Lugoșianu îmi spune cu câte sacrificii se ține stabilizarea de fapt. Titulescu, la Londra, lucrează pentru un împrumut la Societatea Națiunilor.

19 Ianuar.

M. Popovici se plânge că din cinci în cinci minute îi răsar noi dificultăți pentru împrumut.

23 Ianuar.

Ceaiu în splendida casă dăruită de Nubar-Pașa nației sale armenesti: șapte etaje, bibliotecă de 30.000 de volume franceze, admirabil legate. Iea cuvântul și Arșag Ciobanian. Fină figură de Occidental, aproape de Francez. Li vorbesc despre legăturile Armenilor cu noi. Unele Armence pomenesc cu înduioșare de adăpostul ce au găsit la București.

24 Ianuar.

Conferința la Lille, despre „Ce poate interesa în România“.

25 Ianuar.

Conferință la „Amicii Universității“ despre Castèle oc-

cidentale în România. Asistă și ministrul sârb Spalaicovici, foarte mișcat că am vorbit și de castelele din țara sa. Arată o mare ură contra politicianilor și o mare încredere în regimul instaurat de regele său.

26 Ianuar.

La Facultatea de Teologie protestantă, despre Protestantismul în România.

27 Ianuar.

La Societatea de Istorie modernă despre Memoriile lui Bärnreither și o nouă metodă de a studia Marele Războiu.

28 Ianuar.

La Veneția, prin Italia-de-Nord, acoperită de un gros strat de zăpadă. În Piața Sfântului Marcu abia se mântuie curățitul. Prin piazzete încă mormanele albe, care vor dispărea a doua zi. 6 grade supt zero.

29 Ianuar.

Semnez contractul pentru întâiul apartament al Casei Românești din Veneția.

1-iu Februar.

Sosire la București peste câmpiile înghețate și măturate de vântul sălbatec; 24 de grade supt zero.

*

După-amiază, la Cameră, Goga prezintă obrăznicile ziarelor rusești din Chișinău, care proslăvesc pe Lenin, ne acuză că, împreună cu Polonia, voim să atacăm Rusia și, cerând plebiscitul, ne consideră ca un regim de ocupație. Din nenorocire se ajunge la hărțuiri de partid, zgomotoase și triviale. Buzdugan voia să ridice chestia uciderii unuia din

membrii Sfatului Țării cari au votat pentru Unire; n'are timp. Madgearu răspunde vehement, pe aceeași bază a urilor de partid. În urletele Basarabenilor și țărăniștilor el asigură că numai gradul de penetrație face periculoasă o propagandă. Relevez greșeala teoriei: nu trebuie să dăm impresia că România este un sat fără câni.

Am anunțat și o interpelare cu privire la despoporarea țării și alta la Teatrul Național, unde, după un raport al lui Kirițescu, Costăchescu a oprit pe elevi de a veni la scandaloasă piesă a lui Minulescu, pe care superiorul lui, Vlad, ministru al Artelor, îl apără în scris.

2-3 Februar.

Un ziar semnalează declarația lui Voroișilov, ministrul de externe al Sovietelor, că are tot ce-i trebuie pentru a invade România cu Cazacii săi.

*

Imprumutul s'a semnat. Vom avea controlor la Banca Națională pe Rist, ginerele lui Monod.

6 Februar.

Discuții la Cameră asupra împrumutului și asupra contractului cu Suedezii pentru chibrituri. Duca declară că liberalii se abțin pentru motive „constituționale“. Nervos, el provoacă o scenă penibilă cu mine. Majoritățile arată — Sașii mai discret — dorința revalorizării despăgubirilor de expropriere.

*

Ieri, d-rul Gheorghian, scos din Comisia interimară, în folosul lui Dobrescu, îmi oferă lupta împreună la alegerile comunale, contra listei Guvernului.

7 Februar.

Discuții cu privire la îngrijirea orfanilor și la conflictul de la Teatrul Național, unde Costăchescu susține că a găsit jaf.

9 Februar.

Se discută la Cameră modificările lui Madgearu la legea Camerelor de Comerț.

10 Februar.

Cumplit ger: doar la Botoșani în copilăria mea să mai fi simțit unul ca acesta.

11 Februar.

La Cameră legea lui Madgearu pentru comercializări. Discuție cu Duca dacă „rechini” sunt numai la liberali sau și la național-țărăniști.

12 Februar.

Cuvântarea mea la legea comercializărilor.

14 Februar.

Mironescu prezintă protocolul cu Sovietele, pe care îl deapănă domol. Și el și Duca par a crede că totul e aranjat, dar ziarele publică un articol din „Pravda”, care menține punctul de vedere rusesc asupra Basarabiei.

„Blocuri”: basarabean, moldovenesc, muntean se ridică în fața guvernului.

16 Februar.

Mi se spune în taină că, față de demisiile ce se îngrămădiau, Averescu a asigurat pe partizanii săi că va veni la guvern, făcând, provizoriu, un loc lui Știrbei...

*

Cea mai cumplită zi de vânt la București.

18 Februar.

Davilla îmi spune ce s'a petrecut la Moscova după semnarea protocolului. Când a pomenit de Români prizonieri de războiu reținuți încă acolo, cererea i-a fost bine primită. S'a ajuns la chestia Basarabiei. Litvinov i-a obiectat că Sovietele au în doctrina lor plebiscitul. Ministrul român i-a obiectat că pentru a crea un nou titlu de drept trebuie să-l fi avut ei, dar actul de la 1812 nu are valoare legală, căci Turcia nu era îndrituită să cedeze ce nu era al ei. Apoi de ce se cere plebiscitul pentru Bucovina, care n'a fost niciodată a Țarilor? Răspunsul a fost evasiv: chestie de slavism. Dar, obiectează Davilla, dacă Polonia, care și ea poate să se prezinte ca Stat slav, ar cere Ucraina, care i-a și aparținut? Și, dacă e vorba de un plebiscit basarabeian, i-ar primi Sovietele rezultatul dacă ar fi defavorabil? — Ar fi de văzut. Cei de la Moscova par dispuși să restituie unele hârtii privitoare la Mine. Li cer lui Davilla să încerce pentru documentele și obiectele de artă, direct ori prin Polonia; aceasta pentru a evita zgômotul în jurul acestei chestiuni, cu prilejul adunării la Veneția a Comitetului internațional de istorie.

Ca situație, Moscova reprezintă, cu ordine, o civilizație redusă la cele mai rudimentare forme.

*

Prima conferință despre Armenia.

19 Februar.

La Cameră, Madgearu, apărându-și legea, pune adese în foarte rea postură pe Duca.

20 Februar.

Interpelez cu privire la nevoia de a se publica Memoriile

Regelui Carol, din care Diamandi publică un extras, căpătat de sigur de la I. Brătianu, în **Revue des deux mondes**. Duca, fără niciun rost, declară că am profitat de generozitatea lui. Intervin și în ciudata discuție dintre Ardeleanul Dionisie Roman și ministrul Voicu Nișescu, cu privire la „necesitatea” de a da pașapoarte Ardelenilor, cari vreau să emigreze în America. De asta avem noi nevoie? „Cu biciul trebuie să fie readuși” și agențiile de emigrare închise. Și Madgearu intervenise, spuind că până la April n’au bani. A trebuit să li amintesc că sunt țărăniști.

22 Februar.

Camera, fără lucru, încă de pe acum, iea vacanță pe trei zile.

27 Februar.

Cu toate silințele desperate ale politicianilor sunt ales rector cu 59 de voturi.

*

La Cameră, un deputat liberal tânăr îmi spune că o schimbare trebuie să intervină, că Vintilă Brătianu e complet descurajat și are nevoie de mângâiere, că tinerii vor un șef.

Un altul e de părere că s’ar putea face ceva cu muncitorii: un naționalism social, pentru care ar voi să întocmească un program.

*

„Fundatiya Ferdinand I-iu”, cu aprobarea Reginei, îmi oferă premiul cultural de 300.000 lei. Il trec Universității pentru publicare de cursuri.

*

Filipescu s'a despărțit de Averescu, care îi ceruse cruțare față de Știrbei, dar generalul i-a scris amabil, amintindu-i ceasurile de conviețuire în războiu.

*

Era vorba de o gazetă a lui Goga cu nuanță antisemită.

2 Mart.

La Cluj conferință într'o sală a Universității despre „Orient și Occident în sinteza românească”.

3 Mart.

Conferința la Teatrul Național, despre „Ce nu se cunoaște în România”.

*

Episcopul Nicolae Ivan îmi arată lucrările de la catedrală. Fost preot de sat, cruța de taxe pe ai săi. A strâns o avere pentru biserică.

4 Mart.

Conferință la Universitate despre Romanii. Decanul și rectorul îmi cetesc hotărârea Facultății și a Senatului de a mă face profesor onorar.

Aflu că Ungurii se țin tot de o parte, desprețuitori.

Și abuzurile noastre îi întăresc în această atitudine. Copiii urmează la Pesta și la Paris, unde află conaționali din Ungaria.

6 Mart.

Maniu îmi răspunde la întrebarea despre Memoriile Regelui Carol. Ele sunt ale Reginei, dar și ale țerii; se vor publica în înțelegere cu Guvernul. Carol I-iu nu e, cum am

spus eu, „cel uitat“. Se va pune la serbările din Maiu piatra monumentului său (și al acelu al urmașului). Cer grabă în publicare. Bine că nu **mai** „e Carol cel uitat“.

*

Averescu a făcut, ieri, la Senat, un discurs de destăinuirii, care a ținut cinci ceasuri.

7 Mart.

La Cameră imensă lume ca să asculte interpelarea lui Lupu despre data Paștilor. Urmează Basarabeanul Bețianu, diaconul Gașpar, profesorul Andrei de la Iași, țăranul Vasiescu. Trist spectacol. Din partea mea arăt că forul nu poate fi decât congresul bisericesc. Și miniștrii par să aprobe, dar au, de la Regență, o declarație scrisă, pe care sunt datori a o citi. Duca e în conversație particulară cu Stere; declarația lui e rezervată. Goga arată a fi cam de părerea mea. Și Vlad se amestecă. Deputatul Spineanu strigă, când voiam să întrerup, că sunt „tolerat în Cameră“. Silesc pe Maniu să-l dezaprobe. Maniu sprijină Sinodul, dar dă voie oricui să nu ție samă de hotărârile lui. Arăt că astfel nu se rezolvă nimic.

*

La masă, d-na Quensel, Popovici și Tașcă.

Popovici n'are bani: sunt datorii uitate, de miliarde. Il întreb ce fac cu Liga și Universitatea. El propune să ni se dea o parte din Lotăria de Stat.

8 Mart.

Cea d'întăiu ședință a Senatului universitar a mers foarte bine. Meitani a spus câteva cuvinte amabile pentru mine, cerând să se treacă la proces-verbal, și Coculescu a regretat că au mai fost candidaturi.

Seara, vorbesc președinților Societăților studențești. În-tâiu rezervă, apoi o călduroasă dovadă de simpatie.

9 Mart.

Sedința Comitetului pentru serbările Ardealului. Propun Muzeele celor nouă Biserici, publicații documentare, etc

10 Mart.

Sonferința d-nei Quensel la Academia Comercială, despre Suedia. Asistă Regina, princessa Elena și princessa Ileana.

14 Mart.

La Patriarh, pentru data Paștilor. Imi arată că prima deciziune s'a luat în lipsa lui, că el a dorit împăcarea, dar a întâmpinat rezistență. E hotărât ca în anul viitor să se revie la tradiție, până la o hotărâre ecumenică. Patriarhul din Constantinopol e pentru reformă. Cel din Ierusalim nu poate serbători odată cu latinii. Ar dori ca situația lui ca Patriarh față de Sinod să fie alta decât a Mitropolitului Primat de odinioară. Ii arăt cele trei soluții la criză: revenirea din partea Sinodului, pe care și eu o cred grea; restrângerea calendarului nou la Ardeal și Bucovina, cu îndreptățirea că acolo sunt și locuitori de altă confesiune; o declarație a lui, cuprinzând unele îndulciri. Patriarhul promite că va încerca să vadă pe episcopi, dar prevede rezistență dâră a lui Bălan.

Ii spun că am întâlnit pe acesta azi dimineață la Ministeriul de Culte și s'a arătat ireductibil. Patriarhul se teme, dacă ar face o declarație, să nu stârnească dezavuări. Obiectez că, în calitatea lui de regent, nu mai merge la Sinod. Tre-când la alte subiecte, spune că ar voi să scoată Camera din

Dealul Mitropoliei. Catedrala ar dori-o însă la Parcul Carol. Imi afirmă că abia s'a putut înlătura guvernul Știrbei.

La Cameră cetesc scrisoarea episcopului de Roman, care, foarte îngrijorat, va reveni încă odată, seara. Voicu Nițescu crede că poate răspunde, afirmând că s'a luat o hotărâre. Preotul Drăghici și alții strigă, fără să li pese de autoritatea lui Cicio Pop, care, încetul pe încetul, se fărâmițează.

Banu întrebase în chestia exportului de Români, care se constată și prin adresa către prefecți. Răducanu îl crede necesar. E susținut de majoritate, de un Maramurășean, de un socialist. E deplorabil..

15 Mart.

Vorbesc la Cameră despre situația Universității. Răspunde Costăchescu, recunoscându-mi dreptatea. Va evacua Senatul.

16 Mart.

Costăchescu îmi telefonează că evacuarea Senatului la Teatrul Popular se va face. Să prezint numai cererea oficială lui Maniu.

17 Mart.

La Prezența Consiliului mi se confirmă promisiunea lui Costăchescu.

Vorbim și de altele. Maniu îmi confirmă că de fapt a existat primejdia guvernului Știrbei, pe care el a înlăturat-o prin intransigența lui. A arătat că pentru prestigiul dinastiei nu se poate. Caut să învederez ideia de a nu alterna cu liberalii.

19 Mart.

Vorbesc la legea cooperăției. Basarabeni și socialiști a-plaudă ideia ca ea să fie liberă.

20 Mart.

La Legația Belgiei, pentru egiptologul Capart.

21 Mart.

Instalarea mea ca rector.

Lumea merge de acolo la Legația Franciei pentru doliul mareșalului Foch.

22 Mart.

Prânz la Legația Italiei, și cu Davilla, care schimbă cu Crețeanu de la Washington.

*

Dimineața, am vorbit la legea minelor, de la care s'au retras liberalii și au dispărut averescanii. După discursul pasionat al lui Madgearu se închide sesiunea.

23 Mart.

La rectorat întâlnire a prințului de Rohan cu câțiva intelectuali. Prințul, șef al unei mișcări pacifiste, crede că tinerii Unguri nu mai sunt iredentiști.

*

Regina a plecat în Spania.

24 Mart.

Grigore Filipescu denunță în „Epoca“ noi mașinații de Curte.

27 Mart.

Ministrul Franciei vine să-mi mulțamească pentru manifestația studenților.

31 Mart.

Paștile au trecut liniștite. Doar în Basarabia Mitropolitul a împiedecat pe militari de a serba la data lor în bisericile lui.

10 April.

Rist se arată speriat de dezordinea pe care a văzut-o în socotelile noastre. Nicio măsură de prevedere. 8.000 de creanțe numai la Instrucție. Incasări mizerabile pentru luna lui Mart. Temere că moneda nu s'ar putea susține. Il întovărășește și Leverage, care îndeplinește de fapt funcțiunea de controlor la Căile Ferate. Aicea am ajuns.

13 April

Diehl a vorbit, ziua, la Fundație, înaintea unui public enorm. Seara, conferința lui Brunot, cu care cercetăm orașul. Decanul francez găsește că totul e absolut deosebit de ce a întâlnit până acuma.

15 April.

Excursie la Argeș cu Brunot, Diehl, d-na Guillaume, soția ministrului Belgiei, cu sora ei, marchiza Imperiale, și un văr, cu Collas ministrul Greciei, cu secretarul Legației cehoslovace și spaniole, cu Jindra Flajshansova. Mergem până la Valea Danului. Bună primire și la țărani.

16 April.

Cu aceiași, fără Collas, la Vălenii-de-Munte și la Drajna-de-jos.

*

Seara aduce ploaie, vânt și frig. A doua zi va fulgui și la

București, unde e o adevărată furtună ca în cea mai teribilă zi de iarnă.

17 April.

A treia conferință a lui Brunot, la care asistă și princessa Elena. La a doua, Brunot a recitat admirabil versuri franceze.

18 April.

Prințul Pavel al Greciei cu princessa Elena și Marea Ducesă Maria mă cercetează acasă.

*

Seara, plecarea lui Brunot, căruia i-am arătat și mănăstirile Pantelimon și Cernica.

22 April.

Cu episcopul Nicolae Ivan la Galda și Misentea, unde s'a restaurat barbar biserica. E acolo un mediu ca în 1750. Prin astfel de locuri nu s'a schimbat nimic din viața de odinioară.

23 April.

Cercetare la căminurile studențești. Unele samănă cu aziluri de cerșetori, altele cu case de întâlnire. Intr'un colț câțiva Bucovineni își țin căsuța ca în satul lor.

26 April.

La comunicația mea la Academie asistă prințul Pavel și princessa Olga, care văd apoi colecțiile.

28 April.

Deschiderea Consiliului eparhial, puțin cercetat. Atrag atenția asupra primejdiei anchilozării în rapoarte și regula-

mente. După certele politicianilor în jurul serbării Paștilor, afirm încă odată nevoia ce era de a se aduce în **acest** for chestiunea, care nu e numai de canoane, ci și de acceptare populară. Cer să se aprobe școala de zugrăvi și cea de de cântări la Vălenii-de-Munte.

30 April.

Redeschiderea Camerei. Lupu, des întrerupt, cere ca în același sat să se facă și o a doua Inviere. Atacuri împotriva lui Răducanu.

A trecut pe la mine profesorul Labbé de la Paris. Mic, fin, foarte corect în ținută și vorbă, se interesează de artă, execrând pe cea „nouă“. I se pare că romancierul Maurois, primit ca un zeu la Atena, e o figură reprezentativă între cei „vechi“ și între cei „noi“, cari nu-l recunosc. Faima i-ar fi început cu cele două romane din timpul războiului.

*

Diehl și d-na Diehl pleacă la Belgrad.

4 Maiu.

La Veneția. Călesc casa noastră mobilată cochet de foasta mea elevă Lucia Caracostea.

5 Maiu.

Deschiderea ședințelor. Vorbește italienește președintele Koht, apoi primarul, contele Orsi, și Fedele. De la început se simte lipsa de prietenie între Francezi și Italieni.

6 Maiu.

În secțiuni discuții prea lungi asupra unor subiecte de o însemnătate secundară.

7 Maiu.

În plen discuții mai ales asupra raportului, atacat de Italieni, al lui Glotz, despre spiritul învățământului. Unii nu vor niciun amestec în procese naționale, ale căror piese ni se prezintă totuși. Curios discurs lung al fostului președinte din Chile, Alexandri, foarte „umanitarist“, de și mi se spune că a fost un feroce dictator. Nu lipsește nici tânărul sovietist Friedmann, care, firește, dă luptă cu burghezi.

După amiazi, frumoasă recepție la Padova, unde ni se arată, în bazilica lui, dinții și limba, legați în aur, ai Sfântului Anton. Revăd pe directorul Muzeului, Moschetti.

8 Maiu.

Continuă discuția asupra raportului lui Glotz. Friedmann a atacat pe Italieni și pe toți ceilalți „capitaliști“, cari continuă să fie amabili cu dânsul.

Am prezentat biuroului cererea către Comitetul național sovietic de a ni se restitui documentele, manuscriptele și obiectele de Muzeu. Lhéritier, secretarul, a fost de părere să nu ridic verbal chestia pentru a nu-mi atrage de odată un refuz.

9 Maiu.

La Roma.

10 Maiu.

La biserica unită pentru serbare.

Apoi, la Legație, decorez pe Gentile, del Vecchio, Cardinali, Rossi, Ricardi, Levi, Bertoni; Bartoli e absent. Par foarte mișcați de cuvintele mele și răspunde cald Gentile.

12 Maiu.

D. Ghika, în drumul spre țară, îmi spune că Mussolini

l-a asigurat că în relațiile cu Ungurii aceștia au fost înștiințați că nu e vorba de „nicio palmă de pământ românesc“. El observase efectul asupra opiniei publice a unor declarații ca aceea a lui Grandi, de curând întors de la Pesta.

13 Maiu.

Serbarea de Zece Maiu a fost, la București, de un cald caracter popular, evitându-se ședință solemnă a Camerelor și ferindu-se de orice decorări. Guvernul ar fi însă slab. Recolta è în cea mai mare parte foarte rea. Contribuțiile se strâng greu. Nu e afluență la Căile Ferate care opresc lucrări începute.

18 Maiu.

La princesa Elena, pentru alcătuirea unui Comitet de patronaj a Monumentelor Istorice.

*

Ieri s'a hotărât la Academie să nu se pună iscălituri pentru „cartea de aur“ a unității naționale pe care ni-o prezintă o doamnă. Atâta ar mai rămânea să iscalim alături cu cei compromiși în războiu!

*

O ploaie de decorații, începând cu cordonul Carol I-ii pentru președintele de Consiliu.

*

Vintilă Brătianu reclamă public puterea.

19 Maiu.

În drumul spre Alba-Iulia o doamnă în legături foarte strânse cu Curtea spune că d-rul Hartmann, care îngrijise

pe Rege, i-a spus formal: „de ce a murit regele d-voastră? N'a murit de cancer“. Princesa Elisabeta fusese înștiințată cu puțin mai înainte că starea Regelui nu-i atât de gravă. Hotărât el se gândise la fiul său cel mai mare. Când aceasta doamnă îi lauda însuși-ile acestuia, el a izbucnit în lacrimi: „Așa e că avea însușiri?“.

23 Maiu.

*

Serbarea jubilară. Imensa mulțime căptușește toate dealurile, dar e venită mai mult din împrejurimi. Multe ținuturi sunt total nereprezentate. Și ceva Secui, dârji, aplecați spre băutura, cari nu vor defila. Toți studenții din Cluj, perfect echipați. Destui de la Cernăuți, în costume populare. De loc cei de la Iași. Ai noștri, câțiva, cu steagul ce li-am dat. Destulă lume oficială. Câțiva liberali, fără șefi. De la averescani au venit, cu caracter personal, Mitilineu și generalul Iancovescu. La biserică, reparată, bună slujbă. Lipsește Mitropolitul Pimen, care pedepsise în Sinod pe preoții ardeleni, de la Alba-Iulia cea revoluționară. Lung discurs bun al Patriarhului. Răspunde Maniu, slab, cu nesiguranțe.

Trecem la sala Unirii. Discurs solemn al regentului Buzdugan, cu nuanțe politice, cam bătăios cu Ungurii. La biserică reformată, Ioanițescu, reprezentând guvernul, n'a găsit pe nimeni; dar, de la catolici, asistă Majlath și Pacha. Nicio nuanță polemică; apel la unirea partidelor.

Masa în două părți: Vaida și unii miniștri la sala Caragiale, unde se vorbește liber și cald, și de un ofițer sârb orbit în luptele din Dobrogea. Sunt la masa regală din Sala Unirii. Știrbei rămâne izolat. Inflăcărat, cu strigăte mari și unele greșeli de fapt, discursul lui Șt. C. Pop.

Cu miniștrii Angliei, Poloniei, Belgiei, la vechea biserică catolică. Pe Majlath îl găsim în mică ținută, dezorientat și jenat, în ușa palatului său. Un bătrân canonic ne conduce în interiorul clădirii bisericești, a cărei reparație nu e

terminată. Mormintele familiei Zapolya sunt în tristă stare. Armata păzește biserica de țărănime.

Unii săteni mă recunosc și mă aplaudă.

*

Vorbesc la Cameră pentru Universitate, Liga Culturală și arcul de triumf. Maniu nu se poate hotărâ, afară de Universitate. Liga o respectă, dar nu-i promite nimic; asupra arcului de triumf se va vedea. Mihalache e pus să explice ce s'a discutat în comisiunea aleasă de Argetoianu.

*

Vorbesc la legea bacalaureatului, susținut numai de minoritari și socialiști.

25 Maiu.

Bătrânul Arbure a văzut aici, la București, pe bătrânul șef socialist rus Burțev, care crede că neapărat vine la putere Miliucov. Intrebat asupra Basarabiei, el spune că viitoarea Rusie nu s'ar gândi la dânsa decât dacă i s'ar prezinta plângeri,

26 Maiu.

Drum spre călărași, cu oprire la Urziceni, la Grindu, unde aflu profanat mormântul ctitorului bisericii, Ispas Făgărășeanu, la Slobozia, cu puternica biserică a lui Matei Basarab, refăcută de Greci în 1844. La Călărași vorbesc despre sensul vieții ialomițene. Intoarcerea în splendoarea de apus a Bărăganului.

27 Maiu.

La Cameră Costăchescu își apără domol bacalaureatul.

28 Maiu.

La Academie au votat membru de onoare pe Știrbei, ca

auxiliar al Fundației Elias, și, ca acoperire, și pe avocatul Pantazi. Prințul Nicolae și regentul Buzdugan sunt aclamați în aceeași calitate. Se alege în unanimitate Saint-Aulaire și, în calitate de membru corespondent, Giotz.

Contra lui Știrbei au fost numai patru voturi.

*

La Cameră legea Căilor Ferate.

29 Maiu.

La Academie, discursul de înțrare al lui Silviu Dragomir, care trece prea ușor, și oarecum sec, asupra lui Pârvan. Emoționează sfârșitul, despre martiriul unui luptător ardelean de la 1848, Constantin Roman. Răspunsul lui Lupas e șters. Asistă, și ca rudă cu Roman, Patriarhul, puțin jenat, față de ceilalți episcopi, când ocupă locul de regent. Demonstrație triplă: ardelenească, ortodoxă și mai ales averescană. Și locurile din incintă sunt invadate.

*

La Cameră, Concordatul: prind sfârșitul, când Vlad recomandă votarea. A vorbit Duca și reprezentanții minorităților. Preoții ortodocși, continuând atitudinea lor fără sens, nu votează.

31 Maiu.

Prezintă raportul Fundației Carol I-iu regenților, Patriarhul și Buzdugan, între cari îmi pare că zăresc o umbră de rivalitate. Patriarhul e și el supărat de atitudinea Mitropolitului Bălan, pentru că a „invitat“ pe șefii de partid cari s'au declarat contra calendarului nou să nu mai servească supt masca Bisericii altor scopuri.

Ambii regenți sunt contra drepturilor politice ale femeilor.

*

La Cameră, legea Căilor Ferate.

*

M. Popovici mă asigură că situația financiară nu e așa de disperată. Se caută anulări de credite ca să se poată ajuta Universitățile.

1-iu Iunie

Alegerea lui Bianu ca președinte al Academiei. Candidatura mea, ca reprezentant al secției istorice, a căzut.

*

La Cameră discuția legilor lui Madgearu.

2 Iunie.

La Mangalia, în prezența princesei Elena, se sfințește biserica nouă. Răsplătirea cu medalia pentru biserică a cîtororilor, cuviincioși țărani, e impresionantă.

Vizită la moschee, unde cei câțiva Turci săraci își fac rugăciunile, întrerupte de „aminuri“ suspinate.

La Tatlageac slujbă în câmp pentru o mănăstire ce ar avea să se ridice. În față, Marea admirabilă, în stînga, lacul. Malul înalt înaintează asupra apelor sărate.

3 Iunie.

Vorbesc la legea Căilor Ferate.

4 Iulie.

Legea continuă a se discuta înaintea băncilor goale.

*

Patriarhul e bolnav, dar starea lui n'ar fi îngrijitoare.

6 Iunie.

Vizita la Vălenii-de-Munte a marelui fizician francez Perrin, minte deschisă pentru orice problemă.

7 Iulie.

La Sibiu, pentru congresul profesorilor de istorie. În tâmpinare solemnă, prea solemnă pentru câți suntem: vre-o patruzeci fără Ardeleni și fără Moldoveni. În sala Prefecturii, frumoase discursuri. Mitropolitul Bălan vorbește de divergențe pe trecătoare puncte de detaliu între dânsul și mine. E foarte amabil și doritor de împăciuire. Apoi episcopul Teușch, cu oarecare rezerve. D-rul Preța vorbește pentru Asociație. Inspectorul Teșoșu amintește vremea când „Sămănătorul“ era în Ardeal hrana tineretului. Masă împreună, fără discursuri. Mitropolitul se apără de paternitatea îndemnului către „șefii de partide“ de a nu agita în chestii bisericesti: măsura, luată în absența lui, a fost cerută de Gurie pentru Basarabia.

După-amiază, în cursul discuțiilor, tinerii profesori Giurescu și Panaitescu, cerând o nouă revistă istorică, prezintă activitatea mea și a generației mele ca pătată de subiectivism și preocupării naționale: Adevărată operă „balcanică“. Li răspund că metoda noastră, bă până și a lui Tocilescu, a fost tot „occidentală“ și că, făcând parte dintr'un popor atacat din toate părțile, avem datoria de a a-i apăra și ca istorici drepturile. Unuia dintre dâșșii îi spun în trecut: „deosebirea nu e de generație, ci de înțeligență“

Am vizitat și școala de fete a Asociației: lângă splendida zidire nouă a Sașilor, ce stafie de trecut, fără lumină, cu piane prin dormitorii și refectorii, cu tablouri de Munkacsy și madone catolice pe părăți...

La plecare, muzica tineretului sășesc, lângă cercetașii noștri, înaintea trenului.

8 Iulie.

Conferința fizicianului Perrin.

9 Iulie.

Desvelirea în Parcul Carol a monumentului lui I. Lahovary. Discurs biografic al lui Mrazek, cuvinte tare articulate ale lui Mihalache; câteva fraze de ocazie ale lui Mironescu.

10 Iunie.

Masa dată de Facultatea de Științe lui Perrin. Lăudându-i, ca rector, bunătatea, modestia, larga curiozitate științifică, el răspunde vorbind de misterele rasei. Aici el se simte ca acasă: parcă „i s'ar fi lărgit patria“. Amintește zicala: „laudele, și nemeritate, tot le primești bucuros“. Hurmuzescu evocă zilele lor de tinereță, cu încercarea primelor descoperiri.

*

La Legația Italiei bal pentru aviatorii italieni, veniți cu ministrul lor, Italo Balbo. Acesta, tânăr, gras, cu bărbuță, în albul costum tăiat de banda albastră de general, care se confundă cu cordonul „Coroanei României“, pe care-l are de mult, primește salutul adresat escadrei. Vine de la Odesa, unde a întâmpinat o bună primire. Bolșevicii au cel mai puternic chiurasat din Marea Neagră; garda roșie e excelentă; pretutindeni disciplină și autoritate. Întrebă ironic pe M. Popovici cum merg lucrurile la noi.

Acesta îmi spune că încasările merg bine, de și nu e acoperit tot deficitul; că „are bani“.

Înainte de Știrbei, care tronează pe o canapea, cei mai mulți vin de se închină profund.

*

Vaida îmi vorbește de agitații nouă ale grupului de studenți liberali, cari vreau să meargă la congresul din Pesta. Ii arăt câtă răspundere are el însuși în această atitudine.

*

Spun lui Popovici că optimismul lui Madgearu, care crede că partidul va fi la putere până în 1931, e greșit, că au pierdut prieteni utile, între care și a mea. Popovici asigură că se pot îndrepta raporturile dintre noi; eu o tăgăduiesc.

11 Iulie.

La mine scriitoarea norvegiană Nina Alkina, de origine rusească, poate Evreică. A fost și în Africa. Scrie descrieri de călătorie. Admiră pe Masaryk, „tânăr, frumos, călărind două ceasuri pe zi“.

*

La Cameră ceartă între țărăniști și liberali. E vorba și de „potlogari“. Teribilii adversari se împacă în culise.

*

Generalul Prezan îmi aduce, seara, scrisoarea de răspuns către Vintilă Brătianu, a cărui foaie îl întreba jignitor de ce nu s'a unit la protestul lui Moșoiu, contra unui vechiu articol al lui Bocu, reprodus mai ieri, în care spune că unirea n'a făcut-o nici I. Brătianu, nici regele Ferdinand, ci poporul românesc și Dumnezeu. Vintilă Brătianu n'a publicat-o și nu i-a răspuns. Îmi arată că liberalii au vrut să-l câștige și prin participări la societăți anonime.

*

Șomeri unguri trec pe bulevard spre casa lui Lugoșianu, unde a stat Maniu. Întrebați ce vor, răspund brusc, unei

doamne: „Lasă-ne, cocoană“... O femeie strigă că „mor de foame“.

*

În Ialomița, un primar, cu frații săi, sparge capul căpitanului de jandarmi și cată să ucidă pe procuror.

Nu e autoritate.

*

Banchet, dat de vre-o șaptezeci de profesori fostului rector Pangratti.

*

D-rul Angelescu arată situația politică în colori negre. E mai rău decât în 1914. Mă întrebă de ce n'aș lucra cu Averescu. Și el știe că Buzdugan vrea pe Titulescu, ceia ce am observat și eu cu prilejul mesei la care regentul mă invitase.

15 Iunie.

Vorbesc la legea pescăriilor. Camera, ca de obicei, goală.

16 Iulie.

Fostul comandor Dan Zaharia, luptând la Cameră cu liberalii, termină vorbind, literal, de „iahnia pe care o mănâncă aceștia“. Preziđenția tăce.

*

În acest timp Vintilă Brătianu și Duca străbat Ardealul și Averescu se anunță, în repetate întruniri publice, ca salvator.

17 Iulie.

Evenimentul zilei e discursul, de la Senat, al lui Ave-

răscu la legea lui Madgearu. Se aștepta un scandal, care n'a avut loc.

18 Iulie.

Inmormântarea profesorului Lalescu. Vintilă Brătianu vorbește duios de fostul său colaborator. Pangratti îi înfățișează clar frumoasă carieră. Asistă mulți studenți.

19 Iunie.

Mihalache explică legea lui, cu aceeași emfază apasată de învățător. Alături, Madgearu îl privește cum nu mi-ar plăcea să fiu privit de prietenul și asociatul meu.

Lupu îmi face aprinse demonstrații de cel mai pur fascism, firește pentru dânsul.

20 Iunie.

Pentru îmbunătățirea raporturilor, d-rul Popovici mă invită seara la o masă cu fratele său, Maniu și Vaida.

21 Iulie.

Refuz pe d-rul Costinescu care ar voi ca amicii miei să fie pe lista lui pentru Primărie.

*

După-amiază, la Cameră, Duca atacă pe primul-ministru ungar Bethlen, pentru rodomontadele lui, riscând afirmația că noi am promis să plătim optanților în credința că sunt oameni de treabă, iar acum, fiindcă se poartă prost, să nu li se dea nimic. Goga, înțeles cu Duca, se întinde asupra emoției pe care ar fi provocat-o la noi campania lui Bethlen. Ieau cuvântul ca să spun că avem a face, nu cu

o manifestație națională, ci numai cu zvâcniriile fără scop ale unei clase exploataoare.

*

Preziosî, mulțămît de primirea aviatorilor italieni, vine la mine pentru oarele de italiană, pe care le vrea în învățămîntul secundar.

22 Iunie.

La Cluj, pentru Congresul Ligii. La gară, ceva școli și cercetași. Vorbesc profesorul Ghidionescu și bătrînul Mihali.

La 6, mi se impune la Teatru o conferință pe care n'o dorisem. Cineva a avut bunătatea să anunțe cu cîteva momente înainte că nu voiu vorbi, așa că lumea s'a duș pe jumătate; de altfel studenții „au examen“ și școlile tot așa; nici directorul, un domn Pavel, nu e acolo. Întîmpinare lîncedă în „Patria“. Mâni, vor fi injurii în ziarul unguresc „Ellenzek“.

23 Iunie.

Obișnuitele discursuri de „beneventare“, unele foarte frumoase. Vorbește bine Dăianu, e foarte aplaudat generalul Pap, pe care îl cooptăm în Comitet. Asistă vechii noștri ligiști, unii foarte atinși de vîrstă. Batzaria are accente mișcate pentru Macedoneni. Foasta misionară Ileana Zara arată cum, în Secuime, desființându-se școlile de Stat, am pierdut, în ultimii ani, terenul.

Congresul viitor va fi la Brăila.

Seara foarte bună și calmă conferință a lui Teodor Mihali despre procesul Memorandului în sala chiar unde au fost debaterile.

24 Iunie

La Feleac. Vechea biserică e adausă și stricată. Totul e

sărăcăcios și ridicol, dar ce splendide danțuri vechi și ce popor înțelegător în sărăcia și ignoranța lui!

Și ce ocazie de solidară manifestație românească au pierdut Clujenii prin atitudinea lor față de Congresul Ligii!

26 Iunie.

Mironescu aduce nota către Bethlen și răspunsul, foarte molcom, al acestuia, dar cu afirmarea că Ungaria a fost nedreptățită prin tratatul de la Trianon. Discursul lui Duca e de pură retorică. Intervin, amintind și de discursurile de la Oradea ale contelui Bethlen și lui Gyarfás, care, după „Universul“, ar fi cerut granița Carpaților. Răspunde un Secuiu, tăgăduind. Recomand deputaților unguri să urmărească în justiție pe calomniator, dacă este unul, și li atrag atenția asupra insultelor din „Ellenzek“.

*

Sedință bună.

D. R. Ioanițescu ține un foarte bun discurs în apărarea legii jandarmeriei. Cum Franasovici întrerupe, preotul Man îi spune că „se obrăznicește“....

*

Grigore Filipescu organizează o ligă „Vlad Țepeș“.

27 Iunie.

Goga ia cuvântul în aceeași chestie a declarațiilor de la Pesta. Urmează socialistul și sociologul Lotar Rădăceanu, care atacă Italia fascistă. Ceia ce mă face să protest, întrebând pe președinte dacă n'are nimic de spus. De un timp, Cicio Pop e absolut pasiv.

*

Seara, d-rul Angelescu îmi cere să mă retrag și eu din Cameră odată cu liberalii, cu Lupu și cu Goga, ca protestare împotriva legii administrative elaborate de Stere.

Mironescu relevă atacul contra Italiei și adaugă cele mai mari laude pentru genialitatea lui Mussolini.

Discutându-se avantajile acordate Fundației Carol, cer să se reglementeze raporturile ei cu Universitatea.

29 Iunie.

Impărțirea premiilor la Universitate.

1-10 Iulie.

La Cameră, pentru „voinicii“ ardeleni, atacă Duca și Goga. Maniu răspunde curajos și dibaciu. Incepe a se forma. Lângă dânsul Stere îl aplaudă și-l întrerupe.

*

Liga „Vlad Țepeș“ ține întruniri la „Dacia“ și la Ploiești.

*

Guvernul descopere complotul colonelului Stoica. Se fac 58 de arestări.

11 Iulie.

Ieri a fost o zi grea pentru guvern. Prințul Nicolae ar fi vrut să demisioneze la iscălirea reformei administrative; cu greu a fost adus de la Sinaia, colegii lui nevoind să-și ia singuri răspunderea. Se vorbea de un guvern Titulescu-Știrbei, cu Titulescu în frunte. Când intriga a căzut, Știrbei a plecat din țară. Amicii miei ar voi o înțelegere cu Guvernul, amenințat la toamnă, pentru o prezidenție a Camerei atunci, sau o înțelegere cu Titulescu, eu având prezidenția Consiliului. Li spun că eu recunosc numai două imposibilități: liberalii și Știrbei.

*

Legea administrativă s'a depus ieri. Lupiștii observă că

discuția se începe prea curând, contra regulamentului. Liberalii așteaptă momentul plecării, dar până atunci sunt liniștiți, amabili cu majoritatea, primind calm atacurile lui Dobrescu cu privire la unele acte neonestе supt guvernarea lor.

Declar, la începutul ședinței, că țin să se știe încă de acum că vreau satul și regiunea, dar nu cea străină, și nu sovietele în locul prefectilor. Intâiu calde aplause, apoi dezi-luzie.

*

Lipsă de bani. Am impresia că se zăbovește intenționat orice plată. Nu capăt nici milionul atribuit Ligii. Și cele douăzeci și cinci de milioane ale Universității, promise de Popovici, întâmpină greutateți de formă.

14 Iulie.

La deschiderea cursurilor de vară vine și Vaida, cu Ioanițescu. Asistă la luarea jurământului meu în calitate de consilier comunal la Vălenii-de-Munte. La cuvântarea mea din sala de cursuri răspunde amabil și, se pare, și mișcat.

După masă îmi povestește complotul lui Stoica. A fost destăinuit lui Maniu de un cunoscut, lui Vaida, cred, de un muncitor. Se înscriseră, și de silă, maieștri de la Arsenal. S'au verificat datele când trebuiau să se adune înarmați, și la Cișmigiu. S'au găsit proclamațiile. Stoica, locuind la Odobești, e un fost coleg de clasă a lui Cihoski, căruia îi oferia conducerea. Ar fi fost amestecat generalul Broșteanu și alții. **Le Matin** dădea și portretul generalului Anghelescu. S'a vorbit și de Petala, de generalul Nicoleanu. Colonelul de la aviație Sturdza a fost reținut, n'a mărturisit, și i s'a dat drumul. Planul ar fi fost ca aviația să ocupe cele două Poște, unde s'au așezat jandarmi cu granate, cum, de altfel, ei au fost concentrați toți, împreună cu trupele credincioase,

și s'a întărit paza la Regență. Cutare ar fi venit din Oltenița cu automobilul. Ar fi fost vorba de trei zile ale dictaturii Broșteanu, și apoi de rechemarea prințului Carol. Vaida pune în legătură anumite detalii din viața Familiei regale în ultimul timp. Regina vrea regența, chiar și singură; în acest sens se pregătise lucrul când cu boala Patriarhului.

Vaida se plânge de Iunian, care nu înlătură, ci înaintează pe „hoții de urne“, mutând de la Arad la Caransebeș pe cutare judecător bun; ministrul de Justiție și procurorii lui refuză ajutorul necesar pentru a descoperi pe complotiști și pentru a-i aresta.

Vaida nu se încrede în Vintilă Brătianu, Duca și Goga. Știe ce primejdii îi stau împrejur. Nu aîlă însă nicio cale. Când îi spun de nedreptatea ce ni s'a făcut nouă la venirea lor la putere, caută să scape.

Cu dânsul la Interne, ce putem aștepta? Unde e ochiul clar, voința neînfrântă și libertatea de a lucra?

16 Iulie.

Vorbesc la legea administrativă.

Contele Bethlen cetește o declarație în care sună cuvântul de autonomie pentru țara unde sunt mai multe nații. Maniu reacționează energic, amintind suferințele românești de ieri și relevând spiritul de toleranță al Vechiului Regat, când eu prezidam Camera. Răspunde Willer, care cere ca trecutul să fie uitat: de ce acuzații așa de dure?

19 Iulie.

Se proclamă senator de drept Stere. Prezan, la apariția căruia senatorii s'au ridicat în picioare crezând că va vorbi de comemorarea regelui Ferdinand, declară că nu poate sta lângă un astfel de om. Iunian obiectează că admiterea s'a făcut în chip legal.

20 Iulie.

După ce Stere s'a lăudat la Cameră ca autor al legii administrative, atacând Regența, Mirto și Vaida vorbesc la lege fără a-l pomeni cu un singur cuvânt.

Și generalii Popovici și Văitoianu iese din Senat.

*

La Vălenii-de-Munte adunarea amicilor miei. Li arăt situația. Nu putem ajuta pe liberali și deci nu vom exploata greșelile Guvernului. Mi se aduce înainte că lingușirile guvernanților mă dezarmează. Li arăt că, de vreme ce ei nu-mi dau un partid, nu pot face alta decât să întrebunțez împrejurări pe care nu eu le creez.

25 Iulie.

Discut la Cameră chestia absolvenților Institutului Electrotehnic. Costăchescu spune că, dacă i se pun piedeci, va retrage reforma învățământului superior.

*

Lupu, care caută un teren de agitație, promite un proiect de lege contra cametei și întâmpină o rezistență dură, și din partea președintelui. Când aduce înainte haiul mănăstirilor Bistrița din Moldova și Neamț, trebuie să recunosc, dar cât e de săracă și de rău servită Comisiunea Monumentelor Istorice!

După plecarea mea se cetește scrisoarea lui Stere, care declară că optează pentru Cameră.

*

La plecare laud legea contabilității a lui Popovici, ceea ce face ca majoritatea să se ridice în picioare, dar apăs asupra nerecunoștinții guvernanților față de mine.

29 Iulie.

Excursie la Stari-Chojd, unde se face impresionanta înmormântare a oaselor de ostași culese în munte, unde sunt „cu căruțele“, apoi până la frumoasă biserică din Calvinii Săseni sau Bâsca Rusenilor.

30 Iulie.

La parastasul pentru regele Ferdinand, din opoziție, a fost numai Mitilineu. Familia a cerut să fie lăsată singură câteva minute.

Se face greșeala de a se cere urmărirea lui Gr. Filipescu pentru articolele lui din „Epoca“

5 August.

Vizită la Vălenii-de-Munte a princesei Elena.

6 August.

Deputații din deosebite părți ale țerii și preoți din Basarabia se prezintă la regina Maria.

7 August.

Conflict de muncă la Lupeni. Lucrătorii au ocupat uzina electrică. Au atacat armata, care a tras. Mulți morți.

18 August.

La Veneția.

20 August.

Impart câteva decorații notabilităților venețiene.

2 August.

La Colegiul Armenesc din Palatul Zenobio, producție de

muzică și danț a școlii din Vălenii-de Munte, cu ajutorul tenorului Vulpescu. Publicul, foarte ales, se arată încântat. Armenii îmi prezintă diploma de membru al Academiei lor.

25 August.

Serviciul religios la San-Giorgio de Greci, cu trei preoți de-ai noștri și corul de la Vălenii-de-Munte. Episcopul de Constanța împarte anafora și dă, seara, o masă arhimandritului grec și secretarului comunității.

După-amiază, caldă primire la San-Lazzaro.

30 August.

Văd pe Maniu. El nu pare a crede că intrigile țesute asupra lui — „cazanul Satanei“ pe care-l denunț într'un articol — l-ar putea răsturna.

5 Septembre.

Profesorul rus Petrov de la Universitatea din Petrograd, acum pribeag la Praga, vine la Vălenii-de-Munte ca să discute asupra Istoriei Românilor și Rușilor în „Podcarpațca“ Cehoslovaciei. E bolnav de inimă și de picioare: nevasta, fiii, fiica au rămas acasă: își scriu. Crede în influența Românilor asupra Rutenilor din Maramurăș. La șaptezeci de ani, uriașul bolnav are tot entuziasmul pentru știință.

7 Septembre.

Primesc numărul din „Europa Orientale“, în care celebrul prigonitor al nostru, Jancso Benedek, în legătură cu traducerea cărții mele de Istoria Românilor în italianește, ne insultă, tăgăduindu-ni și drepturile în Vechiul Regat.

*

La București procesul contra complotiștilor ce desfășură stupid, în mijlocul iindiferenței generale.

25 Septembrie.

Valeriu Moldovan mă pofteste la Turda, unde și Asociația își ține adunarea, pentru desvelirea statuii lui Ion Rațiu.

Răspund că, din nenorocire, nu mai avem atmosfera sufletească a serbătoririlor.

26 Septembrie.

Mirto mă caută pentru a mă întreba dacă ai miei înțeleg să facă parte din Comisia interimară a Bucureștilor, crescută după noua lege. Ii răspund că nu s'ar putea face cu o listă de partid. Ii arăt și lui ce nedreptăți au fost cu mine și amicii miei: și la alegerile pentru Parlament și după, când puteau corecta. Imi răspunde că au de gând să o facă acum, când unii parlamentari vor trece la Directorate. Ai noștri ar candida oficial. Refuz.

*

Universitatea se arată nemulțămăită de rezolvirea „anului preparator” prin „decizie ministerială”. Am scris oficial ministrului că planul lui e nerealizabil. Borzea, secretarul general, îmi spune că n'are nicio răspundere într'un act pe care vădit îl dezaprobă.

29 Septembrie.

Cu arhitectul Teodoru, vine la mine istoricul Grabar, Rus, profesor la Strasbourg. A terminat, pentru Comisia Monumentelor Istorice, o lungă călătorie prin țară, și e foarte mulțămăit. A găsit la Hârlău fresce splendide, capete fiecare cu altă expresie. Pretutindeni a văzut lucrându-se la monumente.

2 *Octombre.*

Gravă boală a regentului Buzdugan. Mi se spune că e pierdut.

3 *Octombre.*

La Legația germană se arborează steagul negru: a murit, subit, noaptea, Stresemann.

*

Lui Buzdugan i s'a făcut o operație: e mai bine, de și slab. Mă înscriu acasă la el: fiul lui îmi spune că s'a deschis bolnavului un abces la prostată, dar rinichii sunt foarte buni, inima ține, și ei cred că va putea lupta. Liberalii, în cazul dispariției regentului, ar voi pe Regina, care a chemat pe Maniu la Bălcic, unde s'au dus cu hidro-avionul, pe Oscar Niculescu și pe Titulescu. Altă listă: Regina, princesa Elena și Titulescu. Nici într'un chip liberalii nu admit pe Prezan.

5 *Octombre.*

Gazeta lui Tancred Constantinescu pune fățiș candidatura la Regență a Reginei Maria.

6 *Octombre.*

Moartea lui Buzdugan.

Intrebat de cineva din familia regală ce cred despre regența Reginei Maria, arăt că nu pot fi pentru această soluție. Regina, femeie atât de înzestrată, n'ar putea stăpâni împrejurările.

Maniu vine la mine. Fac așa ca să ni revizuiim legăturile. Incep spuindu-i că ar trebui să scape de discreditul pe care-l aruncă asupra lui și asupra politicii lui, Stere. — D-ta, care ești un om dibaciu, de ce nu-l operezi? Doar l-ai operat pe Lupu, și m'ai operat și pe mine. — D-voastră m'ați

operat. — Cum?, rămânând d-ta cu partidul și eu cu nimic? Imi arată îngrijorarea lui. I se pretinde să primească pe Regina: nu la prima întâlnire cu cei doi regenți rămași, ci la a doua, când i s'a vorbit așa: Se spune că am fi contra candidaturii Reginei; nu suntem contra ei, ci o dorim. Examinez cu dânsul candidații posibili. Vorbesc de Prezan, pe care unii îl cred prea bătrân. Maniu arată că, în ce privește candidatura lui Mironescu, el e om de partid și nu poate trece de-a dreptul de la Ministeriu la Regență. Cu părere de rău amintim pe cei morți: Flondor, Gore — de care vorbește Maniu —, Parteniu Cosma, I. Mișu, Ungureanu, M. Cantacuzino. Il roag să nu susție candidatura Reginei, pentru că n'ar fi bine pentru țară. Il conduc până jos: „doar ești și d-ta rege pe o zi!“.

Candidații la Regență sunt mulți: un coleg de Universitate, unul de Academie, așa de tineri! Maniu a văzut de două ori pe Buzdugan. Odată i-a vorbit de agitația unor tineri coloneli, pe cari îi dezaprobă regența, care vrea să rămâie constituțională; altă dată vorbea vag despre decrete de iscălit: își pierduse cunoștința.

Stere luptă de moarte, cu Știrbei, cu Hiotu, pentru regența Reginei.

8 Octombrie.

Adunarea Națională e chemată pentru oarele 10. La 11 și jumătate Maniu n'a venit încă. În față, la Mitropolie, Patriarhul se plimbă, vizibil, în lungul coridorului. Se dă lupta supremă.

Ușa din fața Camerei se deschide, împinsă de un grup foarte grăbit și aprins: „Sărățeanu! Sărățeanu!“.

Maniu îmi lămurește cum s'au desvoltat lucrurile. Nici într'un chip, Regina; Regenții, cari amenințau cu demisia, n'au vrut pe Prezan. S'a căutat, alături, un magistrat. Eu observ că Sărățeanu e cumnatul lui M. Popovici.

Sedința se deschide. Elogiul lui Buzdugan e făcut con-

venabil de Cicio Pop. Amplu și distins de Maniu, care e, în general, foarte bine. După mine vorbește Hans Otto Roth, loaial, că și reprezentanții Ungurilor. Vine apoi și al Evreilor. Lupu face politică de partid: Maniu se reasează. Înainte de constătuirea majorităților, cer cuvântul pentru a combate candidaturile dinastice: generalul Racoviță, Nae Ionescu, Nichifor Crainic sunt pentru prințul Carol. Avem de ales între un magistrat și „omul tare“ (Prezan).

Rezultatul: douăzeci de voturi pentru Prezan, nouă pentru prințul Carol, restul, pentru Sărățeanu.

Acesta vine, foarte jenat. Cicio Pop a uitat să-l salute. Strigă: „Trăiască dinastia română“. Un sfârșit aproape comic. Și era odată aici Regele Carol I-ii...

După-amiază, serviciul la Ateneu pentru Buzdugan. Prin colțuri liberalii, cari s'au abținut de la înfăptuirea a ceea ce numesc ei „lovitura de Stat“. Incerc o conversație cu Vintilă Brătianu, care îmi răspunde brusc și fără sens. Averescu lipsește: și acuma-și aduce aminte de 1928.

Pompos cortegiu. Imensă lume indiferentă. În trenul care duce pe mort la Faraoni, moșia lui: se glumește, se mănâncă. Oficialii, și ministrul Palatului, se întorc înapoi.

10 Octombrie.

De Martonne, venit din Serbia, a găsit Belgradul în deplină transformare. Când era acolo, Regele schimba titlul țării în: Iugoslavia. Armata i se pare admirabilă.

Gorschi îmi spune la Camera, că regele Alexandru i s'a plăns lui Mironescu că nu vom putea satisface condițiile convenției (Gorschi recunoaște că, din vre-o 250 de avioane, cum s'a văzut la ultimele manevre, abia 24 sunt utilizabile; promit a cere în ședință secretă lămuriri Guvernului). Același lucru îi spune și Pilsudski la Varșovia.

11 Octobre

Vizita la Vălenii-de-Munte a generalului Prezan și a d-nei, pentru a-mi mulțami. El spune: „Regina războiului sprijinită de trădătorul Războiului“.

12 Octobre.

Insultele liberalilor la adresa mea continuă. „Ordinea“ mă așează „mai jos ca ultima târâtoare“. „Indreptarea“ fără rușine, ține hangul.

15 Octobre.

Țărăniștii, îndemnați de Iunian, care n'a fost consultat la alegerea regentului, fac o declarație, prin care cer demisia rudelor lui Sărățeanu, M. Popovici și Vaida. Primul și demisionează, și Maniu îi adresează o caldă scrisoare de prietenie. Aparenta înțelegere între cele două nuanțe ale guvernamentalilor e ruptă pentru totdeauna Orbii cari chiamă pe liberali! Se vorbește de un guvern țărănist-averescan-liberal... Lumea a înebunit.

*

Prin „Universul“ Regina spune că voia, ca și prințul Nicolae, și ea să conducă țara, care trebuia să o roage pentru aceasta, că așa ar fi fost mai bine, că ea nu suferă alta dinastie.

16 Octobre.

Averescu crede că se cuvine să mă califice de „mercenar“ „grosolan“ și „caraghios“.

17 Octobre.

Prin Hiotu, trimes anume la Balcic, regina Maria declară că „n'a dat interview“ și că „persoana apropiată de gu-

vern“ nu i-a făcut nicio propunere. Printr'un număr special Stelian Popescu, care publicase un articol cu titlul „Moria-mur pro regina nostra Maria“, declară că sunt absolut autentice cuvintele Reginei, că are „dovezi“ și face apel la „sângele“ ei ca să confirme.

20 Octobre.

Spre Giurgiu pentru o conferință de comemorare. La Călugăreni ruină și murdărie. 1830 era așa de superior lui 1930.. În oraș aflu că arhiva a ars în 1916.

23 Octobre.

Regina dorește să mă vadă.

1-iu Novembre.

Ieri la Senatul Universitar Gusti a relevat că împlinesc treizeci și cinci de ani la Universitate și întru în al patruzecilea de învățământ. Bazilescu audaude cuvinte amabile. „Epoca“, „Curentul“, chiar „Dimineața“ au articole de simpatie.

4 Novembre.

Dejun la Gafencu, secretarul general de la Externe. Ieau parte: Madgearu, foarte satisfăcut de încasări și de descoperirea unor fonduri ascunse, și Iunian.

7 Novembre.

Inaugurarea palatului Ligei. Vorbește clar, tare și frumos. Scraba, căruia i se datorește splendida clădire. După mine primarul Dobrescu, distins și bine. Apoi, emoționant, Băicoianu de la Banca Națională, profesorul Șt. Pop, în numele „Asociației“, sincer și cald. Regina, care anunțase că

va veni, lipsește. Sunt de față: princessa Elena, regentul Sărățeanu, Maniu, Voicu Nițescu.

9 Novembre.

La Broșteni, unde prințul Nicolae a invitat un număr de persoane pentru inaugurarea fundațiilor lui industriale și a căminului pentru scriitori. Vintilă Brătianu și Averescu au refuzat. Goga e bolnav. A venit d-rul Lupu, care, acum un an, spunea lui Argetoianu: „peste un an voiu fi, sau dictatorul Terii Românești sau călugăr la muntele Athos“.

Slujbă de țară, discordantă, — „ca Ministeriul național“, zic eu. Modest cor de școală. Căsuța cu ferestrele albastre în fața marelui pod care duce la moară și fierăstrău. Asistă regina Maria și fiica ei, Elisabeta. Prințul Nicolae îmi cere să vorbesc la masă. Se vizitează lăptăria.

*

Seara, la masă, în vagon, Madgearu îmi vorbește de felul cum trebuie să biruie greutățile financiare și greșelile pe care le-a descoperit. Nu se vor mai numi funcționari noi în locul celor pensionați, se va face un Oficiu al licitațiilor. A găsit un haos: ordonanțări fără prevedere de fonduri, mai ales la Războiu, unde s'a construit în aier imensul local. E mult schimbat în bine. Spune că-i pare rău de atacurile violente împotriva lui Vintilă Brătianu.

*

Seara la Cercul studențesc, despre viața studențească în străinătate. Un student îmi răspunde, asigurându-mă că, atunci când mă voiu crede mai izolat, mii de tineri vor fi în jurul meu.

10 Novembre.

Mi se spune că Regina vrea să vie la ultima mea conferință

despre Veneția, dacă i-o cer în audiență. Fac cererea ca rector, pentru a o ruga să ocrotească pe studente.

*

Seara vorbesc la radio pentru armistițiu. După mine generalul Mărdărescu, calm și hotărât, cu un îndemn către unirea sufletească.

13 Novembre.

Audiență la Regina. Ii vorbesc despre Universitate, despre mizeria materială și morală a studenților. Și Regina dezaprobă căminurile mixte, laudând căminul d-nei Ave-rescu și pe aceasta. Laud inițiativele de la Broșteni ale prințului Nicolae. Ating apropiata mea călătorie în America.

Dună-amiază, venin la conferință princesa Elena, cu princesa Ileana, e aplaudată de public.

14 Novembre.

Dejun la princesa Elena. Când vorbesc de casa din Veneția, unde sunt și apartamente pentru membrii familiei regale, regina Elisabeta spune: „mă mai socot ca făcând parte din familia regală?“. „N'ați încetat niciodată de a face parte. Din stângăcie, nu din rea voință nu vi se spune“.

16 Novembre.

La Veneția.

17 Novembre.

La Genova.

18 Novembre.

La Barcelona unde aflu pe consulul nostru Benet, pe inginerul Ioanițiu și Sebastian. Palatul românesc de la Expoziție e foarte frumos. Comparat cu al Ungariei, are un răspicat sens național, plin de artă și poezie. Seara, la amicul Puig, unde întâlnesc pe istoricii Nicolau d'Olwer

și Valls, care a fost în Rusia după congresul de la Oslo. Petrogrădul e o ruină. Pretutindeni Sovietele sunt detestate. Femei din aristocrație vând pe furis chibrituri și se plâng străinului. Moscova singură e credincioasă noii religii. Față de străini, multă politeță.

19 Novembre.

Ședință preparatoare a Congresului Internațional de Istoria Spaniei. Cunosc pe Finke, bătrân de șaptezeci și cinci de ani, dar voinic și plin de viață. Se plânge de diletanțismul pretențios al tinerilor. Viața lui Frederic al II-lea de Suabia a fost scrisă recent, cu strălucire, dar cu desprețul izvoarelor, de unul din ei, elev al lui Stephan Georg. Aflu și pe venerabilul Mayer-Lübke, care vrea să vie la Cernăuți și la Cluj: îl invit și la București. Este și Brandi și Paul Paris. Catalanii refuză orice participare.

Prezidează „cenzorul“ Academiei din Madrid.

Seara, la 6, ședința solemnă de inaugurare. Ducele de Alba, fină figură, în chiurasă de decorații. Ministrul de Justiție, un general rotunțor, ia președinția. Alți doi generali, un al treilea, într'o măreață mantie albă, apoi episcopul, rectorul, cu blana de iepure a rectoratului. Profesorii, în mântăluțe de colori deosebite, cu vechi pălării curioase. Superbă sală modernă, cu portretele întregii istorii a Spaniei. Muzică militară, public de doamne și studenți.

Ducele vorbește, după Ballesteros, frumos și clar. Cere ca Istoria să fie reală, subiectivă și în legătură cu viața omenească. Discursul se traduce, în franțuzește, în englezește. Nu în nemțește, ceia ce provoacă oarecare protestări. Apoi vin la rând națiile: Finke, scurt, în limba spaniolă, amintind toată opera istorică făcută de Germani pe acest teren, mai pe larg, retoric, Paul Paris, Italia lipsește. Englezul vorbește foarte bine spaniolește și continuă în limba

lui. O întreagă expunere în numele Americii meridionale a delegatului din Peru: învederează ce au dat Castilia, Aragonul acestor ținuturi unde azi sunt „fii legitimi“ ai rasei: mișcă și provoacă aplause. Înainte de aceasta, reprezentantul Cehoslovaciei, care e însuși ministrul la Madrid, expusese, într'o foarte bună spaniolă, dar foarte pe larg, ce legături de cultură a avut țara sa cu Spania. Zic câteva vorbe franceze precedate de această formulă: „Se las paroles faltan, habla el corazon“. Apoi Norvegianul și reprezentantul Suediei, care e cunoștința mea de la Stockholm, Curman. Urmează marele discurs cu gesturi largi al ministrului.

20 Noembre.

Vorbesc despre „Orient și Occident, un pretendent român la Madrid“. Dimineața, am vizitat cu Puig frumosul muzeu episcopal din Vich.

22 Novembre.

La Rubio i Lluch. Frumoasa figură a învățatului aproape orb, care n'a părăsit o clipă ocupațiile ce fac onoarea și gloria vieții sale. Imi dă cărți pentru regele Gheorghe al Greciei și pentru mine. Imi arată figura lui Lambros tânăr: tip de Macedonean, rotund, gras, cu ochii mari și părul creț. „Era un om tăcut și rece. A făcut o mare operă; nu i-a îngrijit totdeauna detaliile“.

Seara, la o ședință a congresului, unde un cleric irlandez afirmă legăturile alor săi, catolici, cu Spania și le voiește mai strânse. Un Iezuit spaniol vorbește despre Loyola și arată câtă istorie spaniolă se află în **Acta societatis Ihesu**.

23 Novembre.

Conferință despre arta românească la pavilionul nostru.

24 Novembre.

La Taragona cu Puig i Cadafalch, care mă asigură că regele este impopular, că lucrătorii ca și intelectualii se îndreaptă spre republică.

27-30 Novembre.

Greu drum spre casă.

1-6 Decembre.

Ministrul de Instrucție vrea să deie în sama mea purtarea unui Congres al studenților creștini care e să se țină la Craiova, fără să fi fost consultat.. Răspunde întâiu Iunian, apoi, peste două zile, Costăchescu. E dispus și la schimbarea proiectului de lege pentru Universități.

Camera pare descurajată.

7 Decembre.

Congres al corpului didactic, foarte cercetat.

8 Decembre.

Conferință la Iași, despre Arta după Bizanț, pentru societatea studențească „Moldova Intregită“.

9 Decembre.

Vorbesc la Mesagiu. Cuvântarea mea e întreruptă de Maniu, ca să-mi spuie că armata e bună, dar, bine înțeles, defensivă, de Madgearu, de Mihalache, care mă învață ce e o pârlăoagă. Camera stă ca înțepenită. Se vor da instrucții la ziare pentru uciderea prin tăcere. Dar cea mai mare parte din presă, cu foile liberale în frunte, mă atacă pentru declarațiile de Vineri. „Viitorul“ mă califică pur și simplu de „morișcă“.

10 Decembre.

Afară de o lojă francmasonică devastată, serbarea studenților se face în liniște.

11 Decembre.

D-rul Lupu vorbește la Mesagiu. Menajează pe liberali și averescani. Amintește legăturile cu țărăniștii, dar lovește din când în când, cu o vehemență voită, în ei. Camera face haz. Ii spun lui Maniu că, purtându-se cum s'au purtat cu mine, așa merită.

12 Decembre.

Liberalii s'au declarat contra Creditului agricol cu capital străin și au îndemnat pe capitaliștii din afară să nu răspundă la apelul Guvernului. Deci Madgearu, provocat de interpelări aranjate, fulminează: liberalii, „criminali“, sunt „în afară de lege“. Maniu iea cuvântul ca să declare că va conserva pe aceiași cale și nația îl va sprijini; dacă e provocat, va lăsa altuia puterea. Emoție în public. Se scontează lovituri contra guvernului.

13 Decembre.

Conferință la Teatru despre expoziția din Barcelona.

15 Decembre.

La Brăila pentru centenariu. Bună slujbă la catedrală, după care un discurs cuminte și bine informat al primarului Orășeanu, altul al generalului Cihoski. Pentru Guvern vorbește Mihalache, cu îndreptări economice țărăniște. Episcopul de Buzău se pierde în considerații filosofice-creștine. Armata defilează bine. Școlile de fete se prezintă convenabil,

băieții ca o turmă; studenții salută fascist. La revista vaselor, echipagiile au o perfectă ținută. Înainte de conferința festivă, cercetez biserica Sf. Spiridon, unde aflu notițe importante.

La dejun generalul Macri vorbește entuziast despre prințul Carol, pe care de curând l-a văzut și Bocu. Trăiește retras la țară.

19 Decembre.

Vorbesc la budget, întrerupt, violent și necuviincios, de Madgearu, care face un alt discurs alături. Sunt silit să-i spun lucruri dezagreabile. Maniu e de față, și-i amintesc de îndatoririle ce i-am făcut fără niciun interes. Atunci, Madgearu face.

21 Decembre.

V. V. Haneș asigură că, Guvernul cedând față de o cerere de spor la salariu din partea corpului didactic, acesta a căpătat încredere în regim. Cum eu reacționez, Madgearu are prilejul de a-și afirma dreptul de egalitate cu oricine; forma e cea obișnuită. Cum i se răspunde, el se supără că majoritatea nu strigă contra adversarilor săi. Se votează legi cu nemiluita.

*

Princesa Elena vizitează un cămin de studenți.

26 Decembre.

N. Miculescu îmi raportează aceste cuvinte ale Patriarhului: „țara nu merge pentru că n'are cap, Prințul își fumează țigările, Sărățeanu cercetează cărțile, eu, un preot, nu pot decât să încerc a împăca“.

1 9 3 0

1-iu Ianuar.

La Paris.

4 Ianuar.

Intâia lecție despre istoria Ragusei.

5 Ianuar.

Un om de dreapta îmi spune că salariile au crescut așa de mult, încât acționarilor de la mine din Lens nu li rămâne mai nimic; dacă mai vine și legea pensiilor, oprită încă la Senat, e insuportabil.

6 Ianuar.

Dejun la rectorul Charléty. Vorbește de anii săi de student, cari sunt și ai miei. Sta într'o străduță în față cu Collège de France. Vedeă enormul cap al lui Renan plecat până târziu seara asupra lucrului (Daudet zicea de acest cap că este „une cathédrale désaffectée”); doamna Renan trecea cu lumânarea în dosul ferestrelor pentru a-l chema la masă. El rezista întâiu, apoi trupul greoiu se desfăcea de la masa de lucru. „Era un exemplu pentru noi.”

*

Seara, la Neculce, pictorul Stoenescu, care face în Mart o expoziție la New-York.

7 Ianuarie.

„Cuvântul“ își râde de „apostolul“ care, după ce a chemat la sfat corporațiile, fuge în Americă.

8 Ianuar.

Vendryès spune că, la sosirea lui în Budapesta, i s'a prezentat imediat profesorul Alexandru Eckhardt, format la Paris, și i-a vorbit la otel de suferințele Ungariei, de nevoia unei catedre de unguerește la Sorbona. El a răspuns: Da, când vom avea un Francez pregătit pentru aceasta. Il și au acum.

9 Ianuar.

La Lille, vizita școlii de Bele-Arte și conferință despre „Liniile noi ale istoriei“, după care se prezintă probe de veche artă românească.

10 Ianuar.

Tașcă îmi scrie că a dat Patriarhului scrisoarea mea. Aceasta arată că s'au confirmat puterile Guvernului, că și el dorește colaborarea fruntașilor, dar fără rezultat până acum. În alt domeniu spune că ar voi un episcopat românesc în America. Tașcă a fost rugat de Maniu să primească Legația de la Berlin și, „mai ales“, cea de la Haga, ca unul pe care un alt Guvern n'ar „îndrăzni“ să-l înlăture. Îmi cere aprobarea. Îi răspund că „înaltele lui însușiri“ ar face oriunde onoare țerii și că „d. Maniu știe să-și aleagă colaboratori“.

Într'un discurs către ai săi, Maniu a vorbit de „pulverizarea“ partidelor, afară de liberali, cu cari tratează un armistițiu.

11 Ianuar.

Prima lecție despre Aventurierii orientali în Franța.

12 Ianuar.

La Societatea de Istorie modernă comunicație despre concepția turcească a tratatelor și situația țărilor vasale.

Seara la Ancel, cu Mirchin-Guțchievici, care vorbește despre Racovschi. Acesta se exprima rău rusește la Chiev, dar impresiona prin fanatism. Acuma e într'un sat siberian, supt garanția țăranilor.

16 Ianuar.

La Genova sunt întâmpinat de studenți catolici din România, în foarte bune cuvinte românești, de și ei sunt Unguri și Germani.

Seara, conferință despre Penetrația economică italiană în România.

17 Ianuar.

Imbarcare pentru America, pe vasul „Roma“.

Zece zile de drum greu, ultimele cu furtună.

27 Ianuar.

La New-York. Reporteri la gară. Frumoase discursuri de întâmpinare ale coloniei. Davilla mă întâmpină foarte amical.

Și Evreii au vorbit cald și frumos românește.

28 Ianuar.

La un grup de Evrei cari vreau să știe ceva despre țară. Șeful lor, Wolfsohn, se interesează cu de-amănuntul de împrejurările de acasă.

29 Ianuar.

Recepție la Nelson Cromwell, darnicul ocrotitor al Românilor. Foarte mult public american.

La dejun, la Ochs, proprietarul lui **New-York Times**. Întrebă pe fiecare din oaspeți despre impresiile lor. Subgovernatorul Insulelor Filipine îi face o conferință despre starea de spirit la indigenii de acolo. Vrând să știe ce m'a lovit mai mult pe mine aici, îi răspund că puterea morală, care mișcă această enormă mașină.

30 Ianuar.

La rectorul Universității Columbia, Murray Butler, om de primul ordin. Soția vorbește bine franțuzește. De față profesorii Garridge, romanist, și Shotwell, istoric.

2 Februar.

La Washington, unde sunt găzduit la Legația românească.

3 Februar.

Recepție, seara, cu mulți diplomați și altă lume americană. Mi se cere o conferință cu proiecțiuni despre România, în franțuzește, cu explicații în englezește, pe care vădit le dorește publicul.

4 Februar.

La Mount Vernon casa lui Washington.

6 Februar.

Conferință la Universitatea de Stat, în englezește, despre sinteza românească; întâie încercare, destul de slabă.

7 Februar.

La Chicago. Seara la profesorul Craigie din Oxford, autorul Dicționarului englez, care dă cursuri aici o parte din an și e foarte mulțămît de tinerii săi colaboratori americani.

9-10 Februar.

La Indiana Harbour. Mișcătoare manifestație națională. La amiază, recepție la Primărie, cu ministrul României. La High School sunt rugat să vorbesc copiilor despre satul românesc, cu proiecțiuni, iar, spre seară, explic coloniei românești împrejurările de la noi.

În jurul steagurilor românești s'au adunat acelea ale coloniilor prietene.

11 Februar.

Recepție la consulatul nostru din Chicago, Morris, fost trimis în Suedia pe timpul războiului.

12 Februar.

Cu o delegație românească, duc, de ziua lui Lincoln, coroana de rigoare la statuia președintelui.

Conferință la Camera de Comerț, despre căile comerciale din Estul Europei.

Văd marea fabrică de mobile pentru copii a lui Feldman, Evreu din România, și marea casă, a Evreilor români.

La masa dată, seara, de aceeași, rabinul, care nu e Român, dorește înțelegerea între „urmașii Romanilor și aceia ai profesilor“. Admirabil vorbește profesorul Shrager (Șaraga), arătând superioritatea învățământului românesc față de cel american înainte de războiu. Bun discurs și al altui Evreu român, însărcinat cu înalte funcțiuni polițienești, Landescb.

13 Februar,

Masă oferită de Românii bănăţeni. Oarecare dezordine și prea mare familiaritate între fete și băieți.

Ca și la Indiana Harbour, Wopicka, fostul ministru al Statelor-Unite în România, vorbește deosebit de sincer și cald. Spune că m'a cunoscut ca pe un om simplu, acelașe cu cei mari și cu poporul.

14 Februar.

La Gairy, pentru colonia de acolo, care îmi oferă o masă. „Măsarul“ G. Toma mă pofteste la dânsul ca să-mi arăte admirabile lucrări din sute de bucăți de lemn deosebite pe care le pregătește pentru o expoziție.

15 Februar.

La grupul românesc din Aurora.

16 Febr

La Cleveland. Vizitez întâiu bisericile românești, apoi, după dorința muncitorilor români, li vorbesc despre Ce să cetească.

17 Februar.

Vizita gazetei centrale a Românilor din America. Dejun la University Club.

Apoi conferință la Universitate despre „The background of Roumanian history“.

Seara, la Akron, unde adunarea poporului e mișcătoare.

18 Februar.

Masă la Clubul Universitar. Vorbesc trei intelectuali a-

mericani, cu înțelegere. Unul cere ca națiile să-și păstreze nota lor specială pentru viitoarea sinteză americană.

Conferință la Școala Normală despre democrația rurală în Apus și la noi.

*

Seara la Youngstown, unde e un grup important de Români.

19 Februar.

La Champbell, Românii au un „hall“ al lor, unde mi se prezintă, așa de duios, mici daruri. Cercetez și ferma, bine rânduită, a negustorului Sârbu. Masa, de trei sute de persoane, e strălucită. Participă un reprezentant al Primăriei, un judecător, inspectorul învățământului. Preoți români spun amintiri din războiu. Un Evreu din Burdujeni, fost soldat, salută steagul românesc.

După-amiază, la Newcastle aceiași mișcătoare primire. Punem flori la mormântul unui din primii îndrumători ai Românilor de aici, Păcurariu.

Seara, conferință despre „Inima României“. Inspectorul prezidează. Corul, costumele sunt de toată frumuseța.

20 Februar.

*

La colonia românească Farren. Masă ca în țară la părintele Ilie Pop; una din fiice, absolventă de „High School“, întoarce „drotul“ la o fabrică de lămpi; băiatul nu vrea să vorbească românește. Seara la Sharron și Witland. Mare mulțime, foarte călduroasă; cântece de copii.

21 Februar.

La Pittsburgh. Profesorii de istorie de la Universitate mă

primesc foarte amabil, câte unul amintindu-și de Congresul de la Oslo. Un arhitect român a învățat la Cerchez, la Pangratti, la bătrânul Socolescu, pe care îi crede, pe toți trei, vii. Găsesc și pe fiul generalului Gărdescu, căsătorit cu o Americană, care vorbește și românește: studiază la școala de mine. Vedem, conduși de un tânăr Rus, Avinov, care a fost întrebuințat odinioară la biroul ceremoniilor din Petrograd, Muzeul, splendida donație a lui Carnegie. Școli — și de copii mici — ascultă explicațiile. Intoarcere, printr'o regiune de ferme răslețe și de păduri.

*

Aflăm la otel că radical-socialiștii francezi, cu necunoscutul Chautemps, au luat moștenirea lui Tardieu.

22 Februar.

Spre Canton. La biserică mi se pare că observ o oarecare răceală. Aici a fost un vechiu centru socialist. Dar, seara, la banchet, e o lume bună și prietenoasă. Câțiva Americani, cu judecătorii în frunte, vorbesc bine. Unul, cu numele german, laudă rasa noastră, a cărei generație a doua, încă mai bună, o cere el pentru America. Apoi, într'o sală de școală, vorbesc despre actuala stare a Ardealului.

23 Februar.

La Detroit. Cercetez toate cinci bisericile, pline, în care preoții vorbesc mișcător, făcând rugăciuni și pentru mine. La Românii baptiști, bună muzică. D-rul Loichiță, care vine anual în țară, are aici o situație științifică înaltă.

3 Mart.

La Los-Angeles. La gară apare o familie de Bucovineni, trei generații, fetele în costum românesc, aducând flori: ar

voi să se întoarcă în țară. La Universitatea de aici sunt doi Români, Comarnescu și Costin.

Trecem cu automobilul solidului Sălăgean Alexandru Pop la Claremont, unde ne așteaptă profesorul Maro Jones. La Universitatea Pomona este și o studentă româncă, d-ra Paraschivescu, nepoata pictorului Ștefan Popescu, și ea bursieră a d-nei Stuart din Chicago. Fac o primă lecție despre Literatura franceză în Sud-Estul Europei.

După o vizită la Muzeul din Los Angeles, petrecere seara la Jones, care arată cu mândrie cărțile lui românești, cettindu-ni și versuri. Apoi sunt prezintat câtorva profesori, între cari un foarte inteligent Catalan, autor al unei Istории Universale, care face lecții despre Istoria Artei: se interesează de războiul nostru. Dormim în pașnicul inn de aici.

4 Mart.

Fac în franțuzește la clasa lui Jones o lecție despre „România țara latină“. Apoi văd Colegiul Scripps. Dejun la restaurantul servit de studenți și studente. La 3, lecție despre Separăția Bisericii de Răsărit de cea de Apus.

La Los Angeles, seara, întâlnire cu doi profesori ai Universității, dintre cari unul, Graham, vrea să vie ia noi.

5 Mart.

Prin San Diego, la hotarul Mexicului.

6 Mart.

Lecție la Los Angeles, despre Problemele artei bizantine, la Universitate. Asistă și bătrânul filosof Karr și soția sa. Plecare pe linia „Canyoanelor“.

10 Mart.

Din nou la Chicago.

11 Mart.

Simplă îngropare a fostului președinte Taft.

12 Mart.

La Gettysburgh, câmpul de luptă al războiului civil în 1863.

13 Mart.

Conferință în franceză la Universitatea Georgetown despre Rusia. Enorm public, foarte distins.

14 Mart.

La Baltimore. Mișcătoare primire la gară: soții Olinescu, d-rul Silverberg, o Franceză care a fost în România. La Universitatea Hopkins, unde mă duce profesorul Lancaster, conferință despre democrația în Balcani (Ragusa) și în satele noastre. Masă cu Clubul Universității, prezidat de Welsh, medic bacteriolog, de cunoștinți extraordinare, care a auzit vorbind pe Regina, foarte bine, și-și aduce aminte de cuvintele amabile ale princesei Ileana, de pasiunea pentru automobile a prințului Nicolae. Un fost elev al meu face aici lecții de românește. Încă o păreche de Români după conferință.

La 9 conferință pentru Club despre Probleme în Balcani și în România.

*

În țară tulburări antisemite. Cu exagerările obișnuite, se telegrafiază că la Cluj studenții s'au baricadat în Primărie.

15 Mart.

La Philadelphia, unde ne conduce consulul României, Ma-

rian. Cuvântare la „hall“, unde s'au adunat Români. Prânz la Marian, într'o atmosferă bănăţeană.

16 Mart.

La Roebing și la Trenton, unde se cercetează bisericile. Vorbesc Românilor despre legăturile lor cu America. Profesorii americani prezenți par a se fi ofuscat de îndemnul meu la întoarcere. La discursuri, inspectorul vorbește despre ce face școala lor pentru a pregăti „cetățeni“ și de cei ce ar putea să se întoarcă, aducând cu dânsii darurile acestui învățământ.

Seara, cu preotul Bungărdean, la marea cetate universitară Princeton.

17 Mart.

La New-York. Dejun cu doi profesori americani și un Cehoslovac, și el profesor în America: vreau să vie cu toții în România.

Recepție organizată de pictorul Cristoloveanu. Nelson Cromwell e furios că Evreii se ceartă între ei, și de aceia nu va veni la masa lor.

Masa Evreilor și a societăților românești („Sons of Roumania“, Ardeleni, Macedoneni, studenți). Președintele Evreilor, Wolfsohn, se plânge de excesele din Universitățile noastre. Ii spun că e și multă exagerare, și, oricum, procesul nu se judecă aici, ci în țară, în fața conștiinței poporului românesc. Un muncitor ardelean, Ovesea, se arată convins de necesitatea întoarcerii.

Ziua Sfântului Patrick, cu defilări irlandeze pe străzi.

18 Mart.

Seara, conferință la Universitatea Columbia despre „Is-

torie și istorici din vremea noastră“. Profesorul Garridge mă prezintă în cuvintele cele mai amabile. Asistă și profesorul francez Millet, care e aici pentru trei luni.

19 Mart

La Boston. Primit de profesorul Andrews, vizitez Muzeul, căruia îi dau două covoare românești.

Dejun cu Cornish, șef al unitarienilor, care se interesează de lucrurile românești.

Vizită la Universitatea Harvard. Profesorul Merriman, și el elev al lui Bémont. La masa de seară, atașatul comercial Boncescu e rugat a vorbi despre finanțele românești, eu despre pericolul bolșevic.

20 Mart.

Plecare pe vasul „Aquitania“.

27 Mart.

La Cherbourg, unde sunt întâmpinat de prieteni, între cari secretarul prințului Carol, care-mi aduce o scrisoare. Secretarul îmi spune că Prințul ar dori să-l vad. Îi răspund a doua zi.

Seara la Fontenay-aux-Roses.

28 Mart.

Primesc răspunsul Prințului Carol.

30 Mart.

La Turin. Primire de Bartoli și de foarte mulți studenți români. Mi se arată parcul ofițerilor căzuți în războiu, cu splendida stațuie luminoasă.

După amiază, la Saluzzo.

Masă la Bartoli.

Seara vorbesc studenților noștri despre America.

31 Mart.

Vizită la Superga și la Chieri. Seara, conferință, „Un capitol inedit din arta românească“. Tot Turinul intelectual e de față, în dauna conferinței despre Ungaria a profesorului Mosca de la Pavia.

1-iu April.

La Veneția conferință despre Veneția și Orient în sala Ateneului.

2 April.

Seara, strălucita inaugurare a Casei Românești. Discursul meu îi răspunde ministrul Summonte și primarul.

4 April.

La București.

5 April.

Mironescu vine să-mi spuie că lucrurile merg rău; e probabilă o rectificare a bugetului.

8 April.

La Cameră, Costăchescu mă întâmpină mulțămindu-mi public pentru ce am făcut în America.

*

Politicianii sunt în plină criză din cauza „demisiei“ lui Stere. Se cetesc declarațiile Basarabenilor lui și ale celorlalți.

9 April.

Incă două demisii basarabene.

*

Prima mea conferință despre America.

10 April.

Viața politică e prinsă toată de „chestia Stere“. „Curentul“ are milă de dânsul. Basarabeni se ceartă două nopți ca să știe dacă merg cu vraja lui sau cu banii guvernului. „Moș Codreanu“, vice-președinte al Camerei, boloncănește acolo până ce, de la tribună, menindu-i „trădătorului“ Halippa să mântuie „pe cracă“, își aruncă biblica apostrofă de demisie. Firește, se trece peste supărarea importantului bărbat. Basarabeni steriști nu iese din partid, dar fac grup separat de control. A doua zi, îi văd la iesle cu ceilalți. Asupra „demisiei“ lui Stere se întinde complezant Maniu, Stere declară solemn că n'a murit, că va chema Sfatul basarabean, că va face un „adevărat“ partid țărănesc, că va răsturna guvernul, țara și lumea. Deocamdată trimite o epistolă a „moșului“ său în care „destăinuiește“ că toate în partid el le-a făcut.

*

Primire amicală și la Academie și la Senatul Universitar.

12 April.

Ieri invalizii, cari cereau revenirea asupra unor măsuri recente, anunțând, supt conducerea vrednicului general Mărășescu, dar și a unui Zăvoianu și a unui Teișeanu, că se vor așeza în stradă, în fața Palatului Regal, sunt udați cu apă și pe urmă bătuți cu patul puștii. Mulți studenți s'au raliat. De două ori li spun să nu servească luptele pentru putere. Seara îi întâlnesc pe bulevard, defilând în monom. cu strigătul: „Dreptul invalizilor!“.

*

La Cameră, Lupu începe un lung discurs savant, pe care-l termină cu denunțarea celor ascunse în budgetul Prezidenției Consiliului. Madgearu îi aruncă în cap budgetul, iar el i-l restituie cu piciorul.

Văd grupe în fața Societății studenților în Medicină, blocați proteste ca să nu facă manifestație. Se aruncă de pe fereastă călimări, lighene, scaune în capul soldaților, cari ard să se răsbune, cu ofițerii în frunte. Și aici sălbateca luptă pentru putere cu ajutorul oneștilor, călduroșilor naivi. Presa spumegă contra „ucigașilor“. Și eu care lăudasem pe studenți pentru buna lor ținută... E adevărat că președinții societăților au stat liniștiți.

13 April.

De la Vălenii-de-Munte telegrafiez, dimineața, lui Maniu ca să-i spun că, dacă-și aducea aminte că Universitatea are un rector, „se tăia de la început un conflict pornit din confuzie și desvoltat în brutalitate“.

Către seară Vaida vine la mine, la țară. El n'are îndoieli în nicio privință. Imi vorbește de lucrurile cele mai variate și mai îndepărtate. De ce a venit, nu mă pot du-meri.

16 April.

În viața politică, potolire. Regența păstrează Ministeriul. Liberalii sunt furioși, averescanii, în lipsa generalului, au criză de nervi. E atacat Prezan pentru că a votat legea armatei și a lăudat pe Maniu. Insulțele plouă, și Patriarhul își are și el partea lui. Eu, pentru „Indreptarea“ „îmi fac datoria“, servind Guvernul.

Numărul șomerilor crește.

22 April.

Ceaiu la princesa Elena.

*

Regina s'a întors din Egipt.

23 April.

Plecare în Anglia.

26 April.

La Paris. Titulescu, ocupat cu negocierile datoriilor internaționale, mă cercetează pentru vizita în Anglia. Îmi spune că a câștigat 300.000.000 partea de rentă pentru trecut pe care au reclamat-o Ungurii. Nu vorbim nimic de politică.

27 April.

Primire oficială la Londra. Aspectul Angliei îmi pare cu totul schimbat: e ca reclădită din nou. Fețe de Duminecă, mulțămite, ale lucrătorilor.

*

Cu C. Marinescu și Ciotori, în automobilul lui Titulescu, la Cambridge.

28 April.

Găzduire la profesorul J. Holland Rose, care mă primește ca pe o veche cunoștință.

29 April.

Deschidere solemnă a ședinților cu un discurs latin al vice-președintelui. Bun răspuns al președintelui Koht.

În prima ședință se admite adaugirea la Comisia Arhivelor a unui delegat al Sovietelor, cu numele ridicul de Adorațchi. Glotz îmi sugerează că aş putea cere și eu un delegat român pentru a discuta cu dânsii chestia depozitului nostru științific în Rusia. Koht mă taie scurt; nu vede necesitatea: dacă este să se discute ceva care ne privește, putem fi chemați. Ca de obicei, nu se mai consultă adunarea. Lhéritier, ca să scape de bucluc, mă face să trec cererea către Prezidenție la Comisia arhivelor, prezidată de un Belgian.

Sovieticii spun lui Marinescu că ar dori informații, neștiind de ce e vorba.

La amiază primirea ca doctori de onoare a șase dintre delegații naționali, cu Koht în frunte. Foarte impunător Spaniolul Altamira, cu care fac cunoștință.

Seara, recepție în marile clădiri vechi de piatră. Curioasă și pitorească defilare, între rochiile moderne ale femeilor, a costumelor roșii și negre medievale.

30 April.

Dejun oferit de Legație prin Ciotori. East, tânăr profesor, autor al „Chestiei rurale în România care vorbește toate limbile — și românește perfect, cu citații din slujba bisericească” — și Dembinski, viitorul președinte de la Varsovia. Aflu, că la anul, ne adunăm la Budapesta.

Seara, marele prânz la Trinity College. Vorbește frumos, răspicat, Trevelyan, nepotul lui Macaulay.

Făcând lauda noilor doctori, ca și a lui Colenbrand Olandezul, a lui Leland Americanul, atinge și numele meu lângă al lui Dembinski ca al unuia care asociază politica și știința. Răspunsul îl dă în englezește Dembinski.

Aflu că în țara se vorbește de o întâlnire a mea cu prințul Carol.

*

Președintele Institutului pentru Mitteleuropa din Dresda mă felicită pentru doctoratul din Oxford. Îi răspund pomenind pe Lamprecht și doctoratul meu de la Leipzig.

1-iu Maiu.

Vizita Catedralei din Ely.

2 Maiu.

La un dejun oferit de Titulescu cu participarea rectorului de la Kings College, bătrânul Gaster îmi spune cât e de recunoscător pentru felul cum am tratat pe ai lui din America. „Te asigur că, oriunde vei merge în viața d-tale și vei găsi pe unul dintre ei, el îți va fi recunoscător.“

*

Discuții lungi la Comitet. Biroul vrea să păstreze și supravegherea Congresului din Varșovia, ceia ce aduce împotrivirea, de altfel amabilă, a lui Handelsman. Totuși președintele, secretarul norvegian al fostului congres vor fi reuniți cu Comitetul național polon. Invitații personale nu se vor mai face. Biroul ar dori să fie mai ales rapoarte și discuții în jurul unor chestiuni de mai înainte alese. Pentru dreptul personalităților se ridică Brandi și Pirenne.

*

Helen Murgoci ne cheamă la expoziția colecției de artă populară a tatălui ei.

*

Ceaiu la „Societatea regală Istorică“.

*

Seara, masa guvernului. Vorbește Thomson „ministrul aerului“, acum lord, odată autorul romanului **Smaranda**. O cuvântare adevărat englezească, țesută numai din glume.

Koht răspunde la fel. Atmosfera unei întâlniri întâmplătoare de prieteni veseli.

*

Conferința lui Beza despre „Shakespeare și România“.

*

La Oxford cu automobilul. Dejun la profesorul de istorie universală, cu Koht și profesori englezi. Colegul meu a fost la Haudes Études, urmând pe Bémont aproape în același timp cu mine.

Ceremonia conferirii doctoratului pentru Dembinski, Dopsch și mine e atât de impresionantă: Profesorul Poynter, „public orator“, are bunătatea să vorbească de opera mea în patru limbi, atingând domeniul turcesc, bizantine, nelăsând la o parte „nimic din ce este uman“, de „Philippe de Mézières“ și cartea mea despre cruciate și de potrivirea între acest obiect al statornicelor mele studii și ziua Înălțării Crucii, când ca „pelerin“ și eu vin aici.

*

Titulescu e de față și îmi oferă o copie după roșia rochiei doctorale.

Un grup de studenți în costume românești și de studenți veniți de la Londra.

Masa la un Colegiu cu Koht.

Seara, recepție. Vorbește un profesor din Oxford și răspunde scurt, într-o englezească bună, Dopsch.

4 Maiu.

La Fontenay-aux-Roses.

5 6 Maiu

La Paris.

Prințul Carol îmi trimete felicitări pentru Oxford. La plecare, secretarul lui vine la gară în momentul când ziarul

Paris-Midi publică un articol despre Prinț. Mi se cere un sfat, și îl dau. El ține sama de situația făcută în țară .

7 Maiu.

La Berna. Conferință despre „Sempach și Posada“.

Seara, recepție la Legație.

Am văzut la amiază pe foarte amabilul ministru de Externe Motta. La conferință a fost și președintele Confederației.

8 Maiu.

Aflu moartea bunului meu prieten Cihodariu.

*

La Zürich, invitat de „Studentenshait“.

Seara, vorbesc de „hotarele dreptului național“.

12 Maiu.

Atmosfera deprimantă în Cameră. În fața unui discurs anti-semit majoritatea, când strigă, când râde.

13 Maiu.

La București.

Același spectacol în Cameră. Lumea se teme de revoluție. Liberalii fac apel la prințul Nicolae. Regina a plecat la Balcic.

14 Maiu.

Șt. C. Pop la mine. Nici el nu pare sigur de viitorul Guvernului. Pretextul vizitei e o invitație la adunarea interparlamentară. Îi arăt că nu mă pot duce.

16 Maiu.

Lecțiile la Fundație ale economistului francez Ripert.

*

Conferință la Teatrul Național despre Anglia și America. Afară, jandarmii păzesc străzile, împiedecându-mi publicul: e lupta cu ziarele de opoziție, „Epoca“ și „Viitorul“, în „chestia închisă“. La conferința mea asistă și regentul Sărățeanu.

*

La Academie e primit „futuristul“ Marinetti. Mă sustrag de la prezență.

*

„Ordinea“ continuă injuriile contra mea, pe care le-a pornit „Viitorul“.

21 Maiu.

Congresul „Ligei culturale“, la Brăila, cu participarea studenților.

22 Maiu.

Pe Dunăre, la Chilia, Vâlcov și Ismail.

27 Maiu.

Primirea lui Loucheur la Cameră. E întovărășit de Titulescu, pe care Cicio Pop îl omagiază ca fiind „cel mai ilustru bărbat român“. Președintele nostru încearcă să vorbească franțuzește cu Loucheur. Mi se oferă să vorbesc, dar refuz. Cel d'întăiu care vorbește e Lupu.

Foarte bun discurs al lui Mironescu.

*

La Academie, Goga mă întreabă ce cred despre prințul Carol. El e pentru imediata lui întoarcere ca regent, pentru că „Regența nu funcționează“.

La Camera reintrarea lui Ioanițescu, care anunță, în particular „că nu va mai împrumuta popularitatea sa Guvernului“.

29 Maiu.

Academia Română constată că are o datorie de cinci milioane.

30 Maiu.

Sainte-Aulaire la Camera. Vorbește președintele, apoi Averescu, care, adresându-se către Camera, își scuză politica păcii separate și nu pomeneste pe Berthelot. După mine Lupu. Splendidă cuvântare a fostului ambasador, care arată că lipsa lui Sarrail ne îndreptăția să rupem angajamentul cu Alianții.

Tot așa de frumoasă cuvântarea lui Sainte-Aulaire la Academie.

*

Seara „cei de la Iași“ vin la Legația franceză.

Sainte-Aulaire arată cât de puțin crede în pacifismul cu care încântă învinșii.

4 Iunie.

Scandaluri la Camera. Lupu, confundând pe un Ardelean cu altul, îl întitulează „canalie ungurească“; alt deputat e calificat de „porc bătrân“.

5 Iunie.

Manoilescu la mine. Crede în posibilitatea întoarcerii principelui Carol.

7 Iunie.

Sunt trezit la ceasurile cinci de Puiu Dimitrescu, secretarul Prințului și de Cădere, secretarul de la Justiție. Imi anunță sosirea cu avionul a Prințului.

Tiparul
TIPOGRAFIA „CARAGIALE“
Strada Șelari, 4
B u c u r e ș t i
